

МЕЃУНАРОДЕН ЦЕНТАР ЗА СЛАВЈАНСКА ПРОСВЕТА - СВЕТИ НИКОЛЕ

«МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ: ИСТОК - ЗАПАД»
(ПРАВО И ПОЛИТИКОЛОГИЈА)

СПИСАНИЕ
на научни трудови

**ОСМА МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
МЕЃУНАРОДЕН СЛАВЈАНСКИ УНИВЕРЗИТЕТ
„ГАВРИЛО РОМАНОВИЧ ДЕРЖАВИН“**

Година IV

Број 2

Април 2017

- СВЕТИ НИКОЛЕ, Р. МАКЕДОНИЈА -
- 2017 -

Издавач: Меѓународен Центар за Славјанска Просвета - Свети Николе

За издавачот: Доц. д-р Јордан Ѓорчев, директор

Наслов: «МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ: ИСТОК - ЗАПАД» (ПРАВО И ПОЛИТИКОЛОГИЈА)

Организационен одбор:

Претседател: д-р Јордан Ѓорчев, Македонија

Заменик Претседател: д-р Стромов Владимир Јуревич, Русија

Член: м-р Борче Серафимовски, Македонија

Уредувачки одбор:

Проф. д-р Душан Николовски, Македонија

Доц. д-р Александар Илиевски, Македонија

Проф. д-р Мирослав Крстиќ, Србија

Проф. д-р Момчило Симоновиќ, Србија

Проф. д-р Тодор Галунов – Бугарија

Проф. д-р Даниела Тасевска – Бугарија

Доц. д-р Хациб Салкич, Босна и Херцеговина

д-р Татјана Осадчаја, Русија

Доц. д-р Вера Шунаева, Русија

Технички раководител: Михаела Ѓорчева

Технички секретар на конференцијата: м-р Милена Спасовска

Уредник: Доц. д-р Јордан Ѓорчев

Компјутерска обработка и дизајн: м-р Милена Спасовска

ISSN (принт) 1857-9299

ISSN (онлајн) 1857-9302

Адреса на комисијата: ул. Маршал Тито 77, Свети Николе, Р. Македонија

Контакт телефон: +389 (0)32 440 330

Организациониот одбор им се заблагодарува на сите учесници за соработката!

Напомена:

Организациониот одбор на Осмата меѓународна научна конференција «МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ: ИСТОК-ЗАПАД» не одговара за можните повреди на авторските права на научните трудови објавени во списанието. Целосната одговорност за оригиналноста, автентичноста и лекторирањето на научните трудови објавени во списанието е на самите автори на трудовите.

Печати: Печатница МЦСП, Свети Николе

Тираж: 100

МЕЃУНАРОДЕН ДИЈАЛОГ

ИСТОК - ЗАПАД

(ПРАВО И ПОЛИТИКОЛОГИЈА)

ОБЛАСТ

**ПРАВО И
ПОЛИТИКОЛОГИЈА**

СОДРЖИНА

<i>Цинцадзе Нина Сергеевна</i> ОСОБЕННОСТИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРИРОДНЫХ РЕСУРСОВ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ ЕВРОПЕЙСКОЙ ЧАСТИ РСФСР В 1917-1939 ГГ.	1
<i>Ицоска Емилија, докторант</i> ПРИЗНАВАЊЕ НА СТРАНСКИ СУДСКИ ОДЛУКИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	7
<i>Доц. д-р Емилија Трифонова Лазарова</i> ЈУЖНИТЕ СЛАВЈАНИ МЕЖДУ ИЗТОКА ЗАПАДА	11
<i>проф. д.п.н. Тодор Галунов</i> М-р Ирина Штерјева Шапчевски ПЕРЕЊЕ ПАРИ – ПЕРФИДНИОТ КРИМИНАЛ НА „БЕЛИТЕ ЈАКИ“	17 25
<i>М-р Сања Томиќ</i> СЕКСУАЛНА ЗЛОУПОТРЕБА ВРЗ ДЕЦА И ПЕДОФИЛИЈА	31
<i>Assoc. Prof. Raya Ilieva, PhD</i> ARBITRATION AS A MEAN FOR RESOLVING OF NATIONAL AND INTERNATIONAL DISPUTES BETWEEN TRADERS	37
<i>М-р Милена Најдова</i> НОВИТЕ ИЗМЕНИ НА ЗАКОНОТ ЗА БАНКИТЕ - ПРЕДИЗВИК ЗА ПОЕФИКАСНО КОРПОРАТИВНО УПРАВУВАЊЕ	45
<i>Atanas Simeonov Ivanov, PhD</i> SPECIFICS OF PROOF IN CIVIL LITIGATION IN REPUBLIC OF BULGARIA	51
<i>Ass.prof. Abdulmecit Nuredin, PhD</i> FROM ROMAN LAW TO CYBER LAW: HIC SUNT LEONES	57
<i>М-р Илија Јованов</i> АЛТЕРНАТИВНИТЕ МЕРКИ ВО МАКЕДОНСКОТО КРИВИЧНО ПРАВО И НИВНАТА УЛОГА ВО САНКЦИОНИРАЊЕ НА СТОРИТЕЛИТЕ НА КРИВИЧНИ ДЕЛА	63
<i>Vesselin Petrov</i> ACCEPTING THE HERITAGE AFTER THE REFORM IN THE BULGARIAN HERITAGE LAW OF 1992	69
<i>М-р Ерика Пешкоска</i> ИСТРАГА ВО КАЗНЕНА ПОСТАПКА СОГЛАСНО КРИВИЧНИОТ ЗАКОН ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	73
<i>Названцев Андрей Юрьевич</i> ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ МОЛОДЕЖНОЙ ПОЛИТИКИ В МЕЖДУНАРОДНОМ И РОССИЙСКОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ	79
<i>О.А.Стрыгина</i> ПРАВОВАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЖУРНАЛИСТА ЗА РАСПРОСТРАНЕНИЕ ИНФОРМАЦИИ В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ	83

<i>Шебунова Екатерина Дмитриевна</i> ПРАВОВОЙ СТАТУС НЕКОММЕРЧЕСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ - ИСПОЛНИТЕЛЕЙ ОБЩЕСТВЕННО ПОЛЕЗНЫХ УСЛУГ	87
<i>Д-р Лиљана Миланова, Проф. д-р Зоја Катру</i> ВЛАДЕЕЊЕТО НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА И НЕВЛАДИНИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ	91
<i>Rugova Naser Emini Ardian Mulaj Besim</i> GLOBAL ETHICS DEVELOPMENTS IN POSTMODERN TRENDS	97
<i>Тони Ѓорѓиев Гоце Стоиловски</i> ВОЈНА ЗА ВОДАТА, ВОЈНА НА ИДНИНАТА	101
<i>Тони Ѓорѓиев Гоце Стоиловски</i> ВОДАТА НИЗ ПРИЗМАТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА	111
<i>Д-р Саша Дукоски, професор Д-р Берат Аќифи, професор</i> СУБЈЕКТИВНА ОДГОВОРНОСТ ЗА НАСТАНАТА ШТЕТА ВО ОБЛИГАЦИОНИТЕ ДОГОВОРИ	117
<i>м-р Марија Гроздановска, докторанд на казнено право</i> УЛОГА НА ЈАВНИОТ ОБВИНИТЕЛ ВО ПОСТАПКАТА ЗА СПОГОДУВАЊЕ	123
<i>м-р Марија Гроздановска, докторанд на казнено право</i> УЛОГА НА СУДИЈАТА ВО ПОСТАПКАТА ЗА СПОГОДУВАЊЕ	129
<i>Elena Temelkovska-Anevskа, PhD, Assistant Professor</i> POPULISM AS A PHENOMENON AND ITS INFLUENCE ON DEMOCRACY AND CONSTITUTIONALISM	135
<i>Тоше Панов,</i> ИНСТИТУТОТ КРАЈНА НУЖДА ВО КРИВИЧНОПРАВНАТА ТЕОРИЈА	141
<i>Здравко Стојановски, магистрант</i> МЕТОДИКА НА ОТКРИВАЊЕ НА РАЗЛИЧНИ ВИДОВИ НА КРИВИЧНИ ДЕЛА ОД ОБЛАСТА НА ИМОТНИОТ КРИМИНАЛИТЕТ	147
<i>М-р Сашко Милев</i> ЈАВНАТА АДМИНИСТРАЦИЈА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	153
<i>доц. д-р. Иван Ефремовски</i> ФУНКЦИИТЕ НА ОРГАНИЗАЦИСКАТА КУЛТУРА ОД АСПЕКТ НА МОТИВАЦИЈАТА НА ВРАБОТЕНИТЕ	159
<i>Доц.д-р Ана Чупеска Станишковска,</i> ИНТЕРВЕНЦИЈА ЗА ПРАВНИОТ ПЛУРАЛИЗАМ:КУЛТУРНО РАЗЛИЧНИ ПРАВНИ ПОРЕДОЦИ ВО РАМКИ НА ЕДНА ИСТА ДРЖАВА	167

Доц. д-р Иванов Александър COMMERCIAL LIEN ACCORDING TO THE BULGARIAN AND GERMAN LAW	173
Доц. д-р Тони Петрески доц. д-р Игор Ѓорески ЗАСТАПЕНОСТА НА ЖЕНИТЕ ВО ДОНЕСУВАЊЕТО НА ОДЛУКИ ВО ОДБРАНАТА	179
Д-р Митревска Јагода ПОЛИТИЧКИТЕ КРИЗИ НА БАЛКАНОТ И СФЕРИТЕ НА ВЛИЈАНИЕ ОД ГЕОПОЛИТИКАТА НА ЕУ,САД, РУСИЈА (АНАЛИТИЧКИ ОСВРТ)	185
Асс. м-р Елена Златева Проф. д-р.Димитар Гелев УЛОГАТА,ЗНАЧЕЊЕТО И ПРАВНИТЕ ПОСЛЕДИЦИ НА СТЕЧАЈНАТА ПОСТАПКА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА	191
Д-р Доцент Јорданка Галева ГЕОПОЛИТИЧКИОТ АСПЕКТ НА ТЕРИТОРИЈАЛНАТА МЕСТОПОЛОЖБА НА МАКЕДОНИЈА	195
Проф. д-р.Трајко Витанов МАТЕРИЈАЛНИТЕ ДОКАЗНИ СРЕДСТВА ВО ДОКАЖУВАЊЕТО НА КАЗНЕНАТА ПОСТАПКА	203
Anis H. Bajrectarevic NEO-RELIGIONISM OF THE POST IDEOLOGICAL RUSSIA (REFEUDALISATION OF EUROPE – I PART)	209
Slobodan Tomikj RETURN TO THE CONCEPT AND PRACTICE OF NATIONAL SOVEREIGNTY FOR AN INTERNATIONAL ALLIANCE OF SOVEREIGN, PROSPEROUS, PEACEFUL NATIONS	213

349.6:502.21(47-22)„1917/1939“

Цинцадзе Нина Сергеевна
канд.ист.н., доцент Тамбовского государственного университета им. Г.Р.
Державина, Россия

ОСОБЕННОСТИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКИХ ПРОБЛЕМ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРИРОДНЫХ РЕСУРСОВ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ ЕВРОПЕЙСКОЙ ЧАСТИ РСФСР В 1917-1939 ГГ.

Аннотация: в статье на основе анализа законодательных актов и партийных решений 1917-1939 гг. выявляются особенности регулирования Советским государством проявлений экологического кризиса в довоенной деревне. Делается вывод о том, что проблемы преодоления негативного антропогенного воздействия на природные ресурсы входили в «ткань» законодательства Советского государства, становились частью аграрной, шире – экономической политики. Однако экологические аспекты использования природных ресурсов в сельском хозяйстве не были приоритетными.

Ключевые слова: нормативно-правовое регулирование, экологический кризис, аграрное общество, РСФСР.

LEGAL REGULATION'S PECULIARITIES OF ENVIRON- MENTAL PROBLEMS OF NATURAL RESOURCES' USE IN AGRICULTURAL OF EUROPEAN PART OF RSFSR IN 1917- 1939S.

Abstract: in the article based on the analysis of laws and party decisions of 1917-1939s were revealed the peculiarities of regulation by Soviet state of ecological crisis' manifestation in the pre-war village. The conclusion is that the problem of overcoming the negative human impact on the natural resources included in the content of the Soviet state's legislation, becoming a part agrarian, wider - economic policy. However, the environmental aspects of the natural resources' use in agriculture was not a priority.

Keywords: normative legal regulation, the environmental crisis, the agrarian society, RSFSR.

ВВЕДЕНИЕ

В последнее время в мире особую остроту приобрели экологические проблемы современности. Очевидно, что появление многих из них носит антропогенный характер. Несомненный научный интерес вызывает изучение причин экологических кризисов и способов их преодоления. Не менее важным представляется обращение к историческому опыту государственного нормативно-правового регулирования негативных проявлений экологических процессов и явлений.

В качестве предмета исследования мы выбрали практику законодательного решения советской властью в довоенный период таких проблем как истощение

земель, сокращение лесов, рост оврагов, обмеление рек, сокращение площади лугов и др. Выбор научного поля объясняется тем, что в то время в РСФСР ведущим был аграрный сектор экономики и аграрный тип общества. Кроме того, данная проблематика в историко-правовой науке является наименее изученной.

В ряде своих публикаций мы уже представили некоторые результаты изучения особенностей реакции советской власти на социоприродные проблемы аграрной сферы [8,9]. Данная же статья носит обобщающий характер.

НОРМАТИВНЫЕ ИСТОЧНИКИ И ИХ ОСОБЕННОСТИ

Источниками для исследования указанной проблемы послужили декреты первых лет советской власти (1917-1921 гг.), разнообразные партийно-властные решения и директивы по хозяйственным вопросам 1920-30-х гг.

Официальным печатным изданием правительства с 1917 по 1938 гг. было «Собрание узаконений и распоряжений рабочего и крестьянского правительства РСФСР» (СУ РСФСР) [1]. Однако не все нормативные акты были представлены в нем, а опубликованные подвергались предварительной редактуре. В с этим приоритетными для нас стали сборники документов, изданные на основе архивных материалов.

Одним из них является сборник документов «Декреты Советской власти» [2]. Академическое восемнадцатитомное издание законодательных актов первых лет советской власти (1917-1921 гг.) публиковалось с перерывами на протяжении чуть более полувека - с 1957 г. по 2009 г. Оно насчитывает более 5,5 тыс. документов. Декреты высших органов власти существенно дополняют директивы ВКП (б) по хозяйственным вопросам. Они были подготовлены к печати в начале 1930-х гг. руководителем Секретариата И.В. Сталина А.Н. Поскрёбышевым и экономистом, журналистом М.А. Савельевым [3]. Издание включает директивные предписания партии и некоторых высших органов власти (СТО и СНК) за 1919-1931 гг.: резолюции съездов партии, резолюции пленумов ЦК партии, постановления ЦК партии, резолюции конференций партии и пр. Составители отмечали, что сборник не является исчерпывающим: в него вошли только те предписания, которые были формализованы по правилам юридической техники и практики.

Позже официальные тексты законов РСФСР были представлены в специально подготовленном в 1949 г. Министерством юстиции РСФСР «Хронологическом собрании законов, указов Президиума Верховного Совета и постановлений правительства РСФСР» [4]. Оно также включало постановления и решения партии и правительства по различным отраслям управления. В нем нашли отражение узаконения, не противоречившие послевоенному законодательству.

Дополняет общую картину партийно-властного регулирования изучаемых проблем пятитомное издание «Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам», охватившее период за 50 лет, с 1917 по 1967 гг. [5]. Экологические вопросы нашли отражение в таких видах документах, как резолюции съездов и конференций РКП-ВКП (б), резолюции пленумов ЦК партии, постановления съездов Советов СССР, постановления ЦИК СССР, постановления СНК СССР, совместные постановления ЦИК и СНК СССР. Помимо партийных решений в нем содержатся постановления высших органов власти. Это издание, подготовленное в 1960-е гг., включило постановления и решения, ранее не вошедшие в аналогичные сборники документов, что повышает их ценность для исследователей. В 1980-е гг. был издан многотомный сборник «Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях

и решениях съездов, конференций и Пленумов ЦК (1898-1988)». В этой публикации нашли отражение все партийные решения с первого съезда РСДРП в 1898 г. до последнего 28 съезда КПСС в 1990 г [6].

Из современных изданий весьма информативным является сборник документов «Трагедия светской деревни. Коллективизация и раскулачивание», подготовленный международным коллективом авторитетных специалистов по аграрной истории России под руководством В.П. Данилова, Р. Маннинга и Л. Виолы [7]. Благодаря проведенной ими работе, многие архивные документы, ранее имевшие гриф секретности, стали известны широкой публике.

Реакция власти на негативные экологические проявления антропогенного воздействия на среду обитания понимается нами широко: и как фиксация того или иного явления, так и практические действия. Законодательный источник лучше всего демонстрирует емкость и многосторонность такого восприятия, ведь в нем отражалась проблема, по поводу которой принимался нормативный акт, и ее властное решение.

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Выявленные документы мы сгруппировали по следующим направлениям: 1) законодательное регулирование землепользования, 2) комплексных проблем природопользования в сельском хозяйстве, 3) продовольственного обеспечения в условиях неурожаев и голода, 4) скотоводства и животноводства, 5) лесопользования, 6) водопользования, 7) кадрового обеспечения и управления сельским хозяйством. Их подробный текстовый анализ показал следующее.

Наиболее часто встречаемым в документах природным ресурсом, относительно которого принимались нормативные акты, была земля. Вполне понятно, что земля стоит на первом месте по числу упоминаний как важнейший хозяйственный ресурс российского, в целом еще аграрного социума. Далее по частоте упоминаний расположились природные ресурсы вообще, упоминания о лесных ресурсах, лугах и сенокосах, водных ресурсах. Частые упоминания о земле как сельхозресурсе тесно коррелируют с упоминаниями такой непосредственно экологической проблемы, как снижение плодородия почв. Наряду с рациональными агротехническими мерами решения этой проблемы законодательно закреплялись настойчивые рекомендации по расширению площади засеваемых земель.

Следующим после земли ценным ресурсом, как следует из документов, был лес. Законодатель фиксировал явную проблему сокращения площади лесов. К лесам относились вполне утилитарно, однако, частые лесные пожары, несанкционированные вырубki, нерациональное использование лесных материалов гражданами и организациями, распространение насекомых-вредителей, в некоторых случаях уничтожение водоохранных лесов, подтолкнуло правительство к более энергичному законодательно-административному регулированию вопросов лесопользования. В частности, из мер по охране природы мы встретили такие, как «лесовозвращение», охрана лесов от пожаров, порчи, потрав, объявление лесных участков защитными, осуществление облесительных мероприятий, сокращение лесопользования в интересах сельского хозяйства, организация праздников древонасаждения. Немаловажное значение придавалось повышению уровня культуры общественного лесопользования.

Упоминались проблемы сокращения площади лугов и сенокосов. Специальных мер по охране лугов не было закреплено. В качестве методов

сохранения и расширения их площади фиксировались такие, как увеличение площади технических культур, расширение кормового травосеяния, применение многопольных севооборотов. С целью решения проблем в скотоводстве вводились такие меры, как сохранение и поддержка племенного животноводства и птицеводства, государственное регулирование борьбы с эпизоотиями, централизация ветеринарного дела в стране.

На последнем месте по степени важности находились водные ресурсы с проблемой их истощения. Методы решения проблемы власть видела в централизации управления водным и рыбным хозяйством страны, а также в рациональном использовании рыбных ресурсов. Проблема голода решалась не только «военно-коммунистическими» способами, но и вполне прагматическими мерами (предоставления семян, налоговых льгот жителям районов, охваченных природным бедствием и т.п.).

Революционно-чрезвычайный характер нормативных решений периода конца 1910-х гг. сменили планомерные и комплексные партийно-властные постановления 1920-30-х гг. Власть осознавала, что решение задач расширения посевных площадей, роста урожайности и животноводства невозможны были без рационального лесо- и водопользования, кадрового обеспечения и управления сельским хозяйством и пр. Проблемы полеводства чаще обсуждались совместно с проблемами животноводства и сопутствовавшими неурядицами в нем: нехватка лугов и пастбищ, кормов, слабосильность скота, недостаток удобрений и пр. Особенно, судя по документам, проблема скотоводства обострилась с начала 1930-х гг. и оставалась на повестке обсуждения вплоть до начала войны. Основным лейтмотивом всех партийно-властных предписаний 1930-х г. являлось расширение механизации сельского хозяйства.

После уроков разрушительных засух партия и правительство сконцентрировали внимание на создании и развитии засухоустойчивых хозяйств, систем ирригации и улучшенной мелиорации. Власть не жалела средств на подготовку квалифицированных кадров в сельском хозяйстве, начиная от административно-партийного и колхозно-совхозного звена на местах до научных кадров высшей квалификации.

С 1931 г. правительство озаботилось вопросами агролесомелиорации как метода борьбы с обмелением рек, частыми засухами и пр. С того времени был разработан и поэтапно внедрялся широкий план энергичных мер по сокращению рубок и расширению площади водоохранных лесов, защищавших главнейшие реки Европейской части РСФСР. Отдельно необходимо отметить и весьма продуманную, активную агитационно-пропагандистскую кампанию по популяризации среди сельского населения правильных способов ведения сельского хозяйства, мелиорации, рационального лесо- и водопользования.

Вывод. Содержательный анализ объемного нормативно-правового массива показал, что проблемы преодоления негативного антропогенного воздействия на природные ресурсы, несомненно, входили в «ткань» законодательства Советского государства, становились частью аграрной, шире – экономической политики. При этом законодательное регулирование экологических проблем объяснялось как жизненной необходимостью, так и определенным государственным видением направлений развития сельского хозяйства и планов аграрных преобразований. Так, истощение почв вызывало к жизни предписания по поводу мелиоративных мероприятий, декреты о распространении кормового травосеяния, обеспечении

крестьянских хозяйств современной сельхозтехникой. Призывы к централизации этих мероприятий проистекали из коммунистической идеологии большевиков. Экстенсивное расширение площади обрабатываемых земель, несмотря на декларированное тяготение к интенсификации сельского хозяйства, занимало видное место в аграрной политике государства. Вся первая половина 1920-х гг. была занята восстановлением разрушенного войной, революцией, гражданским конфликтом сельского хозяйства, борьбой с засухами, научной разработкой мер борьбы с негативными социоприродными явлениями. Перелом наступил со второй половины 1920-х гг., когда власть приступила к планомерной интенсификации, мелиорации, механизации и тракторизации, коллективизации сельского хозяйства.

Экологические аспекты использования природных ресурсов в сельском хозяйстве, как следует из проанализированных материалов, не являлись приоритетными для власти, даже, несмотря на понимание ею необходимости рациональных основ сельскохозяйственного производства. Основным методом регулирования экологических проблем в сельском хозяйстве был директивно-волевой. Руководство страны проецировало свое революционное сознание и на сферу природы в целом, и на ту ее часть, которая использовалась в сельском хозяйстве. «Агрикультурная революция» мыслилась как составная часть революционных преобразований эпохи социализма, основа для восстановления экономики страны.

В целом экологическая политика государства в аграрной сфере была неустойчивой и волнообразной, привязанной к определенным социальным и природным явлениям. Нанеё оказывали заметное влияние (становясь одновременно её фоном) внутриполитический курс руководства, ориентированный на классовую борьбу с чуждыми элементами в деревне и в дальнейшем – на ресурсное обеспечение индустриализации страны и укрепления ее обороноспособности. Необходимость укрепления обороноспособности государства прямо или косвенно подчеркивалась практически во всех документах того периода. Она была мощной мотивацией для власти и общества.

К сожалению, противоречивое отношение к экологическим проблемам аграрного сегмента экономики сохраняется в России и в начале XXI в. В основе современных экологических проблем, как и сто лет назад, во многом лежит отношение государства к этим проблемам «по остаточному принципу».

ИСТОЧНИКИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Собрание законов и распоряжений Рабоче-крестьянского Правительства СССР. М.: Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1924-1938.
2. Декреты Советской власти. Сборник документов: в 18 томах. М., 1959-2009.
3. Савельев М.А., Поскребышев А.Н. Директивы ВКП (б) по хозяйственным вопросам. М.-Л.: ОГИЗ, 1931. 878 с.
4. РСФСР. Законы и постановления. Хронологическое собрание законов, указов Президиума Верховного Совета и постановлений правительства РСФСР: в 6 томах. М.-Л.: Юрид. изд-во, 1949.
5. Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам: в 5 томах. М.: Политиздат, 1967-1968.
6. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и Пленумов ЦК (1898-1988): в 16 томах. М.: Госполитиздат, 1983-1990.
7. Трагедия советской деревни. Коллективизация и раскулачивание.

1927-1939. Документы и материалы в 5 томах / ред. В.П. Данилов и др. М.: РОССПЭН, 1999-2006.

8. Канищев В.В., Цинцадзе Н.С. Контент-анализ подходов советской власти к природно-экологическим проблемам 1917-1921 гг. // Социологические исследования. М., 2016. № 9. С. 144-147.
9. Цинцадзе Н.С. Социоестественные проблемы позднего аграрного общества Европейской части РСФСР в восприятии партийно-политического руководства страны 1920-30-х гг // Природа и общество: технологии обеспечения продовольственной и экологической безопасности. Сер. «Социоестественная история. Генезис кризисов природы и общества в России». Вып. XL / под ред. Н.О. Ковалевой, С.К. Костовска, Е.А. Борисовой. М.: МАКС Пресс. 2016 С. 140-149.

341.987(497.7)

Ицоска Емилија, докторант
Универзитет „Св Климент Охридски“ - Битола

ПРИЗНАВАЊЕ НА СТРАНСКИ СУДСКИ ОДЛУКИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Апстракт: Денес како резултат на начелото на меѓународна соработка, економичноста и правната сигурност една *res judicata* може да биде призната во друга држава. Ова е од практични причини што за истата работа не би трабало да расправа друг суд освен ако не се исполнети условите за признавање. Во трудот ќе бидат објаснати детално условите за признавање на странска судска одлука во Република Македонија како и постапката а секако и со осврт на странските арбитражни одлуки. Да се признае странска судска одлука во друга држава значи нејзино третирање како домашна пресуда и нејзино извршување.

Клучни зборови: *res judicata*, признавање, извршување, арбитража, одлука

RECOGNITION OF FOREIGN COURT DECISIONS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Abstract: Today as a result of the principle of international cooperation, economy and legal certainty "*res judicata*" may be recognized in another state. This is for practical reason - not to judge for the same thing in another court unless the conditions in the first one are not accomplished for recognition. The paper will explain in detail the conditions for recognition of foreign court decision in another country and the procedure, and of course with regard on foreign arbitration decisions. To recognize a foreign court decision in another state means its treatment as a domestic court decision and its execution.

Keywords: *res judicata*, recognition, execution, arbitration, decision

ВОВЕД

Под странска судска одлука се подразбира одлука на суд на странска држава. Странската судска одлика се изедначува со одлука донесена пред судот во Република Македонија и произведува правно дејство само доколку се исполнети условите за признавање и тоа формалните и мериторните.

Како странска судска одлука може да се смета и судското порамнување во странство а и одлука на друг орган кој во државата во која е донесена се изедначува со судска одлука на тамошниот суд.

Да се признае странската судска одлука значи да и се даде правно дејство како на одлука донесена пред домашниот суд и да и се додели извршен наслов.

УСЛОВИ ЗА ПРИЗНАВАЊЕ НА СТРАНСКИ СУДСКИ ОДЛУКИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА СПОРЕД ЗАКОНОТ ЗА МЕЃУНАРОДНО ПРИВАТНО ПРАВО НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Условите за признавање на странските судски одлуки можеме да ги поделиме на формални и мериторни.

Во формални услови влегува постоењето на потврда за правосилност

на одлуката во странската држава односно подносителот кон барањето за признавање треба да приложи: странска судска одлука во оригинал или заверен препис, потоа потврда за правосилност на одлуката од странскиот суд или друг орган согласно правилата во странската држава. Кон прилогот треба да се додаде и заверен превод на јазикот кој е во службена употреба на судот во Република Македонија. Покрај потврдата за правосилност исто така треба да се поднесе и потврда за извршност според правилата на странскиот суд т.е. заверен превод пред судот во Република Македонија на официјалниот јазик на судот.

Друг формален услов со кој може да се одбие признавањето на странската судска одлука е ако по природата на предметот исклучиво е надлежен судот или друг орган во Република Македонија.

Судот во Република Македонија може да го одбие признавањето и ако надлежноста по предметот е исклучиво заснована врз основа на државјанството на тужителот, без притоа да се земе договорот на странките дека во случај на спор се спогодиле да биде надлежен суд во Република Македонија.

Мериторните услови се поведуваат од странката која го поднесла предлогот за непризнавање и се докжуваат во постапка аналогна на вонпарничната. Странката која го поднесува предлог треба да докаже дека во времето кога била водена постапката пред странскиот суд постоеле видни неправилности и притоа треба истите да ги докаже.

Една од тие неправилности е непочитувањето на правото на одбрана кое е основ за побивање на странската судска одлука а тоа е неможност на странката поради неправилностите во постапката да го оствари своето право на одбрана како и недоставување на поднесоците (тужба, покана или решение) со кое ќе биде информирана за главна расправа, освен ако странката се вклучила во неа.

Како мериторен услов се вбројува и тоа дека судот нема да ја признае странската судска одлука доколку претходно за неа одлучувал за истата работа со истите странки или ако е во тек претходно поведена постапка за истата работа.

Доколку странската судска одлука го повредува јавниот поредок на Република Македонија односно е во спротивност со истиот, станува забор за постоење на мериторен услов за непризнавање.

Доколку при одлучувањето на странскиот суд за личниот статус на државјанин на Република Македонија требало да се примени исклучиво правото на Република Македонија, а притоа правото кое се применило од страна на странскиот суд видно не отстапува странската судска одлука може да се признае.

Странската судска одлука ќе се признае и доколку се однесува за личната состојба на странец и врз него е применето правото на странската држава чиј државјанин е тој.

ПОСТАПКА ЗА ПРИЗНАВАЊЕ НА СТРАНСКИ СУДСКИ ОДЛУКИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА СОГЛАСНО ЗМППРМ

Постапката во суштина е вонпарнична и доколку за неа не се примени ЗМППРМ се применува ЗВП.

Постапката се поведува со предлог и доколку не се однесува на личната состојба може да ја поведе секој кој има правен интерес.

За признавањето на странската судска одлука одлучува судија поединец од основен суд. Месно надежен е секој стварно надлежен суд. Судот одлучува само за условите кои се споменати во трудот погоре и доколку истите се исполнети

ќе донесе решение за признавање кое ќе го доставо до спротивната странка т.е. странките кои имаат правен интерес и притоа во решението ќе ги поучи дека имаат право на приговор во рок од 15 дена со кој ќе можат да го оспорат признавањето.

По приговор од спротивна странка одлучува совет од тројца судии и доколку е потребно да се испитаат спорни факти, судот одржува рочиште.

Против решението со кое судот го одбил признавањето и против решението по приговорот може да се поднесе жалба до надлежен апелационен суд во рок од осум дена од денот на приемот на одлуката.

ПОИМОТ СТРАНСКА АРБИТРАЖНА ОДЛУКА

Според Законот за меѓународна трговска арбитража на Република Македонија, под странска арбитражна одлука се смета арбитражната одлуката која не е донесена во Република Македонија при што одлуката има припадност во државата во која е донесена. И Њујоршката конвенција (ООН 1958) ја смета на ист начин странската арбитражна одлука со што додава и друг елемент дека таа и доколку се признае и изврши во друга држава сепак и во неа и понатаму ќе биде странска арбитражна одлука.

Без разлика дека станува збор за арбитражна одлука, за признавањето на странските арбитражните одлуки се води идентична постапка како и за признавањето на странските судски одлуки.

УСЛОВИ ЗА ПРИЗНАВАЊЕ И ИЗВРШУВАЊЕ НА СТРАНСКИ АРБИТРАЖНИ ОДЛУКИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА СОГЛАСНО ЗМТАРМ

Се делат на формални и мериторни кои пак се поведени од странка и поведени од судот (*ex officio*).

Во формални услови спаѓаат: прописно заверен оригинал или препис од арбитражната спогодба и од арбитражната одлуката и заверен превод кој е автентичен согласно правилата во Република Македонија.

Во мериторни услови поведени од странка влегуваат: непостоењето на полноможна арбитражна спогодба или неспособност на странките за склучување на арбитражна спогодба, потоа повреди во арбитражната постапка како непочитување на правото на одбрана (пр. ненавремено известување), пречекорување на мандатот на арбитражата кога се одлучува по прашања кои не се предвидени во арбитражната спогодба (при што се одлучува само за изрично определните), повреда на правилата (не бил предвиден арбитражен суд или арбитражна постапка или таа не е во согласност со законите на државата каде е донесена), доколку одлуката е незадолжителна или поништена од странките во државата во која е донесена.

Мериторните услови (*ex officio*) се поведуваат од државата во која се бара признавање и тука влегуваат: неподобност на спорот за решавање со арбитража и кога одлуката е спротивна со јавниот поредок.

ЗАКЛУЧОК

Кај признавањето на странските судски и арбитражни одлуки токму поединецот е тој којшто поради точките на врзување (државјанство, постојано живеалиште, место на случување) влегува во правен однос со друг субјект – поединец (физичко или правно лице) во определена држава, но тоа не значи дека таквата одлука кога ќе се врати во сопствената држава нема да произведе правно

дејство. Денес како резултат на комуникацијата помеѓу државите и солидарноста, признавањето на странските судски и арбитражни одлуки е секојдневна вообичаена постапка која во својата основа повторно се јавува да го заштити поединецот, а истовремено да ја искаже почитта кон одредена држава и неговите судски одлуки секако ако тоа не задира во условите на сопствената држава.

Во Република Македонија согласно ЗМППРМ условите се таксативно наброени. Во друга држава можеби некои од нив не се предвидени, а секако дека постојат и други кои би можеле да го блокираат дејството на пресуда донесена пред македонски суд, во странската држава. Сето тоа зависи од внатрешното право на секоја држава.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Гавровска П.; Дескоски Т.- Меѓународно приватно право, Правен факултет „Јустинијан Први“ Скопје 2011
2. Камбовски В. Судско право, 2-ри Август С- Скопје 2010
3. Закон за меѓународно приватно право, 2010 г.
4. Закон за меѓународна трговска арбитража на Република Македонија, 2006 г.
5. Закон за вонпарнична постапка, 2008
6. New York Convention, United Nations 1958

Доц. д-р Емилия Трифонова Лазарова
СОК "Камчия", Фондация "Устойчиво развитие за България",

ЮЖНИТЕ СЛАВЯНИ МЕЖДУ ИЗТОКА ЗАПАДА

Резюме: Проследява се уникалното географско и геополитическо място на южните славяни и приносът им за създаването, разпространението и съхраняването на кирилицата, на средновековната славянска литература и култура. Родствените, исторически, православни, културни и духовни връзки с Русия са важен фактор в съдбата на южните славяни, условие и предпоставка за достиженията и успехите. Проследяват се методите за въздействие и влияние на Запада върху ориентацията и развитието на южните славяни, пораженията от политиката „Drang nah Osten“ и съвременната глобализация.

Ключови думи: Южни славяни, кирилица, славянска култура, православие, духовност, справедливост, православни ценности, Русия, Запад, глобализация и др.

THE SOUTH SLAVS BETWEEN EAST AND WEST

Abstract: The unique geographic and geopolitical location of the southern Slavs is traced along with their contribution to the creation, dissemination and preservation of the Cyrillic alphabet and medieval Slavonic literature and culture. Kinship ties, historical, Orthodox, cultural and spiritual relationship with Russia are important factors in the fate of the southern Slavs and precondition for achievement and success. Methods of impact and influence of the West on the orientation and development of the southern Slavs are traced, as well as the damage of "Drang nah Osten" policy and contemporary globalization.

Key words: Southern Slavs, Cyrillic, Slavic culture, Orthodoxy, spirituality, justice, Orthodox values, Russia, West, globalization, etc.

Преди повече от петнадесет столетия на Балканите, по нашите земи се установява групата на южните славяни, които през следващите столетия се превръщат в държавнообразуващ фактор на нашите славянски държави. Южните славяни принадлежат към една и съща етническа общност – славянската, с близка историческа съдба, култура и душевност. (1) Представата за „другия“ на Балканите, изд. БАН, С. 1995 г., с. 248. Нашите земи, които ние южните славяни населяваме и облагоустрояваме, винаги, във всички времена са най-важният в геостратегическо положение европейски район. Те винаги са имали и имат важна роля в европейската история. Тук се пресичат важните сухопътни пътища, които свързват Изтока със Запада, Севера с Юга; Европа с Турция и Близкия Изток. А някои определят нашите земи и като „разединителна линия между Изтока и Запада“. (2) <http://www.memoria.bg.com/2016.05.13> Заради географското и геостратегическото си разположение ние често сме принудени да се борим и отстояваме своята независимост и своя цивилизационен и политически избор.

С установяването на Балканите, в близост с Византийската империя, нашите предци южните славяни предопределят и своето развитие в бъдещето. Известно е, че географията в голяма степен определя историята и затова нас ни обединява

и близката ни история и минало, в която понякога и героите ни са общи. Нас ни обединява и обичта ни към родните земи, които са едни от най-красивите, енергетичните и благодатните в Европа и в света. Тогава, в онези дълечни векове, всички ние сме една общност с общия наш индоевропейски език, с общ бит, нрави, морални устои, традиции, езически божества, душевност и духовен порив, разделяло ни е само пространството, местоживеенето върху една не особено голяма територия.

Тези наши земи са люлката на славянската писменост – на кирилицата. Наши са и Кирил и Методий и техните ученици, които са и първите книжовници, творци на свещеното слово на славянството и православието. И днес българи, македонци, сърби са ядрото от южните славяни, които съхраняваме, използваме и почитаме кирилицата, въпреки огромния натиск и враговете отвън. Кирилицата е писменият знак за голяма част от славянството, тя е неговата същност, елемент и символ. Анализът на буквите на кирилицата разкрива и закодираните послания на Кирил и Методий (и продължени от учениците им – Климент Охридски, Наум и уникалните духовни центрове по нашите земи) към славянството за устойчивост и непреклонност, за преклонение и утвърждаване на грамотността, любовта към знанието и учението; нравствените и житейските скрижали, ясното съзнание и движението напред.

Създадена през 9 век, кирилицата е запазена от нашите предци в продължение на повече от хилядолетие в постоянна и упорита борба на различни форми, нетърпимост, забрани, религиозно противостояние, с влиянието на Рим и католическата църква, а и въпреки многовековното турско робство. Вече почти 12 века кирилицата е наш родов белег нея се създава забележителна, неповторима славянска литература и култура, графичен израз на нашия език, душевност и култура. Още в средновековието апостолите на славянската писменост и идея утвърждават и ни завещават силата на мирния път и своите възгледи за общественото развитие, за равнопоставеност на всички народи и правото им да имат свой език и писменост, свой, независим път на развитие. (3) Лазарова Ем., Славянство и глобализация, В: Кирилица и глобализирующийся мир, С., 2007г., с.76

Българи, македонци и сърби имаме писменост и език, близки и разбираеми за всички славяни. И с това продължаваме духа и разпространяваме хуманните, нравствените и духовните послания, особената интелектуална мощ, която носим. Почти едновременно с кирилицата се възприема и православието и това единство се привръща в началото и в основата на православната култура, на православната цивилизация. Общият славянски произход, кирилицата и православието предопределят и съдбовната и неразривна връзка на южните славяни (и особено на българи, македонци и сърби) с Русия, с източните славяни. И както пише Ф.М.Достоевски „Всички народни начала идват от православието.“

Общи са и основните духовно-нравствени понятия на южните славяни, които в епохата на глобализацията са забравени или отричани. Свидетелство за това е как ние изразяваме главните духовно-нравствени представи и състояния, като за повечето славянски народи те звучат по един и същи начин. И това са преди всичко думите: „добро“ и „доброта“, „справедливост“, „вера“, „верност“, „дух“, „душа“, „ум“, „право“, „власт“, „чест“, „гостоприемство“ и много други.

През 70-те години на XX век италианският учен, славист и българист, Рикардо Пикио представи и научната общественост възприе неговата класификация, в

която той разделя славянството на *Slavia orthodoxa* и *Slavia romana*, утврждавайки, че *Slavia orthodoxa* е представена от южното и източното славянство и е неразривно свързана с православието, кирилицата и старобългарският език. (4) Пикио, Р., Мястото на старобългарската литература в средновековната европейска култура, Списание на БАН, 1981г., №4, с. 37-38

И кога то в края на XIV век, кога то ние южните славјани, творците на изкуството в нашите земи проявават првите признаци и доказателства за началото на Просвешчението, многу преди Запада, тогава ние сме поробени и погълнати от Османската империя, в една тиранизираща чужда менталност. Тогава стремежът на нашите поробители и на Запада е нашата религија, духовност и традиции да потънат в чуждото, в Ориента, във „варварското“ и „азиатското“. Тогава дори и според западните средновековни мислители и хуманисти славјаните на Балканите „се вртат във варварството и ставаат част од Османската империя. Од XVII-XVIII век единствената надежда за помош за ослободението од турско робство за нашите народи е Русија. Българскиот фолклор (а и не само българскиот, а и на южните славјански народи) открива, че във времената на робството има народни песни, од които се очаква и се трси единствено помошта на Русија. Очаква се „Русија да доди“. Тя е наричана од нашите народи „мила Русија“, „славна Русија“, „майка Русией“. През 1782г. при Екатерина Велика отива делегација од претставители на православните славјански народи, които са под турско робство. Те се обртат към неа с молба да обедини славјанските народи в едно царство, а на престола да постави един од нејните племенници. Тоа не се случва, но Екатерина Велика и нејните приемници водат десет војни за ослободението на славјаните и православните на Балканите. (5) Тзавелла Хр., в. Дума, 03.03.2017г. Исторически факт е, че на Балканскиот полуостров нема народ, којто да се е ослободил без помошта на Русија.

Русија, руската общественост, славјанските комитети и нај-авторитетните писатели, учени и художници са тези, които нај-силно чуват гнева и нетрпимоста на южните славјани, подложени на издевателствата и унишожението од Османска Турција, особено в периодот 1875-1876г. Русија е таа, којто въпреки своите внтрешни проблеми и дипломатически затруднения од страна на Запада, през 1877г. с императорски указ на Александър II - Ослободителот започва десетата војна на Балканите срещу Турција за ослободението на братјата православни славјани. И таа војна нашите ослободители наричат „Свешчена“ или „Втората Отечествовна војна“. Западът, којто се смета за по-цивилизован, не може да разбере таа војна, којто е подкрепена с невиждан ентузијазъм и подем в руското общество, а главнокомандващи в неа са на пример – синът на А.С.Пушкин, племенникот на М.Ю.Лермонтов, потомци на Лев Толстой, на књаз Вяземскиот и мнозина други известни личности, творци и дворяни. Саможертвата на десетки хиляди руски војни за свободата на нашите народи и земи, тяхното искрено чувство за дълг и справедливост, и стремежът им да помогнат на страдащите и братја оставаат завинаги в паметта и паветниците по нашите земи. Но те оставаат и днес съвршено неразбрани од западниот свят. Този свят, којто в същото време се стреми да запази статуквото и да разшири своето влијание и да ни подчини. За тоа Ф.М.Достоевски по време на војната в „Дневник на писателот“ пише и предупредува: „За Европа Русија е недоумение и всјако нејно дејствие е недоумение, и така ще бде до крај.“ (6) Достоевски, Ф.М.Дневник писателот, ПСС, т. XX, с. 294

Различията и противоречията, противодействието между Изтока и Запада стават особено характерни в епохата на началото на европейското Просвещение. Тогава мислители и политици формират визията за културно-историческото превъзходство на Западна Европа и на нейната мисионерска роля в европеизирането (цивилизоването) на света и особено на останалата част от Европа. Конструира се нов тип разделение на европейското пространство и стреротипът, че славянските народи (особено тези на Балканите) и Русия са другото лице на Европа. Тези народи тогава се приемат и оценяват от тях, като полупериферни или периферни на Европа, като варварски или не напълно цивилизовани, живеещи още в миналото. Оттогава тази група страни са наричани пренебрежително от Западния свят като „мост, кръстопът, граница, врата“.(7) <http://philosophia-bg.com/archiv/philosophia-142016>

Нещо повече Западът никога не е разбирал и не е полагал усилия да разбере проблемите, душевността и характера на южните славяни. За него е чужда нашата православна религиозност, нашият цивилизационен код. Странни и неразбираеми са им нашите ценности – справедливостта и жаждата за нея, социалното чувство, откритостта, съпричастността. Ние южните славяни живеем с повелите на нашето сърце, въображение, искреност, взаимно разбиране, съчувствие, а от човека срещу нас очакваме доброта, съвест, почтеност. От нас Западът иска да сме разделени, слаби, враждуващи помежду си и с всички останали славяни и най-вече с Русия. Така е било, така е и днес.

В края на XIX век и особено в началото на XX век всички славяни и най-вече южните са подложени на политиката на "Drang nach Osten" („Натиск на Изток“). Тази политика на Кайзерова Германия е позната от западните славяни още от VIII-XIII в., е възродена в средата на XIX в. И тя придобива голямо идеологическо и политическо значение по време на Първата световна война. А малко по-късно е актуализирана от Хитлер в "Моята борба" и тази идеология и политика е доведена до крайност и в невиджани до тогава измерения по време на Втората световна война. Брутална е агресията на Хитлерова Германия и на тевтонските рицари над славяните и особено над южните и източните. (8) <http://dic.academic.ru/dis.nsf/sie/5801> На южните славяни отново е присъдена тежката историческа задача: да бъдем бастион по пътя на световното зло, в широк смисъл на неговото разбиране – на западната и османската агресия, на фашизма." (9) Платонов, О., Жажда правды, Завтра, № 27, 07.07.2016

Освобождението ни от фашизма в края на Втората световна война постигаме благодарение на антифашистката съпротива и най-вече на освободителната мисия на Съветската армия, на победния ход на Съветския съюз над хитлерова Германия. Тогава – след победата над фашизма нашите страни – България и Югославия в продължение на повече от 45 години възстановиха и укрепиха своите всестранни връзки с Русия и естествената си принадлежност към групата страни, в които се изграждаше нов тип общество - социалистическото. Това за нас бе скок, взрив в историческото ни развитие, увереност и доказателство на нашите възможности и нравствени сили да осъществяваме най-чистите духовни стремежи. Това бе обществен строй без експлоатация, без ограбване на човешкия труд, без бедни и богати, осигурило достоен живот на всички свои граждани. Общество, в което се реализираха изконните ценности на славянство – социалното чувство, справедливостта, жертвоготовността и безкористието, уважението на човешката личност, достойнството ѝ, свободата, служенето на идеала, феномена

на възкресението, неукротимият дух за знание и образованост, духовноста и разбирането, че над материалното, над парите има друг по-стойностен и истински справедлив и социален духовен свят, проникнат от висока култура, идеи и нравственост, за който си струва да живееш. Тогава се реализира нравственият максимализъм на славянството, проникнат от социалния стремеж „всеки да бъде спасен, нахранен, обут и облечен и издигнат на по-висока степен на духовното си развитие“. (10) Сидоров, В., На вершинах, М., 1988г., с. 377-378. Това всъщност е личият и обществен стремеж на нас южните славяни, той е част от нашата природа и същност. Това е и светът на нашите предци, които винаги са се борили срещу всяка тирания, срещу насилието да бъдем разединени, враждуващи и бедни, срещу чуждите ценности, срещу всеки чужд и заробващ нашите страни модел на Запада. Това беше славянският модел на социалната държава, на социализма, който ни го отнеха.

През 1989г. пред нашите очи рухна СССР и социализмът в нашите страни. Този процес имаше геополитически измерения и затова бе и изключително трагичен и премина през съдбите и живота на милиони хора. Тези събития доведоха до чудовищни последици, включително физическата гибел – по различен начин – от бомбардировките над Югославия, унищожението на мощната икономика, на безплатно здравеопазване и процъфтяващо образование и култура и 100% образованост, на достъпа на всички до истинската култура и културни ценности, през нищетата, глада и мизерията, отчаянието и безизходицата и съпътстващата духовна и демографска криза и зловещото обезлюдяване на нашите земи. Чрез приватизация и машинизация обществените, националните богатства и средства бяха съсредоточени в ръцете на малцина. Така южните славяни и този път не по своя воля, бяхме включени в западния модел, в глобалния свят и в тоталната криза на цивилизацията, която продължава вече почти тридесет години.

Западът се опита да съедини несъвместими величини в едно общо идеологическо, икономическо и културно пространство, отхвърляйки историята, традициите, културата и спецификата въобще на различните народи, включително и нашите. Налагат ни мултукултурализмът, неясна толерантност, чуждите ни евроатлантически ценности, цветните революции, гейбракове и гейобщества, транхуманизъм и др. Някога американският учен Фукуяма с радост обяви „края на историята“ и пълната победа на глобализма. Не бе необходимо да си мислител, философ или футуролог, за да разбереш, че всичко това е несъвместимо с човешката природа и нарушение на законите на природата. В историята, преди векове и десетилетия и други са се опитвали да постигнат това (Наполеон, Хитлер), но то е завършвало с пълна катастрофа и гибел за тях. Историята на човечеството няма никакви свидетелства и доказателства за пълното сливане на раси, за ликвидиране на националните черти в преобладаващата част на един или друг народ. Народите възникват, живеят, някои изчезват; империите се създават и се разпадат; съюзите от държави се сключват и след това се разтрогват, но устойчива еволюция на расовото многообразие в единна раса – не е наблюдавано в човешката история. (11) Павленко, Г., Духовно-нравственные истоки современной геополитики, Завтра, 04.04.2016г.

Това, което днес се случва със Западна Европа е предвидено от мнозина мислител. Точно преди столетие в Германия излиза първият том от двутомника на Освалд Шпенглер - „Залезът на Запада“. Това предвиди и преди няколко години американският политик, консервативен републиканец и съветник на няколко

американски президенти - Патрик Бюкенън в книгата си „Смъртта на Запада“ и от др.

Балканите, нашите земи винаги са силно зависими от решенията на великите сили и от случващото се в Европа. Мнозина считат, че това е най-важният в геостратегическо отношение европейски район. (12) <http://www.memoriabg.com/2016.05.13> Днес сме свидетели на намаляващата привлекателност и неясното бъдеще на Европейския съюз и на провала на проекта за глобализация; на умората в нашите страни от налагане на странни платформи и чужди-унищожителни модели; на пълзящата ислямизация и внушавани отвън етнически противопоставяния и териториални претенции на външни сили, на неясно бъдеще. За нашите страни и народи, за южните славяни, силата и бъдещето е в традиционни, исторически, родствени, православни, културни и цивилизационни връзки с Русия. Преди столетие един български учен и общественик – председателят на Славянското дружество в България проф. Стефан Бобчев предупредително изрича и ни завеща: „Има Русия – има България. Няма Русия – няма-България.“ (13)

Днес светът е обхванат от дълбока, разтърсваща и опасна криза, от срыв на ценностите и морала. Мъдрите хора на човешвото са в тревога, защото когато злото толкова дълго е победител, когато господства култът към парите и материалното, когато страстта към богатството е превърната в ценност, когато както пише нашият гений Христо Ботев – „свестните считат за луди“, тогава идва краят, апокалипсисът. И затова бъдеще имат тези общества и народи (или тази цивилизация), които съхраняват изконните ценности и могат да върнат доброто, духовното, човешината, чистота и морала в човешките отношения. Мнозина откриват и предричат, че това е мисията на Русия, православието и славянството. Това е и бъдещето и единствената вярна перспектива на южните славяни, на нашите страни винаги разположени между Изтока и Запада, защото ние сме етнически, исторически, религиозно, езиково и духовно свързани с Русия и там, както винаги е нашето спасение и бъдеще. А и Русия днес е последният бастион на хуманизма и истинските нравствени ценности.

ЛИТЕРАТУРА

1. Представата за „другия на Балканите, изд. БАН, С., 1995, С.248
2. <http://www.memoria.bg.com/2016.05.13>
3. Лазарова, Ем., Славянство и глобализация, В: Кирилица и глобализируещия мир, С., 2007, с.76
4. Пикио, Р., Мястото на старобългарската литература в средновековна европейска култура, Списание на БАН, 1981, №4, с.37-38
5. Тзавелла, в. Дума, 03.03.2017г.
6. Достоевски, Ф.М., Дневник писателя, ПСС, т.ХХ, с.294
7. <http://philosophia-bg.com/arhiv/philosophia-142016>
8. <http://dic.academic.ru/dis.nsf/sie/5801>
9. Платонов, О., Жажда правды, Завтра, №27/07.07.2016
10. Сидоров, В., На вершинах, М., 1988, с.377-378
11. Павленко Г., Духовно-нравственные истоки современной геополитики, Завтра, 04.04.2016
12. <http://www.memoria.bg.com/2016.05.13>
13. Лазарова, Ем., Славянското движение в България, С., 1997г., с.120

32-027.1:[329:342.8(497.2)]"1947/1994"

проф. д.п.н. Тодор Галунов
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, България.

ИЗБОРИ И РЕФОРМИ В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ 1947-1949 Г.

Резюме: През 1947 г. България приема нова конституция, с която се създават правните основи за налагането на тоталитарен политически модел. Изборите и реформите в НРБ през периода 1947-1949 г. се провеждат в условията на еднополюсен политически модел. Избирателната система обслужва режима и е допълнителен инструмент за вътрешнопартийни разправи, чистки, награди. Избраните депутати влизат в НС не като личности, а като част от вътрешнопартийните механизми на БКП и сателитния БЗНС. Активността е близка до 99 % и се печели също с резултати близки до 100 %. За истински свободни и плуралистични избори вече никой не смее да говори.

Ключови думи: конституция, избори, партии, пропорционална, тоталитаризъм, парламент, листи.

ELECTIONS AND REFORMS IN BULGARIA IN 1947-1949

Abstract: In 1947, Bulgaria adopted a new constitution, which created the legal foundations for the imposition of a totalitarian political model. Elections and reforms in the People's Republic in the period 1947-1949 was conducted in a politically unipolar model. Electoral system service mode and additional tool for intra told, purges, prizes. The elected deputies enter the National Assembly not as personalities but as part of the party-party mechanisms of the BCP and the satellite BANU. Activity is close to 97% and winning results also close to one hundred percent. For a truly free and pluralistic elections no one dares to speak.

Keywords: election parties, proportional, parliament, compensation, lists.

На 4 декември 1947 г. България приема втората си конституция, останала в историята като „Димитровска“.¹ В нея се фиксира, че мандатът на Народното събрание е четири години, а депутатите се избират на принципа 1 на 30 000 жители. Императивно се подчертава, че изборите се провеждат въз основа на всеобщото, равно и пряко избирателно право с тайно гласуване. За пръв път в политическата практика на страната условията за упражняване на активно и пасивно избирателно право са напълно еднакви. В избирателния корпус са включени всички български граждани, навършили 18 год., без разлика на пол, народност, раса, вероизповедание, образование, занятие, обществено положение и имотно състояние, с изключение на поставените под запрещение и лишените с присъда от граждански и политически права. Военнослужещите в редовете на българската армия, които до 1945 г. като цяло са лишени или не се възползват от избирателните си права сега вече също изрично са включени в избирателния корпус.²

Конституцията въвежда императивния мандат. Народните избраници са отговорни пред своите избиратели. Те могат да бъдат отзовавани и преди края на

¹ Гюзелев, В. Българската държавност в актове и документи. С., 1981, с. 417-435.

² Аврамов, Л. Избирателно право и законодателство за избиране на парламент в България. Варна, 2002, с.188 и сл.

мандата си. Процедурата по лишаване от мандат се препраща за регламентиране към обикновения законодател. Подобна мярка е отстъпление от принципите на свободния мандат, който макар и не много прецизно формулиран действа до 1945 г. в България. Идеята му бе депутатите без да се притесняват от преждевременна смяна да работят спокойно в парламента. Сега се създава режим на несигурност на народното представителство, който хармонира с постепенното налагане на тоталитарния режим и цели обезличаването на парламента.

Запазва се традицията от ТК изборите да се проверяват от НС. Веднага след конституирането си то избира комисия, която се произнася в срок от 3 месеца за законността на избора на всеки отделен депутат.

Новите конституционно-правни норми влизат в противоречие с някои от текстовете на действащата от 1945 г. Наредба-закон за избиране на народни представители. В тази връзка на 5 януари 1948 г. Министърът на вътрешните работи Антон Югов внася законопроект за изменение на избирателния закон. Идеята е да се премахнат всички ограничения пред чиновниците от държавната администрация за кандидатиране в законодателния орган. Съгласно мотивите те вече могат да бъдат и държавни чиновници и народни представители. Идеята е в противоречие с доктрината за разделение на властите и показва новите политически реалности, в които вече доминира доктрината за единство на властите. Така на лица от изпълнителната власт се дава възможност да участват в НС, което от своя страна е конституционно оторизирано да я контролира. Планираната промяна е в логическо противоречие с текстовете на новата конституция. В чл. 4 от нея се казва, че депутатите са отговорни само пред избирателите, а чл. 15 и 16 определят НС като носител на държавната и власт във всичката и пълнота. Фактически депутатите във висшия орган ще са на подчинение на изпълнителния орган МС като чиновници, а като депутати ще контролират този орган! Конституционно-правният абсурд е пълен, но това не смущава новият политически елит на страната, подчиняващ се де факто почти изцяло на политическия модел на сталинския социализъм. Парламента гласува по спешност исканата промяна на две четения, в рамките на няколко минути и дава пример за незачитане на конституцията, която е приел едва преди месец.³ Единствени представителите на БРСДП (о) гласуват против промяната. Тяхната група обаче е прекалено малочислена за да промени нещо.

За отбелязване е, че въпреки ликвидирането на многопартийната система управляващите запазват формалните аспекти на плуралистичния изборен процес. Това ясно проличава при разглеждането на „Законопроекта за избиране на народни съвети и на съдебни заседатели за местните народни съдилища“, внесен през февруари 1949 г. от името на премиера Георги Димитров. Министър-председателят определя, че най-важното нововъведение, е въвеждането на института на избирателните комисии. Логиката е много странна. Изборни комисии има във всички вотове в българската политическа практика от 1878 г. Акцентира се, че комисииите са вече формирани от „народа“, който ги издига чрез ОФ, партиите, масовите и обществени организации, събрания в предприятията и учрежденията. Не е трудно да се усети пропагандният дух, който се налага от подобни аргументи - показни събрания, които издигат единни кандидатури.

Избирателният корпус се движи в посочените по-горе конституционни изисквания. Има обаче и разлики: извън кръга на притежаващите активно и

3 Стенографски дневници на 6 Велико народно събрание I редовна сесия (СД на 6 ВНС, I р.с.), с. 890-891

пасивно избирателно право остават поставените под запрещение и лишените от избирателни права с влязла в сила законна присъда. Само от пасивно избирателно право са лишени имащите фашистки или други противонародни прояви. Последното дава възможност за произволни тълкувания и за лишаване на неудобните лица от избирателни права. Включването на този текст намира оправдание Договора за мир, сключен от България със страните победителки във Втората световна война на 10 февруари 1947 г. в Париж. В чл. 4 и 5 от него страната ни се задължава да не допуска на нейна територия фашистки и други организации, които могат да лишат народа от демократични права.

В пленарната зала се акцентира на числото на избирателния корпус, което се определя около 4 200 000 души, което е около 66 % от гражданите. Подчертава се, че само в СССР той е по-голям – 68 %. Приведени са и някои данни за западните демокрации, които „разбира“ се не осигуряват в достатъчна степен приложението на всеобщото избирателно право. Избирателният корпус там е: САЩ – 63 %; Франция – 55 %; Англия – 54 % от състава на населението.⁴

Дават се и други примери, които показват „предимствата“ на съветската система. Като неин особен плюс се отчита, че в СССР гласуват 99,99 % от избирателите, за разлика от Англия и Франция където процентите са около 73 %, а в САЩ картината е още „по-отчайваща“ – гласуват „едва“ 48 %. България има да „догонва“ съветския опит, тъй като процентът на гласувалите се движи между 86 и 94 %.

Друго изтъквано „предимство“ на СССР е, че там 99,4% от гласувалите дават подкрепа на управляващата партия, докато в България той се движи все още между 72-93%, във Франция 60 %, в Англия 57 %, в САЩ – 53 %.

Процентите на гласувалите, сравнени с процентите на всички участници в избирателния корпус са още по „страшни“ за западния модел на демокрация: в СССР управляващата партия има 99,2 % от гласовете на всички избиратели, в България процентите се движат между 70 – 90, във Франция – 45 %, в Англия 41 %, в САЩ – 26 %.

Следващият показател по който социалистическия модел е по-добър от плуралистичния е намерен в съотношението на подадените за управляващата партия гласове и броят на цялото население, включително и тези които нямат избирателни права. В СССР – болшевишката партия има 67,6 % от гласовете на цялото население, в България ОФ има 55-60 %, във Франция управляващият блок е със 25 % подкрепа, в Англия лейбъристите са с 23 %, в САЩ само 16 % от населението е гласувало за президента Хари Труман.

Изводът е, че по всички показатели СССР е на първо място по демократичност на избирателната система, следван от Народна Република България и другите „народни републики“. Паралелът със САЩ, Франция и Англия води до „съкрушителния“ извод, че там избирателните права са само на „книга“ и са превърнати в „карикура“, „лъжа“ и „измама“.

Парадоксално е, че изборите в България за Народни съвети се планира да се проведат по пропорционалната система, а вече в страната реално остава да действа само Българската комунистическа партия (БКП) и нейният обезличен сателит БЗНС. В пленарна зала запазването на пропорционалната система се аргументира с мотива, че тя е в противовес на „мажоритарната, каквато познава

⁴ СД на 26 ОНС, III р.с., с. 47.

буржоазното изборително право на Англия”.⁵

Кандидатските листи се регистрират в околийските или общински изборителни комисии, в зависимост от вида на избора. Право да поставят листи имат: ОФ, партиите и другите масови обществени организации. Регистрациите са възможни до 14 дни преди деня на вота. Става ясно, че се планират къси изборни кампании. Целта е ясна изборите да минат набързо, „под строй” и да не се допускат неприятни изненади за управляващите.

Мандатите в отделните изборни колегии се разпределят от околийските изборителни комисии, по познатата от парламентарните избори от 1945 г. система, при която първо се прилага методът на Томас Хер, т.е., броят на гласовете се разделя на броя на мандатите. Партиите, които достигат изборния делител участват в разпределението на мандатите. Ако никоя формация не достигне делителя, то се прилага метода на Хагенбах-Бишоф, т.е. гласовете се разделят на мандатите, увеличени с единица. Втората част от алгоритъма предвижда прилагането на метода Д`Ондр – получените гласове се делят последователно на 1, 2, 3, 4, 5 и т.н. получените най-големи частни, подредени в низходящ ред дават и съответните мандати.

По време на малкото изказвания ораторите вече ясно говорят за „нашия мъдър народен вожд и любим министър-председател другаря Георги Димитров”⁶, а обръщението в пленарната зала вече е „другарки и другари”. Законът се гласува окончателно на второ четене на 18 февруари 1949 г. Парламентът решава той да влезе в сила веднага, а не три дни след обнародването му. Спешността е аргументирана с необходимостта да се „бърза” с изборите. Става ясно и за най-отчаяните привърженици на демокрацията, че България твърдо възприема сталинизма като модел на правене на политика. Новите реалности не предвещават нищо демократично за бъдещите изборни практики.

При тази изборителна система на 15 май 1949 г. се провеждат изборите за народни съвети. Изборителната активност достига рекордните дотогава за България 96,73%. Всъщност за реална изборност тук трудно не можем да говорим. Монополизиралият държавната власт ОФ, управляван на практика изцяло от БКП печели 92,01 % от гласовете.⁷ В кампанията вече няма нужда от насилие. Репресираната опозиция вече де факто не съществува. Страхът така е сковал обществото, че няма нужда от пряко насилие от страна на властите. Масата от българските граждани гласуват безропотно за поднесените им изборни листи. Тези местни избори са първите от една дълга верига вотове, в които се печели с подобни резултати и никой не протестира. В пленарната зала на ВНС обаче се отчита, че това са най-демократичните избори в политическата практика на дотогавашна България. Подобен политически цинизъм разглежда гласуването „под строй” като преодоляване на „формалния” буржоазен демократизъм и един своеобразен „празник” за народа. Изборната система и начина на провеждането на вота вече напълно съответстват на пропагандните цели на новия политически режим.

На 27 октомври 1949 г. изтича мандата на 6 ВНС. Предстоят избори за нов парламент. Управляващите решават да започнат ново летоброене на народните събрания. Старата номерация, по която България има 25 обикновени народни събрания се изоставя и се решава новият парламент да бъде I ОНС. През юли

⁵ СД на 6 ВНС, III р.с., 56

⁶ СД на 6 ВНС, III р.с., с. 56

⁷ СД на 6 ВНС, II и.с, с. 34

1949 г. от името на министър-председателя Васил Коларов във ВНС е внесен „Законопроект за избиране на народни представители“. В основни линии той преповтаря елементите на разгледания по-горе закон, визиращ народните съвети. Нюансите са продиктувани от спецификата на парламентарния вот.

Изказванията по проекта са само четири и са изключително кратки. В ролята на оратори се проявяват комунистите Васил Димчев и Атанас Тотев и „независимите“ Пенчо Костурков (доскорошен член на вече несъществуващата РП) и Петър Анастасов (доскоро депутат от бившата БРСДП). Последните двама използват случая да покажат лоялността си БКП, която, която ги инкорпорира в новия политически елит. Веднага се набива на очи разликата с парламентаризма преди налагането на комунистическия модел. Въпреки много проблеми, които съществуваша при режимите от предишните десетилетия при приемане на различните проекти, визиращи изборите, дебатите винаги бяха остро-полемични и съдържаха много интересни идеи за развитието на българската изборителна система. Сега всичко бе предварително уточнено и дирижирано.

Важен момент в новия проект бе премахването на всякакъв ценз за отседналост. Където и на територията на страната да се намираше българският гражданин по време на вота той получаваше активно изборително право. Както и в правната рамка за избор на народни съвети и тук изборителния корпус включваше всички граждани, навършили 18 г., които не са поставени под запрещение и лишените от изборителни права с влязла в сила присъда. Имащите фашистки прояви са лишени само от пасивно изборително право.

Кандидатските листи се издигат по същия начин както и при закона за избор на народни съветници. Поставянето на листите става най-късно до 12 дни преди вота. Околийските изборителни комисии се произнасят до два дни след това за редовността им. На практика за кампания са оставени 10 дни. В пленарната зала само П. Анастасов си позволява да препоръча малко по-дълъг срок за кампания и това не е критика към закона, а по-скоро пожелание. Той предлага и формирането на централни листи, като коректив на околийските листи. Мотивът е намерен в изборната практика, в България прилагана през 1931 г. и в известен смисъл през 1946 г. Същият плахо предлага издигането на кандидатските листи да може да става и от 5 до 10 души каквато практика в българските избори има. Мотивировката му е, че така ще даде шанс и на безпартийните да реализират пасивното си изборително право. В залата е репликиран, че безпартийните са част от ОФ и това е всичко. Идеите му не се вземат предвид.

По същия начин се изчисляват и изборните резултати. Предвижда се и вариант, при който ако регистрираната листа е само една, но не получи поне половината гласове, то изборът се смята за непроведен. В такава ситуация Президиумът на НС насрочва нов вот най-късно след един месец. Подобна мярка се оказва излишна, тъй като в България вече на практика се утвърждава принципът на манипулирания избор, близък до „единодушното“ гласуване.

Нов момент е, че вотът се провежда изцяло по околии, които не е задължително да съвпадат с административните. Териториалният им обхват и броя на депутатите, които се излъчват от всяка околия се определя с указ на Президиума на НС.

Изборните секции се определят въз основа числеността на населението. Принципът е една секция да се формира на 1 000 жители. Ако при прилагането на този принцип се получи остатък под 500 жители, то те се включват към някоя от

секциите. Ако се получи число по-голямо от 500, то се формира отделна секция. По-малки секции се допускат при военнослужащите, но секцията не може да е по-малка от 50 души. В болниците, санаториумите, родилните домове, инвалидните домове и други подобни институции се образуват секции без да се иска минимално число на пребиваващите там граждани.

Изборите се ръководят, произвеждат и контролират от избирателни комисии: централна - за цялата страна, околийска - за цялата избирателна околия, градска и района - за градовете с районно деление, селска - за селските общини и секционна - за всяка избирателна секция. При формирането на комисиите формално е предвиден широк демократизъм. Предложения за състава им могат да правят: ОФ, партиите, професионалните, кооперативните, младежките и други подобни обществени организации, както и събранията на работниците и служещите по предприятия и учреждения, военнослужещите, трудоваците, граничарите и селяните в трудовокооперативните земеделски стопанства и в държавните стопанства.

В изборния ден гласуването трябва да стане тайно. Няма обаче пречка в деня на вота гражданите и партиите да раздават бюлетини.

В крайна сметка законът е приет на 23 юли 1949 г. Той дава формални гаранции за свободен вот, но действителността в България вече не предлага и намек на демокрация. Правните норми остават само в законите, политическия плурализъм във все по-отдалечаващото се минало. Това е и първият български закон, който създава реалните предпоставки за избори „по социалистически“.

На 18 декември 1949 г. парламентарните избори по новия закон се провеждат в рамките на 15 - те окръга на страната, които трябва да излъчат 239 депутати. Ден преди вота е езекутиран един от знаковите лидери на БКП Трайчо Костов. Ако дотогава репресиите са насочени предимно срещу бившите политически дейци от „буржоазията“, сега властите показват, че ще смажат и най-малкия намек за инакомислие, дори той произтича от техните редици. Ясно е, че в такава обстановка страхът ще е неизбежен спътник на парламентарните избори. Единствените листи са но ОФ. Други вече няма. Няма и опити за регистрация. Българската „политическа зима“ вече е започнала. Народът трябва да покаже своето „единство“ около управляващите. Избирателният корпус достига нов количествен връх - той вече се състои от 4 797 637 души. От тях гласуват 98,80 %, което е нов „рекорд“ по изборна активност в България. За единната листа на ОФ „гласуват“ 4 625 917 избиратели, което прави 97,59%. Това е нов рекорд на подкрепа за политическа сила в български парламентарни избори. На 17 януари 1950 г. Първото НС избира комисия под ръководството на Нинко Стефанов, която да провери законността на вота. Тя работи също в „рекорден“ срок и на другия ден вече докладва в парламентарното заседание, че изборите преминават при „небивала политическа активност на трудещите се“, което е проява на „любов към правителството на ОФ и БКП“. Изказва се увереност, че изборите показват, че народът ще върви „без нашия любим учител Георги Димитров по Димитровски път“. От името на народа се казва, че ще се доведе „докрай разгрома на реакционните националистически остатъци от бандата на Тр. Костов“. Констатирано е, че няма подаден нито една жалба, оплакване или заявление за опорочаване на вота. Това е и целия отчет. НС единодушно гласува да утвърди проведените избори. Така приключва най-краткия парламентарен „дебат“ по проведени избори в политическата практика на България от 1879 г. Всъщност дебат няма. Никой не

се изказва освен председателя на комисијата, дори за подкрепа на неговата теза.⁸

Еволуцијата на изборителната система през периодот 1947-1949 г. върви в посока намалување на реалните възможности за политически избори или ликвидирање остатъците от политически плурализъм. Приложението на пропорционалната система бе чисто формално и реално невъзможно, тъй като режима бе реално еднопартисен при тоталната доминация на БКП. Другата партия БЗНС бе политически декор по-скоро за външния свят и придаваше една привидно по-демократична окраска на режима, но тя реално не участваше във вот извън схемата на БКП. Висшите партийни структури изместват окончателно законодателната власт, която само одобрява решенията на БКП. Всичко това се отразява и на сроковете в които заседава НС. Шумно прокламираното „демократично“ формиране на парламента остава само за декор върху тоталитарния политически модел.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аврамов, Л. Избирателно право и законодателство за избиране на парламент в България. Варна, 2002, с.188 и сл.
2. Гюзелев, В. Българската държавност в актове и документи. С., 1981, с. 417-435.
3. Стенографски дневници на VI ВНС. С., 1947 – 1949.
4. Стенографски дневници на XXVI ОНС. С., 1945 – 1946.
5. Стенографски дневници на I ОНС, I и.с.. С., 1950.

⁸ СД на I ОНС, I и.с., с. 4-5

343.9.024:343.35(100)

М-р Ирина Штерјева Шапчевски
 Универзитет Св. „Кирил и Методиј“ - Скопје
 Правен Факултет „Јустинијан Први“, насока - казнено право

ПЕРЕЊЕ ПАРИ – ПЕРФИДНИОТ КРИМИНАЛ НА „БЕЛИТЕ ЈАКИ“

Апстракт: Канцеларијата на Обединетите Нации за дрога и криминал проценува дека сумата на пари кои се перат на глобално ниво во една година е 2 - 5% од глобалниот БДП, или 800 билиони – 2 трилиони долари во текот на една година.

Преку краток етиолошки осврт и анализа, овој труд ќе ги акцентира точките на вкрстување помеѓу криминалот на белите јаки и перењето на пари како средство за постигнување на крајната цел – легализирање на нелегален профит на моќните општествени структури, што претставува сериозна закана за дерогирање на основните општествени и државни вредности.

Клучни зборови: „перење пари“, „бели јаки“, „меѓународна регулатива“

MONEY LAUNDERING – THE PERFIDIOUS “WHITE COLLAR” CRIME

Abstract: The United Nations Office on Drugs and Crime estimates that the amount of money laundered globally per year is 2-5% of global GDP, or 800 billion - \$ 2 trillion American dollars.

The purpose of this paper is analyzing the points where white collar crime meets money laundering as a means to an end. By the method of short etiological review and analysis, this paper makes an effort to pinpoint the legalization of illegal profits by powerful social structures as an imminent threat to debase the core social and state values.

Keywords: “money laundering”, “white collars”, “international regulations”

„БЕЛИТЕ ЈАКИ“, ОРГАНИЗИРАНИОТ КРИМИНАЛИТЕТ И „ПЕРЕЊЕТО ПАРИ“

Меѓународниот Монетарен Фонд континуирано ја искажува својата апострофирана загриженост околу казнениот феномен перење пари и опсежните последици од истиот. Финансирањето тероризам како уште едно поврзано кривично дело, во еден траен ефект носи закана како за државноста и правниот поредок на секоја земја во светот, така и за стабилноста на финансиските институции и финансиските системи и зголемена нестабилност на меѓународните капитални текови. Премисата дека перењето пари е глобален проблем звучи како излитена фразеологија, а сепак пластично го забележуваме нејзиниот импакт токму во екот на 21 век. Извршителите и бенефакторите од овој криминал, ги користат „дупките“ во законодавствата, неефективните законски и судски системи, како и разликите помеѓу националните AML/CFT (Anti-Money Laundering/Countering Financing of Terrorism) системи, за да ги провлечат своите нелегални средства на легалниот пазар. Ова особено со појавувањето на ISIS не само како терористичка група туку и како организирана парадржавна форма, кој го нанесе најжестокиот

удар на целокупната структура за борба против организираниот криминалитет, перењето пари и финансирањето тероризам на меѓународен план. Многубројните меѓународни документи, стандарди и тела носат кон некаква номинална унифицираност на легислативите, но очигледно, оваа унифицираност не е ни одблиску доволна. Или пак можеби, профитабилноста на овој тип на организиран криминалитет ја надмашува креативноста на интелектуалната елита во изнаоѓање решение. Сепак, постојат и по „формални“ и брутално нахални форми на перење пари, секојдневни, сокриени во привидните легалности и функционирањето на правото во состојби на разнишан правен поредок. Најчестата криминогена активност која „белите јаки“ ја применуваат, нивниот неминовен *actus reus*, е перењето пари. Слабите или неефикасни институционални рамки, лошата институционална инфраструктура, неусогласените политики за работа и слабата и недоволно ефективна интернационална соработка се само дел од причините кои го прават овој криминалитетвозможен и лукративен. Воглавно регулативата во сите поразвиени земји во светот се базира на 40-те препораки на ФАТФ (Financial Action Task Force). Четириесетте препораки кои се сублимираат од првичната бројка - 49, ја третираат проблематиката на перење на пари и финансирање тероризам преку дефинирање на клучните поими и предвидување на соодветни мерки и санкции за нивно третирање. Ова со цел, да се воспостави воедначен систем на меѓународен план за унифицирана и глобална борба со организираниот криминал и феноменот на перење пари. Овие препораки ефективно поставија основа за поддршка на инкриминирање перето пари, а подоцна и воведување на мерките за конфискација и замрзнување на имот и средства стекнати преку ваквите криминални активности. Во познатиот случај *Raimondo vs. Italy* (1994 godina), кој претставува вистински правен преседан во кривичното право, Европскиот суд за човекови права го формулира мислењето дека во борбата против организираната група чишто криминални приноси од сериозен обем се подоцна инјектирани во економијата на земјата преку инвестиции во недвижности – „конфискацијата“ е ефикасно и неопходно средство сообразно со целта за отстранување на штетните последици. Она што се покажува како особено проблематично, а е лесно воочливо при компаративна анализа на разни државни системи, се проблемите кои произлегуваат при дефинирање кои дела ќе претставуваат предикативни дејствија, или „primary offences“, кои секоја земја може различно да ги дефинира во инкриминацијата перење пари“. Перењето пари е сложен и слоевит процес, и постојат над 18 казнено правни дефиниции за ова кривично дело, вклучувајќи ги националните и супранационалните прописи. Сепак, постои широк консензус во однос на дејствието на извршување на перењето пари – директната примена на нелегалните средства би придонела кон лесно откривање на изворот, па оттаму, сите дефиниции се согласни дека – перењето на пари всушност претставува трансформација на нелегални средства и нивна конверзија од потенцијална купувачка моќ во ефективна. Криминалитетот на „белите јаки“ се појавува во средината на XIX век. Овој криминал од останатите видови се одликува со отсуство на насилство и лесно преминува во клептократија, која го покажува своето грдо лице во еродирани општества со слаба правна сигурност. Кога зборуваме за белите јаки неминовно мораме да го споменеме подлиот стопански односно економски криминалитет. Стопанскиот криминалитет ги опфаќа воглавно, но не исклучиво, кривичните дела против јавните финансии, платниот промет и стопанството од глава XXV од КЗ, кривични дела против службената должност од

глава XXX од КЗ и некои кривични дела против имотот од глава XXIII од КЗ. Проф. Др. Арнаудовски ќе рече: „Економскиот криминалитет го сочинуваат поведенија на физички и правни лица со кои се повредуваат правилата на однесување и работење во економските односи.“ Тој појаснува дека во криминолошка смисла горенаведените поведенија во економските односи значат работење спротивно на правните норми со кои се регулираат овие односи и повреда на довербата на меѓусебните односи на субјектите што го чинат економскиот однос. Економските казнени дела иако го опфаќаат перењето на пари како инкриминација, сепак овој криминален феномен има многу подлабок и посериозен импакт и опсег од останатите економски казнени дела. Перењето на пари, најчесто е подоблик на организираниот криминал. Поновата литература познава и „само-перење на пари“ како дело каде извршител е поединец кој преку профит стекнат со извршување на предикативно дело, самиот пушта во оптек нелегално стекнат профит, при што го инјектира финансискиот систем како привидно легален прилив на пари. Италијанскиот КЗ ја инкорпорираше таквата одредба во 2015 година, со цел да се разграничи делото перење на пари кога самите извршители на перењето на парите не се и извршители на предикативното кривично дело од кое парите потекнуваат од дело на перење пари стекнати од самиот извршител преку некое предикативно дело. Во случај на само-перење на пари, делото е сторено од страна на лицето кое користи, заменува или трансферира пари, стоки или други економски средства, кои произлегуваат од претходно извршено кривично дело, а со цел да го сокрие нивното нелегално потекло. Квалифицирано е делото на само-перење пари ако сторителот го сторил делото при вршењето на службените должности од областа на банкарството, финансии и друга службена должност.

МЕЃУНАРОДНА И ДОМАШНА РЕГУЛАТИВА

Согласно меѓународната регулатива, а како директна последица на ЕУ директивите, земјите формираат и единици за финансиско разузнавање. Првите единици за финансиско разузнавање, како органи за процесирање, обработување, откривање и оценување на чувствителните економски податоци, се основани во раните 90' години од минатиот век. Важноста на меѓународните документи произлегува од обврските за нивно почитување и имплементирање од страна на земјите потписнички. Но сепак, усогласувањето на домашните легислативи во поглед на облиците на инкриминации, одговорноста, системите на казнување па дури и координација на делувањето од меѓународен аспекти, и покрај континуираните напори сепак сеуште не е конечно постигната. Потпишаните и ратификувани конвенции нложуваат приклучување на земјите потписнички и нивните органи на прогон во акциите за борба против и сузбивање на транснационалните облици на организиран криминалитет. Овозможуваат поекспедитивна и брза размена на информации и нложуваат поголема комуникација при делувањето на субјектите на прогон во засебните држави. Меѓународната заедница направи големи напори во поглед на јакнење на меѓународната соработка во спротивставувањето на организираниот криминал. Виенската конвенција, чиј целосен назив гласи Конвенција на Обединетите нации против незаконскиот промет со опојни дроги и психотропни супстанции е усвоена од страна на ООН на 19.12.1988 година. Оваа Конвенција за првпат го постави проблемот со перењето на приносите од трговијата со дрога и оружје, како примарно предикативно дело. Значаен меѓународен документ е и Конвенција

на Обединетите нации против транснационалниот криминал од 2000 година, односно Палермо Конвенцијата. Оваа Конвенција се однесува на превенција, истрага и гонење на сериозни казниви дела заради директно или индиректно остварувањена финансиска или друг вид на материјална корист и кога делото е извршено од страна на организирана криминална група. Во членот 12 оваа Конвенција предвидува конфискација и заплenuвање на приноси од криминал стекнати од казниви дела од кои сторителите се стекнале со противправен имот или пари, што еден од најзначајните новитети во казнената постапка своевремеено и крупен исчекор напред во поглед на соработка и хармонизирање на законодавствата.

Со Кривичниот законик на Република Македонија, кој стапува во сила во ноември 1996 година, се прават првите исчекори кон креирање на кривична норма која го инкриминира перењето пари како засебно кривично дело, соодветна на тогашните современи потреби. Кривичниот Законик на РМ оттогаш има претрпено повеќе од десеттина измени, од кои три по суштински новелирања, започнувајќи од 1999 година па се до 2015 година, кога комплетно се преработи текстот на Казнениот Законик на Република Македонија. Промени кои паралелно беа следени со крупни измени во делот на казненото процесно право, а во функција на зголемување на ефикасноста во прогонот. На патот кон евро-интеграциите и континуирано следење на меѓународните стандарди, Република Македонија во своето законодавство ги инкорпорираше FATF стандардите. Законската регулатива која ја третира проблематиката на перење пари во Република Македонија се заокружи со донесување на Законот за спречување на перење пари и други приноси од казниво дело (Службен весник на РМ бр.46/04 од 20 јули 2004 година). Проблематиката на перење пари и финансирање тероризам иако има финансиска природа, претставува екстремно девијантна општествена појава инкриминирана во одредбата 273 во Кривичниот законик на РМ. Одредбата е усогласена со меѓународната регулатива во 2004 година, но и покрај соодветната инкриминација, постојат сериозни недостатоци во нејзина ефикасна имплементација. Ова особено ако се земе предвид новиот Закон за кривична постапка, во однос на одредбите кои се однесуваат на примената на привремените мерки и воведување на систем за водење сеопфатна статистика на национално ниво. Со усвојувањето на измените на Законот за кривична постапка (Службен весник на РМ бр.74/2004), се дава овластување на Царинската управа на Република Македонија, да превзема соодветни дејствија во предистражната постапка и во истрагата во случаи кога се работи за откривање на кривичното дело перење пари и прибирањето на докази заради гонење на сторителите на ова кривично дело. Формирањето на посебни одделенија за истрага и гонење на кривичното дело перење пари во рамките на органите надвор од извршните органи на државата, го поставува неминовното прашање за очигледниот недостиг во експертизата, но пред се – за измешаните надлежности во системите на државата. Казненоправната материја *per se*, а дотолку повеќе сериозните инкриминации како перење на пари и финансирање тероризам, во сложеноста на своите дејствија на извршување како и широкиот опсег на предикативни дејствија и разграничување на конститутивните елементи на една инкриминација бараат сериозно познавање на казненоправната материја и искуство во гонење на економски криминалитет.

ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА

Од досега изложеното, може да се заклучи дека и покрај постоењето на меѓународни директиви, норми и стандарди, сепак националните законодавства различно ја третираат проблематиката и различно го инкриминираат перењето на пари. Имено, во одделни земји во Азија и Јужна Америка, законските одредби се само дескриптивни и го опишуваат проблемот, додека во САД на пример, законските одредби навлегуваат во регулаторни ингеренции и ги опишуваат ризиците и околностите. Разлики се забележуваат и во однос на барањата кои треба да ги исполнат финансиските институции за да стапат во деловен однос со своите комитенти. Некаде се врши само идентификација, додека пак во други земји целосно се истражува интегритетот и бонитетот на клиентите, односно самиот опсег на "customer due diligence" е различен. Очигледно е дека процесот на спречување перење пари опфаќа повеќе регулаторни процеси и сегменти на кои ќе мора да им се посвети поголемо внимание во иднина. Сепак, можеби најважниот сегмент од сите е спроведувањето на финансиска истрага и доставување извештаи за сомнителни трансакции. Тука сосема легитимно се поставува прашањето на распределба на ингеренции на инволвираните институции во предистражна и истражна постапка и дали македонската регулатива соодветно ја поставува организациската структура за борба против ваквиот криминал. Македонските закони се пренормирани а сепак недоречени, институциите се инструментализирани а интелектуалците прилично молчеливи. Неспорно е дека законодавецот дава соодветни инкриминации, законите се хармонизираат, институциите бирократизираат а криминалците профитираат. Истражување направено од докторантот Јоана Делеану под менторство на Проф др. Унгер, со наслов „Anti Money Laundering : Failures, Fixes and the Future" од 2015 година, зборува за бихевиоралните теории и перењето пари и тврди дека ако признаеме дека индивидуалците кон несигурноста се однеуваат на тој начин што се потпираат на општоприфатеното емпириско знаење и информавии, тогаш динамиката на стекнување нови знаења мпже да се базира на „мудроста на стадото" за предвидување на општествени исходи, меѓу кои и иновациите во светот на перењето пари. Дигиталната ера претставува сосема ново „поле за натпревар", новите дигитални мегабајт пари се новиот предизвик за супервизорските институции и институциите на прогон. Можеби бихевиоралниот фактор е позначаен од што е досега претпоставено. Општествената свест е огромен фактор и директно зависна од историските случувања, политичките уредувања и културолошкиата позадина. Можеби кривичната теорија во својата „неисполирана," форма нуди поголема смисла од претрупаните законски „подзакрпени" одредби. Криминалот на белите јаки не е третиран исто како останатиот криминал за што Сатерленд ќе наведе причини: игноранција, политика и пари.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Камбовски, Владо, Никола Тупанчески. Казнено право – посебен дел. Скопје: Правен факултет „Јустинијан Први“, 2011.
2. Masciandaro et al., Financial Supervisory Independence and Accountability- Exploring the Determinants, 2008;
3. Ioana Deleanu and Prof. dr. Unger, Anti Money Laundering : Faliures, Fixes and the Future, 2015;

4. Braithwaite John, White Collar Crime, 2006;
5. Patrick Radden Keefe, The Kleptocrat in Apartment B, The New Yorker, 2016;
6. Deleanu, Unger, Anti Money Laundering : Failiures, Fixes and the Future, 2015;

343.541-053.2:343.96

М-р Сања Томиќ
 Универзитет „Св.Кирил и Методиј“ - Скопје
 Правен Факултет „Јустинијан Први“, насока - казнено право

СЕКСУАЛНА ЗЛОУПОТРЕБА ВРЗ ДЕЦА И ПЕДОФИЛИЈА

Апстракт: Вродената мозочна дисфункција на сторителите на сексуалната злоупотреба врз децата кои не наполниле 14 години е катализатор на криминалитетот сексуалната злоупотреба врз децата. Во контекст на најновите истражувања во оваа област се јавува потребата од расветлување на седиментирани проблеми релевантни од психијатриски и казненоправен аспект. Феноменот сексуална злоупотреба врз децата е еден од најкомплексните и најмрачните, недоволно разјаснети девијатни појави кои и понатаму остануваат надвор од интересот на пошироката научна и стручна расправа.

Клучни зборови: сексуална злоупотреба врз деца, педофилија, сторители на сексуална злоупотреба врз деца, педофили.

SEXUAL ABUSE OF CHILDREN AND PEDOPHILIA

Abstract: The sexual abuse of children is a deviant behavior that arises from a specific congenital brain dysfunction of the perpetrator. In the context of these scientific revelations, stems the need to further the research in the areas of psychiatrics and criminal law. All the more having in mind that this is one of the darkest and most complex criminal phenomena that still remains outside the interest of the scientific and expert discussion.

Key words: sexual abuse of children, pedophilia, perpetrators of sexual abuse of children, pedophiles.

Сексуалната револуција како метафора на избор и промени во сексуалните ставови и однесувања, ги претвори расфрланите поединци по маргините на општеството во нова културна сила. Триумфирајќи низ револуционерните стандарди како „секс револуција“ или „сексплозија“, револуционерно го искорени традиционалниот полов морал, развивајќи галактички техно – културни економии на сексуална застапеност, за какви ниту Алфред Кинси (Alfred Kinsey) и Хју Хефнер (Hugh Hefner), никогаш не сонувале. Но, и покрај значајните промени на сексуалната сцена, сексуална револуција не успеа да ги собори до крај сите табуа во врска со сексуалните односи, оставајќи ги фундаменталните прашања за сторителите на сексуалната злоупотреба врз децата да вегетираат низ радикално негативни ставови во општеството.

Имено, широката дисеминација на сексуалната злоупотреба врз децата и гравитацијата на негативните долгорочни ефекти врз нив, константно ја подгреваат загриженоста на општествената заедница и доведуваат до тоа сексуалната злоупотреба врз децата да биде еден од најпознатите пернициозни и сериозни општествени проблеми со кои се соочува денешницата. Се чини дека овие проблеми добиваат уште повеќе на својата комплексност, во случаите кога се работи за лица – сторители на сексуалната злоупотреба врз деца, па затоа, воопшто не создава зачуденост пролиферацијата и евидентната шареноликост

на теоретските концепции за тоа што го поттикнува сексуалното однесување кај овие сторители, популарно познати како педофили, како и зошто сексуалната злоупотреба се случува, каков е процесот на извршување на овој криминалитет и кои се најдобрите начини за негово сузбивање. Поради тие причини, поголемиот број науки беа повикани на меѓусебна соработка и взаемна помош, иако, неспорен е фактот дека неретко, постојат значајни разидувања помеѓу нивните теории и понудените правни дефиниции и категории. Така, кога станува збор за сексуалното однесување, во литературата постојат голем број теории кои се обидуваат да ја експлицираат сексуалната злоупотреба и сексуалното девијатно однесување и преференции. Секоја од теориите е со тенденција факторите изведени од нив да бидат единствени, меѓутоа, тие не се доволни на еден или на друг начин целосно да ја објаснат етиологијата на сексуалната злоупотреба врз децата и појавата на девијатното сексуално однесување и фантазии на сторителите на овој криминалитет.

Во настојувањата на науките преку нивните теории за девијатното сексуално однесување и фантазии да продрат во етиолошката страна на сексуалната злоупотреба врз децата, која во најголем број случаи е педофилија, неврологијата го направи највозбудливиот пресек помеѓу правото и науката. Таквиот пресек фрла светлина врз неодамнешните истражувања поврзани со мозокот и природната биологија кои ја исфрлија на површина тезата дека педофилијата, дефинирана како сексуална привлечност кон деца пред пубертет е биолошка состојба во мозокот со која поединците се родени.

Всушност, зачетокот на идејата за можноста педофилијата да биде биолошки вродена состојба, постои и во публикацијата Психопатска сексуалност на Ричард Фреихер Вон Крафт Ебинг (Richard Freiherr Von Kraft Ebing), објавена во 1886 година. Во оваа публикација, Крафт Ебинг, покрај дефинирањето на различните сексуални практики како хомосексуалноста и бисексуалноста, претпоставува дека диверзната сексуална девијантност, вклучувајќи ја и педофилијата се наоѓа во мозокот на поединецот. За жал, во тоа време не постоела технологија која би ги тестирала хипотезите на Крафт Ебинг, па тие остануваат во сенката на теориите за психоанализата на Сигмунд Фројд (Sigmund Freud).

Во последните неколку години, драматичниот напредок на технологија, целосно ги промени постоечките сфаќања за функционирањето на најкомплексниот дел на човечката анатомија – мозокот. Новиот бран технологии ги поттикнаа научниците и истражувачите да се пробијат подлабоко во мрачните лабиринти на човековата личност, притоа, разголдувајќи го за анализа мозокот на сторителите на сексуалната злоупотреба врз децата.

Во оваа смисла, неодамнешните истражувања спроведени во Канада и Германија, откриваат докази дека педофилијата е состојба која е манира од мозокот. Имено, истражувањето спроведено во Канада, предводено од Д-р Џејмс Кантор (James Cantor), кој се години ја проучува педофилијата и нејзината поврзаност со мозокот, заклучува дека педофилијата е биолошки вродена состојба, која е развиена пред раѓањето.

Тимот на д-р Кантор се обидел да експонира и детерминира од каде и што во мозокот ја предизвикува педофилијата. Притоа, бил скениран мозокот на педофилите и спореден со мозок на поединец со нормална сексуална ориентација, интерес и желби. Резултатите од спроведеното истражување посочуваат дека педофилите имаат помалку бела маса супстанца, која претставува сврзно ткиво

кое ги поврзува различните делови на мозокот.

Во контекст на најновите истражувања за педофилијата се наметнува прашањето, како овие лица треба да бидат третирани во општеството, а особено во законот. Така, доколку се прифати дека педофилијата е биолошка вродена состојба, која може да се конципира и како ментално нарушување, нужно е да се преиспита пристапот на законот кон овој феномен. Познато е дека законот го конфронтираат прашањата што осципираат околу педофилијата, откако ќе се манифестира криминалното однесување, меѓутоа, тоа ја искористува можноста за превенирање на рана сексуална злоупотреба. Имено, дистикцијата помеѓу сексуалната атракција и чинот на сексуална злоупотреба врз дете што се опсервира во правната литература ширум светот, во голем дел ги игнорира прашањата што ги покренува педофилијата. Низ таквата опсервација се провлекува општ заклучок дека правната наука располага со стерилни обиди за испитување на овој феномен и неговите правни импликации, останувајќи замолчана и по последните научни откритија на неврологијата кои супстанцијално ја експлицираат поврзаноста на мозокот со овој криминалитет.

На последните научни истражувања на неврологијата кои вродената мозочна дисфункција на педофилот ја потенцираат како катализатор на овој криминалитет, остана замолчана и македонската правна наука. Иако, досегашните истражувања откриваат бројни етиолошки и феноменолошки аспекти на сексуалната злоупотреба врз децата, недоволно истражената проблематика од аспект на сторителите има своја рефлексija и во македонското законодавство.

Имено, релевантната одредба за сексуалната злоупотреба врз децата е содржана во Кривичниот Законик на Република Македонија (Глава XIX – Кривични дела против половата слобода и половиот морал). Македонскиот Кривичен Законик, сексуалната злоупотреба врз децата ја определува со одредбата од член 188 (Полов напад врз дете кое не наполнило 14 години). Во оваа насока, важно е да се напомене дека со измените и дополнувањата на Кривичниот Законик на Република Македонија извршени се соодветни интервенции во текстот на законската одредба. Накусо, новелираните законски решенија се движат во насока на промена на насловот на одредбата од член 188 од КЗМ, квалифицираниот облик на делото, третманот, а поострени се и санкциите за извршување на делото.

Во основа сторителите на ова кривично дело се соочуваат со далеку поголеми казни од другите сексуални престапници, иако, најновите истражувања укажуваат дека станува збор за биолошка вродена состојба. При опсервација на членот 188 од Кривичниот Законик на Република Македонија, евидентно е дека казната за извршен полов напад врз дете кое не наполнило 14 години, е скоро двојно поголема од на пример казната предвидена за исто кривично дело сторено со возрасен. Идентичен е случајот и во законодавствата на Соединетите Американски Држави, како и во државите членки на Европската Унија. Од друга страна, пак, двојно се помали казните предвидени за детска порнографија и за други сродни кривични дела, а во кои исто така, како жртва се јавува дете кое не наполнило 14 години.

Се разбира, приказната не завршува со издржување на казната на сторителот. Со измените на Кривичниот Законик на РМ од 2014 година (Глава V – Мерки безбедност) воведено е и медицинско - фармаколошко лекување (член 65 – а), кое судот може да му го изрече на сторител на кривично дело полов напад врз дете кое не наполнило 14 години, кога постои опасност и натаму да врши такви дела. Јасна

е интенцијата за инкорпорирање на медицинското фармаколошко лекување во Кривичниот Законик на Република Македонија, но, тука се наметнуваат неколку прашања што се од особена важност. Дали следејќи го трендот на повеќе држави е оправдано да се воведат „лекување“, кое може да предизвика посериозни и потенцијално опасни по живот несакани ефекти, што добиваат уште повеќе на важност кога тие би се опсервирале надвор од доброволната терапевтска рамка? Што точно значи поимот несакани ефекти? Постои ли начин да се ублажат таквите несакани ефекти и дали воопшто е дозволено педофилите да се подложат на таков вид лекување?

На иста линија е и воведувањето на посебниот регистар за лица осудени за кривични дела за сексуална злоупотреба на малолетни лица и педофилија, а каде на целокупната јавност и се овозможува пристап до листата на сите осудени лица за ова кривично дело, во која се содржани податоци за населено место, општина и улица на која живеат овие лица. Иако, поголемиот број законодавства регистрацијата на педофилите во јавната база на податоци ја сметаат за неопходна за запирање на рецидивизмот, емприските истражувања сугерираат дека регистрацијата нема значително влијание врз рецидивизмот. Едно истражување дури покажува дека откако е имплементиран регистарот за педофили за 1,58 % е зголемена сексуалната злоупотреба врз децата, при што, таквата интервенција не е докажана како ефикасна против рецидивизмот. Понатаму, дека рецидивизмот не е во сржта на проблемот, посочува и статистиката на Бирото за правда и статистика (The Bureau of Justice Statistics), а каде се наведува дека 81% од педофилите за прв пат се сексуални престапници. Затоа, можеби најдобриот начин да се заштити јавната безбедност на децата е вниманието да се фокусира на лекување на педофилите, пред тие да го извршат делото.

Со оглед на наведеното, казненото право како силна нормативна дисциплина која ги зајакнува и штити идеалите на заедницата, под итно треба да претрпи корекции, затоа што вака поставениот концепт или подобро речено пристап кон сторителите на сексуалната злоупотреба врз децата, ни оддалеку не кореспондира со новонастанатите истражувања во оваа област. Поради тие причини, постои потреба од ревидирање на актуелната легислатива во насока на балансирање на казните, мерките и третманот со фактот дека педофилите страдаат од биолошка вродена состојба, а со цел зајакнување на јавната безбедност и сузбивање на криминалитетот сексуална злоупотреба врз децата.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Bureau of Justice Statistics. United States Department of Justice, Recidivism of Sex Offenders Released from Prison in 1994, 2003.
2. Cantor, James, et al. „Cerebral White Matter Deficiencies in Pedophilic Men.“ Psychiatric research, 2008.
3. Cantor, James, et al. „Intelligence, Memory, and Handedness in Pedophilia.“ Neuropsychology, 2004.
4. Cantor, James. Lecture to the Association for the Treatment of Sexual Abusers in Toronto, Ontario, Canada: Brain Research and Pedophilia, What it Means for Assessment, Treatment, and Policy, 2011.
5. Marshall, W., L., H. E. Barbaree. „An Integrated Theory of the Etiology of Sexual Offending.“ Handbook of Sexual Assault, 1990.
6. Terry, J., Karren, Jennifer, Tallon. Child sexual abuse: A Review of the Literature. United States, 2004.

7. Камбовски, Владо, Никола Тупанчески. Казнено право – посебен дел. Скопје: Правен факултет „Јустинијан Први“, 2011.
8. Кривичен Законик на Република Македонија. Достапно на: <<http://www.pravo.org.mk/documentDetail.php?id=233>>

.

Assoc. Prof. Raya Ilieva, PhD

lecturer in scientific major „Civil and Family Law” at Faculty of Law and history of South-Western University “Neofit Rilski” – Blagoevgrad, Bulgaria.

ARBITRATION AS A MEAN FOR RESOLVING OF NATIONAL AND INTERNATIONAL DISPUTES BETWEEN TRADERS

Abstract: This article aims to review the issues of the legal regulations of arbitration as an alternative mean for resolving of national and international civil and commercial disputes as in this article special attention is paid to the advantages and disadvantages of the arbitration proceeding. Those issues shall be reviewed in details in order to dispel the many misconceptions in the social life by provoking a wide discussion in the judicial society regarding certain issues whose responses are of significance for the improvement of the arbitration proceedings, respectively increase of the legal security in civil life. The advantages of the arbitration make it in a more desirable mean for settling disputes. Of course, it has its imperfections which give way to various misuses, leading to creating an unclear social opinion on the essence of this mean for settling disputes, but despite its imperfections it is becoming more and more popular.

Key words: arbitration, arbitration agreement, advantages, disadvantages.

Абстракт: Настоящата статия има за цел да разгледа въпросите за правната уредба на арбитража като алтернативен способ за решаване на вътрешни и международни граждански и търговски спорове, като в статията е обърнато специално внимание на предимствата и недостатъците на арбитражното производство. Тези въпроси трябва да бъдат разгледани детайлно, за да се разсеят множеството битуващи в обществения живот заблуди, като се предизвика широка дискусия в юридическата общност относно определени въпроси, чиито отговори са от съществено значение за подобряването на арбитражните производства, респективно повишаването на правната сигурност в гражданския живот. Предимствата на арбитража го превръщат във все по-желан способ за разрешаване на спорове. Разбира се, той има и своите недостатъци, които дават път на редица злоупотреби, водещи до създаване на неточно обществено мнение за същността на този способ за разрешаване на спорове, но въпреки недостатъците му, той придобива все по-голяма популярност.

Ключови думи: арбитраж, арбитражно споразумение, предимства, недостатъци.

Since ancient times, when a dispute has incurred, people have searched the assistance of third party not interested in the dispute, who to solve it. At the grounds of this principle the arbitration incurs as a judicial institution. Following its history, it precedes the state justice and the confirming of state justice, the role of arbitration turns into its contractual alternative, recognized currently worldwide.

In the beginning of the century the global practice was marked with the active use of similar mechanism for solving commercial disputes. In Bulgaria the arbitration activity also has traditions and high degree of development as result of more than 100-year history. The number of the arbitration cases being reviewed significantly increa-

ses in the last years, which is an indicator that the Bulgarian business most commonly prefers arbitration when solving disputes on deals with foreign partners. This is not an accident taking into consideration the advantages and disadvantages of the arbitration proceeding.¹ Arbitration is not only a non-government court structure, most of all it is a serious alternative of a state court system.

Because the arbitration is out-of-court mean for solving disputes, both parties should have expressed their consent the dispute incurred between them to be reviewed by arbitration (art. 9, par. 1 and art. 7 of International Commercial Arbitration Act. First and basic requirement is for them to have signed a valid arbitration agreement which most commonly is an arbitration clause² (i.e. an arbitration agreement in a contract regarding eventual future disputes between the parties).

First of all, an arbitration agreement should be signed by parties who dully represent the parties and the subject of the dispute shall be liable to arbitration, in accordance to applicable law. This way for example, in accordance with art. 9 of Civil-Procedure Code of arbitration exempted are disputes for property rights or possession on real estate, alimony or employment relations rights.

Most legislators, including the Bulgarian International Commercial Arbitration Act, in art. 7, par. 1 foresee that Arbitration agreement is the consent of the parties to assign to an arbitrator the resolving of some or all of their disputes that may incur or may have incurred between them regarding preliminary negotiated or out-of-contract relation. It may be formed as an arbitration clause in another contract or separate agreement. Pursuant to art. 7, par. 2 of International Commercial Arbitration Act the Arbitration agreement shall be in writing. It is accepted that the written form is met if the agreement contains in a document, signed by the parties, or in exchange of letters, telex, telegrams or other means of communication. With the change of International Commercial Arbitration Act³ dated 17.01.2017 the legislator adopted that arbitration agreement is present, even though not specifically in writing, when the defendant of the arbitration case, in writing or in session on the case accepts the dispute to be reviewed by the arbitrator, or when takes part in the arbitration proceeding without disputing the arbitration's competence.

The advantages of the arbitration are many, one of the most attractive aspects of the arbitration process are as follows:

1. Speed

The overloading of state courts preconditions the inability to observe reasonable terms when solving civil cases. In the dynamic commercial relations the loss of time is equal to loss of money. This is why traders turn to arbitration institutions for solving the incurred dispute as soon as possible.

On average the arbitration proceedings last between 3 and 6 months. It is a significantly shorter term in comparison with the state proceedings that can last several years.

Furthermore, the arbitration is one-instance only. Its resolutions are not liable to appeal – they are attached only by claim, on grounds, specifically stated in the law (there are also countries where permitted is instance control on arbitration resolutions

1 Комаров А.С. Основополагающие принципы третейского суда. — М.: Норма, 2001. — 194 с.

2 According to Manev, M. Arbitration – the arbitration clause is arbitration agreement included in a material legal contract settling the competence of the institutional arbitration or arbitration ad hoc for future settlement of disputes which may eventually incur when interpreting and implementation of the contract it was included in. Sofia, 2004, page 82

3 Official Gazette issue No 8 dated 24 January 2017

– for example Great Britain), respectively the dispute is settled in shorter periods of time. Of course the lack of instance control has its risks that will be further reviewed.

2. Flexibility of the procedure

The arbitration proceedings offer various possibilities before the parties which are unthinkable in proceedings before state courts. First of all it is the opportunity to choose a language. The parties of the dispute may select what the language of the proceeding will be. This includes the language of arbitration sessions, compiling various documents and the arbitration resolution as well. Of course this possibility is related first of all to the qualification of the arbitrators. Every prestigious arbitration institution offers a list of highly-qualified arbitrators fluent in various foreign languages who may conduct the proceeding in the language selected by the parties.

Secondly, the parties may negotiate procedure for resolve of the dispute that may contribute for its customization to the subject of the case. For example they may choose witnesses to not be heard and the proving to be through written evidence only.

Another advantage is the possibility to choose applicable law. Such possibility, of course, is present in the proceedings before state courts. In arbitration, however, the fact that the parties indicate an arbitrator allows them to choose a person who knows the respective foreign law (instead the contents of this foreign law to be researched in the process of the proceeding). This possibility once again is related to the qualification of the arbitrators but as it was already noted, most arbitrators in prestigious arbitration institutions are jurists with knowledge in the field of the national law as well as in the field of certain foreign legal system.

3. Economy

The arbitration proceeding is comparatively cheaper as oppose to the state one. The arbitration fee is defined on the grounds of the price of the claim, pursuant to the tariff of the respective Arbitration. In most arbitration institutions the amount of the arbitration fee progressively decreases with the increase of the price of the claim. Due to this we may reach a position where the fee that shall be paid for review of certain case will be lower than the state fee collected by the first instance courts.

It is necessary to make a clarification that on cases with low material interest the arbitration fee is higher than the state one for the first instance but with cases with price of the claim over 100 000 BGN it is half of that state fee. This circumstance is beneficial mostly for traders seeking quick and cheaper resolving of disputes with greater material interest

The expenses for defense, experts, translators etc. are made only in one instance. When the place of the international arbitration is Bulgaria the rightful party avoids the inconvenience, expenses and inequality to be at a trial abroad.

4. Voluntary character

Arbitration is a voluntary mean – its jurisdiction is according to the will of the parties. The Arbitration Court reviews disputes which have been assigned with arbitration agreement. Avoiding the competence of state courts, the parties refer the dispute to non-government judicial body which they trust. The parties choose arbitrators and define the procedure for review and resolving of the dispute. Because the parties have voluntarily selected the arbitration, greater is the probability they to maintain their

commercial relations.

5. High professionalism

Undoubtedly the judicial qualification of the Bulgarian judges is high but in certain cases knowledge of the material and procedural law is not enough. The specific of the dispute sometimes suggest that it may be better solved by a person having deep knowledge in the respective field, industry or business. This way for example construction disputes more commonly are referred for review to arbitration, respectively arbitrators are people with profound legal but also technical knowledge. Because the parties may select arbitrator/s who are not jurists (which is rare and most arbitrators in prestigious arbitration bodies are highly-qualified jurists) this suggests an opportunity for a more accurate resolving of the dispute which would satisfy the parties to a greater extend.

6. Objectivity of the resolution

In the field of foreign investments the arbitration has a special role. Often investors seek guarantees so in case of a future dispute they will obtain objective resolution, especially when the defendant is the state itself. In order to avoid a situation where the state should sue itself, which makes the court partial, such disputes are mostly referred to a certain arbitration institution. Such institution is for example the International Centre for Resolving of Investment Disputes (ICSID), seated in Washington - <https://icsid.worldbank.org/apps/ICSIDWEB/Pages/default.aspx> , where currently there are several pending cases against Republic of Bulgaria, related to claimed violation by the state of the standards for treating certain claimants – foreign investors.

With review of the remaining advantages of arbitration, it remains the best mean for solving such disputes. Therefore we may state that the presence of arbitration institution in a certain country and the inclusion of arbitration clauses in the respective bilateral investment treaties lead to improvement of the investment climate.

7. Stability of the resolution

The execution of an arbitration resolution is assured by the national laws of the country as well as by international deeds, operating on the territory of various other states. Such for example is the New York Convention which applies when executing an arbitration resolution issued in another state – state, party of the convention.

The application of this convention significantly increases the efficiency of the arbitration resolution, respectively the legal security. Besides, it facilitates the country in whose favor is the resolution. With review of the quick paces of development of the international trade, the possibility for smooth execution of arbitration resolutions in other countries is the reason due to which many Bulgarian and foreign commercial companies carrying out international trade, direct themselves to arbitration institutions.⁴

8. Confidentiality

The arbitration case is non-public due to which avoided is the danger of worsening the relations between the parties.

Along with this necessary is to mark that arbitration courts are not bound with the mandatory practice of the Supreme Court of Cassation.

⁴ БрунцеваЕ.В. Международный коммерческий арбитраж. — СПб.: Издат. дом «Сентябрь», 2001. - 368 с.

As an advantage we may regard that the arbitration agreement has material (key) elements which shall mandatorily be included and such which the parties may negotiate at own discretion. As key elements we may define the following:

1. The place of the arbitration: the reason the place of arbitration to be considered an important element of the arbitration agreement is that it has direct and defining significance with regards to various matters being crucial for the conducting of the arbitration and the execution of the arbitration resolution. Such matters are: will the national state courts as per place of arbitration have competence in the arbitration proceeding, including to revoke arbitration resolution; are there and what are the mandatory procedures or other rules and requirements that shall be observed when conducting the arbitration proceeding; the selection of place of the arbitration is directly related to the possibility to recognize and execute arbitration resolution.

2. The application material law: the express and precise definition of the applicable right is mandatory due to several reasons: most of all, according to the material law defined will be the validity of the arbitration agreement as well as the permissibility and the grounds of an eventual claim, including the rights of its repayment by prescription; lack of negotiation regarding the applicable law or its inaccurate statement usually lead to waste of time and money for resolving of the dispute.

3. The language of the arbitration: usually as language of the arbitration is set to be the one of the agreement but it is not mandatory. Attention must be paid when agreeing two languages – it is good to state which of the languages will be leading in case of contradictions. Conducting the arbitration proceeding in two languages is not entirely impermissible but it takes more time and expenses so it is appropriate to settle distribution of expenses between the parties.

4. The number and qualification of arbitrators: often this issue is neglected but it is recommended the parties, when concluding the contract, to negotiate regarding the arbitrators, especially if the nature of the relations between the parties requires more specific knowledge and experience.

Along with the many positive characteristics of the arbitration it has some shortcomings. Those shortcomings are related to the interpretation of the normative deed settling the arbitration – International Commercial Arbitration Act or with formulation of arbitration rules by some arbitrators openly in contradiction with the law. They are as follows:

A. Misuse of the arbitration clause

In order a dispute to be settled by arbitration present shall be arbitration agreement which is most commonly used is arbitration clause (i.e. arbitration agreement in a contract regarding eventual future disputes between the parties). Because the arbitration is an out-of-court mean for resolving of disputes, both parties shall have expressed their consent the incurred dispute to be settled by arbitration.

Often in the practice attempted are made a dispute to be referred for resolving by arbitration without one of the parties to have expressed a will for this. For example, an arbitration clause is often included in general terms of contracts and includes provisions, settling the conclusive signing of arbitration agreement while the defendant is absolutely passive. Due to this reason the Bulgarian legislator made changes in the Bulgarian Civil-Procedure Code which excluded the consumer disputes of the scope of arbitration.

B. One instance and stability of the arbitration resolution

As already stated, the arbitration proceeding is a one-instance proceeding. This is advantageous with review of the speed of the proceeding but may be reviewed as a disadvantage as well. Regardless of their high qualification arbitrators may allow a mistake (actual or legal) when settling a certain dispute.⁵ Due to this reason the legislator has foreseen an opportunity a party of the dispute, claiming that the arbitration resolution is corrupted, to regard the issue to the Supreme Court of Cassation. It shall be outlined that the control the Supreme Court of Cassation practices not control in essence, respectively the inaccurate factual or legal conclusions of the arbitration panel / settling authority, do not precondition revocation of the arbitration resolution. Respectively, the agreement for arbitration inevitably leads to risk the party to be finally bound from the erroneous arbitration resolution.

It is important to clarify that the arbitration resolution may not be qualified as void. It may be only revoked but only after expiry of the foreseen in International Commercial Arbitration Act six-month preclusive period the resolution is stabilized and may not be revoked. Due to this reason it is possible a dispute not liable to arbitration to be finally settled through an arbitration resolution which is not attacked before the Supreme Court of Cassation within set terms. Such case, for example, is discussed in Resolution No 151 dated 19.06.2001 on civil case No 553/2011, civil panel IV of the Supreme Court of Cassation.

C. The lack of state authorities

Objectivity is one of the main advantages of the arbitration. As a private legal mean for resolving of disputes, however, the arbitration has no power that could force the proceeding to establish objective truth. For example, all witness testimonies are brought by the parties (not summoning). The arbitration does not have sanction authorities towards third parties, if for example they refuse to present certain document, being in their possession.

Of course, with review of the specifics of the cases reviewed, which are mostly with commercial character, this disadvantage is not so tangible as far as the rules of the evidentiary burden are a sufficient stimulus for the parties to conduct respective proving by themselves through evidentiary means.

D. Risk of practical inequality between the parties

Not excluded is the possibility of one of the parties of the dispute to be significantly stronger economically. This may cause issues related to the equality when reviewing the dispute, respectively problems for the arbitration court to which assigned is the resolving.

Of all stated so far we may draw a conclusion that seeing beyond our legal system we establish that the arbitration courts will be more preferred for resolving of disputes mostly by traders. This fact makes the arbitration exceptionally important for the economic development of every country. Therefore the problems, related to arbitration proceeding, shall be observed and carefully studied. The hasty change of normative regulations, related to restrictions, the introduction of regulatory regimes or enhanced court control is not only unwilling but will be exceptionally harmful. The pondering over the fundamental principles of arbitration through raising a wide dis-

⁵ Грешников П. Арбитражный суд: законодательство, теория и опыт. — Алматы: Юрид. центр JUS, 2000. 116 с.

cussion is the best way to overcome the problems and negative effects of the practice. The importance of the arbitration for every legal system preconditions the necessity of establishing positive public attitude toward this mean for settling disputes and minimizing the misuse opportunities.

336.71.04(497.7)„2016“

М-р Милена Најдова
докторанд на Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Скопје -
Правен факултет „Јустинијан Први“ Скопје

НОВИТЕ ИЗМЕНИ НА ЗАКОНОТ ЗА БАНКИТЕ - ПРЕДИЗВИК ЗА ПОЕФИКАСНО КОРПОРАТИВНО УПРАВУВАЊЕ

Апстракт: Ефикасното корпоративно управување на банките е од клучно значење за правилно функционирање на банкарскиот сектор и целата економија. Со цел усогласување со Базелските принципи за корпоративно управување на банките, во 2016 година беа направени измени на Законот за банките. Во овој труд се прави анализа на новите измени на Законот за банките во делот на органите на банката и управувањето. Со оглед на тоа дека банките меѓусебно се разликуваат по повеќе критериуми, во трудот се даваат генерални насоки и заклучоци за начинот на којшто банките треба да ги имплементираат новите одредби, затоа што тие се основа за креирање постабилен и поефикасен систем на корпоративно управување.

Клучни зборови: корпоративно управување, банки, Базелски принципи, закон, измени и др.

NEW AMENDMENTS TO THE BANKING LAW - A CHALLENGE FOR MORE EFFECTIVE CORPORATE GOVERNANCE

Abstract: Effective corporate governance is critical to the proper functioning of the banking sector and the economy as a whole. In order to comply with Basel's corporate governance principles for banks, in 2016 Banking Law was amended. This paper analyzes the new amendments to the Banking Law in the part of the bank's bodies and bank management. Taking in considerations the fact that banks mutually distinguish on several criteria, this paper gives general guidelines and conclusions of the manner on implementation of the new provisions by the banks. New provisions are bases for creating a more stable and more efficient system of corporate governance.

Keywords: corporate governance, banks, Basel principles, law, amendments, etc.

По светската финансиска криза, во којашто големо влијание имаше и начинот на работење и управување на банките, јасен е ставот на Базелскиот комитет за банкарска супервизија (понатаму во текстот: Базелскиот комитет) дека недостатоците и слабостите во работењето и управувањето на банките можат да резултираат со прелевање на проблемите на ниво на цел банкарски сектор и економијата во целина. Затоа е неопходно, регулаторната рамка по којашто банките работат постојано да се надградува и зајакнува. Во оваа рамка големо значење има и рамката на корпоративно управување на банките. Базелскиот комитет во јули 2015 година ги ревидираше Принципите за корпоративно управување на

банките од 2010 година за да обезбеди рамка по која банките и супервизорите треба да работат за да се постигне стабилно и транспарентно управување со ризиците и донесување одлуки, како и да се промовира довербата на јавноста во безбедноста и стабилноста на банкарскиот систем. Ревидираните принципи ја нагласуваат критичната важност на ефикасното корпоративно управување за безбедно и стабилно функционирање на банките. Тие ја потенцираат важноста на управувањето со ризиците, како дел од целокупната рамка на корпоративното управување на банката, ја промовираат вредноста на силни надзорни одбори и комитети (комисии) на одборот и ја нагласуваат потребата од ефикасно вршење на надзорните функции.

Со цел усогласување со Базелските принципи за корпоративно управување на банките беа направени измени на Законот за банките во делот на органите на банката и управувањето. Овие измени се предизвик за креирање постабилен и поефикасен систем на корпоративно управување. Пред банките е предизвикот за усогласување. Тие треба да ги изменат постојните акти (пр. статут, правилници, процедури) и да ги донесат предвидените нови акти (пр. политики) со цел овие акти да бидат во согласност со одредбите од Законот, во рок од девет месеци, сметано од 25 октомври 2016 година (ден на влегување во сила на Законот за изменување и дополнување на Законот за банките објавен во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 190/16 од 17.10.2016 година).

Со законските измени се зајакнуваат критериумите коишто треба да ги исполнуваат лицата со посебни права и одговорности. Така, нов критериум којшто треба да го исполнува секое лице со посебни права и одговорности во банката е задолжително да ги познава правилата за добро корпоративно управување. Овој критериум се однесува на член на надзорен одбор, член на управен одбор, член на одбор за ревизија, член на одбор за управување со ризици и други раководни лица согласно со статутот на банката. Под добро корпоративно управување се подразбира систем којшто се состои од јасно определена рамка чија примарна цел е заштита на интересите на сите заинтересирани страни во согласност со јавниот интерес, на одржлива основа. Затоа оваа одредба не подразбира познавање само на пропишаните правила за корпоративно управување од страна на супервизорскиот орган и банката, туку на целиот систем на корпоративно управување на банката.

Познавањето, а уште повеќе почитувањето и спроведувањето на правилата за добро корпоративно управување континуирано ќе се следи и оценува затоа што законодавецот определил дека непочитувањето на овие правила може да биде основ за повлекување на согласноста за именување член на надзорен или управен одбор (согласно членот 153 од Законот за банките) или за неиздавање на согласност во случај на нивно повторно именување. Согласно измените, во овие случаи ќе се цени дали со непочитувањето на правилата за добро корпоративно управување се загрозува сигурноста и стабилноста на банката и нејзините доверители.

Новите одредби на член 83 од Законот овозможуваат член на надзорен или управен одбор на банка истовремено да членува односно да врши извршни или неизвршни функции во органите на управување или надзор на точно определен број небанкарски финансиски институции или нефинансиски институции. Ограничувањата, не се однесуваат на членство во: 1) органи на непрофитни организации на волонтерска основа, без надоместок и 2) во органи на трговски

друштва кои припаѓаат на иста банкарска група во Република Македонија или во странство.

Од една страна, Законот ја воведува флексибилноста за истовремено вршење на повеќе функции, но од друга страна ја зголемува одговорноста за работењето на сите лица со посебни права и одговорности. Со измените им се дава обврска да работат единствено во корист на интересите на банката и на нејзините депоненти и да постапуваат со внимание на уреден и совесен трговец. Утврдувањето на нивната одговорност ќе се цени преку правен стандард – „внимание на уреден и совесен трговец“ којшто е дефиниран во член 3 став 1 точка 5 од Законот за трговските друштва. Дополнително, членовите на надзорниот одбор на банката, највнимателно треба да ја користат можноста за истовремено вршење на повеќе функции бидејќи новите измени изрично бараат овие членови да посветуваат доволно време за извршување на обврските што произлегуваат од надлежностите пропишани со Законот. Исто така, целта на новите законски одредби е надзорниот одбор на банката да биде составен од членови коишто имаат соодветни знаења и искуство, односно се квалификувани, индивидуално и колективно, за своите функции. Иако, надзорниот одбор од секогаш е колективен орган, за прв пат во Законот се потенцира дека членовите на овој орган заедно треба да имаат знаења и искуство потребни за независен надзор на работењето на банката, а особено за разбирање на активностите што ги врши банката и на материјалните ризици на кои е изложена. Во пракса, при составување и оценување на колективната соодветност на надзорниот одбор, треба да се земе предвид следното:

- » членовите треба да имаат широк спектар на знаења и искуство во релевантни области и да работат во разновидни професионални средини за да се промовира различноста на ставовите. Релевантните области на компетентност може да вклучуваат, но не да се ограничуваат на: пазари на капитал, финансиска анализа, прашања за финансиската стабилност, финансиско известување, право, информатичка технологија, стратегиско планирање, управување со ризици, наградување, регулација, корпоративно управување, менаџерски вештини и др.;
- » одборот колективно треба да има разумно разбирање за локалните и регионалните економски и пазарни сили и на правната и регулаторната средина; и
- » индивидуалниот став на членовите на одборот треба да ја олесни комуникацијата, соработката и критичка дебата во процесот на носење одлуки.

Имајќи ја предвид суштинската улога којашто треба да ја имаат независните членови во објективното и независно следење на работењето на банката, се воведува одредба со која се пропишува дека исто лице не може да биде независен член на надзорниот одбор во иста банка подолго од три последователни мандата. Значи едно лице може најдолго дванаесет години да ја врши оваа функција во иста банка. Но, со временското ограничување на вршењето на оваа функција, законодавецот не го решил проблемот на „реалната“ независност на членовите и затоа неопходно ќе биде на независните членови да им се стават на располагање формални и неформални механизми со цел да ја истакнат својата независност во одлучувањето.

Направени се промени и во надлежностите на органите на банката. Така, некои од досегашните надлежности на собранието на банката (пр. усвојување на

деловната политика, развојниот план, финансискиот план на банката, именување и разрешување на членовите на одборот за ревизија) преминуваат во надлежност на надзорниот одбор. Согласно измените, членовите на одборот за ревизија за својата работа директно ќе му одговараат на надзорниот одбор. Ова не значи дека ослабнува моќта на хиерархиски највисокиот орган на банката. Вршењето на овие функции од страна на надзорниот одбор е во насока на потребата од ефективно вршење на надзор за којшто ќе се очекува и зголемено и соодветно информирање на акционерите. Во таа насока се и неколку нови надлежности коишто му се доверуваат на надзорниот одбор: усвојување на политика за избегнување судир на интереси; усвојување на политика за наградување; донесување и спроведување на политика за начинот на избор, следење на работењето и на разрешување на членовите на надзорниот одбор, одборот за управување со ризици, одборот за ревизија и управниот одбор; усвојување на кодексот за корпоративно управување. За да одговори соодветно на новите законски надлежности, надзорниот одбор треба да има право определено во статутот на банката да формира специјализирани комитети (комисии). Се работи за прашања коишто имаат големо влијание во системот на корпоративно управување и затоа е потребна стручна подготовка и доследно спроведување на донесените акти. Базелскиот комитет ги посочува овие прашања како соодветни за формирање на комисии коишто ќе имаат јасно дефинирани задачи, состав и работна процедура. На комисиите треба да се гледа како на специјализирани (советодавни) тела на кои надзорниот одбор може да им делегира дел од своите функции, но не и своите надлежности.

Измените во поглед на зголемување на лимитот за одобрување на изложеност спрема лице од над 20% од сопствените средства на банката и одобрување трансакции со поврзани лица со банката во износ од над 6.000.000 денари се направени со цел намалување на влијанието на надзорниот одбор врз секојдневното оперативно работење на банката и потенцирање на неговата надзорната улога.

Согласно измените, членовите на одборот за управување со ризици, меѓу другото, треба да имаат познавање за работењето на банката, нејзините производи и услуги и да имаат познавање за ризиците на кои е изложена банката. Надзорниот одбор сега ќе мора да внимава при именувањето на членот на одборот за управување со ризици дали лицето со посебни права и одговорности, вработено во банката го има потребното познавање. Како резултат на промените во надлежностите на надзорниот одбор, на одборот за управување со ризици му се додава нова надлежност да одобрува изложеност спрема лице од над 10% до 20% од сопствените средства на банката.

Слично на одредбата за членовите на надзорниот одбор, во законот се предвидува и дека членовите на управниот одбор треба заедно да поседуваат стручни знаења и искуство потребни за независно управување на банката, а особено за разбирање на активностите што ги врши банката и на материјалните ризици на кои е изложена, во согласност со правилата за корпоративно управување. Ова е полесно за следење бидејќи овие членови се вклучени во секојдневното работење и управувањето на банката. Нова надлежност на овој орган е донесување и спроведување политика за начинот на избор, следење на работењето и на разрешување на лицата со посебни права и одговорности коишто се определени со статутот.

Банките меѓусебно се разликуваат по повеќе критериуми, па затоа и не може да се очекува дека ќе се организираат или управуваат на ист начин. Нема единствен систем на добро корпоративно управување. Поради ова се смета дека корпоративното управување на банката треба да се организира согласно нејзината големина, акционерската структура, сложеноста на активностите, економското значење, профилот на ризик и бизнис моделот на банката и на банкарската група на која таа припаѓа.

КОНСУЛТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Gillan L. Stuart and Starks T. Laura, Corporate Governance Proposals and Shareholder Guide to Corporate Governance Practices in the European Union, International Finance Corporation, The World Bank Permissions Desk, Washington, USA, 2015
2. Christine A. Mallin (editor), „Handbook on International Corporate Governance“, Country Analyses, Edition, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, United Kingdom, 2011
3. Spong, Kenneth, Sullivan, Richard J., „Corporate governance and bank performance“, Corporate Governance in Banking: A Global Perspective, edited by Benton E. Gup, Edward Elgar Publishing, Glos UK, 2007: 40-62.
4. Carton, Edmond, „Banks, Their Role, and Responsibility in the Crisis, Their Future“, Globalization and the Reform of the International Banking and Monetary System, edited by Otto Hieronymi, Palgrave Macmillan, Hampshire UK, 2009: 201-209
5. ecoDa, „Guide to Directors' Duties and Liabilities“, 2015, достапно на: <http://ecoda.org>
6. Corporate governance principles for banks (Guidelines), Basel Committee on Banking Supervision, Bank for International Settlements, 2015, достапно на: <http://www.bis.org>
7. Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms, amending Directive 2002/87/EC and repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC, OJ L 176/338, 27.6.2013, достапно на: <http://eur-lex.europa.eu>
8. Коевски, д-р Горан, Компаративно корпоративно управување, Правен факултет „Јустинијан Први“ Скопје, 2005
9. Закон за банките („Службен весник на Република Македонија“ бр. 67/07, бр.90/09, бр. 67/10, бр.26/13, бр.15/15, 153/15 и 190/16)
10. Закон за изменување и дополнување на Законот за банките („Службен весник на Република Македонија“ бр. 190/16)
11. Одлука за основните начела на корпоративно управување во банка („Службен весник на Република Македонија“ бр. 159/07)
12. Рамка за оценка на корпоративното управување во акционерските друштва со двостепен орган на управување, достапно на <http://www.mse.mk>

347.94(497.2)

Atanas Simeonov Ivanov, PhD

assistant in major "Civil Litigation" at the Faculty of Law and History of South-Western University "Neofit Rilski" – Blagoevgrad, regional judge at Blagoevgrad Regional Court

SPECIFICS OF PROOF IN CIVIL LITIGATION IN REPUBLIC OF BULGARIA

Abstract: Subject of civil litigation is the defense against the unlawful development of civil legal relations – the termination of a legal dispute between the parties. The issue of the defense deed, however, is preceded by various subsequent actions of the defense authority and the individuals, addressees of the defense and sanction deed. The proving is expressed in several directions – proving facts, legal qualification of facts and legal consequences, resulting of them. The court freely forms its opinion on the grounds of the collected and presented evidence as it cannot grant significance to facts that were not collected under due order.

Key words: subject, law, civil trial, litigation, proving, means of proof, facts

Абстракт: Предмет на гражданското судопроизводство е защита срещу незаконосъобразното развитие на гражданските правоотношения – прекратяването на един правен спор между страните. Издаването на защитният акт, обаче, се предхожда от поредица последователни действия на защитния орган и лицата, адресати на защитния и санкционния акт. Доказването се изразява в няколко насоки – доказване на факти, правна квалификация на факти и правни последици, произтичащи от тях. Съдът формира свободно своето убеждение въз основа на събраните и представени пред него доказателства, като не може да придава значение на факти, събрани не по надлежния ред.

Ключови думи: предмет, право, граждански процес, судопроизводство, доказване, доказателствени средства, факти.

The civil litigation is functionally related to material law. The constitution of Republic of Bulgaria, with the provisions of art. 119, par. 1, assigned the judicial power to due state authorities – Supreme Court of Cassation, Supreme Administrative Court, appellate, district, military and regional courts. The etymology of the "jurisdiction" notion results of the Latin word jurisdiction which literally means I say the truth. Jurisdiction is the activity of solving a legal dispute with the force of res judicata by a neutral and independent authority with the participation of the parties of the dispute in case of due recourse. This is the wide sense of etymological definition of the notion as the jurisdiction of the court has acquired notion as justice. The jurisdiction on civil cases finds normative reflection in the provisions of art. 2 of Civil-Procedure Code under the sense of which the courts shall review and settle every submitted defense and cooperation petition of personal and property rights. Through the civil trail the state, through its body – court, regulates the civil relations, civil litigation assists the subjects to fulfill their rights that cannot be fulfilled without participation of the court. Such is the expression, the objective of the civil litigation – defense and cooperation of personal and property rights. Resulting of the trail's objective we can state two main tasks of the latter – justice once, expressed in the accurate and timely review and extending of civil litigation dispute, subject of the trail, and preventive, expressed in a warning against

eventual violation of rights, strengthening of the legality and legal order, building in citizens respect towards the law and the court. The justice process, as oppose to the material law and relations, is an event that is "entirely artificial". It acts in case of legal dispute deposited to court through submitting a claim. The submitting of the claim precedes the proof as it follows a sequence, characteristic for the process. The specificity of proof is defined by the diversity of procedures where the judicial activity occurs – civil, criminal or administrative one.

Subject of the civil litigation is the defense against the unlawful development of civil legal relations – the termination of a legal dispute between the parties. The issue of the defense deed, however, is preceded by various subsequent actions of the defense body and individuals, addressees of the defense and sanction deed. The requests and objections of the parties are related to judicial facts due to which reaching the "absolute" or "objective" truth regarding facts, relevant to the disputed law passes through proof, due to which the process of forming opinion in the judge that certain facts have happened, may have a different result. It will lead to certain, incomplete degree of probability of veracity of the factual claims – the trial's objective is different.

Through the civil litigation the state, through court, regulates the disputable civil legal relations, the civil litigation assists the subjects in fulfilling their rights that cannot be fulfilled without the assistance of the court. In the process of jurisdiction an important significance has establishment of facts and their proof, which is result of the activity of parties, court and many other entities. Ancient Romans have formulated the dictum „Idem est non esse aut non probari“¹, which is fully valid nowadays. The principle for establishing the truth in the provisions of art. 121, par. 2 of the Constitution of Republic of Bulgaria states that the litigation ensures establishing the truth. This constitutional idea is further developed in art. 10 of Civil-Procedure Code under which the court, in the litigation, ensures to the parties opportunity and renders them cooperation for establishing the facts, significant for the rightful settlement of the case. The truth in the civil litigation regards to certain facts of the past. Establishing the truth regarding facts, relevant for the disputed right is through proof which shall present to court truthful evidence about the relevant facts.² Proving includes all procedural actions of the court and the parties, directed towards establishing facts, relevant for the dispute. Proving is a combination of procedural actions of the court and the parties, directed towards revealing the truth with the help of evidentiary means regarding facts, relevant for the disputed right.³

The legal dispute is an externally manifested contradiction (failure to match) of the legal opinion (claims) of the opposing subjects of the legal relation. No matter of its presence and whether it is due to difference in the statement of both parties regarding facts, relevant to the legal relations or with regards to their legal meaning. At legal dispute the right one party claims before the other one is claimed to have already incurred, so it exists currently or has existed before. This is the mark that differentiates the legal from non-legal dispute. For the legal dispute characteristic is that the parties have different opinion about the manifested facts. They are deposited to court through claims which in their essence are factual which may be denied – opposing claim that such fact did not happen. Due to this, the factual claims of the parties are

1 "If something has not happened or cannot be proven is the same thing", see Kolev, T. Evidence in justice, University Publishing House "St. Kliment Ohridski", 2012, page 7.

2 See Stalev, Zh., Mingova, A., Stamboliev, O., Popova, V. and Ivanova, R. Bulgarian civil procedure law. Ninth revised and completed issue. First of the effective Civil-Procedure Code. Siela, 2012, 253-254.

3 Such as Stalev, Zh., quoted essays, page 254.

not sufficient to form an internal opinion in the judge that the fact has manifested. Necessary is evidencing those facts in accordance with the procedure set in the law so the court can establish which facts have actually happened and which not. The truth in civil litigation is disclosed and proven only in the trial, due to which it is not absolute for it exists in the trial only⁴. Taken into consideration shall be the evidence of both parties, as the court should neglect the subjective statements of the parties regarding the truth in order to reach to the result, the judge shall be objective. Using the criteria for assessment of the veracity of contents, the judge shall identify from the factual claims of the parties those which are sufficiently solid with review of those criteria. Proving or failure to prove facts, however, preconditions the legal conclusions of the court. The proven fact for the court is the manifested fact while the non-proven one is treated as un-manifested which on the other hand preconditions the procedural equality between existence and proving of fact (Author's note – this is fiction for it is a conscious deviation of the requirements of legal norms, where an non-existing fact is accepted as existing one. This means that in this case not present is ignorance by the assuming subject – the court, not present is inaccurate knowledge as well.

On the contrary, the court deliberately deviates from the actual reality which means it knows what it is but accepts something else which does not comply with this actually existing reality). Every untrue factual establishment of the court leads to necessity of inaccurate conclusion regarding the right which preconditions the dependency of the subjective right from the legally relevant facts. The legally relevant facts are established in the process of proving where the parties and the court take part. The law settles all rights of proving, which is material for the rightness of the resolution, as this is a guarantee for truth.

When the petitioner, through the trial requests legal defense with regards to violated or threatened from violation subjective right or legal interest⁵, he states in the statement of claim the facts from which result his right or legal interest and the defendant who objects states in reply of the statement of claim the facts from which his objections result. In order to be able to rule, however, on who has the right or legal interest, the court cannot satisfy itself only with parties' claims. With review of establishing the objectivity of the judge, those statements shall be proven. Proving is this activity that is directed toward convincing the court in the veracity of the facts claimed in the trial.⁶ Proving in the trial, in accordance with the competition start principle, is activity of the parties for they are assigned with establishing the disputed circumstances on the case – only in some cases the court may collect some evidence itself. This does not change the evidencing establishment above for even then, when it is done by court, its objective is the same – to convince the judge in the veracity of facts statement by the parties. Last are the factual ratiocinations from the point of view of logics, due to which a conclusion may be drawn that the objective of proving consists of convincing the judge in the veracity of facts. This means convincing the judge in the veracity of factual ratiocinations. A ratiocinations is real when the statement in it corresponds to reality – present shall be compliance between what is claimed and what has actually happened. According to definition proving in civil litigation differs from the logical proving in its essence for at the latter it regards to convincing in the "veracity of a law,

4 Such as Kolev, T. quoted essays, page 13

5 For the defense of legitimate interest, see Ivanov, A. The legitimate interest as an object of court defense – Norma, 2013, No 3

6 Such as Silyanovski, D. Civil litigation. Volume first. Proceeding before first instance. University Publishing House, 1948, page 5.

trustworthy for an entire group of certain facts in abstracto”⁷, while when proving in trial it regards to convincing in the veracity of specific individual facts, manifested in reality. This is why, in this sense it is historic. The competitive beginning assigns to the parties finding and stating of information trail, and the court shall truthfully consider the legality principle. Proving in the claiming process has its specifics which differs it from the regular historic proving – the latter is not limited in time as oppose to the one in the civil litigation where proving is limited in time – it may be performed until a deadline set in the law. Past this deadline apply art. 303, par. 1, point 1 of Civil-Procedure Code – the new circumstances or new written evidence is grounds for revoking a resolution in force. Proving is conducted in a specific period of time and ends with effective resolution which after depletion of the extraordinary means for revocation is irrevocable. In the regular historical proving not foreseen is preliminary permissible evidence. In civil litigation, in the law set are the means of evidence and nothing in them may be used (proving is legally normed),⁸ without being denied that legal proving may, however, establish truth, disclosed through scientific proving (scientific truths are used by experts). Maintained is a theory that “disadvantage of this approach is that life develops before law but advantage is that this way misuse is avoided”.⁹

The traditional understanding for the proving in the civil litigation is a procedural activity as far as everything in the trial is procedural activity, of court and parties, on the path of which established are circumstances and facts of the past. Proving is a combination of procedural actions of the court and parties, directed towards disclosure with the assistance of evidentiary means the truth regarding the facts, relevant to the disputed right. An issue is set in theory about the modern understanding of proving. Prof. Ognyan Stamboliev sets an issue whether court is subject of proving. According to the traditional understanding is a subject, i.e. a party performing evidentiary activity. In accordance with the provision of art. 109, par. 3 of Civil-Procedure Code (revoked): The Court shall indicate to the parties that for some circumstances of significance for the result of the case are they not to state evidence and according to art. 110, par. 3 of Civil-Procedure Code (revoked): The court, taking into consideration its obligation to clarify the case on all levels, may at its own initiative, postpone the case for new circumstances and evidence only if its estimates that without them the case will remain unclarified from the actual point of view and due to this it will not be able to fairly rule.

Those provisions, however, have been revoked long time ago. According to prof. Stamboliev at the moment in law there is no provision that makes the court subject to proving. What are then the objectives of the parties conducting the proving – to prove that the fact has existed in reality and to prove it to the judge. Isn't it possible the one who shall be convinced to be a subject of proving – with the procedural activity on allowing and collecting evidence the court aims to secure the lawful development of the proceeding and is not a subject of proving. This leads to the conclusion that the evidence is an activity only to the parties, regardless of their quality. During the legal dispute usually the parties have different statements regarding the facts but the factual claims of the parties cannot by themselves create an internal opinion in the judge that a fact has actually come true, this is why the fact shall be proven. From this point of view (with review of the competitive beginning) proving may be defined as procedural activity of the parties, through which they aim to create an opinion in the

⁷ Such as Silyanovski, D. quoted essays, page 106.

⁸ See Stalev, Zh. Bulgarian civil procedure law. Sixth completed and revised issue. Siela, 2000, page 258.

⁹ See Stamboliev, O. Proving in civil litigation. Siela, 2010, page 25.

consciousness of the judge that the facts they claim have actually happened.¹⁰

On the other hand the expectation for quick justice places the judge in the position of limited time resource for review and settlement of the legal dispute with court resolution, for undoubtedly the "slow justice is equal to no justice". This is why the judge in the process of proving is bound by the procedural actions on discontinuing the tension between the parties of the case as well as in society as a whole as soon as possible (as the law dictates "within reasonable") term – also preventive function of justice shall manifest – warning for an eventual civil violation of rights, strengthening the legality and legal orders, building in citizens respect towards the law and the court. The process of proving therefor may not create an effect of solving the dispute within an unreasonable time period. The conclusion is that the haste and efficiency of justice shall not be in conflict with establishing the truth regarding facts and vice versa.

Specific for the proving in civil litigation is the restriction for proving certain facts – art. 164 and following of Civil-Procedure Code. Priority is given to written evidence before the testimony, limiting the possibility of misuse,¹¹ as well as shortening and simplifying the procedure so the court resolution on the case will be given as soon as possible. Evident is that when creating those restrictions the legislator has taken into consideration the understanding for the undisputed certainty and sustainability of written evidence when establishing civil legal relations. Undisputed is on the other than those uncertainty and sometimes barratry of witness testimony that are so-characteristic for the legal practice, especially in processes built specially on verbal evidence.

The main purpose of the legislator in the case is to ensure maximal opportunities in the process for establishing the truth, for ruling the right decision, reflecting the actual relations between the parties. On the other hand those restrictions aim to stimulate in the citizens a broader practice of the written form for reflecting and evidencing of their legal relations as well as to decrease the possibilities for legal disputes and processes.¹²

In the interest of reaching the truth in the trial the law has created certain restrictions in the permissibility of the evidence which the court shall take into consideration when allowing the same by request of the parties as well as at its own initiative. Fundamental principle in this respect, set in the provisions of art. 146, par. 4 of Civil-Procedure Code, shall be considered the rule that permissible is only that mean of evidence, foreseen in law, which regards to establishing facts of significance on the case – to be permissible, relatable and necessary. Such facts are relevant for the dispute. In the trial not allowed is unnecessary evidence – in excess of the necessary for establishing certain circumstance or for already established ones by the collected evidence. The court may not allow witnesses or revoke allowed ones if the circumstances they will testify for have already been established by collected evidence.

This fundamental rule, restricting the permissibility of evidence within the trial, is dictated exclusively by the requirement for procedure purposefulness and economy.

¹⁰ See Stamboliev, O. Proving in civil litigation. Second revised and completed issue. Siela, 2012, page 27

¹¹ Author's remark. –Known is the aphorism "Written evidence is mute, but uncorrupted witness" see. Foriers, P. Considerations sur la preuve judiciaire, report dated 15.09.1979, published in La preuve en droit. - In: Kolev, T., quoted essays, p. 33

¹² Author's remark – The Supreme Court, in its practice has accepted in the motives of resolution No 130-6/1953 by General Assembly of Civil Colleges of Supreme Court, point 3 that "Those restrictions on one hand give sustainability in the civil legal relations in the civil turnover and remove the danger for dispute with the assistance of witness testimony and official documents and deeds issued in the form set by law, and on the other hand direct the citizens to practice the writing as best evidentiary form... In this sense they contribute to disclosing the objective truth in civil litigation. – Socialistic right, 1954, No 8.

Not permitted shall be evidence that is irrelevant for settlement of the dispute between the parties, ones that will only slow down and hinder the review of the case.

From the aforementioned a conclusion may be drawn that evidence is expressed in several directions – proving facts, legal qualification of facts and legal consequences resulting of them. The court forms its opinion freely, based on the collected and presented evidence as it shall not give substance to facts not collected under the due order.

Ass.prof. Abdulmecit Nuredin, PhD
 Ass.Vesna Poposka, PhD candidate
 International Vision University-Gostivar, Macedonia

FROM ROMAN LAW TO CYBER LAW: HIC SUNT LEONES¹

Abstract: Complexity of modern life is highly connected with the technological development and societal dependence over internet and digital technologies. However, although the predominant role of law is to shape and to be shaped by the ongoing relations in the "legal traffic", it is a bit complicated such role to be played in the cyber world. The paper aims to address the possible legal solutions "on the move".

Key words: law, Internet, cyber, development

ОД РИМСКО ПРАВО ДО САЈБЕР ПРАВО: HIC SUNT LEONES²

Апстракт: Комплексноста на модерното живеење е тесно поврзана со технолошкиот развој и општествената зависност од интернетот и дигиталните технологии. Иако правото има предоминантна улога да обликува и да биде обликувано од секојдневните односи во правниот сообраќај, ваквата улога му е отежната во кибернетичкиот свет. Трудот ги лоцира можните правни одговори во една вака зададена констелација на правни односи.

Клучни зборови: право, интернет, сајбер, развој

INTRODUCTION

Legal theory has always tried to follow the laws- that should reflect societal needs and developments. Although the general notion of "law is law" is merely a constant, many other aspects have been taken into consideration due to different local and regional context and historical narratives. Radbruch's formula for example states that the necessity of promulgation remains but that this is not the only condition which must be fulfilled for a law to be valid. Rather a law must also be formulated in such a way as to respect fundamental human rights. This condition is framed in his 'inseparability thesis' which states that in certain cases the requirements of natural justice supercede those of legal certainty.³ That makes one of the most important notions for the ius standi in iudicio status of individuals in the post World War II period.

Trying to adopt law to society and vice versa was always a hard task- but as history has shown, greatest development of civilization occurred in the shortest period- the last 150 years, and it is getting progressive on daily basis. After the industrial revolution, the greatest next revolution was the Internet and digitalization. Internet was not made to be regulated, but it started regulating the everyday life of both citizens and states, through their officials and institutions.

UNDERSTANDING CYBER SECURITY

Computer security, also known as cybersecurity or IT security, is the protection

¹ Latin maxim meaning: the lions sleep here

² Изрека од римско право со значење: тука спијат лавови

³ Radbruch, G. (1946) "Five minutes of legal philosophy", available at http://idv.sinica.edu.tw/philaw/Jurisprudence_Reading/Radbruch_Extreme%20Injustice.pdf

of information systems from theft or damage to the hardware, the software, and to the information on them, as well as from disruption or misdirection of the services they provide (Pcmag.com, 2016).⁴

According to EU cyber security strategy, cyber-security commonly refers to the safeguards and actions that can be used to protect the cyber domain, both in the civilian and military fields, from those threats that are associated with or that may harm its interdependent networks and information infrastructure (EU Cybersecurity Strategy 2013).⁵

Cyber security is both a raising issue and probably a never ending hurdle. The state practice is diverse, as well as the approach of the states towards the institutional answers they provide. The threats in the cyber space also differ and can easily level up the incident scale: from minor offences to attacks that are equivalent to war state. It means that also different state and non-state actors are engaged, that also urges a different but coherent policy responses that can be developed through clear institutional framework based upon law.

THE ECONOMIC IMPORTANCE

In today's global, digital world, data rule. Safeguarding intellectual property, financial information, and company's reputation is a crucial part of business strategy.⁶ According to Ponemon Institute's 2015 Global Cost of Data Breach study, the average total cost of losing sensitive corporate or personal information is approximately \$3.8 billion.⁷

"The Internet and ICTs are essential for economic and social development and form a vital infrastructure. In a general context of economic downturn, the open Internet and ICTs are a new source of growth and a driver for innovation, social well-being and individual expression. As the Internet economy grows, the whole economy and society, including governments, become increasingly reliant on this digital infrastructure to perform their essential functions" (OECD 2012).⁸

Cyber security is one of the most pressing issues of the digital economy with reports of malicious actors breaching enterprises large and small. Enterprises are now exposed to a growing source of risk as criminal actors, hackers, state actors and competitors grow increasingly sophisticated in taking advantage of weaknesses in modern information and communications technologies.⁹

4 Pcmag.com. (2016). computer security Definition from PC Magazine Encyclopedia. [online] Available at: <http://www.pcmag.com/encyclopedia/term/40169/computer-security> [Accessed 10 Apr. 2016].

5 Digital Single Market. (2016). EU Cybersecurity plan to protect open internet and online freedom and opportunity - Cyber Security strategy and Proposal for a Directive - Digital Single Market - European Commission. [online] Available at: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/eu-cybersecurity-plan-protect-open-internet-and-online-freedom-and-opportunity-cyber-security> [Accessed 16 Apr. 2016]

6 McAfee.com. (2014). Net Losses: Estimating the Global Cost of Cybercrime Economic impact of cybercrime II. [online] Available at: <http://www.mcafee.com/us/resources/reports/rp-economic-impact-cybercrime2.pdf?clickid=wYFVcUUsCTtoV5m1atRj6VZbUkSR2KRIVxaA0s0&lqmc=Affiliate:IR:null:74047:10078:10078:null&sharedid=> [Accessed 10 Apr. 2016]

7 ComputerWeekly. (2016). Information security means better business. [online] Available at: <http://www.computerweekly.com/opinion/Information-security-means-better-business> [Accessed 10 Apr. 2016]

8 Cybersecurity Policy Making at a Turning Point: Analysing a New Generation of National Cybersecurity Strategies for the Internet Economy

9 "Task Force On Cyber Security | ICC - International Chamber Of Commerce" (2016), available at <http://www.iccwbo.org/advocacy-codes-and-rules/areas-of-work/digital-economy/cyber-security/>

LEGAL ASPECTS OF CYBER SECURITY

Cyberspace has been referred in the recent years as the new, 5th dimension of warfare- the only one dimension that is not material, but can produce more material and human damages than every other mean or method of warfare. Former secretary of defense of the United States of America, Leon Panetta, once said that "Next Pearl Harbor we confront could very well be a cyber-attack".¹⁰

Speaking from security perspective, a few terms are most common:

1. Cyber crime
2. Critical infrastructure protection
3. Cyber conflicts, cyber war and cyber warfare
4. Cyber terrorism
5. Internet governance

Cyber domain introduced also new actors in front of the law: states, organizations, companies, individuals, different groups. The example of the hacktivist group "Anonymous" is a great example for the key legal questions to be observed: the criminal liability, attribution, prosecution, jurisdiction, etc.

From the perspective of criminal law, the most common breaches can be categorized as:¹¹

- » Unauthorized access: This occurs when a user/hacker deliberately gets access into someone else's network either to monitor or data destruction purposes;
- » Denial of service attack: It involves sending of disproportionate demands or data to the victims server beyond the limit that the server is capable to handle and hence causes the server to crash;
- » Virus, Worms and Trojan attacks: Viruses are basically programs that are attached to a file which then gets circulated to other files and gradually to other computers in the network. Worms unlike Viruses do not need a host for attachments they make copies of themselves and do this repeatedly hence eating up all the memory of the computer. Trojans are unauthorized programs which functions from inside what seems to be an authorized program, thereby concealing what it is actually doing;

LEGAL FRAMEWORK FOR THE CYBER DOMAIN

Coherent legal framework upon cyber domain is lacking. Taking into consideration the nature of the cyber domain, it is quite understandable that coherent approach is quite impossible to be reached. However, it has been approached through both national law and international law, both public and private.

National law approaches cyber through different legal acts. IN Macedonia, besides the Criminal Code and the Law on Criminal Procedure, there is also Law on Electronic Governance, Electronic Communication Law and the Telecommunication Interception Law, Law on Electronic Signature, the E-Commerce Law.¹² Besides, there are many interceptions with the Law on Personal Data Protection, media laws, and the general norms that arise from international human rights law.

10 The New York Times,. 2012. "Panetta Warns Of Dire Threat Of Cyberattack On U.S.". <http://www.nytimes.com/2012/10/12/world/panetta-warns-of-dire-threat-of-cyberattack.html>

11 Kurbalija, J.(2012) Internet Governance 6th edition, available at https://www.diplomacy.edu/sites/default/files/An%20Introduction%20to%20IG_6th%20edition.pdf

12 All above mentioned laws are available at the Official Gazette of the Republic of

LEGAL ASPECTS FROM THE PERSPECTIVE OF MACEDONIAN CRIMINAL CODE

Macedonian Criminal Code recognizes cyber specific and cyber related crimes. Briefly speaking, cyber aspects have been addressed through:¹³

1. Article 144 - Endangering safety;
2. Article 147 - Violation of the secrecy of correspondence or others;
3. Article 149 - Abuse of personal data;
4. Article 149-a - Prevent access to the public information system;
5. Article 157 - Violation of copyright and related rights;
6. Article 193 - Pornographic material;
7. Article 251 - Damage and unauthorized entering in a computer system;
8. Article 251-a - Making and introduction of computer viruses;
9. Article 251-b - Computer fraud;
10. Article 271 - Making, procuring or selling counterfeiting tools;
11. Article 274-b - Making and using false billing card;
12. Article 279-a - Computer forgery;
13. Article 286 - Violation of the right of registered or protected invention and topography of integrated circuits;
14. Article 394-d - Dissemination of racist and xenophobic material by means of a computer system;

INTERNATIONAL AND REGIONAL INITIATIVES

From international and regional perspective, five clusters of international or regional instruments can be identified, consisting of instruments developed in the context of, or inspired by:

- » the Council of Europe or the European Union,
- » the Commonwealth of Independent States or the Shanghai Cooperation Organization,
- » intergovernmental African organizations,
- » the League of Arab States, and
- » the United Nations

The most important legal instrument from the Council of Europe is the Convention on Cybercrime (2001) and Additional Protocol (2003) concerning the criminalisation of acts of a racist and xenophobic nature committed through computer systems. Also, from the Council of Europe Convention on Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (2007) should be mentioned.

Most productive institution in the field is the International Telecommunications Union, that has launched the ITU Global Cybersecurity Agenda (GCA) in 2007.¹⁴

The GCA is built upon the following five strategic pillars, also known as work areas:

1. Legal Measures
2. Technical & Procedural Measures
3. Organizational Structures
4. Capacity Building
5. International Cooperation

The GCA has been refereed as a global framework for action from many institutions, including UN Bodies and agencies.

¹³ Macedonian Criminal Code, available at <http://www.pravda.gov.mk/documents/KRIVICEN%20ZAKONIK%20pre-cisten%20%20tekst.pdf>

¹⁴ See more at http://igf.wgig.org/Substantive_2nd_IGF/ITU_GCA_E.pdf

THE LEGAL CHALLENGES

The technological developments associated with cybercrime mean that – while traditional laws can be applied to some extent – legislation must also grapple with new concepts and objects, such as intangible ‘computer data,’ not traditionally addressed by law.

Legal measures are crucial to the prevention and combating of cybercrime, and are required in all areas, covering criminalization, procedural powers, jurisdiction, international cooperation, and internet service provider responsibility and liability.

However, many questions remain open, such as: allocation and attribution, jurisdiction, legal base for action, real possibility of action, especially interception and anticipation, costs of potential prosecution and- the nature of the cyber itself.

Even greater challenges are probably recently introduced concepts of cyber warfare and cyber terrorism- and both *ius ad bellum* and *ius in bello* aspects. Talin manual provides some of the answers .

343.281/.285(487.7)

М-р Илија Јованов

Магистер на правни науки од областа на казненото право

Магистер на безбедносни науки

e-mail: ilija_jovanov@yahoo.com

АЛТЕРНАТИВНИТЕ МЕРКИ ВО МАКЕДОНСКОТО КРИВИЧНО ПРАВО И НИВНАТА УЛОГА ВО САНКЦИОНИРАЊЕ НА СТОРИТЕЛИТЕ НА КРИВИЧНИ ДЕЛА

Апстракт: Алтернативните мерки ја олицетворуваат основната идеја врз која е концентрирана современата реформа на системот на казнени санкции. Честото применување на казната затвор доведе до преоптоварување на затворските установи, но истовремено и покажа дека е санкција која општеството го чини многу а не ги дава посакуваните и очекувани резултати. Токму поради оваа причина принудени сме да побараме алтернативи на казната затвор, односно санкции и мерки кои се нарекуваат – алтернативни санкции. Тие претставуваат концепт на санкции и мерки кои се под контрола на општествената заедница, а се засновани на претпоставката дека целта на казнувањето во голема мера може да се постигне и под услови кои се помалку рестриктивни од казната затвор.

Клучни зборови: алтернативи на казната затвор, ресоцијализација, социјална адаптација, криза на затворите, реформа на казненото законодавство.

ALTERNATIVE MEASURES IN MACEDONIAN CRIMINAL LAW AND THEIR ROLE IN SANCTIONING OFFENDERS

Abstract: Alternative measures embody the basic idea on which the contemporary reform of the punitive sanctions is concentrated. Frequent application of the sentence imprisonment leads towards overload of the correctional facilities, but it also proved to be a costly sanction for the society and does not provide the desired and expected results. Precisely for this reason, we are forced to seek alternatives for the sentence imprisonment, or sanctions and measures which are called - alternative sanctions. They represent the concept of sanctions and measures that are under control of the social community, and are based on the assumption that the purpose of punishment can largely be achieved under conditions which are less restrictive than the sentence imprisonment.

Keywords: alternatives of the sentence imprisonment, resocialization, social adaptation, the prison crisis, reform of the criminal legislation.

Со цел справување со проблемот на казнување во контекст на сложеното и комплексно современо општество јасно е дека борбата против вршењето на кривични дела не може да се потпира само и исклучиво на затворањето, односно на затворските казни. Кривично-правниот систем мора постојано да бара нови идеи и решенија преку збогатување на системот на санкции и начините на коишто

тие се извршуваат и посебно преку интернационалните широко прифатени алтернативни мерки кои што се развиени и спроведени од страна на пробациските служби. Овие алтернативни мерки се доста распространети и се доста важни во многу национални казнено-правни системи во државите ширум светот.

Актуелизирањето на хуманизацијата во казнувањето на сторителите на казнени дела, меѓу другото, резултирало и од критиките на казнената политика, неефикасноста на казната затвор, рецидивизмот, условите во затворите и ефектите што ги носи самиот престој во затворските установи. Казнувањето, без изолирање на сторителот на казненото дело во затворска установа, е идеја што доведе да се појават алтернативните видови реагирање на општеството кон одредени криминални поведенија.

Сè до крајот на XIX век, целокупниот систем на кривични санкции бил заснован на казни, како најзин единствен вид (т.н. монистички систем на санкции), кои се сметале за најпогоден начин да се постигне една цел – спречување на криминалното однесување. Во почетокот на XX век, системот на кривични санкции се реформира од монистички во дуалистички систем, односно тогаш се воведени и мерките на безбедност, како втор вид на кривичните санкции. Дури подоцна, кон крајот на првата деценија од XXI век, кривичното право значително се променило во однос на периодот кога се создадени неговите теориски основи во добата на капиталистичкиот либерализам. Големите реформи на кривичните законодавства го опфатиле и системот на кривични санкции, така што денес речиси секаде во светот се применуваат кривичните санкции од т.н. четврта генерација. Тоа се алтернативните санкции кои треба да ја заменат практиката на изрекување на казна затвор а воедно и да обезбедат похуман начин на казнување, се разбира во согласност со потребите за почитување на основните човекови слободи и права. Можеме слободно да кажеме дека алтернативните санкции ја претставуваат суштината на модерното кривично право. Тие ја претставуваат сосема новата форма на санкционирање на сторителите на кривични дела, а воедно и се засновани на потполно различен пристап на разрешување на општествените односи кои настануваат по повод извршувањето на кривично дело.

Алтернативните мерки ја олицетворуваат основната идеја врз која е концентрирана современата реформа на системот на санкции: рестриktivна примена на затворот и третман на сторителите надвор од затворот. Оваа тенденција најде на подршка и на оправдувања како од теоретски, така и од практичен аспект: таа е, повеќе од одговор на зачестените затворски кризи, вовед во користењето нови методи и техники на социјална контрола на криминалот што се во чекор со новата технолошко-информатичка ера.

Примената на традиционалните алтернативи на затворот (парична казна, условна осуда) во последните декади на минатиот век не помогна во неговата редукција. Поради тоа, денес во повеќе западни законодавства започна тренд на потрага по нови алтернативни мерки. Постоечките меѓународни правила и стандарди се воспоставени врз стојалиштето дека казната затвор претставува *ultima ratio* и дека државите во светот треба да ги афирмираат незатворските мерки на сметка на казната затвор.

Со измените во казнените системи во последните декади несомнено е започната нова голема трансформација на казната, што значи деинституционализација, напуштање на затворот и премин кон други облици на социјална контрола над сторителите на кривични дела. Истовремено со нив се

појавуваат и предупредувања што упатуваат на рационални граници на нивната примена: современото општество со прифаќање на вакви алтернативи не смее да се претвори во разгранет систем на социјална контрола што ја вршат различни институции, инспириран од еден базичен дисциплинирачки проект. Посебно се истакнува дека нивното прифаќање мора да биде следено и со јакнење на правните гаранции за правата на осудениот, затоа што тие се, сепак, пунитивни и без сигурни критериуми за нивната примена може да резултираат со арбитрарност и со загрозување на основните човекови слободи и права.

Поради оваа констатација, современото кривично право и современата пенолошка мисла се на заеднички став за изнаоѓање на алтернативни мерки за казнување на лицата кои се огрешиле пред законот и сториле кривично дело.

Нивното воведување во казнените законодавства значи воведување на нов систем на казнена политика, на криминална политика. Затоа што тие значат нова криминална политика во едно општество, во еден казнен систем, која нема да почива врз репресија, ретрибуција и пунитивност на казната, чувствуваме потреба на ова место, накратко да се осврнеме на самиот проблем на криминалната политика од причина што начинот на нејзиното сфаќање и разбирање, нејзиното определување, го определува и нејзиниот успех во спречувањето на криминалитетот, односно неговото сузбивање и превенција. Ова од причина што воведувањето на алтернативните мерки внесува новини, нови елементи и содржини, нова методологија во остварувањето на криминалната политика во сите нејзини елементи.

Поради различните казнени законодавства на државите во светот, не постои усогласен пристап за тоа кои мерки може да се сметаат за алтернативни, наспроти казната затвор. Но, во правната теорија преовладува мислењето дека алтернативни мерки се оние казни што му овозможуваат на осуденото лице, целата осуда или дел од осудата да ја издржува во заедницата, односно надвор од затворските установи.

Алтернативните мерки се насочени кон избегнување на затворската казна, која би била краткотрајна и контрапродуктивна, во однос на идното однесување на сторителот во склад со позитивните законски прописи. По својата природа, алтернативните мерки овозможуваат казнување на слобода, во социјалната средина во која сторителот живее и работи, а нивната содржина создава посебни обврски, ограничувања и забрани.

Целта на алтернативните мерки е спрема кривично одговорен сторител да не се примени казна за полесни казнени дела кога тоа не е нужно заради кривично-правна заштита и кога може да се очекува дека целта на казнувањето може да се оствари со предупредување со закана на казна, само со предупредување или со мерки на помош и надзор на однесувањето на сторителот на слобода. Вака определената цел на алтернативните мерки во член 48 од Кривичниот законик јасно ги разграничува алтернативните мерки од казната затвор.

Алтернативните мерки се санкции, што значи дека тие не претставуваат алтернатива на казнувањето или поточно избегнување на казна, туку еден од видовите санкционирања со кои се избегнува затворот како казна. Поточно, со нив лицето се казнува т.е. се санкционира, зависно од тоа која алтернативна мерка ќе биде изречена од страна на судот. Ваквиот начин на постапување значи интервенирање и на одреден начин модифицирање на начинот на казнување преку избегнување на затворот, но не и избегнување на други обврски,

исполнување определени услови, воздржување од одредени работи, некакви чинења или нечинења, контрола над поведението и сл.

Кај алтернативните мерки на казнување станува збор за двострана одговорност, бидејќи едната страна секогаш ја сочинува подготвеноста на сторителот на кривичното дело да го поправи своето однесување и да започне да ги почитува востановените правни норми кои постојат во правниот поредок на државата, а од друга страна се наоѓа општествената заедница и нејзината одговорност да ги отстрани факторите и причините што го условиле таквото криминално поведение на лицето кое сторило кривично дело.

За разлика од казната која е ретрибутивно-превентивна санкција, алтернативните мерки се превентивни санкции, кај кои ретрибутивниот елемент е потиснат и ставен во функција на закана со казна што го засилува нивното специјално-превентивно дејство. Со нивната примена за полесни кривични дела се избегнува примената на казна, кога истата не е нужна, а истовремено се остварува целта на казнувањето.

Прв степен на алтернативите на затворот се имотните казни. Од нив, најстара и најчесто применувана е паричната казна. Слични мерки се компензацијата и репарацијата на штетните последици од стореното кривично дело. Во повеќето казнени законодавства во светот денес најчесто изрекувана мерка од овој вид е конфискацијата на имот (како самостојна казнена санкција).

Втор степен на алтернативите на затворот се санкциите во заедницата. Основната идеја кај овие мерки е третманот на слобода, чијашто содржина во секој конкретен случај ја определува судот. Во овие алтернативи спаѓаат мерките, како што се: пробација, куќен затвор, општокорисна работа, комбинирани наредби, собирни центри и обичен надзор.

Трет степен на алтернативите на затворот се различните модалитети на казната затвор. Со овие мерки се избегнува примената на казната затвор или, пак, се ублажува затворскиот режим со тоа што се врши комбинирање на затворот со третман на слобода на осуденото лице. Во овие алтернативни мерки спаѓаат: условната осуда, како и различните модалитети на извршување на казната затвор – полудневен затвор, издржување на затворска казна за време на викенд (т.н. викенд казни) и условен отпуст.

Со усвојувањето на Кривичниот законик (КЗ) на Република Македонија во 1996 година, системот на казни и санкции опфаќал: условна казна; судска опомена; ослободување од казна и условен отпуст.

Со Новелата на Кривичниот Законик на Република Македонија од 2004 година, се воведуваат алтернативните мерки, односно во редот на санкциите кои дотогаш постоеја (условната осуда и судската опомена), во нова класификација се додаваат уште неколку нови санкции (условна осуда со заштитен надзор, условно прекинување на казнената постапка, општокорисна работа и куќен затвор) со цел спрема кривично одговорен сторител да не се примени казна за полесни казнени дела кога тоа не е нужно заради кривично-правна заштита и кога може да се очекува дека целта на казнувањето може да се оствари со предупредување со закана на казна, само со предупредување или со мерки на помош и надзор на однесувањето на сторителот на слобода.

Всушност, воведувањето на алтернативните мерки е резултат на имплементацијата на Препораката за алтернативни санкции и мерки што се применуваат во заедницата (92) 16, на Советот на Европа.

Алтернативните мерки се насочени кон сторителот на кривичното дело, бидејќи се верува дека со тоа ќе се зголемат шансите за негово поправање и ресоцијализација, понатаму дека ќе се спречи истиот во иднина да извршува нови кривични дела, како и дека ќе се намали стапката на рецидивизам.

Во продолжение би набројал само дел од предностите кои ги овозможува примената на алтернативните мерки:

- » ќе се овозможи почитување на принципите за создавање на побезбедна заедница и зголемување на јавната безбедност и во голема мера ќе помогне во реинтеграцијата и рехабилитацијата на сторителите на кривични дела и намалување на рецидивизмот;
- » алтернативните мерки се поефтини од казната затвор;
- » ќе се придонесе за намалување на високата стапка на изрекување на казна затвор, а со тоа, ќе се намали притисокот врз затворите, и ќе им се овозможи на вработените подобро да се концентрираат на процесот на ресоцијализација и рехабилитацијата на затворениците кои сториле потешок вид на кривично дело;
- » ќе се придонесе за намалување на финансиските трошоци на казнено-поправните установи преку намалување на затвореничката популација;
- » ќе се помогне за намалување на „криминалната инфекција“ на оние сторители на кривични дела од полесен вид кои доаѓаат во контакт со сторителите на кривични дела од потешок вид и се со висок ризик во рамките на затворското опкружување, односно на затворската средина;
- » ќе се придонесе за имплементација на стандардите кои потекнуваат од меѓународните документи коишто ја потенцираат потребата од намалување на употребата на казната затвор и ќе ја доближи Република Македонија до исполнувањето на меѓународните пенелешки стандарди;
- » алтернативните санкции кои се извршуваат во заедницата им овозможуваат на осудените лица да ги одржат врските со нивното семејството и општествената заедница и ќе им овозможат задржување на работното место што го имале пред изрекувањето на судската пресуда.

Можам да констатирам дека казната затвор треба да има алтернативи, затоа што голем дел од буџетот на државата се троши за животот на осудените лица (затворениците) во затворите, а тие пари би можело да се искористат за други приоритетни и важни цели, како што се, на пример: унапредување и развој на образованието или на здравството и здравствената заштита на граѓаните.

Од голема важност за Република Македонија е да имаме развиен современ систем за извршување на казнените санкции во согласност со современите казнени и криминални политики на земјите – членки на ЕУ. Ова од причина што начинот на постапување со сторителите на кривични дела е значаен тест за зрелоста и демократичноста на нашата држава.

КОНСУЛТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

1. Арнаудовски Љупчо, Бужаровска Гордана, Целевски Драги и Нанев Лазар, Стратегија за имплементација на алтернативните мерки, СППМД – Кавадарци, Скопје, 2004
2. Бужаровска Гордана, Алтернативи на затворот, НИП Студентски збор – Скопје, Скопје, 2003
3. Бужаровска Гордана, Алтернативне мере у македонском казненом праву, Правни живот, бр. 9/2006, Београд, 2006

4. Јованов Илија, Улогата на алтернативните мерки во санкционирањето на сторителите на казнени дела (магистерски труд), ФОН Универзитет, Скопје, 2015
5. Камбовски Владо, Казнено право – општ дел (четврто изменето и дополнето издание), Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ – Скопје, Скопје, 2011
6. Cavadino Michael and Dignan James, The Penal System, An Introduction, Second Edition, London, 1997
7. Кривичен Законик („Службен весник на Република Македонија“ број 37/96; 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7 /08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13)

347.65/68(497.2)„1992/..“

Vesselin Petrov
South-West University "Neofit Rilski", Bulgaria

ACCEPTING THE HERITAGE AFTER THE REFORM IN THE BULGARIAN HERITAGE LAW OF 1992

Abstract: The Bulgarian heritage law adopts the system of accepting the heritage (art. 48 of Heritage Act). It is established since the first Heritage Act of 1890 and passes in the effective Heritage Act as of 1949. It was also kept after the reform of heritage law of 1992. The change only affected art. 50 of Heritage Act which was revoked and the acceptance of heritage openly in the country became without any fixed term (par. 9 of Amendment and Completion of Heritage Act, promulgated Official Gazette issue No 60 dated 24.10.1992). But the acquisition (succession) results of will from the summoned heir to practices his subjective heritage right.

The will for acceptance by the summoned heir is expressed explicitly with formal legal deed or conclusive actions of acceptance. Until acceptance, those who is summoned to inherit by law or will is not a legal successor and for a certain period of time the heritage is in condition of pending (*hereditas iacens*). The acceptance has the opposite effect to the moment of establishing the heritage (art. 48). For the settlement of the position of the heritage until its acceptance set are rules for preservation and management as well as for possession and using the properties.

1. The Bulgarian heritage law adopts the system of accepting the heritage (art. 48 of Heritage Act). It is established since the first Heritage Act of 1890 and passes in the effective Heritage Act as of 1949. It was also kept after the reform of heritage law of 1992. The change only affected art. 50 of Heritage Act which was revoked and the acceptance of heritage openly in the country became without any fixed term (par. 9 of Amendment and Completion of Heritage Act, promulgated Official Gazette issue No 60 dated 24.10.1992)¹. But the acquisition (succession) results of will from the summoned heir to practices his subjective heritage right.

The will for acceptance by the summoned heir is expressed explicitly with formal legal deed or conclusive actions of acceptance. Until acceptance, those who is summoned to inherit by law or will is not a legal successor and for a certain period of time the heritage is in condition of pending (*hereditas iacens*). The acceptance has the opposite effect to the moment of establishing the heritage (art. 48). For the settlement of the position of the heritage until its acceptance set are rules for preservation and management as well as for possession and using the properties.

Interpretatively a conclusion is drawn that with the system of accepting there is an automatic acquisition of the inherited property. This way the state acquires, in case of no other heirs, automatic heritage and cannot revoke inheritance (art. 11 of Heritage Act). Similar is the position when heirs are incapacitated people.

¹ In accordance with art. 50 of Heritage Act the term for accepting heritages, established in the country was 5 years and it was initiated with the establishment of the heritage and the law itself defined it as prescriptive. In interpretative judgment of General Assembly of Civil Colleagues 18 dated 1984, Supreme Court in relation to the dispute of the character of term adopted that the term is prescriptive, and not preclusive. With judgment 99-81-I legal significance was granted to becoming familiar and resolution 197-88-I adopted that the limitation starts on the day when expression of will for accepting the heritage may be made.

2. The revocation of art. 50 of Heritage Act is related to the previous provisions of §9 Amendment and Completion of Heritage Act dated 1992.

From the regulation we may draw several conclusions:

- » the summoned to heritage may always make an explicit statement to accept or accept in a silent manner.
- » from the dictated by law relation between the rejection and acceptance it is evident that the only condition for acceptance is the heir to have not made any actions on rejection of the heritage because through it it has already practices his subjective right of succession. It cannot be practiced anymore through acceptance but the acceptance is the only way to reach inheritance of grantor's property.
- » the reform made with the revocation of art. 50 of Heritage Act regards to all heritages which are after the law from the year 1992 becomes effective as well as those established before that if the conditions of §9 of the previous provisions of Amendment and Completion of Heritage Act are met, which in the general case require no objection to have been made on the limitation period.
- » the lack of term regards to succession according to law as well as by will, regardless what and how many are the heritage regulations, furthermore, one person may at the same time be successor on the grounds of statutory heritage and also on the grounds of heritage by will.

The right to accept a covenant is also without any set period despite the succession being private because according to art. 22 of Heritage Act the provisions of art. 48-54 also apply to covenants.

The provision of art. 55 of Heritage Act² regarding the execution of the covenant, when it is above the value of heritage or affects the preserved part of the heir, keeps its operation. Even now, with the lack of term for acceptance its application is more probable, because the freedom for disposition with heir is explicitly stated in art. 14, par. 1 of Heritage Act and there is no restriction besides the preserved part.

- the revocation of art. 50 of Heritage Act affects heritages initiated outside the country (or abroad) because the five-year period regarded to heritages initiated in the country. Whether the acceptance, rejection or executor of the heritage system will be accepted, whether the acceptance or rejection shall be made within some deadline or permanently, is defined by the norms of Bulgarian international private law – art. 14, art. 89-92 of International Private Law Code (promulgated Official Gazette issue 43 dated 17.05.2005). If the foreign law refers to the Bulgarian law, the acceptance will be made according to the regulations for accepting heritages, initiated in the country (art. 48 and following of Heritage Act). In those cases applied is also the previous provision §9 of Amendment and Completion of Heritage Act dated 1992.

3. The limitation period in principle regards to all rights as far as the opposite is not effective according to their nature or from the explicit provisions of the law. Large practical significance has the answer of the question whether since art. 50 of Heritage Act may no longer be used because it is revoked, the party concerned may make an objection for limitation under art. 110 of Contracts and Obligations Act which establishes the common period of limitation of 5 years. Similar applicator would contradict

² Art 55 of Heritage Act: When after the acceptance of the heritage a will is found that was not known before, the heir is not obligated to satisfy the covenants in it besides the value of the heritage or if they breach the preserved part. In those cases the heir may require decrease of the covenants on other wills as well.

to the law³ because the connection of the revocation of the period of acceptance of heritage with such consequence does not meet the sense and purpose of the reform in Heritage Act. The succession right is a main constitutional right (art. 18, par. 1 of Constitution of Republic of Bulgaria) and term for acceptance does not meet the principle of private ownership protection.

4. By seeing the positive aspects of the position of no set period of acceptance, we shall not skip pointing out that the removal of the acceptance term with the revocation of art. 50 of Heritage Act has its disadvantages. With the establishing of the heritage, the property of the grantor remains without its carrier, it turns into *hereditas iacens*. An uncertainty occurs, an obscurity whether, when and who of the heirs will execute the succession. Because with the system of acceptance there is no automatic acquisition of property and entering into the rights and obligations of the grantor but expected is express of the heirs' will for acceptance which now is not related with any term. It is true that the acceptance of the heritage under art. 48, sentence 2 of Heritage Act has an opposite effect for the establishment of the heritage. But if in the presence of art. 50 of Heritage Act this obscurity was brought to expiry of 5 years, with the lack of set term now the pending condition may be much longer and actually entirely uncertain in time relation. And obscurity always leads to uncertainty which in the case of inheritance may seriously affect not only the interests of eventual heirs, but third parties as well. The issues of unclaimed heritage and its legal position are very topical which practically places the necessity of improving the regulations. The legislator has seen the issue when developing the Heritage Act but its settlement is presented to stakeholders who through their legal actions shall make the heir practice his right to give answer whether he accepts or refuses the heritage (art. 51 of Heritage Act)⁴, which is not always sufficient and effective.

5. The revocation of the term for acceptance does not change the way the acceptance may be done.⁵ The ways to do this are two – explicit, with an expression of will to the regional court (art. 49, par. 1 of Heritage Act, art. 51, par. 1, sentence first of Heritage Act, art. 61, par. 1 of Heritage Act) or with conclusive actions (art. 49, par. 2 of Heritage Act).

With interpretative judgment No 1 dated 1998 of the General Assembly of Civil Colleagues the Supreme Court of Cassation adopted that the objection for expiry of the limitation period has no legal significance for accepting the heritages, established until 27.07.1987, if it was done after 27.07.1992 when the Amendment and Completion of Heritage Act went into force, revoking art. 50 of Heritage Act.⁶ The revocation of the five-year period for acceptance of the heritage, however, does not mean that revoked is the possibility to acquire in prescription inherited property (Judgment No 759 dated 1996, I-st civil division of Supreme Court of Cassation).

The revocation of art. 50 of Heritage Act is imperative, there are no settlement,

³ Tsankova, Ts. Changes in heriage law. University Publishing House St. Kliment Ohridski, 1994, page 116

⁴ Article 51 of Heritage Act (1) Upon request of every stakeholder the regional judge, after summoning the individual entitled to inherit, defines a term for him to claim or revoke the heritage. When a lawsuit is initiated against the heir, this term is defined by court, reviewing the case.

(2) If within granted term the heir does not reply, he loses his right to accept the heritage.

⁵ See Tsankova, Ts. Changes in heriage law. University Publishing House St. Kliment Ohridski, 1994, pages 114-115, page 126.

⁶ Tasev, Hr. Bulgarian heritage law, new edition G. Petkanov, S. Tasev, ninth revised issue, Siela, 2009, page 124, referring to jurisprudence. See also Judgment 68-97-I of Supreme Court of Cassation.

supplementary requirements and exceptions. A principle of the heritage right is that every legal norm has an operation in the future and the heritage position is settled by norms, valid at the time of its establishment. Settled, however, is the special hypothesis of inheriting restituted property. Heir who has lost right to accept heritage due to expiry of the five-year period of limitation does not lose his right to accept the defined by the law part of properties that are recovered. They are set in the "newly-established heritage" act. The extension gives unlimited-in-time opportunity to accept the heritage on those properties which synchronizes with art. 91a of Heritage Act which imperative establishes that the revocation of heritage has no application with regards to the restituted properties. In both provisions the idea is one and the same – assuring the right of heirs in the future, after the restitution, to acquire those properties, if they wish to do so. Restitution is a new judicial fact, from the execution of which done may be the acceptance of "newly-established heritage" with the legal consequences applicable after it. In this private hypothesis the extension of the *ex tunc* law is general. The exception regards to its heirs, if the heir has died after the grantor, whose properties are being recovered (Judgment No 204 dated 1996, I-st civil division of Superior Court of Cassation). Evident is that with the judgment permitted is heritage transmission (art. 57 of Heritage Act) also for this hypothesis special for the heritage.

6. The revocation of art. 50 of Heritage Act does not reflect on the application of art. 51, which remains the same. Its operation remains unchanged but more will be the cases of practicing the right to request by court to give an acceptance term in order to shorten the period of obscurity – for example clearance about renting the property. The summoned heir shall give opinion on the issue of accepting the heritage under art. 51 of Heritage Act. Upon request of every stakeholder, the regional judge as per establishment of the heritage will define for the heir a term to claim or revoke the "newly-established heritage". Procedurally guaranteed are the interests of the heirs and the stakeholder having submitted the petition to the court. If the heir fails to claim within the deadline, given by the judge on the conditions of art. 51 of Heritage Act he loses his right to accept the "newly-established heritage" even though he is summoned to succession in the sequence of the heirs – four lines, defined in art. 5-10 of Heritage Act and to have accepted the other inherited property. It regards to preclusive period of time which neither stops nor discontinues and with the expiry of which the subjective right of the heir expires. It is known that court petitions may be extended and recovered in the hypothesis settled in Civil-Procedure Code (art. 63-66 of Civil-Procedure Code). Because it is about a special regulation in the Heritage act I think that *lex specialis derogat legi generali*. There is no obstacle, however, the summoned to "newly-established heritage" to reject it in accordance with the rules of Heritage Act.

REFERENCES:

1. Tsankova, Ts. Changes in heriage law. University Publishing House St. Kliment Ohridski, 1994, page 116
2. Tasev, Hr. Bulgarian heritage law, new edition G. Petkanov, S. Tasev, ninth revised issue, Siela, 2009, page 124, referring to jurisprudence. See also Judgment 68-97-I of Supreme Court of Cassation

343.132(497.7)

М-р Ерика Пешкоска

МСУ „Г. Р. Державин“ Свети Николе-Битола, Р. Македонија

e-mail: erika.peskoska@msu.edu.mk

ИСТРАГА ВО КАЗНЕНА ПОСТАПКА СОГЛАСНО КРИВИЧНИОТ ЗАКОН ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Апстракт: Истрагата е основна компонента во разоткривањето на едно кривично дело, всушност претставува алка на која се надоврзуваат останатите казнени постапки, се со цел во разоткривање и санкционирање на едно казнено дело. Криминалистичкото истражување-истрагата, претставува систематско проучување на кривичното дело и проблемите на нарушување на редот како и други проблеми, поврзани со одржување на редот-вклучувајќи социално демократски, просторни и временски фактори- кои истите ќе и помогнат на полицијата при казнено делување, намалување на кривичното дело и нередот и спречување и сузбивање на криминалот. За подобро да се демонстрираат различните елементи на криминалистичкото истражување, потребно е да се разјасни секој аспект на оваа дефиниција. Генерално проучувањето како поим означува истражување, испитување, набљудување од блиските или од пребарувањето на информации. Оттука криминалистичкото истражување е фокусираното и систематско истражување на кривичното дело и проблемите за нарушување на редот како и на други проблеми, кои се поврзани со одржување на редот во едно општество.

Клучни зборови: Истрага, казнено право, постапка

INVESTIGATION IN THE CRIMINAL PROCEEDINGS UNDER THE CRIMINAL LAW OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA

Abstract: The investigation is a fundamental component of the disclosure of a criminal case, it is actually a link to which are connected the other criminal procedures, in order to expose and punish a criminal act. The criminal investigation-research is a systematic study of crime and disorder problems of the order and other issues related to maintaining the order - including factors from social and democratic order, space and time order that will help the police in criminal activity, reducing crime and disorder and the prevention and combating the crime. For better demonstration of the various elements of the criminal research, it is necessary to clarify every aspect of this definition. In overall, the research as a term indicates examination, observation on the environment or on the search for information. Therefore, the criminal investigation represents focused and systematic investigation of the crime and problems for disrupting order as other problems that are associated with maintaining order in one society.

Key words: Investigation, Criminal law, criminal proceedings

Секојдневно се соочуваме со мноштво на информации и настојуваме да откриеме една извесна правилност, поврзаност помеѓу нив, но не секогаш тоа ни поаѓа од „рака,..“ Секое истражување во суштина е иницирано од воочувањето на таква тешкотија во определна практична или теоретска ситуација, некое

отстапување или недоследност што го задржува нашето внимание и некоја загатка која ни се наметнува. Развојот на државата и правото се мошне сестрани, бидејќи во денешно време не постои област каде истите не се споменати, како во правната регуатива така и во самата држава. Правото е општествена појава и категорија која како и во минатото така и денес е предмет на мошне големо интересирање како во науката и општо во секојдневниот дел и области од животот. Според тоа казненото право е гранка на позитивното право чија што основна функција е реализација на заштитната функција, каде цел на казненото право е сузбивање на криминалитетот за поефикасна заштита на најзначајните добра и вредности и однесувања кои ги повредуваат или загрозуваат. Поделбата на казненото материјално право се согледува во неговата функционална природа, како што всушност е и структурата на Кривичниот Законик на Република Македонија, кој е поделен на општ и посебен дел. Кај казненото материјално право во предметот кај општиот дел припаѓаат одредбите кои ги содржат општите казненоправни институти а тоа се: поимот на казнено дело, претпоставките за казнена одговорност, видовите санкции и условите за нивна примена и др. Додека пак посебниот дел го сочинуваат одредби со кои одделни поведенија се инкриминираат како казнени дела и за истите се предвидени и се препишуваат казни и други санкции. Без разлика на поделбата на казнено материјалното право, во суштина постои единство на овие два дела, и тоа технички и правно изразено низ интегрален систем на казненото право. Казненото дело претставува централна категорија во дело на системот на казненото право, каде истото го легитимира правото на казнување и ја определува широчината на казнено правната репресија, каде од самиот негов поим произлегуваат и другите категории на казнена одговорност и казна. Казненото дело укажува на тоа дека е она човеково поведение, каде истото со Закон е прогласено за казнено дело. Во изминатите 20 години голем број на научници се труделе да развијат дефиниција за криминалистичката истрага, но различите дефиниции се разликувале во делот на своите специфичности, сите имаат заеднички компоненти, а тоа се дека сите се согласуваат дека криминалистичкото истражување ја поддржува мисијата на полицијата, дека се користат систематски методи и информации, како што овозможува и информации за поширокиот аудиториум. Притоа како најадекватна дефиниција за криминалистичка истрага ќе ја наведеме следнава: Криминалистичкото истражување претставува систематско проучување на кривичното дело и проблемите на нарушување на редот како и други проблеми, поврзани со одржување на редот- вклучувајќи социодемократски, просторни и временски фактори- кои истите ќе и помогнат на полицијата при казнено делување, намалување на кривичното дело и нередот и спречување и сузбивање на криминалот. За подобро да се демонстрираат различните елементи на криминалистичкото истражување, потребно е да се разјасни секој аспект на оваа дефиниција. Генерално проучувањето како поим означува истражување, испитување, набљудување од блиските или од пребарувањето на информации. Оттука криминалистичкото истражување е фокусираното и систематско истражување на кривичното дело и проблемите за нарушување на редот како и на други проблеми, кои се поврзани со одржување на редот. Криминалистичкото истражување не е случајно или како од приказна, тоа ги применува процедурите за прибирање на податоци на општествената наука, аналитички методи и статистички техники. Поконкретно, криминалистичкото истражување применува и квалитативни и квантитативни податоци и методи. Квалитативните методи се

специфични за криминалистичко истражување, во себе содржат т.н. теренско истражување и описи во полициските извештаи. Централниот фокус на криминалистичкото истражување претставува проучување на казнените дела (грабеж, силување и обивање) како и нарушување на јавниот ред (поплаки за вера, аларм против насилно влегување и сомнителни активности) проблеми и информации кои се поврзани со самата природа на инцидентите, престашниците, сторителите и жртвите на казненото дело. Без оглед на тоа дека оваа дисциплина е наречена криминалистичка истрага, која всушност вклучува многу повеќе од ипитувањето на кривичните дела. Просторната природа на криминалот и другите проблеми кои се поврзани со одржување на редот се клучни доколку сакаме да ја разбереме природата на некој проблем. Со самиот напредок на криминалистичката теорија го поттикнува криминалистичкото истражување да се фокусира на географските шемии на криминалот, и тоа преку проучување на ситуации во кои сторителите и жртвите се спојуваат во времето и просторот. Првата цел на криминалистичкото истражување е да помага при казненото делување, друга цел е да се спречи кривичното дело, со користење на методи кои не вклучуваат фаќање на престапникот и третата цел на криминалистичката истрага потекнува од намерата на полицијата да ги намали криминалот и нередите. Обележување на казненото дело е во согласност со сите форми на криминалистичкото истражување и игра значајна улога во секој вид анализа, дури и во случај да не е присутно во секој производ на криминалистичкото истражување. Обележувањето на казненото дело не стои изолирано во својата подкатегија во анализата: напротив, тоа претставува метода која се користи во долготрајниот процес на криминалистичко истражување и се фокусира специфично на географијата. То означува дека во истражувањето, мапирањето на казненото дело се користи за да се прикаже криминалот и односите меѓу лицата, во рамките на мрежите кои ги формираат, во рамките според тоа каде живеат, се развиваат, работа. Во криминалистичката истражна анализа мапирање на казненото дело има специфична намена. Во тактичкото криминалистичко истражување, обележувањето на казненото дело се користи со цел да се утврдат шемите кои се поврзани со блискоста на инцидентите. Во стратешкото криминалистичко истражување обележувањето на казненото дело се користи при долготрајни апликации:

- » анализа на врската помеѓу криминалната активност и индикаторите на неред,
- » испитување на шемите на криминалот на или околу одредени локации (како што се училишта, барови, институции за лечење наркозависници),
- » пресметување на информации за нивото на криминал (како што се бројките за станбени крајби по домаќинства),
- » вкрстување на криминалистички податоци, со квалитативни географски информации како што се информации за движењето на тинејџерите, патиштата по кои се движат и насочуваат студентите, или пазарите на дрога и проституција.

Додека пак во оперативното истражување, мапирањето на казненото дело се користи за да се испитаат повиците до диспечерите, за да се одреди географската искористеност на ресурсите (закажана патрола) и за тоа како е најдобро да се дизајнираат патролните реони и локациите на реонските канцеларии. Во делот на административното криминалистичко истражување,

мапирањето на казненото дело е значајна алатка која се користи во полицијата и истражувачките и медиумските организации, за да се пренесат информациите за криминалистичките активности до јавноста. Од претходно изнесеното за дефинирање на криминалистичкото истражување, можеме да резонираме дека тоа игра важна улога во делот како на истрагата на самото казнено дело, така и на откривање на сторителот и сите методи кои истиот ги има користено се со цел да го изврши казненото дело. Според тоа процесот на криминалистичкото истражување претставува главниот начин на :

- » Собирање на податоци,
- » Употреба на податоците,
- » Анализа,
- » Распределба на резултатите,
- » Добивање повратен одговор од корисниците на таа информација.

Согласно изведената дефиниција на криминалистичкото истражување, како и неговата функција, можеме да ја откриеме истрагата како постапка во откривање на едно казнено дело.

Истрагата т.е. истражната постапка во нашето Законодавство е регулирана согласно Законот за Кривична постапка, и притоа истрагата е дефинирана дека таа се поведува против определено лице кога постои основано сомневање дека сторило кривично дело за кое се гони по службена должност или по предлог. Истражната постапка ја спроведува надлежниот јавен обвинител. Во истражната постапка ќе се соберат докази и податоци коишто се потребни на јавниот обвинител за да може да одлучи дали ќе подигне обвинение или ќе се откаже од кривично гонење и докази за кои постои опасност дека не ќе можат да се повторат на главната расправа или дека нивното изведување би било сврзано со тешкотии. Казнената постапка содржи стадиуми на нејзино водење. Притоа казнената постапка поминува низ 2 стадиуми тоа се претходна постапка и главна постапка. Првиот стадиум претходната постапка се води пред првостепениот Суд, претходното мериторно судење има две фази и тоа –Истрага и – Поведување на поведение. Истрагата во казнената постапка се декларира дека таа е постапка за која по правило не се одлучува за главниот предмет на постапката, туку по барањето на овластениот тужител, се собира материјал со кој би се покртепила тужбата и дали со тие докази обвинетиот би можел да се обвини, на и на главен претрес, ќе се прогласи за виновен или ќе се отстапи од казненото гонење. Истрагата се спроведува спротив определено лице кога постои основано сомневање дека сторило казнено дело, Истрагата има и други цели да обезбеди нормален тек на главната постапка и да го обезбеди присутвото на обвинетиот во самата истрага и понатамошна постапка.

ЦЕЛ НА ИСТРАГАТА

Цел на истрагата е да се собере докази и податоци, кои се потребни за да може да се одлучи, дали ќе биде подигнат обвинителен акт, или ќе се запре постапката, докази за кои постои опасност, не ќе можат да се повторат на главниот претрес, или дека нивното изведување би било поврзано со тешкотии, како и други докази кои би можеле да бидат од полза за постапката за чие изведување, со оглед на околностите на случајот се покажува целосообразно. Таа треба да ги сочува доказите кои до време на главниот претрес би могле да пропаднат, и на тој начин да се обезбеди нормаен тек на главната постапка, т.е. да се ослободи од

проверка на докази и селекција на небитен доказен материјал, која ако е таков на претресот нема ни да се изнесе таков доказ. Исто така како нејзина друга цел е да обезбеди присуството на обвинетиот во самата истрага и понатамошна постапка, за да може таа нормално да се одвива и да се докаже вината на лицето против кое се води и да се определи казнена санкција доколку биде осудено. Според тоа задача на истрагата со прибирање и изнесување на докази, ја расветли ситуацијата на казнената ситуација, и со тоа ја издигне на поголем степен на веројаноста, со тоа би се постигнало основ за подигнување на обвинение, или се донесе одлука за поништување на казнената постапка, доколку не постојат, процесни претпоставки или ако постојат процесни проблеми за понатамошно водење на казнената постапка. Тоа значи, во истрагата не се изнесуваат сите докази и не се утврдуваат сите факти, туку само оние докази врз кои ќе може да се донесе одлука за подигнување на обвинение, а особено за оние докази за кои постои опасност за одложување, а покасно на главниот претрес не можат да се искористат или да се повторат. Притоа текот на постапката продолжува со решение на истражниот судија за спроведување на истрагата всушност, започнува казнената постапка, против одредено лице, затоа што постојат одредени докази и други околности врз кои е формирано основното сомневање дека сторителот на казненото дело, со тоа обвинение се терети. До започнување, поведување и спроведување на истрагата доаѓа по правило на барање на јавниот обвинител. По сиклучок истрагата може да се покрене по барање на оштетениот како супсидијарен тужител, а во случај да јавниот обвинител смета дека нема законска основа за поднесување на барање, за спроведување на истрагата како и на барање на приватниот тужител, за некои казнени дела, за кои се гони по приватна тужба.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Акад.Д-р. Владо Камбовски-Казнено право општ и посебен дел- Скопје-2000 година Казнено право (општ дел)- Скопје, 2006 - Казнено право (посебен дел)- Скопје, 2003, -Слободите и правата на човекот и граѓанинот- Скопје- 1984
2. Проф.Д-р Гордана Лажетиќ- Бужаровска- Компаративно казнено- процесно право Скопје, 2011
3. Проф.Д-р. Ѓорѓи Марјановиќ Предавања по кривично право, Просветно дело, 1978, Скопје, Кривично право, Просветно дело, 1980, Скопје, Кривично право општ дел, НИО Студенски збор, 1982, Скопје, Кривично право општ дел, НИО Студенски збор, 1988, Скопје,
4. Богдан Златарич-Кривични законик у практични примени, I, II- Загреб- 1956, 1958

329.78:340.13(100:47)

Названцев Андрей Юрьевич

*Тамбовский государственный университет имени Г.Р. Державина**Научный руководитель: Н.Е. Садохина, к.ю.н., доцент*

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ МОЛОДЕЖНОЙ ПОЛИТИКИ В МЕЖДУНАРОДНОМ И РОССИЙСКОМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ

XXI век – век глобализации, которая повлекла за собой миграцию населения, взаимопроникновение различных культур, а также политических и государственно-правовых институтов. Такое взаимодействие вызывает к жизни унификацию законодательства, выработку единых международных стандартов, в соответствии с которыми развиваются национальные правовые системы.

Все это в полной мере можно отнести к сфере молодежной политики. Молодежь выступает самой активной социальной группой в силу возраста, имеющегося потенциала к восприятию новых идей и мобильности.

Необходимость правового регулирования молодежной политики возникла в начале второй половины XX века, когда в ряде западных стран активизировались протестные молодёжные движения, показав тем самым, что молодёжь может иметь значительное влияние на общество и государство. Изначально целью молодёжной политики, как в российском, так и в зарубежном законодательстве было исключение негативного воздействия молодёжных движений на все сферы общества. Сейчас же, полагаем, следует обозначить новые цели и задачи, связанные с направлением потенциала молодежи в иное русло (не деструктивное, а конструктивное), которые сводятся к возможности использовать способности и энергию молодого поколения во благо общества и государства, содействовать гармоничному развитию личности. Например, Чальцева И.С. определяет цель молодёжной политики как «содействие бесконфликтной интеграции молодёжи в социальные отношения, стимулирование активной гражданской жизни молодых людей» [1, с.297].

Обозначенные выше задачи нашли свое отражение и в современных определениях молодежной политики, которую исследователи характеризуют как «деятельность собственно государственных органов, а также политических и общественных объединений, прочих субъектов общественных отношений, направленная на осуществление продуманного воздействия на социальное становление и развитие молодежи» [2], систему формирования приоритетов и мер, направленных на создание условий и возможностей для успешной социализации и эффективной самореализации молодежи, для развития ее потенциала в интересах России, социально-экономического и культурного развития страны, обеспечение ее конкурентоспособности и укрепление национальной безопасности» [3].

Исходя из представленных выше подходов к определению молодежной политики, считаем, что под ней следует понимать комплекс мер, целью которых является создание условий для успешного социального становления

молодёжи, развития её потенциала и использования его в интересах гармоничного развития личности, общества и государства.

Эти меры закреплены в актах различного уровня, составляющих систему источников права в сфере молодежной политики, которая включает в себя

международно-правовые акты и внутригосударственное законодательство. В РФ отношения в сфере молодежной политики на внутригосударственном уровне регулируется федеральным законодательством и нормативными правовыми актами субъектов РФ.

РФ активно сотрудничает с иностранными государствами в сфере определения общих оснований правового регулирования молодежной политики.

Так, РФ является участником следующих международных договоров и соглашений:

- » Всемирная программа действий, касающаяся молодежи, до 2000 года и на последующий период (1996)
- » Дополнение к Всемирной программе действий, касающейся молодежи, до 2000 года и на последующий период (1996)
- » Лиссабонская декларация по молодежной политике и программам, принятая на Всемирной конференции министров по делам молодежи, которая состоялась в Лиссабоне 8–12 августа 1998 года
- » «Инвестиции в Молодежь: Путь ускорения Развития», – Итоговый документ Стамбульской молодежной конференции (2011)
- » Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН №A/RES/65/267 от 21 июня 2011г. «Организация заседания высокого уровня по вопросам о молодежи» (2011)

Эти акты определяют следующие общие принципы развития отношений в сфере молодежной политики:

- » принцип участия: привлечение молодых граждан к непосредственному участию в формировании и реализации политики и программ, касающихся молодежи и гражданского общества в целом;
- » принцип социальной компенсации: обеспечение социальной и правовой защищенности молодых граждан, необходимой для восполнения обусловленной возрастом ограниченности их социального статуса;
- » принцип гарантий: предоставление молодому гражданину гарантированного государством минимума социальных услуг по обучению, воспитанию, духовному и физическому развитию, охране здоровья, профессиональной подготовке и трудоустройству, объем, виды и качество которых должны обеспечивать необходимое развитие личности и подготовку к самостоятельной жизни;
- » принцип приоритета: оказание предпочтения общественным инициативам по сравнению с соответствующей деятельностью государственных органов и учреждений при финансировании мероприятий в области молодежной политики.

Об особой значимости правового регулирования отношений в этой сфере говорит и тот факт, что 2011 год был провозглашен ООН годом молодежи.

К сожалению, на федеральном уровне специальный закон о молодежной политике отсутствует. Однако это не означает, что федеральный законодатель вовсе без внимания оставил эту сферу. Государство поддерживает создание и деятельность молодежных общественных организаций. Так в 1995 году был принят Федеральный закон «О государственной поддержке молодежных и детских общественных объединений».

На основе законов принимаются акты подзаконного характера. Так, в 2017 году в Сочи пройдет XIX Всемирный фестиваль молодежи и студентов, указ об организации которого был подписан 19 января 2017 года Президентом РФ В.В.

Путиным.

Подзаконными актами утверждены и реализуются программы по социальной поддержке молодых специалистов и молодых семей. Например, в рамках федеральной целевой программы «Жилище» 2015 – 2020 гг., утвержденной Постановлением Правительства РФ от 17.12.2010 г. №1050, действует подпрограмма «Обеспечение жильем молодых семей». Для привлечения молодых специалистов в сельскую местность была разработана программа «Устойчивое развитие сельских территорий на 2014 – 2017 годы и на период до 2020 года, утвержденная Постановлением Правительства РФ от 15.07.2013 г. №598.

Законодательные органы субъектов РФ иногда даже опережают федерального законодателя в правовом регулировании общественных отношений, относящихся к совместному ведению РФ и ее субъектов. Так, в Тамбовской области «Закон о молодежной политике» действует с 2007 года.

Следует отметить, что глобализация позволяет нам не только нивелировать различия во внутригосударственном законодательстве, принимая за основу международные стандарты, но и обмениваться опытом правового регулирования отношений в различных сферах. Так, применительно к молодежной политике заслуживает внимания опыт Объединенных Арабских Эмиратов, правительство которых взяло на себя обязательство оплатить своим гражданам обучение в любом университете мира.

Интересные проекты взаимодействия государства и молодежных организаций реализуются, например, в Австрийской Республике. В соответствии с федеральным законом [4] Австрийский федеральный совет молодежного представительства (Österreichische Bundesjugendvertretung, BJV) является официальным представительским органом для детских и молодежных организаций. BJV представляя интересы детских и молодежных организаций, консультирует государство по вопросам, касающимся молодежи, организует проекты и кампании по текущим вопросам, имеющим отношение к молодежи и т.д. Или же во Франции путём создания многоуровневой системы молодёжных советов осуществляется привлечение молодёжи в самоуправление. Это позволяет осуществлять диалог молодёжи и власти и способствует подготовке новых кадров. Этот опыт активно используется и в России. В субъектах РФ активно создаются и функционируют молодёжные парламенты, эффективно способствующие осуществлению диалога между властью и молодёжью [5].

Полагаем, что сотрудничество РФ и зарубежных государств, как в рамках деятельности международных организаций, так и в ходе заключения двух- и многосторонних соглашений будет способствовать не только обмену опытом в сфере правового регулирования молодежной политики, но и приведет к совместным проектам. А глобализация позволит решить задачу межгосударственного уровня – преодоление международных конфликтов. И в этом смысле молодежи отводится очень большая роль. Так как именно она определяет, каким будет завтрашний день. С каждым годом всё больший упор государства делают на волонтерские молодёжные движения, существующие уже более чем в 80 странах мира. Этот факт является показателем того, что молодёжь в современном мире не только осведомлена о значимых проблемах нашего общества, но и активно участвует в их преодолении. Так называемые «глобальные проблемы современности» еще ждут своего решения, и сделать это можно только объединив усилия. А это дело будущего – то есть дело молодежи.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Чальцева И.С. Молодежная политика за рубежом: попытка анализа // Сибирский педагогический журнал. 2010. № 2. С. 296-304
2. Малыгина Е.А. Молодежная политика в современной России. [Электронный ресурс]. URL: <https://www.scienceforum.ru/2014/415/194> (Дата обращения: 11.03.2017)
3. Проект федерального закона «О Государственной молодежной политике в Российской Федерации» N 428343-4 [Электронный ресурс]. URL: <http://kavdjaradze.ru/lawdrafts/2/> (Дата обращения: 11.03.2017)
4. Международный опыт реализации молодёжной политики. Электронный ресурс. URL: https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=8&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwi7oq_YqtnSAhVChSwKH1UCikQFggsMAc&url=http%3A%2F%2Fprospekt45.ru%2Ffiles%2F1817d0560662872885863ddb3658d05f.doc&usg=AFQjCNGv9jSg-JVR7YYZ0VDXW-089Eff2g&sig2=5iA-ZyJaUrFSQx4rR2cy5g&bvm=bv.149397726,d.bGg (Дата посещения: 11.03.2017)
5. Волков В.П., Созыкин А.А. Молодёжный парламентаризм России на страницах интернета [Электронный ресурс]. URL: http://www.rcoit.ru/upload/iblock/aba/molodyozhniy_parlamentarizm.pdf (Дата обращения: 11.03.2017)

347.51:070.422]:659.3:004.7

О.А.Стрыгина

Научный руководитель: кандидат филологических наук, доцент Е.А.Зверева

ПРАВОВАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЖУРНАЛИСТА ЗА РАСПРОСТРАНЕНИЕ ИНФОРМАЦИИ В СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЯХ

Аннотация: В данной работе говорится об использовании социальных сетей в профессиональной деятельности журналиста, а также рассматривается российский и зарубежный опыт правового регулирования массмедиа в сети Интернет. Практическая значимость исследования определяется возможностью его использования в работе редакций СМИ и блогеров как журналистов нового типа.

Ключевые слова: Интернет-СМИ, социальные сети, журналистика, право, правовое регулирование средств массовой информации.

LEGAL RESPONSIBILITY OF A JOURNALIST FOR INFORMATION DESSIMINATION IN SOCIAL NETWORKS

Abstract: The article deals with using of social networks in the professional activity of a journalist. Russian and foreign experience of mass media's legal regulation in the Internet is considered. Practical significance of the research is determined by the possibility of its use in the work of media editors and bloggers as journalists of a new type.

Keywords: Internet media, social networks, journalism, law, mass media's legal regulation

Переход от индустриального к постиндустриальному типу общества способствовал изменению и усовершенствованию процессов обмена информацией. С введением в обращение в 1995 году в США первого прототипа современных социальных сетей «Classmates.com», появилось, так называемое, «виртуальное сообщество», «virtualcommunity», целью которого является объединение пользователей сети в группы для совместной работы и обмена сообщениями.

Термин «социальная сеть» был введен в обращение социологом Джулианом Барнсом в 1954 году. В своей работе «Классы и собрания в норвежском островном приходе» автор отмечает, что это – «социальная структура, состоящая из множества агентов (индивидуальных и коллективных) и отношений между ними» [1]. В настоящее время под социальной сетью принято понимать онлайн-платформу, построенную для взаимодействия людей, независимо от их местонахождения.

По данным портала статистики «Statista.com» на апрель 2016 года, наиболее популярной по количеству активных пользователей в месяц является социальная сеть Facebook (1,65 млн). Второе место по этому же показателю занимает Youtube (1,3 млн), следом идут Tumblr (555 тыс), Instagram (500 тыс), Twitter (320 тыс) и другие [7].

В настоящее время большинство традиционных видов СМИ имеет аналоги

в социальных сетях. Так, количество подписчиков официальной страницы британской корпорации «BBC» насчитывает 38,9 млн человек, журнала «National Geographic» – 42,4 млн. В связи с популярностью использования социальных сетей как новых платформ распространения контента СМИ, особо остро встает вопрос правовой ответственности журналиста за распространение информации с использованием указанной выше платформы.

Сотрудники глобального PR-сервис «Cision» в 2015 году изучали, как журналисты по всему миру пользуются соцсетями. В проводимом исследовании приняли участие 3000 представителей массмедиа из 11 стран мира. На первом месте по использованию журналистами в работе социальных сетей оказалась Австралия (60% опрошенных). Всего же, согласно результатам исследования, 50% представителей СМИ не могут осуществлять свою профессиональную деятельность без использования аккаунтов в Интернет[6].

В настоящее время ни в одной из стран мира нет кодифицированного законодательства, регулирующего правовое положение абонентов. Однако Конституции большинства государств закрепляют неотъемлемое право населения на свободу слова. Так, например, в ст. 16 основного закона Республики Македония сказано, что «гарантируется свобода слова, публичного выступления, информирования общественности и свободного учреждения средств массовой информации. Гарантируется свободный доступ к информации, свобода получения и распространения информации. Гарантируется право ответственности средств массовой информации» [2].

Что касается пользователей социальных сетей, то они, как правило, являются участниками гражданско-правового договора присоединения. В соответствии со ст. 428 ГК РФ, условия договора устанавливаются в одностороннем порядке администрацией сайта (социальной сети) и содержатся в пользовательском соглашении. Так, например, подписывая пользовательское соглашение Facebook, абонент обязуется «не размещать материалы, ущемляющие или нарушающие чьи-либо права либо законы, или совершать аналогичные действия» [3].

Наиболее важным правилом при работе журналиста с информацией в социальных сетях является проверка достоверности. Так, российская газета «Комсомольская правда» в феврале 2014 года опубликовала на первой полосе снимки подростка, взятые из социальных сетей, по ошибке выдав его за убийцу с аналогичными именем и фамилией.

Специалисты отдела «BBC» по работе с информацией от пользователей (UGC Hub) утверждают, что обязательная процедура проверки должна включать в себя проверку реальности аккаунта пользователя, его местонахождение, использование фоторедактора, соотношение данных – всего, что может дать дополнительную информацию, например, погодных условий и теней от объектов, и так далее.

Уголовная, гражданская и административная ответственность наступает за распространение сведений, запрещенных законом. Правовая позиция Верховного Суда РФ в отношении репостов ненадлежащих материалов сводится к тому, что «следует исходить из совокупности всех обстоятельств содеянного и учитывать, в частности, контекст, форму и содержание размещенной информации, наличие и содержание комментариев или иного выражения отношения к ней» [4].

Крупнейшие европейские редакции совместно с ведущими юристами и бюро ОБСЕ по вопросам свободы СМИ ежегодно разрабатывают правила для

журналистов по работе в социальных сетях. Так, например, членам российской редакции «Эхо Москвы» предлагается разделять аккаунты в социальных сетях на верифицированные (официальные, подтвержденные) и неverified (для личного пользования). Публикуя информацию, журналист должен соблюдать внутрикорпоративные правила, действовать в интересах издательства. Любое сообщение, размещенное на подтвержденной странице работника, представляет его личное мнение. Право выражать позицию организации имеет только главный редактор.

Европейский Суд по правам человека в отчете Отдела по проведению исследований «Интернет: прецедентная практика» дает разъяснения по вопросам правовой ответственности журналистов за распространение информации в сети Интернет. Признается, что статья 10 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод «должна толковаться как возлагающая на государства позитивное обязательство по установлению надлежащей нормативно-правовой базы для обеспечения эффективной защиты свободы выражения мнения журналистами в Интернете»[5].

Подводя итог вышесказанному, следует отметить, что журналист, работая с информацией в социальных сетях, должен руководствоваться не только действующим законодательством, но и общими требованиями профессиональной этики и морали. В свою очередь необходимо совершенствовать систему правового регулирования взаимоотношений в социальных сетях в частности, и в сети Интернет в целом, обеспечить высокий уровень правовой грамотности информационного сообщества, чтобы добиться абсолютной защиты пользователей и правообладателей, журналистов и их читателей.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. John Arundel Barnes Class and Committees in a Norwegian Island Paris. URL: <http://pierremerckle.fr/wp-content/uploads/2012/03/Barnes.pdf>
2. Конституция Республики Македония [Электронный ресурс] : принята Собранием Республики Македония от 17 ноябр. 1991 г.:// Конституции государств (стран) мира: справ.система. – Электрон.дан. – Режим доступа: <http://worldconstitutions.ru/?p=113> – Дата обращения: 05.03.2017. – Загл. с экрана.
3. Пользовательское соглашение Facebook. URL: <https://www.facebook.com/legal/terms/update>
4. Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 3 ноября 2016 г. N 41 г. Москва «О внесении изменений в постановления Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 9 февраля 2012 года N 1 «О некоторых вопросах судебной практики по уголовным делам о преступлениях террористической направленности» и от 28 июня 2011 года N 11 «О судебной практике по уголовным делам о преступлениях экстремистской направленности» [Электронный ресурс]: // Гарант : информ.-правовое обеспечение. – Электрон.дан. – Режим доступа: <http://www.garant.ru/hotlaw/federal/994972/> – Дата обращения: 05.03.2017. – Загл. с экрана.
5. Прецедентная практика Европейского суда по правам человека [Электронный ресурс]: // Европейский суд по правам человека: сайт. – Электрон.дан. – Режим доступа: <http://www.echr.coe.int/Documents/>

Research_report_InternetRUS.pdf – Дата обращения: 05.03.2017. – Загл. с экрана.

6. Сервис PR «Cision» URL:www.cision.com//view_page.php?page=82&ID=6
7. Сервис статистики «Статиста» URL:<https://www.statista.com/statistics/665958/>

061.23:340.13(47)

Шебунова Екатерина Дмитриевна
 ФГБОУ ВО «Тамбовский государственный университет имени Г.Р. Державина» –
 Россия, г. Тамбов
 e-mail: Shebunova.ek@mail.ru

ПРАВОВОЙ СТАТУС НЕКОММЕРЧЕСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ - ИСПОЛНИТЕЛЕЙ ОБЩЕСТВЕННО ПОЛЕЗНЫХ УСЛУГ

Аннотация: В статье рассматривается понятие «некоммерческая организация - исполнитель общественно полезных услуг», которое было введено в законодательство Российской Федерации в 2016 году. Также рассматриваются виды услуг, порядок внесения таких некоммерческих организаций в специальный реестр, права и льготы, которыми могут воспользоваться поставщики социальных услуг. Особое внимание уделено критериям и признакам, по которым некоммерческую организацию можно отнести к категории исполнителей общественно полезных услуг.

Ключевые слова: некоммерческая организация, социальная услуга, социально ориентированные некоммерческие организации, социальное обслуживание.

Annotation: The article discusses the concept of “non-profit organization - performer public utility services”, which was introduced in the legislation of the Russian Federation in 2016. services are also considered, the procedure for making such non-profit organizations in a special register, the rights and benefits that are available for providers of social services. Particular attention is paid to the criteria and the grounds on which a non-profit organization can be classified as implementing public utility services.

Keywords: non-profit organization, social service, social-oriented non-profit organizations, social services.

В 2015 году Послании Президента Российской Федерации Федеральному собранию Российской Федерации было предложено ввести в законодательство вид некоммерческих организаций - исполнителей общественно полезных услуг. В настоящее время Федеральным законом от 3 июля 2016 г. № 287-ФЗ «О внесении изменений в Федеральный закон «О некоммерческих организациях» в части установления статуса некоммерческой организации - исполнителя общественно полезных услуг» был введен новый вид некоммерческих организаций – «исполнитель общественно полезных услуг». Данный закон вступил в силу с 1 января 2017 года.

Правовой статус некоммерческих организаций - исполнителей общественно полезных услуг регламентируется следующими нормативными правовыми актами:

1. Федеральный закон от 12 января 1996 года № 7-ФЗ «О некоммерческих организациях»;¹

¹ Федеральный закон от 12.01.1996 № 7-ФЗ (ред. от 19.12.2016) «О некоммерческих организациях» // Российская газета. № 14. 24.01.1996.

2. Федеральный закон от 28 декабря 2013 г. № 442-ФЗ «Об основах социального обслуживания граждан в Российской Федерации»;²
3. постановление Правительства Российской Федерации от 27 октября 2016 года № 1096 «Об утверждении перечня общественно полезных услуг и критериев оценки качества их оказания»;³
4. постановление Правительства Российской Федерации от 26 января 2017 года № 89 «О реестре некоммерческих организаций – исполнителей общественно полезных услуг».⁴

Под некоммерческой организацией - исполнителем общественно полезных услуг понимается социально ориентированная некоммерческая организация, которая на протяжении одного года и более оказывает общественно полезные услуги надлежащего качества, не является некоммерческой организацией, выполняющей функции иностранного агента, и не имеет задолженностей по налогам и сборам, иным предусмотренным законодательством Российской Федерации обязательным платежам (ст. 1 Федерального закона от 03.07.2016 № 287-ФЗ «О внесении изменений в Федеральный закон «О некоммерческих организациях» в части установления статуса некоммерческой организации - исполнителя общественно полезных услуг»).

Исходя из данного определения, мы можем выделить следующие признаки некоммерческих организаций – исполнителей общественно полезных услуг:

1. социально ориентированная организация. Данный признак означает создание организаций в формах, предусмотренных Федеральным законом «О некоммерческих организациях» (за исключением госкорпораций, государственных компаний и общественных объединений, являющихся политическими партиями), которые занимаются решением социальных проблем и развитием гражданского общества;
2. срок деятельности в данной сфере. Опыт оказания общественно полезных услуг должен составлять более 1 года, а также организации, которые претендуют на этот статус, должны зарекомендовывать себя надежным партнером государства;
3. отсутствие статуса иностранного агента. Приобрести статус исполнителя общественно полезных услуг не сможет организация, которая получает денежные средства и иное имущество от иностранных государств, их государственных органов, международных и иностранных организаций, иностранных граждан, лиц без гражданства либо уполномоченных ими лиц и (или) от российских юридических лиц, получающих денежные средства и иное имущество от указанных источников, и которая участвует, в том числе в интересах иностранных источников, в политической деятельности, осуществляемой на территории Российской Федерации.
4. отсутствие задолженностей по уплате налогов и сборов. Согласно Налоговому кодексу Российской Федерации у некоммерческих организаций, как и у любого другого налогоплательщика, есть обязанность вовремя и в полном размере платить налоги и сборы.

2 Федеральный закон от 28.12.2013 № 442-ФЗ (ред. от 21.07.2014) «Об основах социального обслуживания граждан в Российской Федерации» // Российская газета. № 295. 30.12.2013.

3 Постановление Правительства РФ от 27.10.2016 № 1096 «Об утверждении перечня общественно полезных услуг и критериев оценки качества их оказания» // Российская газета. № 251. 07.11.2016.

4 Постановление Правительства Российской Федерации от 26 января 2017 года № 89 «О реестре некоммерческих организаций – исполнителей общественно полезных услуг» // Собрании законодательства Российской Федерации. 6. 02. 2017 г. № 6 ст. 937.

Исполнение данной фискальной обязанности подтверждает намерение некоммерческой организации взаимодействовать с государством на всех уровнях для поставки социальных услуг.

Удовлетворяющие таким требованиям некоммерческие организации, на основании перечня необходимых документов, установленных Правительством Российской Федерации, могут быть внесены в специальный реестр на срок не более двух лет. По истечении указанного срока социально ориентированная некоммерческая организация может быть вновь признана исполнителем общественно полезных услуг, но в упрощенном порядке (ст. 1).⁵

На наш взгляд, основной целью создания данного реестра является систематизация в едином официальном источнике полной и достоверной информации о поставщиках социальных услуг, осуществляющих деятельность по оказанию социальных услуг в регионе. Соответствующий реестр формируется в каждом субъекте Российской Федерации и содержит сведения о наименовании поставщика социальных услуг; контактные данные руководителя; перечень предоставляемых социальных услуг; цены на предоставляемые социальные услуги. Также внесение некоммерческих организаций в данный реестр служит основанием для получения налоговых льгот, компенсаций за социальные услуги, оказываемые гражданам в рамках индивидуальных программ. Однако, несмотря на это, многие некоммерческие организации – исполнители общественно полезных услуг, включены в реестр поставщиков социальных услуг, такие реестры предусмотрены в каждом субъекте РФ. Например, в Тамбовской области числится 5 некоммерческих организаций, которые оказывают социальные услуги.

Постановлением Правительства Российской Федерации от 27.10.2016 № 1096 «Об утверждении перечня общественно полезных услуг и критериев оценки качества их оказания» был утвержден список услуг из 20 пунктов, которые признаются общественно полезными, а также были разработаны критерии оценки качества оказания общественно полезных услуг. К таким критериям относятся:

1. соответствие общественно полезной услуги, установленным нормативными правовыми актами Российской Федерации требованиям к ее содержанию;
2. наличие у лиц, непосредственно задействованных в исполнении общественно полезной услуги необходимой квалификации, опыта, а также достаточное количество таких лиц;
3. удовлетворенность получателей общественно полезных услуг качеством их оказания;
4. открытость и доступность информации о некоммерческих организациях;
5. отсутствие некоммерческих организаций в реестре недобросовестных поставщиков в течение 2 лет, предшествующих подаче заявления о включении в формируемый реестр некоммерческих организаций.

В заключение следует отметить, что некоммерческие организации - исполнители общественно полезных услуг – это новый вид организаций, статус которых имеет большую значимость для государства, так как основной целью поддержки таких организаций является передача части полномочий государства общественному сектору. В данной работе были выделены особенности таких 5 Федеральный закон от 03.07.2016 № 287-ФЗ «О внесении изменений в Федеральный закон «О некоммерческих организациях» в части установления статуса некоммерческой организации - исполнителя общественно полезных услуг» // Российская газета. № 149. 08.07.2016.

организаций, их признаки, порядок внесения в реестры, а также критерии оценки качества оказания социальных услуг. Однако в правовом поле регулирования принято большое количество актов, которые содержат сходные по своему предмету регулирования нормы, что может негативно отразиться в правоприменительной практике. Тем не менее, для нашего государства это новый институт, который, учитывая мировой опыт, сможет выработать свой путь развития и плодотворно функционировать.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Коммуникативный портал: общество и власть // URL: <http://nko48.ru/news/obshchestvo/mintrud-rossii-podschital-kolichestvo-nko-postavshchikov-socialnyh-uslug>
2. Федеральный закон от 28.12.2013 № 442-ФЗ (ред. от 21.07.2014) «Об основах социального обслуживания граждан в Российской Федерации» // Российская газета. № 295. 30.12.2013.
3. Федеральный закон от 03.07.2016 № 287-ФЗ «О внесении изменений в Федеральный закон «О некоммерческих организациях» в части установления статуса некоммерческой организации - исполнителя общественно полезных услуг» // Российская газета. № 149. 08.07.2016.
4. Постановление Правительства РФ от 27.10.2016 № 1096 «Об утверждении перечня общественно полезных услуг и критериев оценки качества их оказания» // Российская газета. № 251. 07.11.2016.
5. Федеральный закон от 12.01.1996 № 7-ФЗ (ред. от 19.12.2016) «О некоммерческих организациях» // Российская газета. № 14. 24.01.1996.

341.231.14:061.2(4)

Д-р Лиљана Миланова,
e-mail: milanova.liljana@yahoo.com

Проф. д-р Зоја Катру
e-mail: zojakatru@yahoo.com

ВЛАДЕЕЊЕТО НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА И НЕВЛАДИНИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ

Апстракт: Основното определување на предметот на истражувањето во овој труд може да се означи како заштита и унапредување на човековите права врз основа на меѓународни акти и документи, како и улогата на хелсиншките комитети во одделни земји во поширокиот процес на заштита и унапредување на човековите права. Најпрво, човековите права ќе се разгледуваат и третираат во нивната меѓународна димензија со краток историски преглед, анализа на најзначајни документи од меѓународен карактер во поглед на дефинирањето, утврдувањето и прецизирањето на човековите права, потоа согледување за состојбата и процесите во однос на почитувањето на човековите права по одржувањето на Конференцијата за европска безбедност и соработка во Хелсинки во текот на 1975 година и елементите од Завршниот акт од оваа Конференција, како и формирањето на хелсиншките комитети во одделните земји чија смисла и цел на постоењето се човековите права, нивното остварување и нарушување, реагирање на непочитување или прекршување токму на човековите права.

Клучни зборови: човекови права, промовирање, почитување и заштита на човекови права, основни слободи

THE RULE OF HUMAN RIGHTS AND NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS

Abstract: The main determining the subject of research in this paper can be marked as the protection and promotion of human rights based on international laws and documents, and the role of the Helsinki Committee in individual countries in the wider process of protecting and promoting human rights. First, human rights will be reviewed and handled in their international dimension (with a brief historical overview, analysis of the most important documents of international character regarding the definition, calculation and precise definition of human rights, then recognition of the state, in terms of respect for human rights after the Conference on Security and Cooperation in Helsinki during 1975 and the elements of the Final Act of the Conference, and the formation of the Helsinki Committee in individual countries whose meaning and purpose of existence of human rights, their implementation and disturbance, reaction of infringement or violation of human rights right.

Key words: human rights, promotion, obedience and protection of human rights, fundamental freedom

Човековите права се индивидуални права кои потекнуваат од човековите потреби и способности. Тоа се права кои му припаѓаат на секој поединец без

разлика на расата, полот, верската определба, раѓањето, имотот, политичкото уверување, националното определување. Овие права човекот ги стекнува од моментот на неговото раѓање, и како такви се универзални, неуништливи и неотуѓиви, што значи никому не може да му бидат одземени. Луѓето имаат права дури и тогаш кога со закон истите се забранети или се прекршуваат од страна на нивната држава.

Со Универзалната или Општата декларација за човекови права, како што е познато, се потврдува и се прецизира дека „сите луѓе се слободни и од своето раѓање еднакви по достоинство и права. Надарени се со ум и совест и треба да си приоѓаат во духот на братството“. Тоа значи дека сите ние од моментот на раѓање поседуваме одредени права кои ги нарекуваме човекови права.

За човековите права може да се каже дека тие се стандарди без кои луѓето не можат достоинствено да живеат како суштества. Човековите права се темел на слободата, правдата и мирот. Нивното почитување му овозможува на поединецот и на заедницата во потоплност да се развиваат. Тие не може да се купат, заработат или пак да се наследат, едноставно тие им припаѓаат на луѓето затоа што се луѓе.

Општата декларација за човекови права е најшироко прифатена во светот, што значи и во земјите на Западен Балкан, што подразбира дека и во нив може да се мери и да се согледува (не)почитувањето на човековите права или правата на човекот дефинирани во Декларацијата. А, само да се потсетиме, нејзината главна порака е дека секое човечко битие ги носи со себе своите природни вредности. Согласно оваа Декларација, државите е потребно да знаат кои права е потребно да се донесат, односно кои да не се донесат, да си ги почитуваат правата на своите граѓани. Иако Универзалната декларација за човекови права до денес е прифатена од повеќето држави во светот, истата не е документ кој законски ги обврзува државите да постапат според неа. Меѓутоа, мора да се истакне дека непочитувањето на овие правила од страна на државите битно влијае врз јавното мислење за нив широм светот. Затоа нејзините начела се озаконети во облик на меѓународни пактови за граѓански и политички права, економски, социјални и културни права, во уставот итн. Државите кои ги имаат ратификувано овие договори се обврзани да донесат закони кои ќе ги штитат човековите права.

Секако дека неодминливо е при анализирањето на човековите права во земјите на Западен Балкан да се има на ум дека тие, практично, сите до една се имаат определено за евроинтегрирање, попрецизно за станување на постојани и полноправни членки на Европската Унија (различни се нивните позиции во дадениот момент и се движат од непосредно зачленување или кандидатски статус и очекување датум за почеток на преговори како што се Република Македонија, Република Србија и Република Црна Гора).

Земјите од Западен Балкан континуирано ратификуваат меѓународни договори за човекови права и ја хармонизираат постојната легислатива, како би била во согласност со европските стандарди. Сепак, нееднакво имплементирање на овие конвенции и недостиг на човечки потенцијал кој се однесува на владеење на правото е главна пречка за подобрувањето на човековите права и решавање на проблемите во регионот. Политичката нестабилност, широко распространета корупција, недостиг од континуирани реформи, независност на судството и слаби правни механизми се главните работи кои треба да се елиминираат, а најактивни во таа борба се организациите за човекови права и независните медиуми кои се чувари на општеството.

Доколку земјите од Западен Балкан имаат намера да станат дел од толку посакуваната Европска унија, потребно е тие да посветат повеќе внимание на состојбата во областа на човековите права кои ќе одговараат на европските стандарди. Според извештајот на Human rights watch објавен на 31 јануари 2013 година, земјите од Западен Балкан не вложуваат доволно енергија во поглед на човековите права, а кои се многу битен елемент од евроинтеграцискиот процес. Во извештајот позитивно е истакнат напредокот во судските процеси за воени злосторства што се спроведени во локалните судови во Хрватска, Босна и Херцеговина и Србија, но исто така наведува дека и продолжувањето на спроведувањето на истите е клучно прашање. Една од позитивните страни, иако не со оној интензитет со кој Европската Унија и Human rights watch очекуваат нештата да се случуваат, е напредокот во поглед на намалувањето на дискриминацијата и барањата на бегалците. Воедно се истакнува дека е остварен одреден напредок и во делата за воени злосторства во Србија и Косово.

Замногумина во Европа по имот Западен Балкан се уште дава слика на брутални конфликти кои следуваат по распаѓањето на Југославија во 90-тите. Ранливи групи луѓе, вклучувајќи ги и оние хендикепираните, немоќните и малцинствата сè уште се изложени на сериозни злоупотреби на Балканот. Новинарот и аналитичар за Западен Балкан, Аманда Мек Реј во својот извештај изнесува повеќе факти. Поправање на штетата направена од конфликтите кои се јавија на територијата на поранешна Југославија и создавање услови за раселените да се вратат во своите огништа се битни задачи за државите. Но секогаш фокусирајќи се токму на овие задачи, истите постануваат товар на останатите ранливи и маргинализирани групи.

Клучно прашање за поширокиот регион е одговорноста спрема воените злосторници, како и соработката на земјите со Меѓународниот кривичен суд за бивша Југославија. Во тој поглед Босна и Херцеговина напредуваше со крупни чекори, додека пак Хрватска кривично гонеше осомничени за воени злосторства и како забелешка беше тоа што несразмерно голем број од тие лица биле Срби. За разлика од останатите земји од регионот, најмал напредок во поглед на одговорноста за воени злосторства е забележан на Косово, но и тоа е еден позитивен сигнал кој го упатува оваа држава. Тоа се должи на постапките кои ги покренала новата полициска и цивилна мисија на безбедносните сили на Европската Унија за Косово (EULEX) и токму затоа Косово беше префрлено од категорија „неслободни“ во „делумно слободни“ земји.

Доколку се земе извештајот од 2009 година на американската демократска набљудувачка група Фридом Хаус кој опфати 195 земји и 14 територии, ќе се увиди дека има голем пад на слободата во светот, при што бројот на изборни демократии паднал од 119 на 116, а особено се истакнуваат падовите во демократската слобода во 40 земји во Африка, Латинска Америка, Блискиот Исток и поранешниот Советски Сојуз. Воедно е заклучено дека овој пад е од глобален карактер кој ги опфаќа земјите со воена и економска моќ и што е уште полошо, највлијателните авторитарни режими станаа порепресивни, повлијателни на меѓународната сцена и побескомпромисни. Агенцијата за да го формира овој извештај посветува внимание на изборните процеси, политичкиот плурализам и функционирање на власта, како и слободата на изразувањето, слободата на здружувањето и владеењето на правото.

Она што многу загрижува е односот спрема лицата со хендикеп кои се

маргинализирани насекаде низ регионот. Овие лица се принудени да живеат во привремени живеалишта во соби со повеќе кревети, не се во можност да најдат свој сопатник или пак да најдат нормална работа. За жал, во некои од земјите како што е Хрватска, се уште се јавуваат вакви појави, појави каде овие лица не се во можност да изберат, на пример што да јадат за вечера или пак кога да заспијат. Не се во можност доколку се во некој од институциите истите да ги напуштат, иако има многу лица со хендикеп кои успешно живеат и работат со поддршка на некои локални организации кои им овозможуваат сместување и работа. Има и сериозна празнина помеѓу реалноста и посветеноста која на Хрватска и ја вети ЕУ и ООН за промоција на еднаквоста и деинституционализацијата.

Независно од тоа дали проблемите се забележани од страна на невладините организации или други институции во светот кои се грижат за правата на луѓето, заеднички за сите е фактот дека е потребно да се посвети поголемо внимание на следниве забелешки и истите што поскоро да не бидат предмет на дискусија: Судски реформи; Правни рамки за да се гарантира правото на слободно изразување; Побрза имплементација на законите и адекватно функционирање на механизми со кои се штитат човековите права; Исчезнување на дискриминацијата, особено кон малцинствата и припадниците на разни здруженија од типот на ЛГБТ; Права на жените и строги санкции за насилство над жената; Борба против организираниот криминал и корупција; Слобода на медиуми; Права на малцинствата и Промени во кривичниот законик.

ЗАКЛУЧОК

Земјите од Западен Балкан континуирано ратификуваат меѓународни договори за човекови права и ја хармонизираат постојната легислатива, како би била во согласност со европските стандарди. Сепак, нееднакво имплементирање на овие конвенции и недостиг на човечки потенцијал кој се однесува на владеење на правото е главна пречка за подобрувањето на човековите права и решавање на проблемите во регионот.

Политичката нестабилност, широко распространета корупција, недостиг од континуирани реформи, независност на судството и слаби правни механизми се главните работи кои треба да се елиминираат, а најактивни во таа борба се организациите за човекови права и независните медиуми кои се чувари на општеството.

Хелсиншките комитети преку мониторинг и систематско следење на состојбите, како и со нивната директна бесплатна правна помош придонесуваат во почитување, промоција и заштита на основните човекови права и слободи, а со тоа даваат особен придонес за развојот на демократијата, граѓанското општество и човековите права воопшто.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Андреевски Живко, Политички систем, ЕУРМ, Скопје, 2010
2. Андреевски Живко, Компаративни политички системи, ЕУРМ, Скопје, 2009
3. Андреевски Живко, Односите со јавноста на граѓанските организации во РМ, МЦМС, Скопје, 2006
4. Alston, P., Non-State Actors and Human Rights, Oxford University Press, 2005

5. Adhar, R and Lsight I, Religious Freedom in the Liberal State, Oxford University Press, 2005
6. Annan K., In larger freedom:towards development, security and human rights for all, UN General Assebly, 2005
7. Annan K., UNPeacekeeping Operation and Cooperation with NATO, NATO Review, 1993
8. Arbour, L., The OHCHR Plan of Action: Protection and Empowerment, OHCHR, May 2005
9. Born H, Fluri Ph and Johnsson A, Handbook on Parliamentary Oversight of the Security Sector:Principles, mechanisms and practices, DCAF and Interparliamentarian Union, Geneva, 2003
10. Barnes I. and Barnes M.P., The Enlarged European Union, Longman, 1996
11. Barber J., and Reed B.(eds.), The European Community: Vision and Reality Croom Helm, London, 1973
12. Binder, J., The Human Dimension of the OSCE: From Recommendation to Implementation, Wien, Ludwig Boltzman Institutes fur Menschenrechte, 2001
13. Bellier I, Wilson T.M.,(eds), An Anthropology of the European Union; Building, Imagining and Experiencing the New Europe, Berg, New York, 2000
14. Boyer F.M., Euro-Atlantic Security Institutions: NATO, the WEU, the EU and the OSCE, Congressional Research Service-The Library of Congress
15. Bothe, M., The OSCE in the Maintence of Peace and Security, The Hague: Kluwer Law International, 1997
16. Bronstone A., European Security into the Twenty-first Century: Beyond Traditional Theories of International Relations, Ashagate, 2000
17. Vajdenfeld V., Vesels V., Evropa od A do Z Priracnik za evropska integracija, BPB, Sojuzna central za politicko obrazovanie, Fondacija Konrad Adenauer, Sektor za evropska integracija, Skopje, 2003
18. Van Deemen A.M., Hosil M.O., Widgren M.,(eds), Institutional Challenges in the European Union, Routledge, London, 2002

Rugova Naser
 Emini Ardian
 Mulaj Besim
 „FAMA” COLLEGE, Prishtina, Kosovo

GLOBAL ETHICS DEVELOPMENTS IN POSTMODERN TRENDS

INTRODUCTION

A global ethic can be defined as an ethical perspective according to which there are significant ethical relations between states and between individuals living in different societies. Such an ethic generally combines claims about the existence of some universal values and norms and claims about responsibilities or obligations that are global in scope.¹

Globalism will bring another social, economic, cultural, political and moral reality in the space of our planet, therefore supranational states and international organizations should be prepared for the challenges of time and postmodern trends.

We assess that “the global society” in recent years is being subjected to transformations and changes being imposed by globalism. We assess that in all fields of globalism and its dynamics there must be ethics and ethical norms regulating the system and rules of “the global society”.

Ethics, the science of morality, is estimated as the oldest discipline in philosophy. It mainly deals with the study of good and evil, with the obligations arising from the principles of moral values, with the entirety of the norms or human behavior and the society governed by the source reflections of ethics. “Issues of globalization have sparked great controversy since the 1980s. Globalization, broadly construed, is manifested in various forms of social activity including economic, political and cultural life. Practicing global ethics entails moral reasoning across borders. Borders can entail culture, religion, ethnicity, gender, race, class, sexuality, global location, historical experience, environment, species and nations. Ethicists ask how we best address issues of globalization—that is, how we begin to address conflicts that arise when vastly different cultural norms, values, and practices collide”.²

Globalization increases the chances and opportunities for more social connections between people. Understanding of ethics, morality and the behavior of “the global citizen”, will be friendly features towards the joint request for a kind of “moral globality”. This does not mean that globalism is destructive in relation to former principles of ethics inherited from traditional societies, however these assessments are still disputable and are accompanied by polemics in various circles in many parts of the globe.

GLOBAL ETHICS AS A NORM OF BEHAVIOR IN MODERN SOCIETY

Globalism with its comprehensive developments, inevitably will bring changes in the field of ethics and traditional morality as well. Someway globalism will bring change to the old statutes of closed ethics and morality in closed societies. Researcher E.O.Wilson considers that: “The most practical aspect of a global ethic is a recognition

1 <https://www.eolss.net/Sample-Chapters/C14/E1-37-02-04.pdf> (30. 09.2016).

2 [http://www.iep.utm.edu/ge-capab/#H1\(03.10.2016\)](http://www.iep.utm.edu/ge-capab/#H1(03.10.2016)).

that we're all in this together. Precisely because our system is so interconnected these days and shocks can be transmitted very, very fast, we should all recognize that actually if we ignore the parts of the system that are poor or backward or don't seem to have any connectivity to us, we could actually end up damaging ourselves".³ Modern trends and developments in the global aspect have also affected the changing of relations in international relations. Even in this important field there moral principles and norms. The vast majority running interactions in the field of international relations are rooted in moral values.⁴ Thus, "the Global Citizen", will live differently in the globalized world even though the ethical rules in the new world, the new time, will not be easy to be set, to be accepted, recognized and implemented by the citizen with ultra-individualistic nature. The contradictions between the modern and the traditional will certainly continue in terms of the concept of behavior, lifestyle and accommodation of the closed and most conservative societies on global trends and the transition to an open society. The question is how "the necessary reforms" of ethical norms conform to modern developments will evolve.

The historical approach toward ethics and the status of morality in the era of globalism, is not a job that can be foreseen easily, but, as the researchers of this field foresee: globalism will expand the possibilities of subjectivity and human moral behavior. Is ethics promoted to "the global citizen" and which are the steps that should be undertaken in this regard is not easy be determined. How does the environment that surrounds us affect our ethical behavior in relation to our profession or organization, institution or corporation where we work, regarding these issues we cite an approach of the Institute for Global Ethics which considers that: "Our goal is not to solve any single dilemma, but to promote an atmosphere in which dilemmas in the future can be resolved honestly, openly and ethical".⁵

THE BORDER OF THE MORAL NORM AND "THE GLOBAL CITIZEN"

The ethical views on globalism will be linked and harmonized, they will be imposed by the possibility of expanding individual freedom, by the possibility of expanding intersocial, interstate cooperation, much more than it was yesterday and much more than it is today.

The border of the moral behavior of the global citizen, will be between "moral independence", the boundless human freedom and the ability to "ethical self-restraint". These features depend on education, traditions, customs, religion and trends of the environment where the global citizen grows up, is educated and operates.

Globalism promotes the independence and human peculiarities of the global citizen, towards the idea and necessity for survival, serving the common good.

The challenges of ethical reorientation towards the universal are not easy, but will not be insurmountable in the ceaseless efforts in building the structures of moral behavior of the people in the globalized world.

The global society will appreciate the citizen who follows the law, the citizen who lives and works according to the set rules, within reasonable, real rules; will respect the individual who has the ability and talent to be strong in a strong world. We assess that the drafting of laws, rules, norms and other legal mechanisms from the relevant institutions must be based strongly on ethical principles, regardless of the dynamic trends of socio-economic, technological-industrial and socio-cultural developments.

³ <http://www.carnegiecouncil.org/studio/thought-leaders/questions/ethics>

⁴ Joshua S. Goldstein, International Relations, Tirana, Dituria, 2003, p. 283.a

⁵ <https://www.globalethics.org/> (13.10.2016).

THE NEW WORLD ORDER, INTERNATIONAL ORGANIZATIONS AND MORAL NORMS OF BEHAVIOR

Globalization today is characterized by unique markets and enormous development of information technology which inevitably connect the global citizen with the system citizen-state, global community or state-citizen which affect the individual behavior very much and affect his behavior in relation to the organization, institution and at the end with the system. The state as an organization, but also the multinational companies or corporations, the supranational organizations such as the UN, the EU, FIFA, FIBA, WTO, UNESCO, etc. are built based on the principles, on legal and statutory norms which in one way or another also affect the norms of ethical behavior on individual level in the field of international relations, economics, trade, culture, sports, education and other fields that have direct impacts on the norms of ethical conduct for organizations and individuals. Ethics should be a fundamental principle in the further "advancement" of the trends of globalism and "the global citizen". However the trends of the rapid economical, technical, informational and socio-cultural developments are inevitably affected by the new world order and the transformations it has caused and the changes that occur continuously "the global human" and "the global society" cannot remain inert to them. Despite the fact that the new order attempts to maintain a constant stability in society in general, however, "International systems live precariously".⁶ Modern society affected by global developments will not be resistant to these constant changes and transformations. We are also witnesses of contradictions, animosities, conflicts and uncompromising wars with devastating effects from which primarily "the global citizen" but also "the global society" suffer a lot in postmodern global trends. Even in such situations there are conventions, laws, ethical norms and conduct that are binding on the parties.

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

- » The Global citizen will know how to distinguish moral norms, despite his own wishes, always in strict adherence to the mandatory laws in common human life.
- » The laws, norms and rules that define norms of behavior, are also built on moral principles which should bind the global citizen.
- » The Ethics of Globalism is gradually becoming independent from narrow concepts of addictions from closed society norms, in an open world, moving towards the formatting and acceptance of new concepts and principles of "the Global Moral", as a field of common goals, as a manner of orientation of the values of our time in accordance with the modern age but also as a need of global dynamic transformations.
- » Despite the challenges, despite the difficulties, it is natural to think, to believe and to work on the empowerment of common human values, towards the ethical globalism of the human being living on planet Earth, a globalization which will play the most possible positive role in the ethics of our human behaviors.
- » We assess that the observance of the laws, norms, directives, treaties and other international agreements based on moral principles brings balance and stability to the global society and the global citizen in the dynamics of global processes.

⁶ Henry Kissinger, Diplomacy, Tirana, Publishing House of the League of Writers, 1999, p. 806.

BIBLIOGRAPHY

1. Joshua S. Goldstein, *International Relations*, Tirana, Dituria, 2003, p. 283.
2. Henry Kissinger, *Diplomacy*, Tirana, Publishing House of the League of Writers, 1999, p. 806.

SOURCES FROM THE INTERNET

<https://www.eolss.net/Sample-Chapters/C14/E1-37-02-04.pdf>

<http://www.iep.utm.edu/ge-capab/#H1>

<http://www.carnegiecouncil.org/studio/thought-leaders/questions/ethics>

<https://www.globalethics.org/>

327.5:556(100)

Тони Ѓоргиев, e-mail: tonigjorgiev@yahoo.co.uk

Гоце Стоиловски, e-mail: gocestoilovski1974@gmail.com

Воена академија „Генерал Михаило Апостолски“ - Скопје, Р. Македонија

ВОЈНА ЗА ВОДАТА, ВОЈНА НА ИДНИНАТА

Апстракт: Порастот на бројот на земјаните, зголемувањето на богатството и на животниот стил на светско ниво, ја надминува способноста на планетата да се справи со последиците од човечките активности.

Резервите на свежа вода нема да бидат доволни за да ги задоволат потребите на растечката популација во светот.

Економски неконкурентните земји веќе се подложни на политички, социјални и религиозни немири, а неможноста да се обезбедат доволни количества вода ќе биде само искрата за „државна пропаст“.

Дури и во случај да нема директни воени конфликти, земјите ќе ја користат водата како политички адут, слично на она како се користи денес нафтата. Иако за перспективата на „војна за вода“ се зборува веќе со децении, таа може да стане реалност во многу блиска иднина.

Клучни зборови: вода, конфликти, војна, ресурси.

WATER WARS, WARS OF THE FUTURE

Abstract: The increase in the number of earth, rising wealth and lifestyle world-wide exceeds the ability of the planet to cope with the effects of human activities.

Reserves of fresh water will not be sufficient to meet the needs of a growing population in the world.

Economically uncompetitive countries are vulnerable to political, social and religious unrest and the inability to provide sufficient quantities of water will be just the spark for “state precipice.”

Even if there is no direct military conflict, countries will use water as a political bargaining chip, similar to how it is used today oil. Although the prospect of “water wars” are spoken for decades, it could become a reality in the very near future.

Keywords: water, conflict, war resources.

ВОВЕД

Во наредните години, постои голема можност, земјаните да се соочат со сериозен недостиг на вода, што ќе има сериозни последици врз безбедноста на храната. Синџирот на исхраната, од земјоделство до производство и потрошувачка, влијае врз квалитетот и достапноста на водата, климатските промени, користењето на енергијата, биолошката разновидност и врз квалитетот на земјиштето. Квалитетот на воздухот исто така зависи од овие природни ресурси.

Расположливоста и достапноста на свежа вода веќе влијае врз работењето и затоа реални се очекувањата дека во наредните децении ќе се почувствуваат последиците од климатските промени.

Денес во 37 земји се наоѓаат во голема опасност од криза за вода¹.

¹ Според резултатите од истражувањето направено од World Resources Institut.

Населението, кое секој ден се зголемува, веќе се соочува со фактот дека има 0,80 % помалку вода. Моментално повеќе од 780 милиони луѓе немаат пристап до чиста вода, а околу 2,5 милијарди немаат основни санитарни услови.

До 2020 година две третини од земјаните ќе живеат во подрачја со недостаток на пивка вода, а до 2030 залихите ќе се намалат за 40%. Предвидувањата се дека порастот на населението ќе изнесува околу 2 милијарди само во следните 2 години. Ќе биде потребно се повеќе храна, а тоа ќе ја троши пивката вода на Земјата.

Експертите предвидуваат дека во блиска иднина војните нема да се ниту за нафта, ниту за дијаманти туку за пивка вода која во светот ја има се помалку.

1. СВЕТСКИ РЕЗЕРВИ НА ВОДА

Водата зазема околу 70 проценти од површината на Земјата, од кои 95 проценти или 1.380 милиони кубни метри е солена, додека само 5 проценти е слатка вода. Значајни резерви од околу 8 милиони кубни метри се наоѓаат во подземјето, што е за 30 проценти повеќе од количеството вода во езерата и во реките.

Глобалната потрошувачка на вода во текот на изминатите 100 години порасна 6 пати, а до 2050 година таа ќе биде двојна. Една третина од популацијата живее во области во кои има недостиг на вода². Околу 1,1 милијарда луѓе на планетата денес немаат пристап кон вода која не би донела никаков ризик врз здравјето на луѓето. Луѓето се уште неодговорно ги загадуваат водните извори и не се грижат за последиците.

До 2040 година дека потребата за вода ќе ја надмине моменталната состојба за 40 отсто³. Недостигот од вода „ќе ги спречи големите држави да произведуваат храна и енергија, создавајќи потреси на светските пазари на храна и спречувајќи го екомонскиот развој“ при што Северна Африка, Блискиот Исток и Јужна Азија ќе го претрпат најсилниот удар.⁴

Вода	Зафатнина на водата во km ³	% од слатка вода	% од вкупната количина на вода
Океани, мориња, заливи	1,338,000,000	--	96.54
Лед, глечери, мраз	24,064,000	68.6	1.74
Подземна вода	23,400,000	--	1.69
Свежа	10,530,000	30.1	0.76
Солена	12,870,000	--	0.93
Влажна земја	16,500	0.05	0.001
Лед во земјата	300,000	0.86	0.022
Езера	176,400	--	0.013
Слатководни	91,000	0.26	0.007
Солени	85,400	--	0.007
Атмосфера	12,900	0.04	0.001
Мочуришта	11,470	0.03	0.0008
Реки	2,120	0.006	0.0002
Биолошка вода	1,120	0.003	0.0001

Табеларен попис на водата на нашата планета⁵

² Изјава на Генералниот секретар на ОН Бан Ки Мун.

³ Според предвидувањата на ОДНИ (Office of the Director of National Intelligence-USA).

⁴ Според разузнавачки извештај на ОДНИ.

⁵ Податоци според USGS (United States Geological Survey).

1.1. Вода на земјината топка

Нашата планета е богата со вода но со развојот на современата технологија се прошируваат можностите за искористување на водните ресурси, лесно достапна, природно слатка, уште помалку пивка вода на Земјата има релативно малку. Од вкупната вода на планетата Земја 96,5 % ја сочинуваат морињата, а останата вода од 3,5 % се наоѓа на копното. Околу 1 % од водата на копното е солена што значи остануваат само 2,5 % слатка вода, но и таа не е целата лесно достапна за употреба. Во ледените покривки од поларните предели, во вид на лед и во земјата замрзната е 69,5 % од слатката вода.

Останатите околу 29 % се наоѓаат во подземјето, како влага во земјата и во течна состојба во водоносниците којашто е изразено нерамномерно распоредена. Само околу 1 % слатка вода на Земјата (0,007 % од вкупната вода) е на располагање за потребите на човештвото.

1.2. Вода на копното

Водата на копното е главен извор на слатка вода за потребите на човештвото. Се смета дека таа просечно годишно изнесува околу 47000 км³, од кои 2/3 од површинските текови, а остатокот од подземните и помал дел (околу 6%, најмногу на Антарктикот) од топењето на ледот. Околу 80% од вкупните површински текови се однесуваат кај високите географски ширини и екваторскиот појас, каде што живеат помал дел од светското население.

Со зголемувањето на светската популација се намалува годишната количина на слатка вода по глава на човек и таа денес изнесува 7700 м³ по жител на годишно ниво или на регионално ниво: Јужна Америка 34960 м³, Австралија 20480 м³, Северна Америка 16260 м³, Африка 6460 м³, Европа 4660 м³, Азија 3370 м³. Според УНЕСКО: Во Европа 8% од светските водни ресурси се распоредени кај 13 % од светското население, Азија 36% од светските водни ресурси се распоредени кај 60 % од светското население, Африка 11% од светските водни ресурси се распоредени кај 13 % од светското население, Северна Америка 15% од светските водни ресурси се распоредени кај 8 % од светското население, Јужна Америка 26% од светските водни ресурси се распоредени кај 6 % од светското население и Австралија и Океанија 5% од светските водни ресурси се распоредени кај 1 % од светското население.

2. РАСПРЕДЕЛБАТА НА ПИВКА ВОДА Е НЕРАМНОМЕРНА

Водата е темел на многу природни процеси, а особено биолошките. Без вода нема живот, истата представува предуслов за производство на сите намирници.

Недоволните залихи на свежа вода во многу делови од светот се поврзани со нарушување на животната средина, ограничување на производството на храна, загрозување на здравјето на луѓето и станува извор на конфликт во врска со распределба на води.

Ако снабдувањето со свежа вода на Земјата е распределено во согласност со распределбата на светското население, тогаш тоа (во сегашната фаза на користење на водата по глава на жител) на вода е доволно за 20 милијарди луѓе. Сепак, распределбата на свежа вода на Земјата е исклучително нерамномерна, па во светот повеќе од 6 милијарди луѓе немаат пивка вода ни за најосновните потреби.

Денес на светско ниво од достапната вода за пиење се користи само половина, а само по основ на порастот на населението тој дел до 2025 година ќе се искачи на 70%.

3. ОСИГУРУВАЊЕ НА ИДНИНА БЕЗБЕДНА СО ВОДА

Индија сега се соочува со својата најголема криза со водата низ годините, при што околу 330 милиони луѓе - една четвртина од населението - се погодени од тешка суша.

Етиопија, исто така, се соочува со најголемата суша во последните неколку децении, што веќе придонесе за пропаѓање на многу култури, предизвикувајќи недостиг од храна што сега погодува околу една десетина од населението.

Во минатото, суши од овој степен доведуваа до конфликт, па дури и војни меѓу соседните заедници и држави. Една од првите во историјата избувнала пред 4.500 години, кога градот-држава Лагаш - сместен меѓу реките Тигар и Еуфрат во денешен Ирак - ја пренасочил водата од својот сосед, Ума.

Конкуренцијата за вода предизвика насилни инциденти во античка Кина и поттична политичка нестабилност во фараонски Египет.

Турција која е богата со вода често со неа ја условува Сирија за да издејствува стопирање на поддршката за Курдите а и на самиот Исис му е јасно дека една од неговите стратешки цели и да ги запоседне резервите вода во Ирак и Сирија.

Во самите земји, конкуренцијата за ретка вода станува се почест извор на нестабилност и конфликти, особено бидејќи климатските промени ги зголемуваат интензитетот и зачестеноста на екстремни временски настани. Овој циклус е очигледен во некои региони со децении. На пример, во супсахарска Африка, периодите на ниски врнежи во последните 20 години често се проследени со пораст на насилство, граѓански војни и промена на режими. И во многу делови од рурална Африка и Индија, падот на врнежите дејствуваше како „фактор на притисок“ за внатрешна или прекугранична миграција во места побогати со вода, често градови, создавајќи нови социјални притисоци, додека бројот на раселени лица расте. Недостигот на вода може да дејствува како множител на конфликт-ризик, разгорувајќи циклуси на конфликти поради ресурси, насилство и преместување, особено во региони кои веќе се со недостиг на вода, како што се Блискиот Исток и Сахел во Африка, каде што земјоделството останува важен извор на вработување.

Единствена земја оскудна со вода која презема мерки за подобрување на отпорноста кон климатските промени е Мароко. Во годините на ниски врнежи, органите за речни басени на Мароко имаат дадено најмалку приоритет за наводнување на посевите, што е најголем потрошувач на водата во земјата. Но, се разбира, земјоделството и натаму е клучно за да се нахрани населението. Значи владата инвестира во модернизирање на инфраструктурата за наводнување со цел да им обезбеди на земјоделците поефикасни услуги за водата. Властите на Мароко, исто така, работат да се подобри управувањето со подземните води, да се избегне прекумерна екстракција. Земјоделците ангажирани во земјоделство зависно од врнежите добиваат поддршка што им помага подобро да ги искористат врнежите од дожд - на пример, преку воведување на практики издржливи на клима како директно сееење - што резултира со повисоки приноси отколку што се добиваат со традиционалните практики во сушните години. Пораката од Мароко е дека, со паметни политики и интервенции за водата, земјите можат да обезбедат

иднина издржлива на климата и безбедна во однос на водата.

Се разбира, не сите земји ќе го следат истиот пат за осигурување на иднина безбедна со вода. Но, како што земјите ги развиваат своите стратегии, тие можат да гледаат идеи една од друга и да имаат увид во тоа што функционира - а што не.

Со силна и претпазлива акција, владите од целиот свет можат ефикасно да се справат со природните ограничувања и неизвесности кои влијаат врз водните ресурси.

4. ВЕЌЕ ДЕМНЕ „ГОЛЕМАТА СВЕТСКА ВОЈНА ЗА ВОДА“

Во блиска иднина се очекува нациите да ги блокираат реките за да им оневозможат пристап на своите непријатели до вода, терористи да креваат брани во воздух со што државите што нема да можат да обезбедат вода за своите граѓани ќе колабрираат.⁶ И иако за перспективата на „војна за вода“ се зборува веќе со децении, таа може да стане реалност за неколку години.

Проблемот со недостигот е решлив за побогатите земји, а истиот е ужасно „дестабилизирачки фактор“ за посиромашните.

Правилото е дека економски неконкурентните земји веќе се подложни на политички, социјални и религиозни немири, а неможност да се обезбедат доволни количества вода ќе биде само искрата за „државна пропаст“. Меѓу најранливите се Судан, Пакистан и Ирак, кои се заглавени во нерешливи граѓански конфликти, и Сомалија, која престана да функционира како ефективна држава.

Државите ќе им го ограничуваат пристапот до вода на своите граѓани за да „вршат притисок врз населението и да ги потиснат сепаратистичките елементи“. Обичните луѓе ќе мора да користат некаков вид на таблети за прочистување слични на оние што ги употребуваат војниците и планинарите за да добијат чиста вода.⁷ Проблемот е што цели групи од нестабилни држави ќе се борат за истите извори на вода како што се реката Нил, кој тече низ Уганда, Етиопија, Судан и Египет, реката Јордан, која тече низ Израел и неколку арапски земји, и реката Инд, која ја делат Пакистан и Индија. Овие области се менаџираат преку специјални договори, а тензиите за вода резултирале со повеќе договори за споделување на водатата отколку што предизвикале насилни конфликти. Но кога вода нема да има доволно за сите, овие нестабилни пактови ќе се урнат, и „посилните држави што ги имаат изворите на својата територија ќе им ги блокираат реките на сите други“.

Во случај да нема директни воени конфликти, голема е веројатноста, земјите да ја користат водата како политички адут, слично на она како се користи денес нафтата.

Се очекува инфраструктурните објекти да станат драстично политизирани: „Државите ќе ги користат своите способности да градат и поддржуваат големи проекти за снабдување со вода за да се стекнат со регионално влијание или да ги зачуваат стекнатите позиции“⁸. Многу брзо светот ќе се соочи со недостаток на пивка вода, ќе мора да се смени и исхраната и ќе се намалува производството на се она што ќе троши многу вода.⁹ Денес во светот има 900 милиони гладни, мораме да се најде нов рецепт со кој ќе се прехрани целото светско население во иднина,

6 Според таен американски разузнавачки извештај

7 Според извештајите на ОДНИ.

8 Според Извештајот на ОДНИ.

9 Според студијата на институтот за вода во Стокхолм.

а нема да не доведе во ситуација на недостаток на вода за пиење“.¹⁰З е м ј а т а нема да има доволно вода која би овозможила задоволително производство на месо и други прехранбени производи со кои треба да се прехранат 9 милијарди луѓе. Водата ќе ја снемјува затоа треба брзо да се реагира. Мора да се направи рационално користење – да не се фрла храна на која е потрошено многу вода за производство. Ако користењето на месо се намали од сегашните 20 насто колку што секојдневно се користи, за само 5 насто помалку би се заштедило многу вода¹¹.

Во моментот, за секој човек на Земјата има 750 кубни метри пивка вода, а во 2050 година оваа количина ќе се намали на 450 кубници. Тоа значи дека оклу 80 отсто од државите ќе бидат под нивото на нормални резерви вода, според класификацијата на ОН. Само во последните 50 години избиле 500 конфликти за течноста што значи живот.

Според прогнозите за неколку години цената на водата на светско ниво ќе се зголеми за неколку пати. Тоа значи дека бизнисот со водата ќе стане еден од најисплатливите. Во светот, под диктат на големите меѓународни корпорации, Светската банка и ММФ веќе започнат процес на приватизација на изворите на пивка вода. Денес се почесто се поставува прашањето дали земјаните во блиска иднина се соочени со нереално поскапување на водата за пиење и нејзино приватизирање насекаде низ светот. Денес на светско ниво бизнисот со вода во шишиња вреди 110 милијарди долари.

Дали на планетата земја во тајност се води војна за пивка вода а која што ќе стане јавна во моментот кога ќе бидат исцрпени нафтените резерви во светот.

До 2030 година експлатацијата на нафта ќе го достигне својот врв.¹² Дали тоа значи дека големите коорпорации своите сили од полињата на „црното злато“ ќе ги преселат на изворите на водата за пиење. Најдобар начин за освојување на териториите богати со вода е нивна дестабилизација и инфилтрирање на марионети коишто ќе ги извршуваат нивните налози, за подоцна истите тие кареатори на контролираниот хаос ќе излезат во јавноста представувајќи се како миротворци и инвеститори кои од љубов дошле кај обичните луѓе и со себе донеле мир. Мир во чијашто позадина се крие војна, и не обична војна, туку војна за тоа од што зависи животот на секој од нас.

Тој што ќе биде господар на природните извори има најголеми шанси да преживее во наредните децении и векови.

Подрачјата на планетата Земја кои се во голема опасност од суша и недостаток на вода за пиење се големите делови од Северна и Средна Америка, Африка, Азија и Австарлија. Русија е еден од двата преостанати извори на водното богатство коешто е од голема важност за човечкиот живот. Неизбежно се поставува прашањето дали причината за обрачот што се стега околу Русија е драгоцената течност без којашто е невозможен животот на планетата Земја. Половина од земјината топка нагло се суши, а вода за пиење има се помалку. Многубројните истражувања покажуваат дека Европа нема да се соочи со толку големи проблеми со сушата колку што се проблемите од населувањето на луѓе коишто од Азија и Африка доаѓаат со семејствата за да го продолжат својот живот без страв од недостатокот од вода.

Понатаму се поставува прашањето дали на ред доаѓа приватизацијата на

10 Изјава на д-р Андрес Јагерке, автор на студијата на институтот за вода во Стокхолм

11 Според студијата на институтот за вода во Стокхолм.

12 Според проценките на британскиот Центар за енергетски истражувања.

градските водоводи? Многу земји од ЕУ ја имаат забрането продажбата на своите извори за вода.

Дневно во светот има 25.000 смртни случаи поврзани со недостиг од вода за пиење и одржување хигиена.

Над една милијарда луѓе се уште немаат пристап до соодветен извор за вода за пиење, додека на 2,6 милијарди луѓе им недостигаат основни хигиенски услови. Половината од нив живеат во Кина и Индија. Нискиот квалитет на водата е основата за болестите, како маларијата и дијарејата, кои во 2002 година имаат однесено 3,1 милион луѓе во светот, од кои 95 проценти се деца до пет години. Според анализите, годишно би биле спасени 1,6 милион животи, доколку им се овозможи пристап до чиста вода за пиење и за одржување на хигиена.

Природните катастрофи во светот во обем од 90 проценти се поврзани со водата и тие се во зголемување. “Голем дел од нив се поради несоодветно користење на земјата”, поточно сечење на шумите, зголемување на бројот на стоката и лошите проекти за иригација. Двајца од секои пет луѓе во светот живеат во области ризични од поплави и покачување на нивото на морето. Најзагрозени се Бангладеш, Кина, Индија, Холандија, Пакистан, Филипините, САД и малите островски земји во развој.

До 2030 година на светот ќе му бидат потребни 55 проценти повеќе храна што ќе придонесе за проширување на иригационите системи, кои сега одземаат 70 проценти од сета свежа вода што му е потребна на човештвото. Интересно е дека миграцијата село-град се гледа како уште еден проблем за човештвото во поглед на водоснабдувањето. “Половина од човештвото ќе живеат во градските средини до 2007 година, додека до 2030 година оваа бројка ќе се зголеми на две-третини, што ќе резултира со драстично зголемување на побарувачката за вода на урбаните средини”. Се смета дека две милијарди од овие луѓе ќе живеат во привремени живеалишта и во сиромаштија. Исто така, се проценува дека во многу места во светот меѓу 30 и 40 проценти од водите се губат преку порозноста на водоводите, каналите и нелегалното поврзување за нив, додека процентуално непозната е штетата што политичката корупција му го нанесува на водниот сектор кој, “годишно чинат милиони долари”.¹³

Водните ресурси, а не нафтата, ќе бидат извор на нови конфликти во светот во следните 15 години.¹⁴

По прашањата за глобалното затоплување и водните ресурси, британските вооружени сили треба да бидат подготвени да се соочат со конфликтите за зачувување на водните ресурси. Насилството и политичките конфликти во следните 20 до 30 години ќе станат поверојатни, како што климатските промени ќе ја менуваат земјата во пустина, ќе го топат вечниот лед, ќе ги загадуваат свежите води. Ваквите промени го подигаат ризикот од насилни конфликти и недостигот од вода и обработлива земја е една од причините за конфликтот во Дарфур.¹⁵

Во Африка тензиите се зголемуваат и меѓу Боцвана, Намибија и Ангола околу големиот басен Окаванго, додека Етиопија бара поголем дел од водите на Нил, што секако нема да му одговара на Египет. Поради тоа воените планери веќе почнаа да го земаат предвид потенцијалното влијание на глобалното затоплување врз британските воени сили во следните две-три децении. Како едно од решенијата на проблемот, ОН го наведуваат доброто раководење со водните ресурси што,

13 Според Извештајот од ОН насловен како: “Водата, поделена одговорност”.

14 Според Извештајот од ОН насловен како: “Водата, поделена одговорност”. Според студија на ОН.

15 Изјава на британскиот министер за одбрана, г-дин Џон Рид.

според Мацура, “е основата за справување со истанчените извори на свежа вода”, што во многу зависи од адекватни институции - национални, регионални и локални, силни и ефективни законски рамки и зголемување на човечките и финансиските ресурси. Дотогаш на луѓето не им преостанува ништо друго освен да се надеваат дека недостигот од вода нема да им се случи на нив и оти светот се уште е далеку од војна за вода. Недостигот од вода може да предизвика конфликт и целиот свет можеби веќе е на пат кон голема светска војна за водата. Правото на вода е од суштинско значење за опстанокот на луѓето и е клучно за иднината на човештвото. Сите луѓе имаат право на безбедна вода за пиење. Бројките за водата објавени од Обединетите нации не може да го остават светот рамнодушен односно секој ден илјада деца умираат од болести поврзани со водата, а милиони луѓе секој ден пијат загадена вода.¹⁶

Подземните извори брзо се исцрпуваат а недостигот од вода станува еден од главните проблеми. Иднината на човековата способност да се прехрани е во опасност поради интензивирањето притисоци врз природните ресурси, сè поголемата нееднаквост, како и последиците од климатските промени.¹⁷

Околу 663 милиони луѓе „немаат постојан пристап до пристапни извори на вода за пиење, а бројот на луѓето што немаат сигурен пристап до вода со доволно добар квалитет за да може да се пие е најмалку 1,8 милијарди“.¹⁸

ЗАКЛУЧОК

Проблемот со климатските промени ги засега сите држави во светот, па оттука и справувањето со нив е задача и обврска на сите.

Предизвикот на светско ниво се намалените расположливи водни ресурси, но и зголемените потреби за вода.

Важноста на климатските промени директно влијае врз количеството на вода со кое располагаме.

Недостигот од свежа вода за пиење и за одржување на основниот степен на хигиената ќе го потресат светот како нова природна катастрофа во новиот милениум, која ќе однесе многу човечки животи, ќе предизвика преселба на луѓето, гладување, исчезнување на животински видови, но и ќе биде основа на нови геополитички стратегии, интереси и конфликти.

Ограничената и непостојана достапност на вода го намалува економскиот раст, предизвикува миграција и разгорува граѓански конфликт, што поттикнува натамошна потенцијално дестабилизирачка миграција. За среќа, постои начин да се избегне кругот на сиромаштија, беда и конфликт. Ако земјите сега преземат акција за спроведување на ефективни политики и практики за управување со вода, поддржани од добро испланирани стимулации, тие не само што можат да ја сменат насоката од лизгање кон недостиг на вода, туку, исто така, да ги подигнат нивните стапки на економски раст за шест отсто на годишно ниво.

Војни за вода не се нешто што допрва нè очекува туку нешто што и денес го има.

Се поголемите потреби за вода и растот на населението ќе ја направат пивката вода најдефицитарен стратешки ресурс во 21 век, а со тоа ќе се зголемува опасноста од избивање на нови конфликти за обезбедување на сигурни извори

¹⁶ Изјава на папата Франциско за време на состанокот „Дијалог за водата“ во Папската академија на науките со меѓународни експерти

¹⁷ Според Извештајот од февруари 2017 на Организацијата за храна и земјоделство на ОН.

¹⁸ Според Извештајот од 2016 година на телото „ОН вода“ (UN Water).

за снабдување.

Недостигот од вода може да предизвика судири и целиот свет можеби веќе е на пат кон голема светска војна за водата.

КОНСУЛТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Biswas, A.K. (Ed.). (1994). International waters of the Middle East. Oxford: Oxford University Press.
2. Biswas, A.K., & Hashimoto, T. (Eds.) (1996). Asian international waters: from Ganges-Brahmaputra to Mekong. Oxford: Oxford University Press.
3. Delli Priscoli, J. (1997). Water and civilization: reframing the debate on water and conflict. Paper presented at the IXth World Water Congress, Montreal.
4. Lee, D. J., & Dinar, A. (1995). Review of integrated approaches to river basin planning, development and management. Policy research working paper (1446). Washington: The World Bank.
5. Myers, N. (1993). Ultimate security: the environmental basis of political stability. New York: Norton.
6. Young, G.J., Dooge, J.C., & Rodda, J.C. (1994). Global water resource issues. Cambridge, MA: Cambridge University Press.
7. Xu, Xiaobing & G. Wilson. 2006. On Conflict of Human Rights.

341.231.14:556(100)

Тони Ѓоргиев, e-mail: tonigjorgiev@yahoo.co.uk

Гоце Стоиловски, e-mail: gocestoilovski1974@gmail.com

Воена академија „Генерал Михаило Апостолски“ - Скопје, Р. Македонија

ВОДАТА НИЗ ПРИЗМАТА НА ЧОВЕКОВИТЕ ПРАВА

Апстракт: Човековите права претставуваат права и привилегии кои луѓето ги поседуваат како човечки суштества. Правата на човекот се универзални, употребливи во секоја сфера од животот и еднакви за сите.

Водата е основата за постоењето на живот на планетата Земја, а чистата вода за пиење и за одржување на хигиената е неопходна за одржување на животот и здравјето на целиот жив свет.

Правото за вода на човекот му дава право на секого на доволни, безбедни, прифатливи, физички достапни и дозволиви количини на вода за лична и домашна. За да може да се справи општеството со кризата за вода и да го овозможи правото на вода, Обединетите нации го признаа правото на вода како елементарно човеково право за обезбедување чиста и здрава вода за пиење.

Сепак, правото на вода не е еднакво достапно за секого.

Клучни зборови: вода, човеково право, планета, население.

WATER THROUGH THE PRISM OF HUMAN RIGHTS

Abstract: Human rights are rights and privileges that people possess as human beings. Human rights are universal, usable in every sphere of life and equal for all.

Water is the basis for the existence of life on Earth, and clean water for drinking and hygiene is necessary to maintain the life and health of all living things.

The right to water man entitles everyone to sufficient, safe, acceptable, physically accessible and permissible quantities of water for personal and domestic use.

In order to cope with society the water crisis and to secure the right to water, the United Nations recognized the right to water as elementary human right to provide clean and healthy drinking water.

However, the right to water is not equally available to everyone.

Keywords: water, human right, planet, population.

ВОВЕД

Универзалните човекови права најчесто се изразени и гарантирани со правото, во форма на договори, генерални принципи како дел од меѓународното право или како уставна заштита, односно како заштита преку законските одредби на национално ниво. Меѓународното право за човековите права ги обврзува владите на државите да се однесуваат на одреден начин или да се воздржат од однесување на друг начин, со цел да се промовираат и заштитат човековите права и слободи.

Овозможувањето пристап до здрава и чиста вода на луѓето во светот, значи дека за секој човек треба да има доволно вода за задоволување на своите животни потреби и секоја држава треба да води грижа за обезбедување на ова право за своите граѓани.

Здравата вода треба да ги исполнува стандардите во смисла на тоа да нема

штетни микроорганизми, хемиски супстанции и радиолошки опасности.

Поврзаноста на правото на вода со правото на образование се одразува со обезбедување на нормални хигиенски услови во училиштата, хигиена во просториите на училиштето и во тоалетите. Поради недоволна исполнетост на ова право во образовниот систем, секоја година речиси 2 милиони деца низ светот умираат од дијареја и други болести како последица од неодржување на хигиената.

Правото на вода е поврзано и со другите човекови права, како што се: правото на образование, живеалиште, правото на здравје и обезбедување здравствени услуги, правото на работа, живот и правото на заштита од суров, нехуман третман или казна.

Имплементирањето на човековите права е надгледувано од комитети составени од бројни независни експерти. Овие тела имаат надлежност да вршат надзор над спроведувањето на човековите права од страна на државите членки на ОН.

Обединетите нации со резолуција на Генералното собрание имаат утврдено дека правото на чиста вода за пиење е основно човеково право.

1. СЕ ПОМАЛКУ ЧИСТА ВОДА ЗА ПИЕЊЕ ЗА СВЕТСКОТО НАСЕЛЕНИЕ

Денес 884 милиони луѓе во светот немаат воопшто никаков или недоволен пристап до чиста вода за пиење¹. Освен тоа, речиси 2,7 милијарди луѓе немаат тоалет и основни санитарни уреди.

Секоја година, поради недостиг на чиста вода за пиење или од последиците на пиењето загадена вода, умираат повеќе од два милиони луѓе. Од нечиста вода умираат повеќе луѓе отколку од sida, маларија и сипаници². Најголемиот број од тие жртви се деца под пет години.

Недостигот од вода и пресушувањето на пределите кои некогаш биле плодни, проблеми кои некогаш постоеја само во Африка и Азија, одамна се присутни и во Европа. На југот на Шпанија пустината секоја година се шири за еден километар во насока на север. Во се' поголем број региони во светот недостигот на вода предизвикува конфликти - на Блискиот исток меѓу Израел и Палестинците, во Индија или во земјите долж Нил.

Проблемот уште повеќе се зголемува поради приватизацијата на снабдувањето со вода, што ја спроведуваат големите концерни за прехранбени производи. Поради приватизацијата, водата станува прескапа за потрошувачите.

„Не би требало да ја победиме сидата, туберкулозата, маларијата, или било која друга заразна болест што го напаѓа светот во развој, се додека исто така не ја добиеме битката за безбедна вода за пиење, санитација и основна здравствена заштита.“³

Тоа ја сигнализира итноста за решавање на проблемот со се помалку чиста вода за пиење за светското население кое постојано се зголемува.

2. ВОДАТА ЗА ПИЕЊЕ НИЗ МЕЃУНАРОДНИТЕ ДОКУМЕНТИ

Меѓународното хуманитарно право и правото на здрава животна средина го заштитува пристапот за безбедна и чиста вода за задоволување на човековите

¹ Според Програмата на ОН за екологија.

² Изјава на г-дин Пабло Солон, амбасадор на Боливија пред присутните на Генералното собрание на ОН.

³ Изјава на Кофи Анан, Генерален секретар на ОН.

потреби. Женевската конвенција од 1949 година и нејзиниот Протокол од 1977 година ја потенцира основната важност на пристапот до чиста вода, како во нормални така и во воени услови.

Според Актот од 1997 година, властите во Јужна Африка, во Филипини и во Непал треба да водат совесна политика за овозможување на правото на вода на своите граѓани, а исто така треба и да ги одржуваат капацитетите од каде што се овозможува таа вода.

Според препораките на Светската здравствена организација, изворот на вода не треба да биде оддалечен повеќе од 1 км, а времето на собирање и полнењето вода не треба да трае повеќе од 30 минути. Во најголем дел од Африка и Азија, жените мораат да пешачат во просек 6 км за да наполнат вода, а неправилното користење вода за хигиенски потреби придонесува за зголемување на болестите за 88 %.

Парламентот и Советот на Европската унија на 23 октомври 2000 година ја имаат усвоено рамковната директива за водата (2000/60/ЕС). Оваа директива представува највиок акт поврзан со водата во Европската унија и истата стапила на сила на 22 декември 2000 година.

Во 2014 ЕУ се има согласено да го исклучи управувањето со снабдувањето со вода и резервите на вода, од правилата за управување на европскиот внатрешен пазар.

Парламентот на Словенија го изгласа амандманот според кој обилните резерви на чиста вода на земјата се “јавно добро управувано од државата” а не “пазарен производ”. Со амандманот пристапот до вода станува основно човеково право, и таа повеќе не може да биде комерцијализирана (пакувана и продавана). Дополнувањето на Уставот на Словенија гласи дека “секој има право на чиста вода за пиење” и било изгласано со 64 гласови за, и ниту еден против. Словенечката вода е со многу добар квалитет, и заради нејзината вредност, во иднина таа сигурно ќе биде мета на апетитите на странски држави и меѓународни корпорации. Словенија е првата членка на ЕУ која го вовела правото на вода во Уставот, додека низ светот тоа веќе го имаат направено 15 други држави.

Повеќето членови на германскиот парламент кренале рака за законот со кој правото на вода се исфрла од листата на основните човекови права. За цивилизациска придобивка што Обединетите нации ја усвоија по Втората светска војна, 299 пратеници во Бундестагот сметаат дека водата не е човеково право и гласале за продажба на водата на корпорации, 75 од нив не се заинтересирани за оваа тема и не гласале, 124 пратеници немаат никакво мислење за човековите права и гласале воздржано, а само 122 пратеници гласале против приватизацијата на водата.

3. ПРАВОТО НА ВОДА КАКО ЕЛЕМЕНТАРНО ЧОВЕКОВО ПРАВО

Во времето кога била донесена „Основната повелба за човекови права“, во 1948 година, за проблемите поврзани со водата за пиење, човештвото немало претстава.

Од 2010 година, недостигот од чиста вода за пиење станува „најголемата повреда на човековите права во светот“: Експертите предвидуваат дека ако не се престане со загадување, нема да има доволно вода за секого. Многу брзо човештвото ќе се соочи со многу голема еколошка криза за вода.

Преку „Проектот за сина планета“ којшто се ангажира за заштита и поправедна

распределба на ресурсите со вода во светот се иницираше меѓународната кампања за вметнување на правото на чиста вода во Повелбата на ОН.

За да може да се справи општеството со кризата за вода и да го овозможи правото на вода, Обединетите нации го признаа правото на вода како елементарно човеково право за обезбедување чиста и здрава вода за пиење.

Концептот на обликување на правото на вода првично бил утврден во 1977 година на Конференцијата на Обединетите нации во Мар дел Плата, Аргентина. Усвоениот акциски план се однесувал на сите луѓе независно од нивната социјална и економска положба.

Правото на вода било предмет на расправа и на одржаните седниците на комитетите во состав на ОН, во 2002, 2006 и 2007 година, каде што правото на вода било проширено и надградено во смисла на развивање на капацитетите за вода и овозможување на еднакви услови за обесправените луѓе кои се лишени од тоа право.

На 28 јули 2010 година, Генералното собрание на Обединетите нации преку Резолуцијата A/РЕС/64/292 ја прогласува чистата вода за пиење и за санитарни потреби за човеково право од суштинско значење.

САД, Канада и Велика Британија го спречувале гласањето за резолуцијата. Германија, на пример, која според зборовите на нејзиниот амбасадор Петер Витиг е една од земјите кои најрешително се борат за право на чиста вода, гласала за резолуцијата. Инаку за резолуцијата поднесена од страна на Боливија, гласале 122 од 163 присутни членки на ОН. Останатите 41, исклучиво индустриски земји од северот, биле воздржани.

Во текстот на резолуцијата се изјавува дека „правото на чиста и квалитетна вода за пиење и до санитарни инсталации е човеково право од суштествено значење за квалитетниот живот“.

Во резолуцијата се подвлекува фактот дека 884 милиони луѓе низ светот немаат достап до квалитетна вода за пиење и над 2,6 милијарди не располагаат со основни санитарни инсталации.

Во документот се истакнува, исто така, дека околу два милиона лица, повеќето мали деца, умираат секоја година од болести, предизвикани од нечиста вода за пиење и недостиг од основни санитарни уреди.

ЗАКЛУЧОК

Резолуцијата 64 на Обединетите нации од 2010 година недвосмислено го утврдува човековото право на пристап до вода, при што сите 192 земји-членки на ОН мора да го признаат и строго да се придржуваат на негово почитување. Дотолку повеќе, оттаму произлегува и обврската на државата да го обезбедува пристапот до вода исклучиво по достапни цени. Меѓутоа, прашањето што се наметнува е: што кога пазарот не може да гарантира фер и достапен пристап до вода?

Водоснабдувањето отсекогаш имало форма на монопол: со оглед на структурните и на инфраструктурните услови, во оваа област речиси и не може да се воспостави конкуренција, а тоа наголемо отвора простор за „пумпање“ на цените на водата за пиење ако се има предвид интересот на приватниците за стекнување крупни приходи.

На истата линија, инфраструктурата на мрежата за водоснабдување се амортизира по значително долго време, а договорите за концесија најчесто

истекуваат пред да се наложат какви било неопходни вложувања. Така, компаниите и одбиваат да инвестираат, и ги зголемуваат цените на испорачаната вода.

Денес приближно 900 милиони луѓе во светот немаат пристап до чиста и здрава вода за пиење, додека 2,5 милијарди луѓе немаат нормални услови за одржување на својата хигиена.

На крајот се поставува прашањето, дали правото на вода не е еднакво достапно за секого?

КОНСУЛТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

1. H. Tropp, „Water Governance: Trends and Needs for New Capacity Development“, (2007).
2. P. Rogers and A. Hall, Effective Water Governance: GWP Technical Committee Background Paper No. 7 (GWP, Stockholm, 2003).
3. B. Kingsbury, N. Krisch, R. B. Stewart and J. B. Wiener, „Global Governance as Administration – National and Transnational Approaches to Global Administrative Law“, (2005).
4. C. Smaller & H. Mann. 2009. A Thirst for Distant Lands: Foreign Investment in Agricultural Land and Water. International Institute for Sustainable Development.
5. Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the scope and content of the relevant human rights obligations related to equitable access to safe drinking water and sanitation under international human rights instruments. A/HRC/6/3, 16 August 2007.
6. Xu, Xiaobing & G. Wilson. 2006. On Conflict of Human Rights.
7. Effgen, E. “Corporations and Communities Compete for Water: Investors Push Business to Reduce Consumption, Improve Access.” 11 June 2010.
8. Keith Schneider, “Coming Era of Water Scarcity Will Prompt Global Industrial Transformation, According to Survey of International Experts.” 16 March 2010.
9. Resolution 64/292, the United Nations General Assembly.

347.426.6:347.514

Д-р Саша Дукоски, професор
Правен факултет Кичево, УКЛО Битола

Д-р Берат Акифи, професор
Правен факултет Гњилане, УКЗ Гњилане

СУБЈЕКТИВНА ОДГОВОРНОСТ ЗА НАСТАНАТА ШТЕТА ВО ОБЛИГАЦИОНИТЕ ДОГОВОРИ

Апстракт: Во деловното работење, но вообичаено и во секојдневниот живот човекот е изложен на можности со своето работење, однесување или пропуштање да предизвика штета. Поимот штета во облигационото право треба да се разликува од економскиот поим “штета” и од значењето кое ние му го даваме во секојдневниот живот. Треба да се има во предвид и фактот дека на поимот штета не се гледало отсекогаш еднакво и како се менувал општествениот поредок, така се менувале и гледиштата за штета.

Основен извор на позитивно право во Република Македонија со кое се уредува граѓанско-правната одговорност за причинета штета е Законот за облигациони односи од 2001, а нови и модерни решенија во институтот граѓанско-правна одговорност посебно внесува Законот за изменување и дополнување на Законот за облигационите односи од 2008

Вообичаено е оној што ја причинил штетата истиот или некој друг во негово име да ја надомести, но претходно ваквото нешто треба да се утврди во соодветно пропишана постапка.

Клучни зборови: Облигационо право, штета, субјективна одговорност;

ОСНОВНИ ПРЕТПОСТАВКИ ЗА НАСТАНУВАЊЕ ШТЕТА

“Nunc transeamus ad obligationes, quarum summa diuisio in duas species ducitur: **omnis enim obligatio uel ex contractu nascitur uel ex delicto.**”¹ - Секоја облигација (обврска) настанува или од договор или од деликт.

Општа одредба на која е заснована граѓанско – правната одговорност претставува чл. 9 од истиот според кој: “Секој е должен да се воздржи од постапка со која може на друг да му предизвика штета.” Конкретното уредување на одговорноста во нашиот правен систем го наоѓаме во рамките на облигационите односи настанати со причинување на штета.

Граѓанска одговорност е израз кој најчесто се употребува за означување на обврската за надомест на штета, иако овој поим може да има и пошироко значење, односно тој може да значи и одговорност за која во граѓанското право се предвидени некои други санкции, а не надомест на штета.²

Ваквото определување на поимот граѓанска одговорност упатува на постоење на две значења: потесно значење на поимот граѓанската одговорност, односно одговорност за надомест на штета и пошироко значење на поимот граѓанска одговорност. Разликувањето на овие две значења на поимот граѓанска одговорност го среќаваме во правната теорија и кај други автори кои јасно и

¹ GAI INSTITUTIONES, III – 88. (Извор: http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Pdf/Gai_David_1964.pdf)

² Enciklopedija imovinskog prava i prava udruženog rada (tom prvi), Beograd, 1978, str. 399.

изрично истакнуваат дека: “Под поимот граѓанска одговорност не се подразбира исклучиво обврска за надомест на штета. Тој опфаќа и обврска за плаќање на камата, пенали, договорна казна како и должност за преземање на соодветни мерки за спречување на настанување штета или вознемирување, односно обврска за отстранување на изворот на опасност или воздржување од дејствија со кои се прави повреда на правата на личноста на некој друг.”³

СУБЈЕКТИВНА ОДГОВОРНОСТ ЗА ПРИЧИНЕТА ШТЕТА

Покрај општи услови (штетно дејствие, штета и каузалитет) се јавува и четврт услов, посебен услов врз кој се темели конкретната одговорност на штетникот – вина. Според нашето законодавство, покрај деликтната способност на штетникот, неговото противправно дејствие, штетата која настанала од него, и постоењето на каузалитетот (причинската врска меѓу штетата и штетното дејствие), се бара уште и постоење на вина на страна на штетникот. Со други зборови, без нејзино постоење ќе изостане неговата одговорност за настаната штета. Тоа значи дека вината е основната причина, решавачка околност што ја оправдува одговорноста на штетникот за штетата, што му ја причинил на оштетениот.

Оваа одговорност е тесно врзана со субјективниот однос на штетникот кон своето дејствие, па поради тоа таа се јавува како негова субјективна (лична) одговорност.

Историски гледано, субјективната одговорност своите корени ги има уште од времето на класичното римско право, поточно од времето на донесување на *lex Aquilia*.⁴ Пред овој период, граѓанската одговорност се мешала со казнената, а воедно и не постоела нити свеста за категоријата вина.

До триесеттите години на 19-ти век субјективната одговорност (која почива на вината) е единствен вид на одговорност за причинетата штета. Ова најдобро може да се забележи во познатите од тоа време граѓански кодификации (Наполеоновите Граѓански Законик од 1804 год, австрискиот Граѓански Законик од 1811 год., српскиот Граѓански Законик од 1844 год. и сл.).⁵

Во однос на нашето право, почнувајќи од 1978 година, кога стапи во сила Законот за облигациони односи (како сојузен), а од 2001 како македонски, во него, како и во претходно наведените граѓански кодификации, вината претставува неприкосновен основ за одговорност за причинетата штета (позната како субјективна одговорност).

Субјективната одговорност за причинета штета се заснова врз вината како психички однос помеѓу штетникот и причинетата штета. Законот за облигациони односи не го дефинира поимот на вина како основ за одговорност на штетникот за штетно дејствие и причинетата штета, туку определува дека – вина постои кога штетникот причинил штета намерно или со невнимание.

Услов за да едно лице биде одговорно за причинета штета, е да истото тоа лице биде способно за вина. Согласно Кривичниот законик (член 11 став 1) одговорен е сторител кој е пресметлив и кој делото го сторил со умисла или од

3 Радишиќ Ј.: Облигационо право – општи део, Београд, 2004, стр.183, исто и Vučković M.: Obligaciono pravo, Novi Sad, 1988, str. 238

4 Овој закон е донесен 287 год. пне. Според овој закон било признато само позитивно преземено штетно дејствие како вид на физичко дејствување, а не и пасивно сфатено како одреден вид пропуштање. Извор: A. Romac, Izvori rimskog prava, Zagreb, 1973, str. 32-33 и: Petar Klarić, Odštetno pravo, Zagreb, 2003 god. Стр. 5-11

5 ОБЛИГАЦИОНО ПРАВО, Гале Галев, Јадранка Дабовиќ-Анастасовска, Просветно дело, Скопје, 2012 год, стр. 663

небрежност. Лицата кои поради душевна болест или заостаната умствен развој или други причини не се способни за расудување – не одговараат за штетата која ќе му ја нанесат на друг.

Според Законот за облигациони односи: Вина постои кога штетникот причинил штета намерно или со невнимание.⁶

Лице кое поради душевна болест или заостанат умствен развој или од кои и да е други причини не е способно за расудување, не одговара за штетата што ќе му ја причини на друг. Тој што ќе му причини штета на друг во состојба на преодна неспособност за расудување, одговорен е за неа, освен ако докаже дека во таа состојба не се нашол по своја вина. Ако во таа состојба се нашол по туѓа вина, за штетата ќе одговара оној што го довел во таа состојба.⁷

Според една правна теорија, вината претставува повреда на некоја поранешна обврска вината претставува повреда на некоја поранешна состојба која произлегува од законот, а во случај на постоење на договор и од самиот договор.⁸ Според друга правна теорија, вината се поврзува со самото противправно дејствие, односно се изедначува со него. Штетникот не е виновен затоа што на оштетениот му причинил штета, туку затоа што донел (духовна-психичка) одлика која ја спровел со причинувањето на оваа штета.⁹

ВИДОВИ ВИНА КАЈ ОДГОВОРНОСТ ЗА ПРИЧИНЕТА ШТЕТА

Вината, уште од времето на римско право потекнуваат изразите **dolus (намера)** и **culpa (невнимание)**. Овие изрази се сфатени во смисла на изразување на вината како основ за одговорност за причинетата штета од страна на штетникот. Според нашиот Закон за облигациони односи, постојат два вида на вина: **намера и невнимание**.

Намера (dolus) - Овој вид на вина претставува, според хиерархиска скала, најгоре бидејќи е најтежок вид вина. Штетникот интелектуално (свесно) и волево е во тесна врска со своето противправно дејствие и произлезената последица (штета) од тоа дејствие. Ова укажува дека штетникот со своја волја и свест за противправно однесување предизвикал штета. Волевиот елемент ни укажува на постоење согласност од страна на штетникот за причинување на штета. Овие два елементи (свест и волја) треба да се докажат. Товарот на докажување паѓа на оштетениот.

Во член 145 од Закон за облигациони односи е наведено: Ако штетата е причинета со намера или со крајно невнимание, оштетениот треба да го докаже нивното постоење.

Намерата како најтежок вид на вина, може да се јави во два облика:

- » **директна намера** - постои кога штетникот свесно сакал да изврши противправно дејствие, односно кога бил свесен дека поради неговото дејствие (со сторување или несторување) може да настапи штетна последица и се согласил со нејзиното настапување;
- » **евентуална намера** - постои кога штетникот немал непосредна цел со преземањето на доредено дејствие да му причини штета на оштетениот. Односно, кога не бил свесен дека неговото дејствие може да предизвика штета, иако според околностите и според личните својства бил должен

⁶ Член 145 од Закон за облигациони односи

⁷ Член 146 од Закон за облигациони односи

⁸ Види: Mihailo Konstantinović, Beograd, 1957, str. 101-103

⁹ Облигационо право – договори и надомест на штета, Проф. Саша Дукоски, Кичево, 2015 год.

и можел да биде свесен за таа можност.¹⁰

Невниманието (culpa) - Овој вид на вина претставува полесен вид вина кој претставува пропуштање на потребното внимание кое во дадените околности требало да го има извршителот на противправното дејствие. Во зависност од степенот на вниманието кое се бара, а во дадените околности било пропуштено, поради што дошло до невнимание на страната на извршителот на противното дејствие, невниманието може да се појави во три вида: крајно (грубо), обично (лесно) и невнимание како во сопствени работи.

- » **Крајно (грубо) невнимание [culpa lata]** – претставува непостапување според вниманието кое се очекува од просечен човек.
- » **Обично (лесно) невнимание [culpa levis]** - е она невнимание кое се бара од особено грижлив, посебно внимателен човек. Тука станува збор за стандардизирани степени на внимание: внимание на добар стопанственик, внимание на добар домаќин и внимание на добар стручњак.¹¹
- » **Невнимание како во сопствени работи** – Во одредени случаи, како мерило дали некој постапувал внимателно или невнимателно, се зема вниманието што го имал во вршењето на своите сопствени работи (diligentia quam in suis rebus). Тргувајќи од сопственото внимание како мерило: внимателно би било постапувањето на одредено лице во однос на одредени туѓи работи кога тоа во однос на нив би го пројавило она внимание што го има при постапување спрема своите сопствени работи. Обратно од тоа: кога лицето во однос на туѓите работи не го пројавило оној степен на внимание кое инаку го има спрема сопствени работи, се смета дека постапило невнимателно.¹²

Според одредбите од Законот за облигациони односи, конкретно член 11 ст.1, учесникот во облигационен однос е должен во извршувањето на својата обврска да постапува со внимание кое во правен промет се бара во соодветниот вид облигациони односи, внимание на добар стопанственик, односно внимание на добар домаќин.

Поделена вина и одговорност – Во случај кога штетата е настаната како последица на вина и на штетникот и на оштетениот, одговорноста за штета се дели во сразмерност на нивната вина. Ако нивната вина не може да се утврди тие одговараат подеднакво за штетата.¹³

Солидарна одговорност – Претставува одговорност за штета што ја причиниле повеќе лица заедно. Солидарно одговараат и лица кои работејќи независно едно од друго, ако не може да се утврди нивниот удел во причинетата штета.

Одговорност за друг – Согласно одредби од Закон за облигациони односи, во член 151 е регулирано дека: За штета што ќе ја причини лице кое поради душевна болест или заостанат умствен развој, или поради некои други причини не е способно за расудување, одговара оној кој врз основа на закон, или на одлука од надлежен орган, или на договор, е должен да врши надзор над него. Лицето може да се ослободи од одговорност ако докаже дека го вршел надзорот на кој е обврзан или дека штетата би настанала и при грижливо вршење на надзорот.

¹⁰ Основи на правото, Прв дел: ПРАВО, Миладин Крстаноски, Охрид, стр. 76

¹¹ Види: член 11 од ЗОО. Вниманието на добриот домаќин во римското право се сретнува како: diligentia boni patris familias.

¹² ОБЛИГАЦИОНО ПРАВО, Гале Галев, Јадранка Дабовиќ-Анастасовска, Просветно дело, Скопје, 2012 год, стр. 671 – 673

¹³ Член 181 од Закон за облигациони односи на РМ (2001 год.)

ЗАКЛУЧОК

Во рамките на институтот граѓанско-правна одговорност за причинета штета, централно место има прашањето за основот на одговорноста. Решавањето на ова прашање се наметнува како предуслов за решавање на останатите прашања поврзани со одговорноста, а воедно се вбројува и во трите основни проблеми кои се јавуваат кај секој случај на надомест на штета: останатите два се висината и опсегот на одговорноста.

Значењето што основот го има денес не е исто со неговото значење во историски контекст. Ова произлегува и од значењето на самиот институт граѓанско-правна одговорност со кој прашањето за основот е неопходно поврзан. Основот на одговорност во правните системи го среќаваме под термините: *Rechtsgrund* во германското право, *bases of liability* во англо – американското право, *fondament juridique* во француското право.

Субјективната одговорност за причинета штета се заснова врз вината како психички однос помеѓу штетникот и причинетата штета. Законот за облигациони односи не го дефинира поимот на вина како основ за одговорност на штетникот за штетно дејствие и причинетата штета, туку определува дека – вина постои кога штетникот причинил штета намерно или со невнимание.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аврамовиќ С.: Општа правна историја (стари и средњи век), Београд, 2000;
2. Андреев Н. М.: Римско частно право, София, 1971;
3. Антић О.: Облигационо право, Београд, 2009;
4. Галев Г., Дабовиќ – Анастасовска Ј.: Облигационо право, Скопје, 2008;
5. Галев Г., Дабовиќ – Анастасовска Ј.: Облигационо право (практикум), книга прва, Скопје, 2001;
6. Галев Г., Дабовиќ – Анастасовска Ј.: Облигационо право (практикум), книга втора, Скопје, 2002;
7. Лоза Б.: Облигационо право, општи дио, Београд, 2000
8. Перовиќ С. (главни редактор): Коментар Закона о облигационим односима, I књига, Београд, 1995;
9. Поленак – Акимовска М., Бучковски В.: Избор на текстови од римското право, Скопје, 2000
10. Поп Георгиев Д.: Облигационо право, Скопје, 1985
11. Поповска Б.: Историја на право II, Скопје, 2007
12. Пухан И., Поленак – Акимовска М.: Римско право, Скопје, 1996;
13. Радишиќ Ј.: Облигационо право – општи део, Београд, 2004;
14. Чавдар К., Чавдар К.: Закон за облигациони односи – коментари, објаснувања, практика и предметен регистар, Скопје, 2000;
15. Закон за облигационите односи (Сл.весник на Р.Македонија бр.18 / 01, 4/02, 84/08, 81/09);

347.963:343.144(497.7)

м-р Марија Гроздановска, докторанд на казнено право
 МСУ „Г. Р. Державин“ Свети Николе-Битола, Р. Македонија
 e-mail: marija.grozdanovska@msu.edu.mk

УЛОГА НА ЈАВНИОТ ОБВИНИТЕЛ ВО ПОСТАПКАТА ЗА СПОГОДУВАЊЕ

Апстракт: Спогодување во кривична постапка е договор *sui generis*, кој всушност претставува само основа за донесување на судска одлука. Во суштина спогодувањето е взаемен договор, во кој и двете страни по малку отстапуваат од првичната замисла, односно секоја од страните му дава одреден бенефит на другата страна, но за возврат исто така добива одреден бенефит. Субјекти кои учествуваат во процесот на спогодување се: јавниот обвинител и обвинетиот со неговиот бранител. Субјектите во постапката за спогодување треба да имаат еднакви преговарачки позиции и се должни да обезбедат законитост и правна сигурност, да ги почитуваат меѓународните стандарди за човекови права, првенствено тука се мисли на правото на фер судење, содржано во чл.6 од ЕКЧП. Помеѓу субјектите на спогодувањето треба да се изгради систем на доверба и заемно почитување, тие треба да преговараат на професионален, етички, чесен и компетентен начин, што претпоставува претходна добра обученост за учество во постапки за спогодување.

Клучни зборови: јавен обвинител, спогодување, кривична постапка.

THE ROLE OF THE PUBLIC PROSECUTOR IN THE PLEA BARGAINING PROCEDURE

Abstract: The plea bargaining in criminal procedure is a *sui generis* contract which is actually the basis for a court decision. Basically, plea bargaining is mutual agreement, in which both sides slightly deviate from the original idea, and each party gives a benefit to the other side, but in return also gets some benefit. Subjects who participate in the plea agreement are: the prosecutor and the accused along with his attorney. Subjects in the plea agreement procedure should have equal negotiating positions and are obliged to ensure legality and legal certainty, respect international human rights standards, primarily this implies the right to a fair trial contained in Article 6 of the ECHR. Among the subjects of settlement, there should be built should build a system of trust and mutual respect, they should negotiate in a professional, ethical, honest and competent manner, which presupposes previous good training to participate in procedures for bargaining.

Keywords: public prosecutor, plea bargaining, criminal procedure.

ВОВЕД

Во насока на реформа на казнено право, поточно со воведувањето на поедноставени постапки и алтернативни начини на решавање на предметите, доаѓа и до реформа на улогата на јавниот обвинител, која што се манифестира со намалување на заостатокот на предмети во судскиот систем и определување на приоритети во гонењето. Ваквата реформирана улога на јавниот обвинител во

казнената постапка е резултат на хуманизација, модернизација, социјализација и рационализација на системот за администрирање на казнената правда.¹ Со ваквата реформирана улога, јавниот обвинител всушност има овластување да го регулира движењето на случаите во кои има дискреционо право да одлучува кои случаи ќе одат на суд, а кои ќе се решат без водење на редовна судска постапка.

1. ЈАВНИОТ ОБВИНИТЕЛ И СПОГОДУВАЊЕТО ВО КРИВИЧНА ПОСТАПКА

Во основните права и обврски на јавниот обвинител спаѓа и тоа да преговара и да се спогодува со обвинетиот, на начин и под услови определени со закон. Тоа значи дека приватниот тужител не може да се јави како носител на спогодувањето, туку за него постои можност, по негова согласност, од страна на судот, да биде упатен на постапка за медијација. Обвинетиот нема уставно право на спогодување, туку тоа може да го добие. Обвинителот не е должен да преговара со обвинетиот, па така, дискреционо право на обвинителот е да оцени дали на обвинетиот ќе му даде понуда за спогодување. При тоа важна улога има меѓусебното познанство помеѓу обвинителот и бранителот на обвинетиот. Спогодбата многу полесно ќе се постигне ако помеѓу нив постојат добри професионални и колегијални односи. Обвинителската дискреција не е неограничена, што значи дека дури и кога постои мотив обвинителот да понуди спогодба во случај во кој веројатноста за осуда е на ниско ниво, обвинителот треба да избере случаи според фиксниот буџет со кој располага, не може да понуди неограничено намалување на казната и не може да ги контролира дополнителните правни санкции предизвикани од спогодувањето. Колку порано се постигне спогодба, толку обвинителот ќе биде повеликодушен во својата понуда.

Обвинителот треба да обезбеди транспарентност на постапката за спогодување, што ќе придонесе за избегнување на тактиките на притисок и закани, поголема видливост и објавување информации за постојните санкции за специфични видови на кривични дела. Во текот на спогодувањето, обвинителот е должен да ги презентира сите докази што ги прибавил против обвинетиот, како и доказите кои може да бидат од полза за одбраната. Обвинителите имаат обврска, согласно одредбите на Кривичниот Законик да изградат стандарди за санкции при спогодувањето по однос на слични кривични дела (слично како упатствата за санкциите во САД) заради законитост и правна сигурност. Ова е особено важно за во јавноста да се создаде перцепција за конзистентност и почитување на еднаквоста на граѓаните пред законот и избегнување на привилегирањето на одредени обвинети, посебно со оглед на нивната имотна положба или високите позиции во политиката или општеството.

Обвинителот има обврска да ги почитува дадените ветувања на обвинетиот во текот на спогодувањето, односно доколку обвинетиот се согласи да се спогодува, само заради ветувањата на обвинителот дека ќе побара полесна санкција од судот, обвинителот е должен овие ветувања дадени на обвинетиот да ги исполни пред судот. Доколку обвинителот не ги исполни дадените ветувања на обвинетиот, тогаш обвинетиот може да ја повлече својата согласност да се спогодува, заради тоа што истата ја дал не доброволно и како резултат на измамничко дејствие од

¹ Препораката бр. 19 (2000) за улогата на јавниот обвинител во системот на кривична правда, усвоена на 724 средба на Комитетот на министри одржана на 6 октомври 2000 година пропишува обврска за државите да преземат ефикасни мерки со кои ќе гарантираат дека јавните обвинители ја извршуваат својата службена должност во соодветни правни и организациони услови, како и соодветни материјални услови (особено буџетските средства).

страна на обвинителот. Обвинителот има обврска во случаите кога се сомнева во законитоста на признанието и во доволноста на доказите, да не се согласи да се спогодува, особено, кога доказите треба да се проверат во една контрадикторна постапка. Додека склучува спогодба, обвинителот е должен да ги земе во предвид јавниот интерес, сериозноста на санкцијата и личните карактеристики на обвинетиот.

Обвинителот, често во правната литература за спогодување се разгледува како монополист, единствен „продавач на пазарот за спогодување“ на кој обвинетите се само дисперзирани трансактори.² Иако спогодувањето е доброволно, практично има шанси за принудување. Обвинителот, преку начинот на кој ќе го презентира обвинението има моќ да врши притисок врз обвинетиот да се согласи да се спогодува. Според административната теорија за спогодувањето, обвинителите стануваат толку моќни што можат да го присилат обвинетиот да ја прифати понудената спогодба, во која обвинителот сам ја определил казната. Додека спротивно на оваа, теоријата која спогодувањето го определува како сенка на редовното судење, определува дека при спогодувањето заеднички учествуваат и обвинителот и обвинетиот, при што и двајцата се трудат да бидат коректни и секој има своја посебна улога.³

Спогодувањето е производ на тактика на обвинителството да се спогоди со обвинетиот. Ова е критика на преговарачкиот процес, а не на правото да се направи спогодба. Обвинителот има поттик да го максимизира бенефитот од спогодувањето во не толку сигурните случаи. Поголем притисок да се прифати спогодување се применува во слаби случаи отколку во силни случаи. Обвинителите имаат тенденција да бидат силно мотивирани да ја зголемат стапката на спогодби и постојат многу индикации дека обвинителите се подготвени да одат долг пат за да избегнат губење на случаи, а кога обвинителите ќе одлучат да продолжат со слаб случај тие често се подготвени да одат долг пат за да се осигураат дека спогодбата е погодна. Кога обвинителот одлучува дали ќе склучи спогодба или ќе избере редовно судење, најчесто во предвид зема три фактори и тоа:

- » Вредноста на осудата;
- » Веројатноста за осуда и
- » Трошоците за конкретниот случај.

Вредноста на осудата е зависна од тежината на делото. На пример, една пресуда во случај на проневера веројатно многу помалку вреди за обвинителот од осудата во случај на силување или убиство. Веројатноста за осуда обвинителот ја проценува во секој конкретен случај, а истата е во зависност од тежината на случајот. Но, затоа што обвинителите повремено се оценуваат за својата работа, тие може да настојуваат да склучат спогодби и во послабите случаи. Во поглед на трошоците, спогодувањето не е само поевтина, туку е многу поевтина опција отколку редовното судење. Но, погрешната осуда пак е многу поскапа отколку оставање на слобода едно невино лице. Спогодувањето не само што влијае врз трошоците на случајот, туку исто така, влијае и врз веројатноста за осудување. Всушност, ако спогодбата содржи добра понуда, скоро сите обвинети ќе ја прифатат, па така обвинителите ќе можат да се сконцентрираат на решавање и на

2 Bar-Gill, O. /Ben-Shahar, O. he Prisoners' (Plea Bargain) Dilemma, New York University School Of Law, Journal of Legal Analysis, Volume 1, Number 2, Summer, 2009.

3 Lucian E. Dervan, The Surprising Lessons From Plea Bargaining In The Shadow Of Terror, Georgia State University Law Review [Vol. 27:2, 2011].

слабите и силните случаи. ⁴

2.ВИДОВИ УЛОГИ НА ОБВИНИТЕЛОТ ВО ПОСТАПКАТА ЗА СПОГОДУВАЊЕ

Улогата на обвинителот во постапката за спогодување била истражувана од истакнатиот професор Алшулер ⁵, според кој обвинителот во оваа постапка може да има една од следните улоги: администратор, адвокат, судија или законодавец.

Првата улога на обвинителот е неговата улога како администратор во постапката за спогодување, односно улога на лице кое што преку определување на трошоците и резултатот од преземените дејствија одлучува дали ќе преземе гонење за некое казнено дело. Освен за тоа, тој одлучува и како ќе го преземе гонењето – спогодување или редовна постапка. Обвинителот покрај тоа што е должен да го преземе гонењето согласно закон, должен е да внимава на рационално користење на неговите ресурси, а покрај тоа и на интересот на јавноста. Доколку јавноста нема интерес за одреден случај да се одржи редовно судење и обвинителот има ограничени средства (пари и време), обвинителот ќе избере спогодување во тој случај. Заради ваквата можност на обвинителот да одлучува дали и за кои дела ќе преземе гонење, тој добива улога на администратор во постапката за спогодување. Ваквата административна улога на обвинителот се среќава во САД, Англија, Франција, односно и во сите други држави во кои е прифатено начелото на опортунитет во казненото гонење од страна на јавниот обвинител.

Втората улога на обвинителот во постапката за спогодување е неговата улога на бранител, односно адвокат. Во улогата на адвокат, обвинителот всушност бара начин за пократок временски рок да реши повеќе предмети, но при тоа да станува збор за квалитетни решенија, односно не обжалени пресуди. Во оваа улога обвинителот „мери“ дали е подобро да се спогодува со обвинетиот или да води редовна постапка. Неговата одлука зависи пред сè од собраните докази. Доколку се одлучи за спогодување тој има две можности, намалување на бројот на казнени дела содржани во обвинението или обвинување за привилегирано казнено дело и предлагање на полесна санкција.

Третата улога на обвинителот е улога на судија во постапката за спогодување. Во оваа улога, обвинителот одлучува дали ќе го гони сторителот на казнено дело, врз основа на околностите кои му се познати, ресурсите со кои располага, како и индивидуалниот интерес на сторителот и интересот на општеството во целина. Во оваа улога обвинителот исто така врши и други функции кои по правило се судски функции, но сепак не значат дерогирање на улогата на судот. Така обвинителот, во улога на судија одлучува за содржината на обвинението, преквалификација на делото и видот и висината на кривичната санкција.

Четвртата улога на обвинителот е неговата улога како законодавец, што всушност значи учество на обвинителот при определувањето на видот и висината на кривичната санкција. Кога обвинителот смета дека законски пропишана санкција е престога, може да му предложи одредена полесна санкција на судијата во некој конкретен случај, доколку таа биде прифатена од судијата, според правилата на претседентното право во овој случај обвинителот врши законодавна дејност. Одлуката за казната е едно од двете главни прашања кои судот ги решава во редовната казнена постапка и изрекува пресуда. Прво судот одлучува за вината,

⁴ Gazal-Ayal, O. Partial Ban On Plea Bargains, Cardozo Law Review, Vol. 27, 2006.

⁵ Albert Alshuler е истакнат американски професор по право, кој меѓу другото има повеќе објавени дела кои се однесуваат на спогодувањето

а потоа за казната. Во постапката за спогодување, оваа функција на некој начин ја врши обвинителот, но сепак судот е тој го има последниот збор, односно кој одлучува дали ќе ја прифати или не понудената спогодба.⁶

Сите претходно наведени улоги на обвинителот во постапката за спогодување произлегуваат од неговиот интерес за брзо и ефикасно решавање на предметите. Тие произлегуваат од судот, односно со сите нив обвинителот презема дел од судските функции, што всушност произлегува и од самата основа на институтот спогодување, а тоа секако е растоварување на судот, брзо и ефикасно завршување на предметите.

ЗАКЛУЧОК

Како една од договорните страни која учествува при склучување на спогодба во кривична постапка, јавниот обвинител има свои права и обврски кои мора да ги почитува. Без оглед во која улога ќе се појави во конкретниот предмет и ќе склучи спогодба, обвинителот секогаш има одредени придобивки од спогодувањето. Како најзначајна се издвојува заштедата на ресурси, благодарение на која обвинителот ќе може да се посвети на останатите предмети кои се потешки за решавање и ќе успее да добие повеќе осудителни пресуди, а со самото тоа и повисока оцена за својата работа.

ЛИТЕРАТУРА

1. Alshuler, A. The Prosecutor's Role in Plea Bargaining, the University of Chicago Law Review, Vol.36, No. 1, Autumn, 1968.
2. Bar-Gill, O. Ben-Shahar, O. The Prisoners' (Plea Bargain) Dilemma, New York University School Of Law, Journal of Legal Analysis, Volume 1, Number 2, Summer, 2009.
3. Dervan, Lucian E. The Surprising Lessons From Plea Bargaining In The Shadow Of Terror, Georgia State University Law Review [Vol. 27:2, 2011.
4. Gazal-Ayal, O. Partial Ban On Plea Bargains, Cardozo Law Review, Vol. 27, 2006.

⁶ Alshuler, A. The Prosecutor's Role in Plea Bargaining, the University of Chicago Law Review, Vol.36, No. 1, Autumn, 1968, str.50-112.

347.962:343.144(497.7)

м-р Марија Гроздановска, докторанд на казнено право
 МСУ „Г. Р. Державин“ Свети Николе-Битола, Р. Македонија
 e-mail: marija.grozdanovska@msu.edu.mk

УЛОГА НА СУДИЈАТА ВО ПОСТАПКАТА ЗА СПОГОДУВАЊЕ

Апстракт: Не постои единствена ниту совршена дефиниција за спогодувањето, но сепак спогодбата се дефинира како постапка во која обвинетиот и обвинителот доаѓаат до заеднички прифатливо решение за казниениот предмет, што понатаму го одобрува судот. Доколку се постигне договор помеѓу обвинителот и обвинетиот, вака постигнатата спогодба помеѓу нив на крај ја оценува судот, кој има право истата да ја прифати или да не ја прифати. Судијата е тој кој ја има конечната одлука во свои раце, односно кој согласно законот има право да одлучи дали понудената спогодба ќе ја прифати или ќе ја одбие. Со оглед на тоа, овој институт не претставува исклучок во однос на правилото дека правото на кривично санкционирање му припаѓа само на кривичниот суд (*ius puniendi*).

Клучни зборови: судија, спогодување, кривична постапка.

THE ROLE OF THE JUDGE IN THE PLEA BARGAINING PROCEDURE

Abstract: There is no single perfect definition of the plea bargaining, however plea bargaining is defined as a procedure in which the defendant and the prosecutor come to a mutually acceptable solution to the subject of criminal procedure, further granted by the court. If agreement is reached between the prosecutor and defendant, this kind of agreement reached between them finally is assessed by the court that have the right to accept it or not. The judge has the final decision in his own hands, which under the law is entitled to decide whether to accept or refuse the offered agreement. Given that, this institute is not an exception of the rule that the right of a criminal sanction belongs only to the criminal court (*ius puniendi*).

Keywords: judge, plea bargaining, criminal procedure.

ВОВЕД

Системот на спогодување се темели на неколку услови: признание на обвинетиот, доброволност, ангажирање на бранител, концесии од страна на обвинителот кои се однесуваат на предметот на обвинението или кривичната санкција и согласност на судот. Иако постапката за спогодување е забрзана постапка, судот внимава да не дојде до злоупотреба на правата, поаѓајќи од начелото дека сите субјекти во кривичната постапка се грижат за законитост на кривично правниот систем.

1. ВИДОВИ УЛОГИ НА СУДИЈАТА ВО ПОСТАПКАТА ЗА СПОГОДУВАЊЕ

Покрај улогата на обвинителот, познатиот професор Алшулер¹ ја истражувал

¹ Albert Alshuler е истакнат американски професор по право, кој меѓу другото има повеќе објавени дела кои се однесуваат на спогодувањето

и улогата на судијата во постапката за спогодување, при што тој успеал да издвои четири вида улоги на судијата во постапката за спогодување, и тоа:

- » Судијата нема никаква улога во постапката за спогодување;
- » Судијата има активна улога во постапката за спогодување;
- » Судија нема активно учество во преговорите, иако тие се одвиваат пред него, но тој не дава никакви експлицитни препораки за резултатот од спогодувањето и
- » Судијата не учествува во спогодувањето, но ја стимулира постапката за спогодување со изрекување на поблаги казни на обвинетите кои одлучиле да склучат спогодба.²

Првата улога на судијата е онаа според која тој нема никаква улога во спогодувањето, всушност законски регулираната улога на судијата во САД. Во овој случај судијата нема сознание за претходната постапка за спогодување која се водела помеѓу обвинетиот и обвинителот. Заради тоа се смета дека не постои целосна информираност на судијата за сите факти врз основа на кои дошло до спогодување. Во овој случај судијата има можност да ја прифати понудената спогодба или истата да ја отфрли, врз основа на сервираните докази. На сличен начин е уредена и улогата на судијата во постапката за спогодување во Англија. Имено судијата не учествувал во спогодувањето се до 2003 година, но со донесувањето на Тарнеровите правила се делимитирала неговата улога, така што во текот на постапката за спогодување странките можеле да се обратат до судот, кој им давал генерална санкција околу која тие ќе се спогодуваат. Оваа активност на судот е позната како *sentence canvassing*, што всушност значи релативно активна улога на судот во постапката за спогодување. Доколку странките ја прифателе санкцијата предложена од судот, тогаш таа станувала задолжителна во фазата на оцена на спогодбата од страна на судот. Од евро континенталните земји, во Италија и Франција е прифатено оригиналното американско искуство за неактивност на судијата во постапката за спогодување.

Втората улога на судијата, значи негово активно учество во спогодувањето. Во овој случај судијата ги повикува странките, сите заеднички се договараат и на крајот го определува видот и висината на кривичната санкција. Во оваа улога всушност се издвојуваат две различни улоги на судијата. Првата е кога во текот на договарањето присуствува обвинетиот, а втората кога обвинетиот не присуствува во текот на договарањето. Слично на овој модел кој постои во практиката на судовите во САД, но не е уреден со Моделот на федералните правила на казнената постапка, се одвива постапката за спогодување во Германија. Така во Германија, обвинетиот заедно со неговиот бранител, може да се спогодуваат за видот и висината на кривичната санкција со обвинителот пред судот. Ваквата улога на судијата му овозможува целосно познавање на сите преговори помеѓу обвинителот и обвинетиот, кои се релевантни за спогодувањето. Но, од друга страна ако судијата ги знае сите договарања помеѓу обвинителот и обвинетиот, доколку обвинетиот одлучи да не се спогодува, се прекршува неговата непристрасност, затоа што тој веќе има одредено мислење во врска со обвинетото лице и неговата вина за стореното дело. Доколку се применува иземање на судијата кој учествувал во постапката за спогодување, би можело тоа да се злоупотреби од страна на обвинетите кои на овој начин би избирале судии кои се познати по полаг однос кон одредени казнени дела.

Третата улога на судијата е всушност негово пасивно учество во

² Alshuler. A. Trial Judges Role in plea bargaining, Columbia Law Review, 1961, str.1076

спогодувањето, односно тој учествува само како арбитер, а нема право да ја раководи постапката, ниту пак да донесе решение. Судијата може да го поттикнува обвинетиот да склучи спогодба, на тој начин што му презентира слични случаи од неговата практика во кои обвинетиот не се согласил да склучи спогодба и заради тоа добил потешка казна, од онаа што би ја добил доколку изберел спогодување. И кај оваа улога на судијата, како и кај претходната се појавува опасноста судијата заради тоа што ги знае преговорите кои пред него се воде помеѓу обвинителот и обвинетиот, да не постапува објективно и непристрасно.

Четвртата улога на судијата е онаа во која тој не учествува директно ниту во спогодувањето, ниту во договарањето помеѓу обвинителот и обвинетиот. Кај оваа улога судијата го поттикнува обвинетиот да склучи спогодба на тој начин што за слични дела на други сторители кои одбиле да се спогодуваат им изрекол повисоки санкции од оние кои би им ги изрекол доколку избереле спогодување. Во оваа улога, всушност станува збор за одмаздољубивост на судијата кон обвинетиот кој избрал редовна постапка, а не спогодување. Судијата всушност, на прикриен начин, индиректно преку својата судска пракса им праќа пораки на обвинетите да склучуваат спогодби и се однесува одмазднички кон оние кои не ја прифаќаат спогодбата и одат на редовно судење. Ваквата улога на судијата не се совпаѓа со неговата улога на независен, непристрасен, неутрален арбитер, гарант на правата на обвинетиот, како во текот на казнената постапка, така и во постапката за спогодување.

2. СУДИЈАТА И СПОГОДУВАЊЕТО ВО КРИВИЧНА ПОСТАПКА

Рамнотежа помеѓу ефикасна постапка преку скратување на редовната казнена постапка од една страна и точно решение на конкретниот случај од друга страна, во реалноста е возможно само доколку спогодувањето се провери на скратена, но јавна расправа. Во текот на таа расправа судот мора да се убеди дека покрај признанието на обвинетиот постојат и други релевантни докази кои се доволни за донесување на осудителна пресуда. Судијата мора да изврши строга судска контрола на спогодувањето за да обезбеди конзистентност во казнувањето. Судот во моментот на оцената, треба да располага со сите елементи врз основа на кои ќе одлучи дали ќе ја дозволи предложената санкција. Иако спогодувањето, помеѓу другите, има за цел намалување на заостатокот на предмети, важно е судијата да не избрзува со одлуката во однос на прифаќање на спогодбата. Судот при оцена на спогодбата, треба да спроведе тест со прашања наменети за обвинетиот, со кои ќе ги утврди: неговите лични и семејни прилики; дали обвинетиот целосно ја разбрал природата на спогодувањето и последиците (за да се избегнат можните недоразбирања или измама); дали се консултирал со адвокат; дали би сакал и сега да се консултира со адвокат; неговата ментална состојба во време на спогодувањето; ³ дали бил под дејство на дрога или алкохол; дали добро се чувствувал; дали бил под некаков притисок да признае; ⁴ каква му

³ Судијата испитува дали обвинетиот рационално, со стручна помош на својот бранител, ги одмерил користа од добивање помала санкција во замена за спогодување, наспроти одењето на судење. При целокупната оценка, судијата поаѓа од свеста и интелигенцијата на просечно разумна личност, а ако од целокупните искази и поведението на обвинетиот, за време на оценката, произлезе нешто друго (дека се работи за обвинет со ментални проблеми или кај судијата се јави сомневање дека обвинетиот е непресметлив), тогаш судијата нема да ја прифати спогодбата и во зависност од фазата, надлежниот орган ќе продолжи со понатамошната постапка заради одредување на психијатриско вештачење. Судијата треба секогаш да води сметка за ранливата категорија на лица (ако обвинетиот е нем, глув или неспособен самиот успешно да се брани).

⁴ Во случај на појава на лажни признанија, ако се тие очигледно непоткрепени со други докази, судот нема да

е состојбата во времето на оцената; дали му биле предочени и имал увид во сите докази (на негова штета, но и во негова корист) и кога; дали одбраната имала време да ги проучи доказите; дали е согласен со видот и висината на имотноправното барање на оштетениот и со доказите во поткрепа на истото и дали ја прочитал спогодбата пред да ја потпише.

Судијата ги поставува претходно наведените прашања со цел:

- » Да ја провери согласност за спогодување дадена од обвинетиот од формална страна, односно дали обвинетиот бил поучен од обвинителот уште пред првото испитување дека мора да има бранител; дали бранителот присуствувал цело време на сите дејствија на преговарањето; дали имал доволно време да се посветува со бранителот и да размисли за одлуката за спогодување; дали бил поучен од страна на бранителот за суштината на спогодувањето и последиците од истото, законските одредби - дека е тоа конечна одлука, дека нема да има право на жалба, дека се откажува од контрадикторно судење на расправа, испитување на сведоците; дали бил реално и точно информиран за предностите од спогодувањето: можната санкција на судење; опсегот на санкцијата за тоа кривично дело; дали знае за што точно се спогодува (елементите на кривичното дело, време, место и начин и дали бил запознаен со сите докази од спроведената истрага или обвинението итн.) и
- » Да ја провери согласноста за спогодување на обвинетиот од суштинска страна и тоа дали одлуката за спогодување е донесена доброволно и свесно; да ги испита сите околности во времето на давање на изјава на обвинетиот, неговата ментална и здравствена состојба; дали изјавата ја дал слободно, без принуда, без било каков притисок, закана, измама во вид на давање лажни и неодржливи ветувања кои евентуално влијаеле врз слободното изразување на волјата; дали извршил сестрана свесна и разумна процена на последиците од спогодувањето; дали бил поучен за последиците од давањето изнудена согласност за спогодување и дека тоа претставува незаконски доказ врз кој не може да се заснова пресуда.

Потребно е судијата да влезе во вистински дијалог со обвинетиот (со сет на прашања), за да ја оцени законитоста на изјавата за спогодување, а не со формално поставување прашања кои само би ја задоволиле формалната страна на законот. Тој треба да направи вистинско истражување на сите околности кои ќе доведат до сознание дека се исполнети законските услови за спогодување.

После одговорите на претходно наведените прашања судот ја донесува одлуката во врска со понудената спогодба. Тој го задржува правото на вето, според кое не мора да ја прифати понудената спогодба.⁵ Важно е да се нагласи дека судијата нема дискреција предложената санкција да ја измени по вид и висина. Поаѓајќи од дискреционите овластувања што ги има судот, тој може да не ја прифати спогодбата со предложената санкција, ако таа е спротивна на одредбите

ја прифати спогодбата, заснована врз лажно признание, дадено од било какви мотиви (лични или поттикнути од дејствија и изјави на обвинителот или бранителот). Ваквото признание нема да биде прифатено доколку тоа било неконзистентно со фактите на случајот, не е засновано на каков и да било доказ и ако обвинетиот очигледно нема никакво познавање за околностите на случајот. Судијата е гарант за одбивање на спогодувањето како извор на лажни признанија од било какви мотиви (прикривање на друг сторител, желба за публицитет, психичка состојба, ексцентрици и сл.).

5 Преку ваквото право на вето кое го има судијата, се води сметка за интересите на жртвата од страна на судијата, па со оглед на тоа не би имало потреба да му е дадена можност на жртвата да стави вето на понудената спогодба за која веќе се согласиле обвинителот и обвинетиот.

на КЗ, ако не одговара на околностите на случајот и личноста на обвинетиот, како и ако е спротивна на казнената политика за слични кривични дела како оние содржани во предлог спогодбата.

Со оглед на значењето на одлуките кои ги донесува судијата во казнената постапка, барањето, очекувањето и пожелноста за оптимални одлуки е на високо ниво. Истражувањата покажуваат дека постојат различни пресуди кои ги носат различни судии, но и кај еден ист судија може да се применуваат различни критериуми од случај до случај. Врз донесувањето на судската одлука влијаат повеќе фактори и тоа: нормативни фактори (правни норми) и субјективни фактори (карактеристики на случајот, карактеристики на сторителот, карактеристики на судијата – знаење, ставови и вредности, општествена и политичка клима, независност на правосудните органи).⁶

Од истражувањата може да се донесе единствен заклучок според кој одлуката во казнената постапка зависи од тоа „кој го слушнал случајот, а не од утврдените факти.“ Очигледно е дека разлики помеѓу судските одлуки има и при спроведување на редовна постапка, а секако дека има и во однос на одлуките во постапките за спогодување. Но, она што е неопходно е настојување на објективност и непристрасност од страна на судијата, како во редовните постапки, така и во постапките во кои се склучува спогодба. За судијата да биде објективен во процената на спогодбата, тој не смее да биде вклучен во преговорите помеѓу обвинителот и обвинетиот. Доколку судијата учествува во преговорите, тоа би довело до сомневање во неговата објективност и психолошки притисок врз обвинетиот, да се откаже од редовна постапка и да пристапи кон спогодување.

ЗАКЛУЧОК

Спогодбата доведува до брза разрешница на кривичната постапка, со што судот може да се концентрира на гонење на криминалци од голем калибар, подобрена правичност, пократок временски период од обвинение до решение на предметот, поголеми можности за рехабилитација на осудените лица, намалување

⁶ Карактеристиките на личноста на судијата, како еден од субјективните фактори кои влијаат врз донесување на одлуки во казнено право се доста истражувани. Ваквите истражувања доведуваат до заклучок дека судиите кои се авторитарни донесуваат построги пресуди. Повозрасните судии донесувале повеќе одлуки за притвор и подолги затворски казни, отколку помладите судии. Исто така возрасните разлики биле воочливи и кај одредени видови на казнени дела (имотни дела и казнени дела извршени од зависници од дрога) кај кои повозрасните судии изрекувале построги казни како и кај рецидивистите. Религиската припадност на судиите доведувала исто така до изрекување на построги казни. Големо влијание врз одлуката на судијата имало и тоа дали тој претходно бил адвокат или не. Судиите кои претходно биле адвокати биле селективно строги при одлучувањето. Тие биле строги за делата за кои сторители биле жени и за делата на насилство, а помалку строги за сторителите на имотни дела и сторителите кои биле зависници од дроги. Полот на судијата кој ја донесувал одлуката имал влијание за одредени дела. Жените судии изрекувале строги казни за делото силување, додека пак и покрај очекувањата дека мажите судии ќе изрекуваат поблаги казни за жените сторители на казнени дела, истражувањето покажало дека судиите од машки пол изрекувале построги казни за жените сторители на казнени дела, а поблаги казни за машките сторители.

Myers, M.A./Talarico, S.M. The social context of sentencing. New York Springer – Verlag, 1987

Истражување спроведено помеѓу 206 канадски судии со просечно работно искуство од осум години, покажало дека за исти случаи постои согласност за тоа дали треба на сторителот да му се определи казна затвор, но постои голема разлика во однос на висината на казната, како резултат на различните ставови на судиите кон поединечните правни начела и цели во одлучувањето.

Palys, T.S./Divorski, S. Judicial decisions – making: An examination of sentencing disparity among Canadian provincial court judges. U: Mueller, D.J., Blackman, D.E./Chapman, A.J. Psychology and Law. New York: John Wiley & Sons, 2002, str. 333 – 344.

Истражување кое било спроведено во Онтарио помеѓу судиите за вистински случаи, довело до заклучок дека судската перцепција на фактите во конкретниот случај има поголемо влијание врз конечната одлука, отколку фактите сами по себе.

Hogarth, J. Sentencing as a human Process. Toronto: University of Toronto Press, 1971.

на траумите на жртвата на кривичното дело и др. Многу судии предноста на спогодувањето ја гледаат во фактот дека таа претставува еден вид договор помеѓу странките, заради што и самото придржување кон спогодбата е поверојатно. Ова го намалува потенцијалниот ризик од спорови помеѓу странките во иднина и нуди веројатност дека тие повеќе нема да се појават пред суд за истото дело. Судиите ја сметаат спогодбата како ефикасен начин за справување со помалку грозоморните криминалци. Но, се поставува прашањето зошто судиите би прифатиле еден инструмент со кој всушност се намалува нивното влијание врз кривично правниот систем? Клучен поттик за склучување на спогодба за судиите е да се избегне водење на редовната постапка, со оглед на пренатрупаноста на судските календари. Вредноста на еден судија се мери по бројот на решени предмети, за што главна препрека е судската преоптовареност со предмети. Предност за судијата заради која тој се потпира врз употребата на спогодбите е да се задржи системот на работа на судовите. Во случаите на спогодување судијата е во можност брзо да заврши еден предмет и да работи на следен предмет.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Alshuler. A. Trial Judges Role in plea bargaining, Columbia Law Review, 1961.
2. Myers, M.A./Talarico, S.M. The social context of sentencing. New York Springer – Verlag, 1987
3. Palys, T.S./Divorski, S. Judicial decisions – making: An examination of sentencing disparity among Canadian provincial court judges. U: Mueller, D.J., Blackman, D.E./ Chapman, A.J. Psychology and Law. New York: John Wiley & Sons, 2002
4. Hogarth, J. Sentencing as a human Process. Toronto: University of Toronto Press, 1971.

Elena Temelkovska-Anevskaa, PhD, Assistant Professor
Faculty of Law, University "St.Kliment Ohridski"- Bitola, Macedonia

POPULISM AS A PHENOMENON AND ITS INFLUENCE ON DEMOCRACY AND CONSTITUTIONALISM

Abstract: There is no consent in academic world about the meaning of the populism as a phenomenon and how should it be described. One of the issues that attract the attention of analysts is whether we should identify populism as a threat or a challenge to democracy and can populism engender the stability of western democracy? The introduction as a first section of this paper is devoted to definitions and explanations of the term "populism" and the controversy around the usage of this term. The next section elaborates the influence of populism on democracy. The last section explains the constitutionalism and the influence that populism have on constitutionalism. The answers on these questions analyzed in the paper prove that there is no simple answer to any of it.

Keywords: populism, political party, democracy, constitutionalism.

1. INTRODUCTION

Populism, used in political, legal and social context is one of the most ambivalent, systematically ambiguous, divisive and unclear terms. Urbinati (1998: 110) described that this term was firstly used in the USA at the end of 19th century in order to explain a specific form of political language and political participation (populist movement) that is consistent with democracy. Some analysts suggested that the term populism cannot be used in social context (De la Torre, 1992: 387) or can be used without being defined (Boulanger, 1999). Populism is a result of a political, socio-economical or cultural crisis in a society. In such a situation the political elites are unaware of the crisis, unable or unwilling to find a solution (Skolkay, 2000: 17).

By most scholars the term populism is seen as undesirable, if not negative. Classifying someone as a populist is very common both on the political left and right, although the populist parties like to define themselves to be in the center, or in the main-stream. Urbinati (1998: 116) stated that populism can be considered as opposite of democracy, especially of representative democracy.

Although in some periods populism was more present or pronounced, it cannot be limited in cultural or geographical way. It is still a challenge to define populism more concretely. By definition, populism is a form of opposed political rhetoric, which simplifies difficulties and offers easy, but mostly, unclear solutions. Populism divides society into two categories: those for and those against the leader, whose role is decisive. Populism rejects all known ideologies as inadequate and tries to find its "own" ideology. This approach leads to eclecticism, opportunism, utilitarianism and, at the end, to authoritarian style of politics. It includes rhetoric, religious or nationalistic elements which can bond the voters for or against something. One of the major features of populism is a lack of coherent set of ideas or consistent ideology and policy for the long run. Hence, there is significant difference between the terms "populism" and "populist" in a political manner, but the difference between "left-wing populism" and "populist left" is similar. Left-wing populism indicates the use of leftists' rhetoric by a popular party. On the other hand, populist left means a left-wing party which uses

empty rhetoric or makes difficult to fulfill promises.

“Populist nationalism” exists in the party in which nationalism is and will remain the determining idea for its policies and the role of the leader is significant. “Nationalist populism” on the other hand, can reflect nationalism as a temporary policy of a populist party, which can be changed, disregarded or even suppressed, if necessary—at least for a while, by a leader and almost anytime (Skolkay, 2000).

The concept of populism is defined by most authors as a theory, an ideology, a rhetorical instrument, political technique or a political tactic. Some of them claim that populism is more a dimension of political action and less theory or ideology. These elaborations about populism that remove the theoretical explanation of the concept of populism are not well based because it is clear that populism is about political ideology, if not about theoretical discourse. In this context there are a few well known definitions about populism. Taggart (2000) explains populism as a rhetoric style without substance; Kirchheimer (1969) and Krouwel (1999) defines it as an anti-political episode that celebrates the fatherland just before a crisis; and Jagers and Walgrave (2003) focused their definition on a political tactics or a style of communication.

Most definitions have two points in common: the elites and the people. Leading researcher on populism and political extremism, Mudde (2004: 544) defines populism as an ideology that considers society to be ultimately separated into two homogenous and antagonistic groups, ‘the pure people’ versus ‘the corrupt elite’ and which argues that politics should be an expression of the *volonté général* of the people.

2. POPULISM AND DEMOCRACY

Democracies have no automatic barriers against populism and they can become vulnerable to populism propaganda and criticism. Fareed Zakaria (1997) defines populism as a form of illiberal democracy, which appears to be a serious threat to democracy. The exclusive nature of populism is another threat to democratic system. The appearance of populism, according to some scholars, is connected with the indication that particular democratic regime is not working correctly. It is a warning signal about limits, imperfections and weaknesses of a system. It can also be treated as a reminder that democracy is not given, but should be adjusted to changing conditions and needs of people.

Populism posts a challenge to democratic system as a whole, but also for party system within democracy. In the case of right populist parties, they become present in political system on the regular base, attracting more voters than mainstream parties (Decker, 2001: 49). The most useful strategy for mainstream parties to compete populism challenge combines cooperation, confrontation and marginalization. In most cases, parties will exclude the populist parties as the ‘enemies of the system’ and will refuse to cooperate with them at any political level, and in the same time, they will include their issues, solutions and ideas (Mudde, 2007: 288-289).

A look at Latin America or Eastern Europe shows that it is often only a short step from a populist democracy to quasi-democratic authoritarianism. This may not be the fate of the mature democracies. But they should nevertheless take seriously the threats posed by populism, and take precautionary steps against aplebiscitary transformation of their system of government (Decker, 2003: 57).

According to Tom Bryder (2009: 14), populism do not oppose to the democracy as a whole, they negate only its representative nature. Populists from the right-wing propose values that are opposite to the values in democratic systems. Radical right

parties are defined as a compilation of nationalist, authoritarian, xenophobic and extremist parties that share the common characteristic of populist ultra-nationalism (Minkenberg and Perrineau, 2007: 30). However, populism continues to be a totalitarian spirit that annoys democracy, pointing out the compromise between restricting the people's sovereignty and liberal principles of democracy (Frckoski, 2014: 1).

3. POPULISM AND CONSTITUTIONALISM

The majority of the analysts consider that populism characterizes a democratic threat or a major treat to liberal democracy because of its ambivalent relationship with constitutionalism, but the comparative perspectives clarify that not all populists approach constitutionalism in the same way. In fact, the relation between populism and constitutionalism is very complex.

Thus, there are differences in manifestation of the populism in different parts of the world. Populism in Western Europe represents itself in radical right-wing parties with an anti-immigration agenda. It does not mean that these parties are against the Constitution of their own countries. In the case of Latin America, radical leftist populist have reached the executive power by promoting major transformations (accomplished through the formation of a Constituent Assembly to draw a new Constitution, approved via referendum). The populist Tea party in the USA supports "constitutional originalism" and declares that judicial interpretation is an evil mechanism and instrument designed to rule the country without taking care about what people think or what are their interests and ideas.

Populists have an opportunistic approach toward constitutionalism and maintain a complicated connection with democracy. Populists give voice to groups which feel that their voice is not being heard (Kaltwasser, 2013: 1). Their opportunistic manner can be seen in their ability to adapt easily to new circumstances in the particular state. According to Haskell (2001: 151) "the narrow interest of career-minded officials [...] and interest groups" is more important than public interest.

According to Akkerman (2003: 154-155) populism acts as a challenge to constitutional democracy and tensions between constitutionalism and populism can be explained through the concept of "from the people, for the people". Throughout 18th, 19th and 20th century, most authors argued that democracy consist only of the power of the people. At the same time, it developed into a complex combination of the rule of law and the rule of the people. On the other hand, constitutionalism developed in European democracies after the World War II and it was influenced by the American model. European democracies were characterized by few key elements, such as constitutional courts, enforceable human rights, division of powers (functional and territorial) and autonomous central banks. Akkerman (2003: 155) mentions the concern about the constitutional 'checks and balances' and the pressure from populist parties. According to radical populists, all legislative power belongs to the people or to the parliament and cannot be divided, because populists do not respect the principle of spreading or separating powers. This type of radical populism creates a challenge to constitutionalism. Other form of populism is respectable populism which uses plebiscitarian methods. The difference between the radical populism and this type of populism is that the second one aims to strengthen constitutionalism instead of restoring the constitutional restraints of majoritarian democracy. Furthermore, Akkerman (2003: 158) concludes that the threat of populism to the constitutionalist aspect of democracy should not be underestimated, as long as radical populism aims to reestablish the

full sovereignty of the people.

4. CONCLUSION

Populism is a phenomenon which can appear in all shapes of a democratic system. Political systems with an ongoing institutional transition are most exposed to its influence. Democracy is very vulnerable to populism challenge because populism appears in the heart of democracy itself. Populists see themselves as true democrats and nobody can claim that they represent anti-democratic ideology. While in opposition, populist parties are not able to do much harm, but the situation changes when they become part of the government and acquire power that allow them to implement their ideas of 'plebiscitary democracy'.

Expressions like charismatic leader, tabloid-style communication techniques or simple solutions to complex challenges are features that facilitate populism, which is best explained in antithesis to liberalism, pluralism, and cosmopolitanism. Populists defend 'ordinary people' against what they perceive to be capricious and self-interested holders of power, elite values and institutional structures, or procedures that obstruct the direct and full expression of the vox populi (voice of the people). At the same time, populists do not accept differences of opinions within the population and they reject any possibility of compromise with political opponents.

Populism is a widely used concept but is rarely fully understood. For a term which appears so frequently in both popular and specialist writing, the social sciences have given it extremely little attention. Paul Taggart examines the field and concludes that populism has suffered from being considered usually in relation to particular contexts and has therefore become a rather fractured and intangible concept.

The first use of this term was at the end of 19th century, but starting from the 1980s a manifestation of a new populism movement began. The scholars are unanimous in their opinions that it is a difficult task to define populism. Some of them describe populism as a political attitude and the others think that it is ideology rather than a political tactic or strategy.

All abovementioned proves that there is no single answer to the question of populism. It can be seen as ideology, threat, a challenge for democratic system in some cases where populism can restore democracy, prosperity and stability, but in other cases it can destabilize core values of democracy. This proves that it is impossible to find an applicable and acceptable concept of populism.

Populism can be seen as a strategy, threat or even salvation for democracies according to ideological background of this phenomenon. Some of the features can renew the stability of democracy and other can weaken its values. Thus the societies need to observe this phenomenon and react to it in an appropriate way.

REFERENCES

1. Akkerman, Tjitske. 2003. Populism and democracy: challenge or pathology?. *Acta Politica*, 38 (2): 147-159.
2. Boulanger, Christian. 1999. Constitutionalism in East Central Europe? The Case of Slovakia under Meciar. *East European Quarterly* XXXIII, (1): 21-50
3. Brayder, Tom. 2009. Populism-a threat or a challenge for democratic system. Course title: Xenophobia, Politics and Right-wing Populism in Europe, Faculty of Social Science, Department of Political Science, University of Copenhagen

4. Decker, Frank. 2003. The Populist Challenge to Liberal Democracy. *Berline Republik*, no.3, pp.47-49, 57. Available on: http://www.fes.de/ipg/ONLINE3_2003/ARTDECKER.PDF [Accessed on: 1st March 2017]
5. De la Torre, Carlos. 1992. The Ambiguous Meanings of Latin American Populisms. *Social Research* 59 (2): 385-414
6. Frckoski, Ljubomir D., 2014. Authoritarian Populism in Transitional Countries of Western Balkans. *Iustinianus Primus Law Review*, vol.5, no. 2
7. Haskell, John. 2001. *Direct Democracy or Representative Government? Dispelling the Populist Myth*. Boulder, Colo.: Westview Press
8. Jagers J. and S. Walgrave. 2003. Political Rhetoric of Vlaam Party. *Somenleving en Politiek*, 10/8 2003
9. Kaltwasser, Cristèbal Rovira. 2013. Populism vs. constitutionalism? Comparative perspectives on contemporary Western Europe, Latin America, and the United States. Policy Brief, FLJS (The Foundation for Law, Justice and Society)
10. Kirchheimer O. 1969. *Transformation of Western Party System*, ed. New Haven, Yale University Press
11. Krouwel A. 1999. *The Catch-All Party in Western Europe* Universiteit Amsterdam
12. Minkenberg, M. and P. Perrineau. 2007. The Radical Right in the European Elections 2004. *International Political Science Review* 28, No. 1 (January), pp. 29-55.
13. Mudde, Cas. 2002. In the Name of the Peasantry, the Proletariat, and the People: Populisms in Eastern Europe, in: Mény, Yves and Surel, Yves (eds.). *Democracies and the Populist Challenge*, Palgrave Macmillan
14. Skolkay, Andrej. 2000. Populism in Central Eastern Europe. In: *Thinking Fundamentals*. IWM Junior Visiting Fellows Conference, Vol. IX/11
15. Taggart, Paul A., 2000. *Populism*, Open University Press, Buckingham
16. Urbinati, Nadia. 1998. Democracy and Populism. *Constellations* 5 (1): 110-124
17. Zakaria, Fareed. 1997. The Rise of Illiberal Democracy. *Foreign Affairs*, Vol.76, no.6, November/December.

Тоше Панов,
МСУ „Г. Р. Державин“ Свети Николе-Битола, Р. Македонија

ИНСТИТУТОТ КРАЈНА НУЖДА ВО КРИВИЧНОПРАВНАТА ТЕОРИЈА

Апстракт: Законот изрично ги одредил условите за постоење на институтот крајна нужда/lat.Necessitas/ поради своето посебно значење. Условите кои ги одредил Законот, мораат во секој конкретен случај рестриктивно да се толкуват, без оглед на тоа што нивната примена е оставена на судскиот совет на оцена.

Поради многубројните специфични и спорни ситуации во теоријата, а и во судската пракса, се искристализираа бројни сваќања кои треба да помогнат, штурите и апстрактни законски поими поврзани со овој институт, правилно, законито и потполно да се применат во секој конкретен случај.

Клучни зборови: кривично право, кривично дело, кривична одговорност, крајна нужда, опасност, отстранување на опасноста.

INSTITUTE IN LAST RESORT CRIMINAL LEGAL THEORY

Abstract: The law expressly state the conditions of existence of the institute last resort / lat.Necessitas / because of its special significance.

The conditions established by law, must in each case be interpreted restrictively, regardless of their application is left to the Chamber of assessment.

Because of the numerous specific and contentious situations in theory and in judicial practice, crystallized a number of beliefs that need help, shurite abstract legal concepts associated with this institute, proper, lawful and fully applied in each case.

Keywords: criminal law, crime, criminal responsibility last resort, danger, removing the danger.

ВОВЕД

Кривично дело е противправно дело што со закон е определено како кривично дело и чии обележја се определени со закон.

Нашиот законодавец се определува за објективно-субјективниот поим, владеечки во современото казнено право: се казнува само виновен сторител, нема казнено дело без вина. Структурата на поимот на казнено дело, определено во објективно-субјективна смисла ја сочинуваат следните елементи: дејствие, предвиденост во законот, противправност, вина и казновост. Од оваа одредена дефиниција на кривичното дело произлегуваат и неговите општи или основни елементи без кои во секој конкретен случај и го нема овој вид на деликти. Во случај и навистина да се формално исполнети обележјата на некое кривично дело одредено во законот, но ако делото е сторено под одредени околности кои законот изрично ги предвидува, нема кривично дело. Кога нема кривично дело нема ни кривична одговорност ниту казновост на таквиот сторител. Овие околности кое на некое однесување на човекот ја исклучуваат противправноста или општествената опасност или и двата елемента истовремено, значи околностите кои го исклучуваат постоењето на кривичното дело во теоријата и

во законодавството се нарекуваат –основи кои го исклучуваат кривичното дело.

ПОИМ И ПРАВЕН ОСНОВ НА КРАЈНАТА НУЖДА

За разлика од нужната одбрана која била позната уште од римското право, крајната нужда во кривичното законодавство како посебен институт е воведена во почетокот на 20-тиот век и нема долга традиција. Крајната нужда е институт кој се развил на база на состојба на нужда на кој кривичното право му признава карактер на основ за исклучување на противправноста на кривичното дело, на кривичната одговорност и на казнивоста.

Потребата од воведување на крајната нужда во кривичното законодавство го наметнал секојдневниот живот во кој често има случаи да едно добро на кое му се заканува опасност од повреда, може да биде спасено само со повреда на некое друго добро од помала вредност. Крајната нужда е предвидена член 10 од Кривичниот законик на РМ според кој делото извршено во крајна нужда не е кривично дело. Крајната нужда е институт кој претставува основ за исклучување на кривичната одговорност и спрема меѓународното материјално кривично право и во нашето казнено право.

Иако, Законодавецот не ги наведува причините, зошто смета дека ваквото дело нема карактер на кривично дело и теоријата и праксата се согласуваат, дека ваквото дело ниту е општествено опасно, ниту противправно, и затоа, заради непостоење на овие елементи нема ниту кривично дело. Општеството е заинтересирано дека кога постои опасност за добро од поголема вредност да ја отстрани таа опасност и да го спаси тоа добро со жртвување на добро од помала вредност. Токму од оваа општествена причина произлегува и правниот основ за постоење на крајната нужда како кривичноправен институт.

Иако институтот крајна нужда има исто дејство како и нужната одбрана, таа по природа, значително се разликува од нужната одбрана. Во нужната одбрана се спротивставува правото и неправото, а во крајната нужна се спротивставуваат правото со правото. Крајната нужда е основ за исклучување на противправноста со која се разрешува судирот меѓу две права, односно два подеднакво правно релевантни интереси. Едно право, односно интерес, се жртвува во име на спасување на друго.

ЕЛЕМЕНТИ НА КРАЈНАТА НУЖДА

Елементи на крајната нужда се опасност и отстранување на опасноста со жртвување на туѓо добро. Овие елементи произлегуваат од законската дефиниција на крајната нужда. За постоење на овие елементи законот бара да постојат одредени услови од кои некои се врзуваат за елементот опасност, а другите за елементот отстранување на опасноста.

Под поимот опасност се подразбира состојба на загрозеност на безбедноста на некое добро и се заканува да доведе до негово оштетување или уништување.

Опасноста претставува ситуација и состојба, од кои спрема научните или искусствените сознанија, редовно настапува повреда на одредено правно добро на некое физичко или правно лице. Опасноста е состојба предизвикана од човек, животно или природна сила, во која постои веројатност што се граничи со сигурност за настапување на повреда на некое заштитено правно добро.

Значи, оценката на опасноста се заснова на проценката на веројатност на повредување на правното добро. Опасноста може да се заканува на било кое

добро кое е правно заштитено.Најчесто се работи на отстранување на опасностите за живот, телесниот интегритет,здравјето,слободата и имотот. Опасноста може да се заканува на некое сопствено правно добро или на доброто на некој друг. Опасноста мора да биде стварна, односно таа мора објективно да постои

Секоја опасност не е релеванта, туку само онаа која ги исполнува подолу наведените услови:

1. Опасноста може да доаѓа и да биде предизвикана како од страна на човекот, така и од животните, природните сили/огин,вода,земјотрес/ или предмети.

Изворите на овие опасности можат да бидат различни. Дејствието на човекот во смисла на создавање на опасност како елемент на крајната нужда треба да се разликува од дејствието во смисла на напад кај институт нужна одбрана.

Човековото дејствие се појавува во различни,директни или индиректни облици,како извор на опасност.Директно е предизвикана опасноста со палење огин, управување со моторно возило итн.; индиректното предизвикување пак може да се појави како последица на стопанска или слична активност/загадување на околината итн./

Опасните животни како куче,коњ или диви животни исто така можат да предизвикат опасност, по било чие правно добро.

2. Опасноста треба да се заканува на некое правно заштитено добро или на правниот интерес на било кој правен субјект-правно или физичко лице. Опасноста која не се заканува на никој и на ништо не може да заснова состојба на крајна нужда. Институтот крајна нужда доаѓа до израз во отстранувањето на опасноста за животот, здравјето и имотот.Овде можат да се штитат како своите така и туѓите добра. Сегашните правни решенија оваа заштита ја прошируваат на сите правни добра.Секоја опасност по правните добра не е релевантна од гледна точка на институтот крајна нужда.Тоа мора да биде онаа опасност која има карактер на општествена опасност, односно тоа мора да биде таква опасност со која непосредно се загрозува/блиско или тековно/ некое правно заштитено добро..

3. Опасноста мора да биде истовремена.

Овој услов е поврзан со дејствието на нејзиното отстранување, кое треба да биде преземено кога опасноста непосредно претстои. Тоа и значи опасноста непосредно да претстои или да настапила и тоа само до моментот додека опасноста сеуште навистина и трае.Идната, како и поминатата опасност не даваат право на постапување во крајна нужда и не може да ја исклучи противправноста на делото.

Разбивањето на влезната врата на станот на на сосетката, во време кога таа била отсутна, за да може сторителот да го затвори вентилот за вода за да спречи поплава во својот стан го исклучува постоењето на кривичното дело ..Нарушување на неповредивоста на станот заради крајна нужда.

4. Опасноста мора да биде стварна.

Опасноста треба реално да постои или непосредно да претстои, т.е.да настанала или да може секој момент да настане.Имагинарната, вообразена

опасност не дава право на крајна нужда. Тоа е путативна крајна нужда за која важат истите правила како и за путативната нужна одбрана. Опасноста мора да биде сегашна, а не идна, која можеби нема ниту да настапи. Кај крајната нужда треба да се работи за опасност, со која се загрозуваат или се заканува на некое значајно правно добро, чии последици од повредата можат да бидат тешки и ненадоместиви.

5. *Опасноста не смее да биде предизвикана.* Опасноста не е предизвикана ако настапила случајно, односно ако настапила без вина на лицето кое се наоѓа во опасност. Ако пак тоа лице само ја предизвика опасноста по некое свое правно добро со умисла или од небрежност, не може да се повика дека настапувало во состојба на крајна нужда, ако при отстранувањето на ваква опасност повреди туѓо правно добро. Тоа значи дека во случај на скриено предизвикување на опасност нема крајна нужда, па тоа лице ќе одговара за кривично дело сторено во текот на отстранување на опасноста.

Вториот неопходен услов за постоење на институтот крајна нужда е отстранување на опасноста со жртвување на туѓо добро. Тоа е секое дејствие на сторителот кое е усмерено да го заштити и да го сочува правното добро на кое му се заканува опасност. Во отстранувањето на оваа опасност се повредува некое туѓо правно добро /со тоа што, тоа не смее биде правно добро на она лице кое со некое свое дејствие ја предизвикало опасноста, затоа што тогаш постои нужна одбрана ако се исполнети законски пропишаните услови. Таа повреда на туѓото добро по своите формални обележја треба да има карактер на некое кривично дело одредено во законот. Дури ако во отстранување на опасноста е сторено некое кривично дело се работи за крајна нужда во кривичноправна смисла.

За отстранувањето на опасноста да биде кривичноправно релевантно, тоа треба да исполнува одредени со Законот предвидени услови. Тие услови се рестриктивно поставени, затоа што овде сепак се работи за судир на право со право при што општеството има подеднаков интерес да се сочуваат од повреда сите правни добра.

Најстрогиот услов се состои во неопходноста да се повреди туѓо добро. Крајна нужда се признава само ако опасноста не можела да се отстрани на друг начин. Доколку постоел друг начин, не може да се одобри крајна нужда. Овој услов претставува еден од најбитните елементи на крајната нужда. Условите за отстранување на опасноста се следните:

1. Крајна нужда постои ако опасноста не можела да се отстрани на друг начин /на пр. со бегство или повикување на помош/, туку само со повреда на доброто на некое трето лице. Опасноста треба да биде неотстранлива на друг начин, што значи дека жртвувањето на туѓо добро се појавува како неизбежна последица на нејзиното отстранување. Според супсидијарниот карактер на институтот крајна нужда: крајната нужда постои само ако опасноста „на друг начин не можела да се отстрани...“. Овој услов инаку, не се бара кај постоењето на нужната одбрана каде заправо се повредува доброто на напаѓачот, а кај крајната нужда се повредува доброто на некое трето лице, најчесто недолжно лице на настанатата опасност. Нема крајна нужда ако лицето што западнало во опасна ситуација можело да се избави со иставање со бегство, или со жртвување на некое помалку вредно добро.

2. Отстранувањето на опасноста мора да биде истовремено со постоењето на опасноста. Тоа значи дека прво се отстранува опасноста која воопшто постои, значи која настапила или штотуку треба непосредно да настапи. Отстранувањето на опасноста треба да трае само до моментот додека трае опасноста. Кога опасноста ќе помине, нема повеќе ни отстранување на опасноста во смисла на овој општ институт на кривичното право. Крајната нужда не се состои само во отстранување на опасноста од себеси или свое добро, туку и од трет или добро на трето лице.

3. Во отстранување на опасноста сторителот мора да се наоѓа во посебен психички однос спрема своето дело и последиците кои настапиле. Тој психички однос на прво место треба да се огледа во целта на превземеното дејствие, односно заради мотивите заради кои сторителот го превзел своето дело.

4. Стореното зло не смее да биде поголемо од злото кое се заканувало. Крајна нужда може да постои само ако спасеното добро е од поголема вредност од она кое е жртвувано, затоа што само таквата жртва има свое општествено оправдување.

Крајна нужда не може да постои ако е повреденото добро од поголема вредност од сочуваното добро од опасност/пр. за да се спаси имотот од пожар се предизвика смрт на некое лице.

ПРЕЧЕКОРУВАЊЕ НА КРАЈНАТА НУЖДА

Законот не прецизира за кои граници се работи и во што се состои нивното пречекорување, но тоа може да се изведе од основните елементи на крајната нужда.

Ако при отстранување на опасноста на друг се нанесе зло поголемо од злото кое се заканувало, постои пречекорување на крајната нужда.

Пречекорување на крајната нужда постои кога лицето кое ја отстранува опасноста од едно добро, повреди добро на трето лице кое е од поголема вредност од она кое тоа го заштитило. Делото сторено со пречекорување на крајната нужда е кривично дело за кое се одговара по општите прописи.

По правило, до пречекорување на крајната нужда доаѓа, затоа што лицето кое ја отстранува опасноста секогаш не е во можност правилно да ја процени вредноста на едното и другото добро т.е. границата на дозволеното постапување во отстранување на опасноста на штета на туѓите добра.

Ќе се работи за пречекорување кога сторителот можел да избира меѓу повеќето начини за отстранување на опасноста, па не го избрал најмалку штетниот начин.

Значи, делото сторено во пречекорување на крајната нужда, претставува кривично дело за кое се одговара според законот, но факултативно е предвидена и можноста на поблаго казнување.

ДОЛЖНОСТ НА ИЗЛАГАЊЕ НА ОПАСНОСТ

Со крајната нужда која претставува општ институт на кривичното право можат да се користат сите лица под услов да се исполнети сите со закон кумулативно пропишани услови. Но, од ова општо правило постои еден исклучок, а кој има особено значење од аспект на заправо разгледуваната тема

на овој труд – односот на правото на живот и крајната нужда. Имено, нема крајна нужда/што со други зборови значи дека постои кривично дело за кое неговиот сторител кривично одговара, ако тој бил должен да се изложи на опасност. Значи, должноста-обврската на изложување на опасност ја исклучува примената на институтот крајна нужда.

Одредбата од чл. 10 од КЗ на РМ ја исклучува примената на крајна нужда за сторителите кои биле должни да се изложуваат на опасност, па потребно е судот да отцени дали за тие лица, земајќи ги во предвид сите околности во конкретната ситуација, постоела должност да се изложуваат на одредени опасности. Заклучок

Од сето она што погоре во овој труд е наведено, несомнено произлегува големото правно значење на институтот крајна нужда како основа за исклучување на постоењето на казнивите дела во вид на кривичните дела.

Практично, овде се работи за институт на општиот дел на кривичното право, кој со својата широка или тесна примена, може во голема мера да влијае на насоките на кривичната политика

Затоа, законодавецот прецизно кумулативно ги утврдил условите или претпоставките кои мораат да бидат исполнети во конкретниот случај, за да може воопшто да се зборува за постоењето на овој институт, давајќи му притоа на судот големи овластувања, во секоја ситуација да утврдува и проверува, дали се исполнети сите потребни услови.

Институтот крајна нужда треба рестриктивно да се применува и тоа само во случај, кога за тоа се исполнети сите со закон пропишани услови и со почитување на наведените принципи.

ЛИТЕРАТУРА

1. Камбовски, др Владо Коментар на Кривичниот законик на РМ, Скопје 2015 г.
2. Стојановиќ др Зоран, Кривично право, општи део, Београд 2003 г. и 2006 г.
3. Др. Љубиша Здравковиќ, Крајна нужда во кривичното право, Зборник на трудови на правниот факултет Ниш, LXIV.
4. М. Бабиќ, Крајна нужда у кривичном право, Бања Лука, 1997 г.
5. Д. Јовашевич, Правни живот, Београд бр. 9/2000.
6. Др. Љубиша Јовановиќ, Кривично право, Научна књига, Београд 1969.

343.44:343.985.7

Здравко Стојановски, магистрант
 Универзитет „Гоце Делчев“ - Штип, Правен факултет
 e-mail: zstojanovski@bsv.gov.mk

МЕТОДИКА НА ОТКРИВАЊЕ НА РАЗЛИЧНИ ВИДОВИ НА КРИВИЧНИ ДЕЛА ОД ОБЛАСТА НА ИМОТНИОТ КРИМИНАЛИТЕТ

Апстракт: Истражувањето за методиката на откривање на различните видови на кривични дела од областа на имотниот криминалитет е од областа на криминалистиката.

Криминалистиката ги открива и истражува закономерностите во настанувањето на кривичниот настан и механизмот на откривање и прибирање информации (оперативни и доказни) за кривичното дело и сторителот, ги разгледува техничките средства и тактичките начини и методи заради репресивно-превентивна борба против криминалитетот. Криминалистиката како предмет на интерес го има криминалитетот и деликвентот, односно во центарот на нејзиното внимание се наоѓаат откривањето и спречувањето на кривични дела и нивните сторители.

Криминалистиката како наука е особено значајна во современото општество во кое се почести се делата од областа на имотниот криминалитет.

Развојот на технологијата наметнува и постојан развој и усовршување на криминалистиката како наука, а со тоа и нејзините потсистеми, се со цел поефикасно откривање на сторителите на кривични дела.

Криминалистичката методика за решавање на своите задачи во откривање и спречување на криминалитетот ги користи достигнувањата на криминалистичката техника и тактика, како и нивните криминалистички средства, начини и препораки, така што практично значи нивна конкретизација и приспособување кон условите за откривање на кривични дела на типичен начин.

Клучни зборови: истражување, кривични дела, сторители, методика, техника, тактика,

METHODS OF DETECTION OF DIFFERENT TYPES OF CRIMES IN THE FIELD OF PROPERTY CRIMINALITY

Abstract: Investigation about the methods of detection of different types of criminal acts in the field of property criminality is within the criminology area.

Criminology reveals and explores the regularities in the occurrence of a criminal event and the mechanism of detection and gathering of information (operational and evidential) about the crime and the perpetrator, it reviews the technical means and tactical modes and methods due to a repressive-preventive fight against criminality. As a subject of concern the criminology has the criminality and the offender, more exactly the centre of its attention is the detection and prevention of criminal acts and their perpetrators.

Criminology as a science is especially important in the modern society with increasing acts in the field of property criminality.

The technology progress imposes both constant development and improvement of criminology as a science, and therefore of its subsystems, all towards more efficient detection of perpetrators of criminal acts.

Criminology methods for solving its problems in detecting and preventing the criminality uses the achievements of criminology technique and tactics, as well as their criminology means, modes and recommendations so that it practically means their specification and adaptation to the conditions for revealing crimes in typical manner.

Keywords: investigation, criminal acts, perpetrators, methods, technique, tactics.

ВОВЕД

Криминалистиката како наука е особено значајна во современото општество во кое се почести се делата од областа на имотниот криминалитет.

Развојот на технологијата наметнува и постојан развој и усовршување на криминалистиката како наука, а со тоа и нејзините потсистеми, се со цел поефикасно откривање на сторителите на кривични дела.

Криминалистиката се дели на три потсистеми и тоа: криминалистичка техника, криминалистичка тактика и криминалистичка методика, кои одвоено претставуваат одвоени подрачја, но заемно се надополнуваат и функционално се поврзани во една нераскинлива целост.

Сторителите на кривичните дела против имотот вршат директен напад врз установно загарантираното право на сопственост.

Кражбата е најтипично дело во главата на кривичните дела против имотот. Ова е затоа што имотот првенствено се заштитува од одземање на предмети заради присвојување, што пак, е предмет на заштита кај оваа инкриминација. Како кривично дело, се смета одземање на туѓ предмет од владението на друго лице со намера за негово противправно присвојување. Од дефиницијата за кражбата е сосема евидентно дека објект на кражбата може да биде само предмет што е подвижен, телесен и туѓ. Тука под подвижен предмет се подразбира се она што по својата природа може да се одземе од друго лице.

Поимот на тешката кражба се поклопува со општиот поим на кривичното дело кражба, со тоа што овде се работи за квалифициран облик со оглед на начинот на извршување, учество на повеќе лица во извршувањето, околностите под кои е извршена кражбата и објектот на дејствието.

Разбојништво постои кога едно лице со употреба на сила против друго лице или со закана дека непосредно ќе нападне врз животот или телото, ќе одземе туѓ подвижен предмет со намера противправно да го присвои. Разбојништвото е сложено КД составено од дело на присилба и дело на кражба. Кривичното дело разбојничка кражба се смета дека е извршено кога лицето затечено во кражба, ќе употреби сила или закана дека непосредно ќе нападне врз животот или телото на друг со намера украдениот предмет да го задржи.

Кај КД Разбојничка кражба, силата, заканата се јавуваат како средство за да се одземе туѓиот подвижен предмет исто како и кај КД Разбојништво. Разликата е во тоа што кај КД Разбојништво истите мора да бидат применети пред да се започне со одземање на подвижниот предмет или во текот на самото одемање пред делото да биде довршено), додека кај Разбојничката кражба силата или заканата се применуваат по извршеното дело, со цел да се задржи одземениот – украдениот предмет.

Откривањето, разјаснувањето и утврдувањето на криминалистичките и кривично- процесните релевантни околности се темелат врз барањето и давањето целосен одговор на деветте главни прашања на криминалистиката, кои токму поради нивното непроценливо значење во криминалистичката теорија и практика се нарекуваат и „златни“, а тие се: Што; Кој; Кога; Каде; Како; Со што; Со кого; Зошто; Кого или што. Само давање одговор на што повеќе од овие прашања што поскоро од моментот на дознавање на извршување на некое од гореспоменатите кривични дела ќе биде ефикасно и ефективно откриен сторителот на кривичното дело.

ДЕВЕТТЕ ЗЛАТНИ ПРАШАЊА НА КРИМИНАЛИСТИКАТА

Откривањето, разјаснувањето и утврдувањето на криминалистичките и кривично- процесните релевантни околности се темелат врз барањето и давањето целосен одговор на следниве главни прашања на криминалистиката, кои токму поради нивното непроценливо значење во криминалистичката теорија и практика се нарекуваат и „златни“, а тие се:

1. Што се случило?
2. Кој е сторител на делото?
3. Кога е извршено делото?
4. Каде е извршено делото?
5. Како е извршено делото?
6. Со што е извршено делото?
7. Со кого е извршено делото?
8. Зошто е извршено делото?
9. Кого или што сторителот нападнал со кривичното дело?

Анализата на сиве овие главни криминалистички начела покажува дека според нивната природа тие можат да се класифицираат во две групи. Дел од нив (прашањата: што, кога, каде, како, со што и кого или што) се однесуваат првенствено на објективната страна на кривичното дело, а некои (прашањата: кој, со кого и зошто) упатуваат на субјективната страна и ги разјаснуваат субјективните елементи на кривичното дело.

Првото прашање (**Што се случило**) е од извонредно значење за текот на постапката и за изборот на средствата и методите на криминалистичко- тактичкото постапување. Одговорот на ова прашање значи разјаснување на кривичниот настан во смисла на решавање на загатката за тоа дали се работи за кривични дело, за друго казниво дело, за несрекен случај или за друго неказниво човеково поведење.

Второто прашање (**Кој е сторител на делото**) се однесува на откривање на сторителот на кривичното дело и на утврдување на неговата конкретна кривична одговорност преку собирање и изведување на доказен материјал кој во доволна мера ќе говори за виноста на конкретно одредено физичко лице.

Третото прашање (**Кога е извршено делото**) е поврзано со утврдување на времето на сторување на криминалниот напад, кој временски треба да се лоцира.

Четвртото златно прашање на криминалистиката (Каде е извршено делото) значи дека треба да се утврди и просторно да се лоцира местото на извршување на кривичното дело во поширока криминалистичка смисла. Познато е дека во некои случаи местото на преземање на дејствието на кривичното дело не се

совпаѓа со местото каде што настанала последицата од кривичното дело, меѓутоа, и тоа е облик и дел од местото на настанот, така што се смета дека сторителот бил присутен на местото на кривичниот настан- присуствување на местото на извршување на делото како индиција.

Со петтото прашање (Како е извршено делото) се трага по одговорот за расветлување на начинот на извршување на кривичното дело и неговиот конкретен појавен облик.

Одговорот на шестото главно прашање на криминалистиката (Со што е извршено делото) се движи во правец на откривање и утврдување на средството со кое е извршен криминалниот напад. Преку оперативно- тактички мерки и истражни дејствија се настојува да се пронајде средството за извршување на кривичното дело, а тоа, пак, е ориентир за потрага по сторителот, но, покрај ова, тоа може да упати на мотивот за извршување на кривичното дело.

Седмото прашање на криминалистиката (Со кого е извршено делото) ја разрешува дилемата дали кривичното дело е сторено од еден сторител или, пак, се работи за соучесништво, со заемно учество и на други индивидуално одредени лица кои можат да се јават како соизвршители, поттикнувачи или помагачи.

Осмото прашање (Зошто е извршено делото) упатува на разоткривање на побудите и причините за извршување на кривичното дело. Разјаснувањето на мотивот што го навел сторителот да го изврши кривичното дело е тежок проблем кој се исправува пред криминалистичката практика, особено во случаите кога станува збор за оперативен предмет со непознат сторител.

И на крај, деветтото главно криминалистичко прашање (Кого или што сторителот нападнал со кривичното дело) ја опфаќа виктимолошката димензија и се однесува на значењето и придонесот на оштетениот, односно на жртвата, за настанување на кривичното дело. Кога се зборува за жртвата, првенствено се мисли на поединец, односно на конкретно одредено физичко лице, но и на претпријатија, организации и други правни лица, односно на целата општествена задница, бидејќи сите тие, на директен или индиректен начин, се оштетени со оглед дека се нападнати или загрозувани со економски криминалитет или со други казнени дела.

КРИВИЧНИ ДЕЛА ПРОТИВ ИМОТОТ

Сторителите на кривичните дела против имотот вршат директен напад врз уставно загарантираното право на сопственост и други имотни права.

Под поимот имот се подразбира збир на субјективни граѓански права што му припаѓаат на субјектот во правото (физичко или правно лице), правото на сопственост, други права врз стварите, облигациони права итн.

Објект на заштита кај конкретните дела (кражба, тешка кражба, разбојништво и разбојничка кражба) е подвижен предмет.

Сторителот има намера да прибави за себе или за друг противправна имотна корист.

Според објектот на напад се дела против сопственоста (дејствијето на извршување се состои во одземање односно присвојување на туѓ подвижен предмет)

Основна карактеристика е субјективниот елемент, односно тоа се дела со умисла, но и намера за прибавување противправна имотна корист.

Имотните деликти според својот број ја претставуваат основната маса на

криминалитетот, додека според тешкотиите при откривањето и докажувањето го претставуваат основниот проблем при спречувањето на криминалитетот, а поради учеството на малолетните извршители на кривични дела и рецидивистите, како и поради останатите негативни последици го чинат најзначајниот фактор што негативно влијае врз засновањето и развојот на некои општествени односи.

Поради тоа разбирлива е и потребата за посветување на особено внимание на откривањето, истрагата и докажувањето на овие кривични дела. Фактот дека овие кривични дела спаѓаат во групата на класичниот криминалитет само укажува на тоа колку овие кривични дела се отпорни на обидите од општеството за нивно искоренување.

За кривичните дела од областа на имотниот криминалитет карактеристично е дека покрај постојаните и речиси класични облици на сторување, во секое општество во определен временски период се јавуваат и нови облици на криминалитетот кои што се прилагодени врз современите услови.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА (REFERENCES)

1. Методија Ангелески, Вовед во криминалистика, Скопје 2007
2. Методија Ангелески, Криминалистичка тактика I, тактика на спроведување оперативни дејствија, Скопје 2010
3. Методија Ангелески, Криминалистичка тактика II, тактика на спроведување процесни дејствија, Скопје 2010
4. Д-р Радојица Максимовиќ, Криминалистика-Техника, Полицајска академија, Београд 2000
5. Доц. д-р Тодор Витларов, Казнено право посебен дел (авторизирани предавања), Штип 2008
6. Устав на Република Македонија
7. Кривичен законик на РМ („Службен весник на Република Македонија“ бр.37/1996, 80/1999, 48/2001, 4/2002, 16/2002, 43/2003, 19/2004, 40/2004, 81/2005, 50/2006, 60/2006, 73/2006, 7/2008, 139/2008, 114/2009, 51/2011, 135/2011, 185/2011, 142/2012, 166/2012, 55/2013, 82/2013, 14/2014, 27/2014, 28/2014, 41/2014, 115/2014, 132/2014, 160/2014, 199/2014, 196/2015, 226/2015)
8. Закон за кривичната постапка („Службен весник на Република Македонија“ бр.150/2010, 100/2012, 142/2016)

М-р Сашко Милев
 МСУ „Г.Р.Державин“, Свети Николе – Битола, Р. Македонија
 e-mail: saskomilev@yahoo.com

ЈАВНАТА АДМИНИСТРАЦИЈА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Апстракт: Администрацијата се води од принципот на „добро владеење“ и претставува сложен систем од вредности кои вклучуваат: успешна организација на дејствувањето; исполнување на основната должност; брзина на акцијата; точност, прецизност и квалитет на услугата; прифатливо чинење на услугата; јасно разграничување на дејноста; коректно однесување во комуникацијата и нагласено почитување на личноста на граѓанинот. Во процесот на менување и модернизирање на администрацијата, повеќето од развиените земји ја прифатија стратегијата на модернизирање преку процес кој нема да ги напушти традиционалните етички вредности, карактеристики за конкретно поднебје.

Клучни зборови: администрација, стратегија, модернизација, етички вредности, систем.

PUBLIC ADMINISTRATION IN REPUBLIC OF MACEDONIA

Abstract: The administration is guided by the principle of „good governance“ and a complex system of values that include: successful organization of activities; fulfilling the basic duty; speed of action; accuracy and quality of service; acceptable cost of service; a clear demarcation of the activity; correct behavior in communication and emphasized respect for the individual citizen. In the process of changing and modernizing the administration, most of the developed countries accepted the strategy of modernization through a process that will not leave the traditional ethical values, characteristics particular region.

Keywords: administration, strategy, modernization, ethical values system

ВОВЕД

За основоположник на теоријата за јавната служба се смета Леон Диги кој е претставник на теоријата на социјални функции и според него административното право претставува само право на јавните служби за уредување и управување со јавните служби. Според Диги „јавната служба претставува секоја дејност чие вршење управувачите треба да го регулираат, обезбедат и контролираат, бидејќи е неопходна за остварувањето и развојот на општествената меѓузависност, така што може да биде потполно обезбедена само со силата со која располагаат управувачите“. Лесно е да се дефинира јавната администрација ако се прифати симплификацијата: тоа е Владата која дејствува, која управува со јавните работи и со примената на јавните политики. Оваа упростена дефиниција не е адвекатна за ваков значаен предизвик зошто јавната администрација не може да постои надвор од политичкиот контекст што всушност и ја разликува од приватната или бизнис администрацијата.

Јавната служба, јавните услуги се дефинираат како: „Без разлика дали

се обезбедуваат јавно или приватно, услугите во областа на здравството, образованието, комуналиите, поштата, телекомуникациите, транспортот, полицијата, противпожарната се сметаат за јавни услуги бидејќи се обезбедуваат заради одржување на добросостојбата на секој граѓанин и помагаат во развојот на општеството во целина.¹

Концептот на јавен службеник во различни национални правни системи значително се разликува, а работните односи во јавниот сектор се сепак клучна компонента во мрежата на социјални односи и институции. Во сите земји ширум светот јавниот сектор има значителен удел во вработеноста.

Во Република Македонија службеничкиот систем е воведен со Законот за државни службеници од 2000 година кој претставува дел од јавното право, кога за прв пат статусот на вработените во јавниот сектор беше регулиран. Законот за државни службеници ја дава и материјалната или функционалната и формалната односно организационата дефиниција за државни службеници, ја дава поделбата на државни службеници и тоа според извршувањето на службените задачи, според хиерархиската подреденост и според звањата на самите државни службеници.

Правниот статус, правата, должностите и одговорностите на јавните службеници на Република Македонија е регулиран преку Агенцијата за државни службеници-АДС, која е конституирана за првпат со Законот за државни службеници (Службен весник на РМ бр.59/2000).

При вработување во јавната администрација се почитуваат принципи за вработување во јавната администрација:

- » Забрана на верска, расна, политичка и друга дискриминација и политичко убедување
- » Еднаква достапност на јавните служби (регулирано уште во член 6 од Декларацијата за правата на човекот и граѓанинот од 1789 година)
- » Општи услови за вработување

РЕФОРМА НА ЈАВНАТА АДМИНИСТРАЦИЈА

Услугите на администрацијата и нејзината сервисна ориентација се од суштинска важност за граѓаните и компаниите, заради што е неопходно да се изгради високостручна и професионална јавна администрација. Ваквата администрација која претставува основа на целокупниот јавен сектор од кој зависат демократските процеси, бизнис-климата, економскиот развој и интеграцијата на земјата во ЕУ, ќе обезбеди ефикасно креирање на политики во корист на граѓаните и фирмите и нивна доследна примена. Во следниот период при постапките на селекција, ќе продолжат да се користат различни тестови за проценка на интелектуалниот и стручниот капацитет на кандидатите, нивната работна етика и интегритет. Стручното усовршување и развој ќе биде обезбеден преку систем на доживотно учење. Согласно веќе донесените законски решенија, ќе се подигне и транспарентноста и објективноста на постапките на избор на кандидати за вработените и за раководните лица на институциите. Тие ќе се избираат во фер и конкурентна постапка на јавен оглас, и истите покрај работното искуство ќе треба да ја докажат својата стручност и компетентност, познавањето на странски јазик, високата професионална етика, интегритет, совесност и непристрасност. Зајакнувањето на капацитетите на Министерството за информатичко општество и администрација, Државниот

¹ Закон за административни службеници (Сл.Весник на РМ бр.27 од 05.02.2014 година)

управен инспекторат и Агенцијата за администрација, како и унапредувањето на системот на управување со човечки ресурси ќе останат главен фокус и приоритет во процесот на реформата на јавната администрација.

ПРОЕКТИ ОД ОБЛАСТА НА ЈАВНАТА АДМИНИСТРАЦИЈА

Ќе се воспостави координативно тело за управување со човечки ресурси во државните институции за имплементација на новите законски решенија и унапредување на организациската структура на администрацијата (континуирано)

Ќе продолжи имплементацијата на проектот „Барометарот на квалитет“ преку специјалните пунктови поставени во државните институции. Во рамки на овој проект ќе продолжи и реализацијата на Граѓанскиот дневник, Оцени ја администрацијата – семафор, Таен клиент, Анкетата за задоволството на корисниците и други слични проекти кои имаат за цел да ја оценат ефикасноста и сервисната ориентација на институциите и вработените при испорака на административни услуги (континуирано)

Продолжува реализацијата на проектите „Менаџмент етика“ и „Работна етика“ преку кои се воспоставува култура на професионално однесување, личен интегритет, грижа за јавниот интерес, непристрасна и објективна примена на законите и другите прописи за носителите на јавни функции и вработените во јавниот сектор (континуирано)

- » Продолжува реализацијата на проектот „Нема погрешна врата“ со цел граѓаните да бидат задолжително услужени без оглед каде се обратиле (континуирано)
- » Ќе продолжат активностите за спроведување на „Анкетата за работната ангажираност и задоволството на вработените“ во државната администрација (континуирано)
- » Надградба на функционалностите на порталот ЕНЕР, преку кој јавноста ги коментира и дава предлози и забелешки на предложените законски решенија пред нивно усвојување од страна на Владата (континуирано)
- » „Отворени Владини Податоци“ – продолжување со активностите за обезбедување пристап на приватниот сектор и граѓаните до информации од отворен карактер преку интернет, заради нивно искористување за иновативни апликации, креирање на работни места и додадена вредност (2016-2019)
- » Имплементација на Законот за воведување на систем за управување со квалитетот и заедничка рамка за процена на работењето и давањето на услуги во државната служба преку воведување на основниот стандард ИСО 9001 (континуирано)
- » Имплементација на Законот за прибавување и размена на докази и податоци по службена должност со кои институциите се обврзани меѓу себе да разменуваат податоци и документи по службена должност, без тоа да мора да го прави граѓанинот (континуирано)
- » Имплементација на нов Закон за општа управна постапка, во насока на зголемување на правата на граѓаните во управните постапки и олеснување на исполнувањето на обврските кон државните институции (континуирано)

Јакнење на административните капацитети за стратешко планирање преку спроведување обуки за стратешко планирање, подобрена координација во

министерствата, воведување на писмени процедури и учество на јавноста во процесот на креирање политики (континуирано)

Ќе продолжи спроведувањето на Стратегијата за соработка на Владата со граѓанскиот сектор за периодот 2012-2017 година во сите општини во Македонија, што е во склад со Стратегијата „Европа – 2020“ (континуирано)

- » Креирање на стандарди на професионални компетенции за 25 различни професии на административни службеници кои ќе се користат за проценка на стручноста при вработување, за унапредување и дополнително усовршување и развој (2015)
- » Воведување на стандарди за проектно работење во јавен сектор
- » Изградба на информациониот систем за управување со човечки ресурси за вработените во јавниот сектор, со податоци за вработените како персонално досие, пресметка на плата и систем за мерење и следење на учинокот (2017)

Продолжува надградбата на системот за микроучење и учење на далечина со изработка на нови функционалности и модули заради спроведување на генерички и специјализирани обуки (континуирано)

- » Обуки за административни службеници кои имаат за цел да ги развиваат општите и професионални способности на вработените (континуирано)
- » Програма за талентирани млади и нивна подготовка за раководни функции во јавен сектор (Fast Track) (2017) ²

ТРАНСПАРЕНТНОСТА И ИНТЕГРИТЕТОТ НА ЈАВНАТА АДМИНИСТРАЦИЈА НА РМ

Транспарентноста и интегритетот на јавната администрација на Република Македонија е важен сегмент во исполнувањето на критериумите за полноправно членство во ЕУ. Меѓутоа, кога станува збор за транспарентност и интегритет на државните служби, веќе не говориме само за критериуми туку и за реална потреба во системот на вредности што една модерна и функционална јавна администрација треба да ги има а кон што се стреми оваа влада. Токму создавање на професионална, ефикасна, политички неутрална, етична и модерна државна служба чија стручност и транспарентност во работата ќе ги достигне стандардите на Европската унија е основа во спроведувањето на стратешките цели на Владата за успешна реформа на јавната администрација. Транспарентноста во работата на јавната администрација е најефикасното оружје во борбата против корупцијата. Кога имате јавно објавени ревизорски извештаи, јавно објавени финансиски извештаи, имотна состојба на функционери достапна за увид на јавноста, постапки на донесување на закони во кои има широк опфат на засегнати страни вклучени во процесот, секојдневна отворена комуникација со јавноста - тогаш граѓаните стекнуваат доверба во институциите на системот кој работи и постои за нив. Взаемната доверба истовремено значи и унапредување на соработката со граѓаните. Да се поттикне интегритетот во еден голем и сложен систем како јавната администрација е вистински предизвик за што се потребни иницијативи од самото јадро на јавната администрација. Само така ќе бидеме сигурни дека ќе успееме во втемелувањето на ова врвно етичко начело.

Мерките предвидени во Националната програма за усвојување на европското законодавство се реализираат со утврдената динамика. Во оваа пригода би нагласил, на пример, дека активностите предвидени во Државната

² Закон за административни службеници (Сл.Весник на РМ бр.27 од 05.02.2014 година)

програма за превенција и репресија на корупцијата и Државната програма за превенција и намалување на појавата на судир на интереси се реализираат континуирано. Истовремено, со цел да се воспостави правна рамка за модерни административни принципи за голем број на јавни службеници кои не се државни службеници, а во насока на имплементирање на препораките на ГРЕКО, е донесен Законот за јавни службеници кој ги регулира основните стандарди во постапката за избор, вработување, евалуација, заштита на правата и на информациите за јавните службеници. Етичките вредности и спречувањето на појавата на корупција придонесуваат кон зацврстување на системот на интегритет и постигнување на високо ниво на професионализација на државните служби. Со донесувањето на Етичкиот кодекс на јавните службеници, кој ги утврдува најзначајните принципи кои јавните службеници треба да ги почитуваат и применуваат, Република Македонија ја исполни и последната (14-тата) препорака на ГРЕКО. За воспоставувањето на транспарентност на јавната администрација, во голема мерка придонесуваат и Измените на Законот за спречување на судир на интереси, кој се применува и за државните службеници и останатите вработени, како и Законот за изменување и дополнување на Законот за слободен пристап до информациите од јавен карактер.³

ЗАКЛУЧОК

Од ова можеме да заклучиме дека сите прашања кои се однесуваат на вработените во јавниот сектор досега не беа системски регулирани, што во пракса создаваше огромен број на проблеми и тоа во однос на целокупниот статус на овие лица, почнувајќи од начелата, правата и должностите, класификацијата, евиденцијата и многу други прашања по однос на вработените во јавниот сектор. Иако се работи за хетерогена група на вработени, сепак како неопходна се покажа потребата сите вработени во јавниот сектор да бидат опфатени со една општа законска рамка која ќе ги утврди минималните стандарди во однос на статусот на овие лица. Причина за донесување на законот за административни службеници е потребата системски да се регулираат во еден закон, прашањата кои се однесуваат на вработените на јавниот сектор, почнувајќи од начелата, правата и должностите, класификацијата, евиденцијата и многу други прашања, кои се заеднички за сите вработени во јавниот сектор.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Гризо, Н., Гелевски, С., Давитковски, Б., Данева, П., А. (2011) Административно право. 2-ро дополнето и изменето издание. Скопје: Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Правен факултет „Јустинијан први“ – Скопје
2. Галев, Г. (2003) Евродијалог, Реформа на управата. Скопје: Студенски збор.
3. Доналд Ф. К. (2008) Глобална револуција на јавниот менаџмент. Скопје: МАГОР.
4. Шафриц, М., Џ., Расел, В. Е., Борик, П. К. (2009) Вовед во администрацијата. Скопје: Академски печат.
5. Закон за административни службеници - Службен весник на РМ, бр. 27 од 05.02.2014 година
6. Закон за вработените во јавниот сектор

3 http://mioa.gov.mk/files/pdf/dokumenti/Strategija_zarJA.pdf

7. http://mioa.gov.mk/files/pdf/dokumenti/Strategija_zaRJA.pdf
8. <http://arhiva.vlada.mk/registar/?q=node/376>

005.73:[005.32:331.101.3

доц. д-р. Иван Ефремовски, e-mail: ivan.efremovski@msu.edu.mk

МСУ „Г.Р. Державин“, Свети Николе – Битола, Р. Македонија

ФУНКЦИИТЕ НА ОРГАНИЗАЦИСКАТА КУЛТУРА ОД АСПЕКТ НА МОТИВАЦИЈАТА НА ВРАБОТЕНИТЕ

Апстракт: Вработените треба да го разберат значењето на организациската култура и нејзиното влијание во сите сегменти на работењето на организацијата. Воедно, таа претставува огледало на работата и однесувањето на вработените во неа. Низ функциите со кои таа располага се осигурува идентичноста, колективната ангажираност, дава поддршка на стабилноста на организацијата, го моделира однесувањето на вработените и помага во нивното сплотување, создава хармонија во организацијата. Од аспект на мотивациската улога извршува разработување на мотивациска политика во управувањето со организацијата, и тоа од значајни аспекти од работата.

Клучни зборови: Организациска култура, функции на организациската култура, мотивација на персоналот

THE FUNCTIONS OF ORGANIZATIONAL CULTURE FROM ASPECT OF STAFF MOTIVATION

Abstract: The employees need to understand the importance of organizational culture and its impact on all segments of the organization. Also, organizational culture mirrors the work and behavior of its employees. Its function is to ensure the identity, collective ownership, support the stability of the organization, models the behavior of employees and helps their unity, and creates harmony within the organization. With regard to the motivational role, it develops the motivational policy in managing the organization and all aspects of the work.

Key words: Organizational culture, functions of organizational culture, staff motivation

ВОВЕД

Секоја организација има сопствен живот. Во животот на организацијата, најмоќната сила е нејзината култура. Културата на организацијата не е енигма, мистерија или фиктивност. Културата е факт, холистичка, субјективна, емоционална, историски детерминирана, социјална конструкција, мека, таа е „l'esprit de corps“ (духот на организацијата) и лице изразено низ идентитет, динамична и скриен механизам за координација во организацијата, одразувајќи го искуството на управување кон изградба на човечките односи, го одразува начинот на работите кои се случуваат во организацијата отсликани во однесувањето изразено низ основната филозофија (мисија и визија) на вредностите детерминирани низ времето и просторот.

ПОИМ И ЗНАЧЕЊЕ НА ОРГАНИЗАЦИСКАТА КУЛТУРА

Во литературата постојат многубројни дефиниции за организациската култура претставени од антропологијата, социологијата, организациската

психологија и теориите на менаџментот. Шеин (1990) посочува дека „проблемот за дефинирањето на организациската култура произлегува од фактот во кој концепцијата на организацијата е пред сè двосмислен. Какво дефинирање на културата ќе избереме, зависи од начинот како ние се обидуваме да ја проучуваме. Во согласност со претходно напишаното, организациската култура се дефинира како: -„Систем од општи и колективно прифатени значења, важечки за дадената група во определен момент, и извор на симболи, јазикот, ритуалите и митовите, идеологијата, верувањата во организацијата“ (Pettigrew, 1979); -„Колективно програмирање на умот, со кое се врши разликување на членовите на една организација од друга“ (Hofstede, 1980); -„Начинот по кој се извршуваат работите“ (Deal & Kennedy, 1982;) -„Модели на споделени базични претпоставки, научени од групата, додека ги разрешува своите проблеми при адаптирањето кон надворешната средина и внатрешната интеграција, кои работат прилично добро за да се прифатат за валидни за конкретен начин на прифаќање, мислење и чувствување од новите членови на организацијата во врска со тие проблеми“ (Shein, 2009, 10). Доколку сакаме да го разбереме поимот и значењето на организациската култура, не смееме да го заобиколиме прашањето - Што претставува култура? Каде се наоѓа културата? И кога поимот култура се преместува во теориите за управување?

Постојат многу дефиниции за културата, меѓутоа во овој труд ќе се задржиме на следните: Според Гадамер „културата е нешто, кое ја претставува нашата основа, но фактички никој од нас не знае доволно за да каже што е култура“; Организацијата за образование, наука и култура на Обединетите нации (УНЕСКО) ја има дефинирано културата на следниот начин: „мноштво од карактеристични духовни, материјални, интелектуални и емоционални црти на одредено општество или општествена група, таа ги опфаќа освен уметноста и литературата и начинот на живот, формите на сожителство, системите од вредности, традициите и верувањата“.

Ситение сме деца на културата, без значење дали припаѓаме кон генерацијата „X“, „бејби бум“, „новиот век (илјадалетието)“ или на „генерацијата Супермен“, без значење каде живееме во „глобалното село“, културата е насекаде и влијае врз сè, таа е „невидлива рака“. Културата е внатре во нас, во нашата личност и карактер, и како индивидуи постојано се променуваме, обединуваме, создаваме нови групи и нови култури.

Значењето од истражувањата за културата (од аспект на антропологијата) се преместува во теориите за управување во моментот кога истражувачите и научните ? осознале дека организацијата и луѓето во неа можат да се третираат

метафорично како „племе“ – разбирањето на однесувањето на вработените во организацијата може да се разгледува по истиот начин како и разбирањето на однесувањето и животот во племето.

Според холандскиот истражувач на културата, Хофстеде (2001, 11) се одликуваат четирите пројави на културата, кои успешно го покриваат дефинирањето на културата: симболи, херои, ритуали (тие се видливи за надворешниот набљудувач и се вклучени во општиот термин „практики“ – кои го изразуваат разбирањето и односите на групата кон факторите на средината и претставниците на другите култури, но не ги објаснуваат). Објаснувањето е потребно да се бара во најтешкиот дел во истражувањето на културата, а тоа е системот од вредности – срцевина на културата.

Секоја култура се разликува од другите култури по конкретните решенија кои ги избира за определени проблеми, а кои се претставуваат како дилеми. Тромпенаарс и Хамдн-Тарнер (2004, 13) ги обединиле тие проблеми во три категории: 1) Проблеми кои никнуваат од меѓусебните односи на луѓето; 2) Проблеми кои произлегуваат од изминатото време; 3) Проблеми кои се поврзани со средината. Овие автори одговорот на прашањето „од каде доаѓа културата?“ го наоѓаат во мислата на Шеин „Културата е начинот според кој групата ги разрешува проблемите и дилемите во организацијата“.

Еден од најзначајните приоди за широко користење на организациската култура е во причината што таа ги објаснува процесите и ги открива суштинските карактеристики, по кои се разликува една организација од друга. Таа има силно влијание врз целокупниот живот во организацијата како и во ставовите, желбите, целите и вредностите на луѓето кои работат во неа. Организациската култура е во сооднос со социокултурните, националните, економските и политички белези на средината и од историјата, стратегијата, структурата и начинот на управување во конкретната организација.

Секоја држава има уникатна државна структура и разнообразноста од таквите државни структури е и карактеристика на јавната администрација во Европа. По истиот начин и организациската култура на секоја организација е уникатна и единствена, со сопствена филозофија и историја, изразена низ силна или слаба, погрешна или правилна, добра или лоша култура, осознаена или е во фаза на сознавање, разработена или е во фаза на разработување. Разгледувана како многуаспектна, мотивациската улога на организациската култура ќе варира во различни организации врз мотивацијата (мотивите за работа). Таа го определува квалитетот и квантитетот на исполнување на работните задачи на службениците и претставува услов за ефективност на организацијата.

ФУНКЦИЈЕ НА ОРГАНИЗАЦИСКАТА КУЛТУРА

Степенот на влијание на организациската култура врз управувањето во организација (и во одделен аспект во управувањето на човечките ресурси) зависи и од силата на културата, од степенот во кој таа ги реализира сопствените основни функции). Авторите кои ја изучуваат и објаснуваат суштината на културата во организацијата или организациската култура, определуваат цел спектар од функции на организациската култура во зависност од перспективите на истражувањето.

Едгар Шеин (1992) ги опишува двете функции на организациската култура како: внатрешна интеграција и надворешна адаптација. Внатрешната интеграција

се однесува кон создавање на колективен идентитет и средствата за вклучување на методите на работа и колективниот живот (Schermerhorn et al., 1994, 430-1), а надворешната адаптација е процес на постигнување на целите и се занимава со надворешните лица.

Браун (1998, 89-91) ги посочува следните функции на организациската култура: - намалување на конфликти; - намалување на несигурноста; - мотивација; - конкурентно предимство.

За Организациската култура се посочуваат многубројни групи од функции од многу автори. Во текстот се задржуваме на неколку функции на организациската култура.

1. Организациската култура го мотивира изборот на лични и цели на групата, таа е важен критериум во хиерархијата на организациските и личните вредности, ги информира вработените и дава можности за размена на идеи, со што се осигурува прифатливост (Давидков, 2005). Според Питер Дракар (2005, 416-417) „Целите се основен интегративен механизам во секоја социјална организација. Главната причина за нивното појавување и постоење е нивниот предизвик за интегрирањето на задачите и напорите на луѓето. Проучувањето на мотивациската улога на организациската култура дава можност да се востанови соодветноста помеѓу способоста на личноста и работните задачи, меѓу личните потреби и можностите за нивно задоволување во организацијата“.

Еден заклучок од Аристотел гласи, „...сите дејствија на човекот се насочени кон некоја цел, тој е среќен само тогаш, кога прави нешто, кое го води кон неговите желби“, додека според Виктор Франкл, „Среќата е постепенa реакција на еден идеал или на една достоинствена цел“, но во управувањето во организациите треба да се обрне внимание на нешто друго при определувањето на целите – дека целта е нешто сосема различно од желбите, каде целите треба да бидат јасни, конкретни, лесно и брзо објаснети на друг човек, да се мерливи и разбирливи. Меѓутоа, колку и да се сосема различни дејствијата на човекот од неговите желби и кон остварувањето на целите во работата, ако се навратиме повторно кон Виктор Франкл, каде неговите расмислувања од областа на психијатријата и психологијата ги поврземе со теориите за управување во организациите, а особено во неговиот заклучок, „...Среќата треба да дојде, како и успехот: треба да го оставите тоа да се случи, без да мислите на него. Сакам да го слушнете она кое вашата свест ви го диктира да го сторите, и да ги сработите, исполнете ги задачите по најдобриот начин, на кој вие сте способни... – успехот ќе следува токму од причината зошто сте заборавиле да мислите на него“ (2014, 13). Микеланџело кажал „најголемата опасност за повеќето од нас не се состои во високо поставените и пропуштените цели, а во многу ниско поставените и достигнати цели“. Вработените како индивидуи или како членови на организацијата ќе постигнат успеси единствено тогаш, кога постојано ќе се стремат кон поставување на високо поставените цели. Од тие причини и гурото во менаџментот Питер Дракар вели дека „поголемиот дел од она кое го нарекуваме менаџмент, се состои во задачата да ги оптоваруваме луѓето во нивните задолженија за исполнување“, но овде ако го поврземе заклучокот на Франкл (чиј поголем дел од неговите идеи се користат во менаџмент литературата, тогаш во овој дел настапува борбата помеѓу издржаноста на голем дел од теориите за мотивација, нивната применетост во управувањето во организациите, во однесувањето на вработените) дека „ненормалната реакција

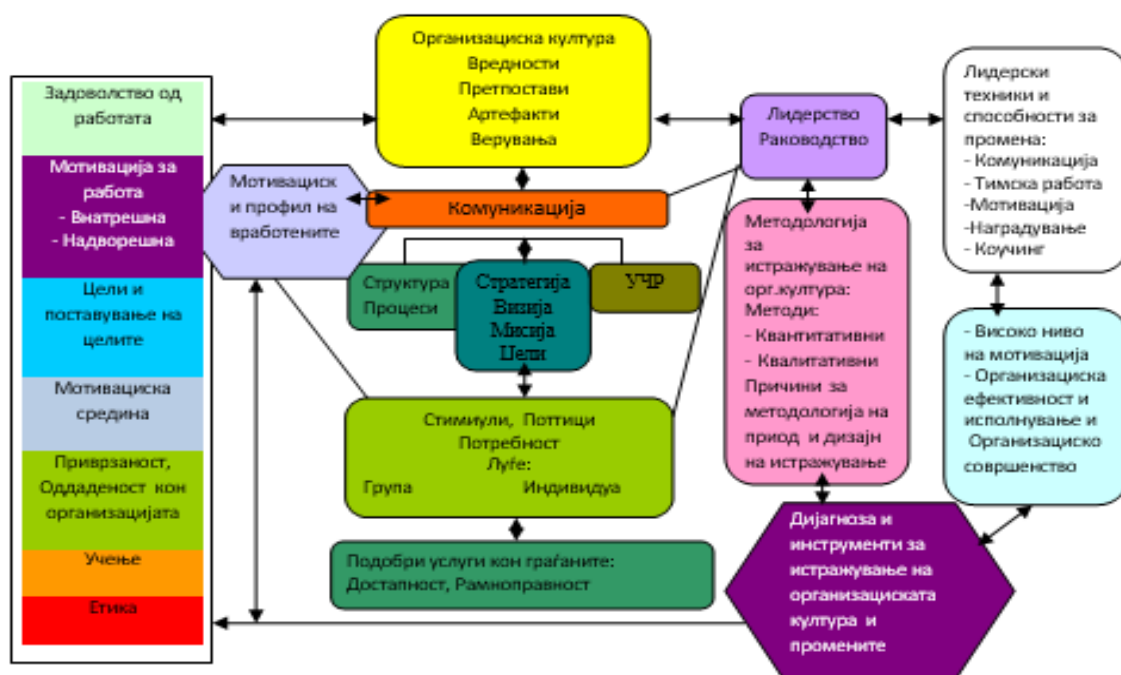
во ненормални услови е нормално поведение (однесување).

Мотивацијата како појава е заснована на: а) потребностите на индивидуата и б) целите кон кои се стреми; За процесот на мотивација може да се каже дека започнува во наједноставна форма со идентификување на осознаените или неосознаените потреби. Во одреден дел од истражувањето на меѓусебната поврзаност помеѓу културата и теориите за мотивација, се претпоставува дека и теориите за мотивација се во одреден степен културно пристрасни.

Употребувањето на организациската култура во јавниот менаџмент како извор на мотивациско влијание е стратегијата за успех на секоја организација. Иако поведението на човекот несомнено е под силно влијание од културата, сепак четирите поттици комбинирани со многубројните сетови од вештини се универзални. Секое работно место е потребно да му осигурува на вработениот можност да стекнува, учи, да формира односи и да ја штити сопствената позиција. Според Маслоу, клучен фактор во поведението на една индивидуа е културната среда, во која работи индивидуата и во која во голем степен извршила влијание врз определувањето на внатрешната природа на индивидуата. Целите и задачите на една индивидуа се определуваат од природата на организмот, а патиштата кон нивно остварување – од културата...

Мотивациските модели предлагаат практичен одговор на прашањата за мотивациските процеси и помагаат за современо анализирање и во исто време даваат одговор на проблемите од мотивациска природа во организациите, но предлагањето на применливоста на моделите на мотивација задолжително е потребно да им претходи мотивациска дијагноза (Atkinson, 1964).

Организацијата (луѓето, вработените) е потребно да го разберат значењето и влијанието кое го предлага организациската култура во разработувањето на мотивациската политика во управувањето во организациите. Концептуалната рамка на Влијанието на организациската култура врз мотивацијата на персоналот – оваа концептуална рамка претставува модел кој е заснован врз неколку различни интегративни модели:

2. Организациската култура може да мотивира низ соработка за добра работа, но исто така и да демотивира; во системот на една иста култура може да дејствуваат мотивирачки и демотивирачки елементи (Давидков, 2005). Културата на организацијата мотивира (демотивира) низ целите, распределбата на работните задачи и стилот на раковоство. Низ соработката се истакнува интеракцијата која ја зголемува стабилноста на социјалниот систем во организацијата. Членовите на организацијата треба да научат како да се справуваат со проблемите поврзани со раководењето, координацијата и соработувањето, и да наоѓаат решенија на проблемите кои се поврзани со надворешната адаптација и опстанокот во средината. Процесот на акултурација доведува до несигурност и намалување назагриженоста. Феноменот на културниот шок е пример за неадекватна акултурација при решавање на проблемите во новата средина. Терминот „соработка“ ако го разгледаме низ мотивацијата во јавниот сектор, или „мотивот да бидеш во служба на општеството“ (означува да се осигура постојано висок квалитет во сето она кое го прави службеникот или раководителот) се возвишени цели, но не се недостижни, ако се обрне поголемо внимание на човечкиот фактор во организацијата. Во тој контекст Роберт Денхарт напишал „Заедништво внатре/Соработка надвор“: „Заедништвото води до гордост. А гордоста може да ја преобрази организацијата до неприпопознатливост“. Овде се поставува прашањето дали заедништвото е возможно во некоја група, каде врските кои ја обединуваат групата се ограничени, каде помеѓу членовите нема ништо заедничко освен интересот да не ја изгубат работата и каде разликите во статусот и начинот на плаќање побрзо ги разделуваат луѓето отколку да ги обединуваат? Розабет Мос Кантр тврди дека „стремежот кон изградување на заедништво претставува барање на пат и цел во колективното закотвување на животот на индивидуата“ и идејата за заедништвото околу концепцијата за служба во општеството може да биде од примарно значење за работата на државните организации.

3. Организациската култура низ функцијата на социјализација се поврзува со усвојувањето на знаења, вештини, искуство, социјални улоги и ги вклучува во подготовка за оставрување на правата, преземање на обврски, носење на одговорности за членовите на организацијата. Социјализацијата претставува еден од начините за научување на доминантните вредности и норми на однесување во организацијата - „јасно изразениот систем од вредности кој го предлага организацијата на нововработените во првите стадиуми од социјализацијата, доведува до развој на висока приврзаност, која се засновува врз идентификацијата.

Врската помеѓу адаптацијата на личноста и организацијата и помеѓу самата личност и работата е поддржана во разните истражувања во јавниот сектор (Lewis & Frank, 2002; Mann, 2006) во контекст на мотивацијата во јавниот сектор (служба) и прифаќањето на високите системи од вредности на јавната администрација. Од истражувањата извршени од група автори (Perry, Wise, 1990) врз постоењето на мотивацијата во јавниот сектор (служба) се предлагаат различни начини за засилување на мотивите и нивниот однос со интегрирањето на јавниот сектор со системот на вредности за раководење на организацијата. Според овие автори, првиот чекор во популаризацијата на вредностите во јавниот сектор се прави низ функцијата – регрутирање, или по-конкретно низ неговата основна дејност – селекцијата. На кандидатот може да му се направи анализа на вредностите и со тоа да биде оценето неговото успешно впишување

во колективот (организацијата, со споделување на колективните вредности на организацијата). Од гледна точка на мотивацијата во јавниот сектор, формалните менторски програми и неформалната социјална форма на меѓусебните односи претставуваат клучен фактор во трансмисијата на вредностите (Wilson & Elman, 1990). Менторството како клучен фактор им дозволува на новите службеници да гледаат како нивните повозрасни колеги ја имаат интегрирано мотивацијата во јавниот сектор во сопственото однесување.

Низ останатите функции организациската култура: дава претстава за тоа што се очекува од вработените (ориентациска улога), -информира и дава можности за размена на мислење, искуство, позиции и убедувања, -создава средство за идентификација (самореализација) многу пати низ поставуваните прашања „Кој сум јас?“ и „Каде е моето место?“, претставува средина за воспитување; низ групно образовната и низ улогата на организирање кон поставува патот кон постигнување на општите цели низ координирани дејствија на одделните учесници, предлага распределување на задачите и ресурсите помеѓу учесниците со помош на системските правила; - ја остварува функцијата на контролата.

ЗАКЛУЧОК

Хармонијата во една организација која е во такт со мелодија на една организациска стратегија компонирана од културните ноти кои потенцираат врз меките управувачки пристапи, создаваат чувство на припадност, сплотување, идентитет и повисоки резултати во работата.

Ако сакаме и имаме желба да ги видиме и слушнеме изјавите на главниот актер на сцената (органizaциската култура) во таа интерактивна претстава (а не монодрама), во која аудиториумот го претставуваат членовите на организацијата, тогаш е потребно да ни се јасни барем основните термини и карактеристики на главниот актер. Вработените треба да го разберат значењето и влијанието што организациската култура го има во разработување на мотивациска политика во управувањето со организацијата и тоа од значајни аспекти од работата, како на пр.: задоволство од работата, мотивацијата за работа (воопшто), поставувањето на целите со градба на култура на исполнување, мотивациска средина со развој на механизмот „признание“, приврзаноста кон организацијата и работата, изградба на етичка култура, култура на постојано учење, како и во однесувањето на службениците, фокусирано врз алтруизам и просоцијално однесување.

Сплотеноста во едно цело помеѓу организацијата и персоналот, сплотеноста на нивните цели може да се оствари само со посредство на организациската култура. Идеја која ја споделува и ирскиот иноватор во менаџментот Чарлс Хенди: - „Не сме создадени да бидеме сами. Имаме потреба од припадност – независно дали кон определен човек или кон некое дело. Само взаемното признание создава подготвеност кај луѓето да го постават сопствениот интерес во служба на другите“.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Deal, T. E., Kennedy, A. A. (1988) Corporate Culture: The rites and rituals of corporate life. London: Penguin.
2. Efremovski, I., Vasilev, V. (2014) Organizational culture and motivation in public administration – a relation of the future in the public management. KNOWLEDGE : International journal. Vol.4. Skopje : Institute of knowledge

- management. pp. 102-106.
3. Kotter, J., Heskett, J. (1992) Corporate culture and performance. New York:Free Press.
 4. Shein, H., E. (2009) The Corporate Culture Survival Guide. New and Revised Edition. Jossey-Bass, San Francisco.
 5. Stoyko, P. (2009) Organizational Culture and The management of Organizational memory In J.P. Girard (Ed.), Building Organizational memories: Will You Know What You Knew? Hershey, PA: IGI Global.
 6. Schein. E. (1992) Organizational culture and Leadership. Jossey Bass Publishing.
 7. Shein, E., H. (2004) Organizational Culture and Leadership. 3 edition. San Francisco: Jossey-Bass,
 8. Давидков, Ц., Сотирова, Д. (2004) Административна култура – към ефективни управленски стратегии с практики. София: ИК ЕОН2000.
 9. Денхарт, Р. (2001) Търсене на значението - Стратегии за успех в управлението на държавните организации. С.: Лик”.
 10. Дракър, П., Мениджмънт: (2005) Задачи, отговорности, практика. София: „Класика и Стил”.
 11. Загорев, О. (2003) Увод в културологията. София: „Булгарика”.
 12. Илиева, С. (2006) Организационна култура - Същност, функции и промяна. София: УИ. „Св.Климент Охридски”.
 13. Илиева, С. (2009) Ценности и трудова мотивация. София: УИ. „Св. Климент Охридски”.
 14. Илиева, С. (2006) Организационно развитие. София: УИ. „Св.Климент Охридски”.С., 2006г.
 15. Камерън, С., К., Куин, Е., Р. (2012) Диагностика и промяна на организационната култура – Съобразно рамката за конкуриращи се ценности. София: „Класика и Стил”.
 16. Рибарска, Е., В.Василев (2009) Публичен мениджмънт. Благоевград: Бон.
 17. Тромпенаарс, Ф., Хампдън-Търнър, Ч. (2004) Да се носим по вълните на културата – Разбиране за културното разнообразие в бизнеса. София „Класика и стил”.
 18. Фърстер, А., Кройц П. (2009). Следи вместо пепел.София: Еастра Холдинг Груп АД.
 19. Франкъл, В. (2014) Човекът в търсене на смисъл. София: Хермес.
 20. Хофстеде, Е. (2000) Софтуер на ума. София: Класика и стил”.
 21. Хофстеде, Х.Ян, Пидърсън, П., Хофстеде, Х. (2003) Изследване на културата. София: „Класика и стил”.

Доц.д-р Ана Чупеска Станишковска,
Правен Факултет „Јустинијан Први“, УКИМ - Скопје, Р. Македонија

ИНТЕРВЕНЦИЈА ЗА ПРАВНИОТ ПЛУРАЛИЗАМ:КУЛТУРНО РАЗЛИЧНИ ПРАВНИ ПОРЕДОЦИ ВО РАМКИ НА ЕДНА ИСТА ДРЖАВА

Абстракт:Трудот се занимава со рецентните аспекти на нетериторијалното мултикултурно акомодирање, а посебно во врска со правно-полтичките поредци кои признаваат паралелно постоее на повеќе правни поредоци врз основа на културна различност. Оттука се разјаснуваат важни правно-полтолошки дилеми кои се онесуваат на признавањето на различните правни режими за заштита на пооделните културни права на групи преку инстиитутот правен плурализам за посебни културни групи, кој не ретко доведува до постоење на паралелни прави поредоци во рамки на една иста држава и судир на лијалности спрема различните поредоци, од една страна, а од друга страна овозможува нетериторијално самоуправување и етнокултурна правда.

Клучни зборови:Правен плурализам, мултикултурализам, културни групи, групно специфични права, признавање на обичајно право, судир на лојалности спрема законите, милетски систем, шеријатско право, баланс на групноспецифичните културни и универзални права.

INTERVENTION ON LEGAL PLURALISM :PARALLEL AND CULTURALLY SPECIFIC LEGAL REGIMES WITHIN ONE STATE

Abstract: This paper puts its focus on the recent non-territorial trends in multicultural accommodation, especially the regime of legal pluralism, or, existence of parallel legal and political regimes within one state on the bases of cultural diversity. This paper tends to clarifies some important legal and socio- political dilemmas in relation to recognition of different legal regimes for group specific rights protections, as well. Namely, instituting the legal pluralisms has a consequence of loyalty clashes in relations to laws for certain group member and leads to parallel regimes within one same state, but on the other hand it allows for a non-territorial self governance for certain groups and for more ethno cultural justice.

Key words:Legal pluralism, multiculturalism, cultural groups, group specific rights, recognition of customary law, clash of loyalties in relation to laws, Millet system, Sharia law, balance of group specific cultural rights and individual rights.

ИНТЕРВЕНЦИЈА ЗА ПРАВНИОТ ПЛУРАЛИЗАМ: КУЛТУРНО РАЗЛИЧНИ ПРАВНИ ПОРЕДОЦИ ВО РАМКИ НА ЕДНА ИСТА ДРЖАВА

Во длабокоподелните, мозаичните и мултикултурните општества, не ретко државите се соочуваат со барања поставени од посебните, а вообичаено маргинализирани културни групи за признавање на “нивното традиционално право” т.н поставуваат барања за правен плурализам. Правниот плурализам,

имено, е еден од најинтересните облици на нетериторијалните групни права на самоуправање, или т.н спречицифични групни права за нетериоријална мултикултурна акомодација, бидејќи не вклучуваат неопходно и барање за територија. Овие специфични барања се изложуваат и кога културните групи меѓусебно се измешани односно ако групата е територијално дисперзирана (не е концентрирана на резервирана само за нив територија). Гаранциите од страна на државата, односно овозможувањето на правниот плурализам за членовите на определени групата, нужно не доведува и до специјални позиции во врска со определувањето на “нивните различни од општото право закони”; бидејќи тоа најчесто зависи од самите судови на поширокото општество - кога одлучуваат за тоа во кои ситуации обичајното право било или не било почитувано; или се почитува или не. Впрочем, ова најмногу зазависи од видот на стекнатото признание од страна на (по)општиот правен систем – дали постои различен правен режим за групите или не, кои не попаѓаат под општото право. Така например, во светот постојат случаи на паралелно спроведување и на традиционалното кривично право, покрај општо, што јасно укажува дека станува збор за облик на групно самоуправно право. Но скоро секаде, ваквите решенија бараат извесна авторизација од општите судови во насока на мониторирање или ограничување, како што е случајот, на пример, во Индонезија.

Општиот систем на признавање и спроведување на специфичното право на културното малцинство (правен плурализам) би можело, понекогаш да заличи и на “симболички федерализам” кога креира повеќе правни поредоци во рамките на една држава, но, сепак, прифаќањето на барањата за признавање на правен плурализам нужно не ја изнудуваат таа логика, ниту пак нужно води кон федерализмот во смисла на територијална акомодација. Или како што вели Ливај: редукцијата на правата за признавање би можела да заличи на милетскиот систем, но не нужно и на сецесија, вели Ливај.¹

Некои поранешни или рудиментарни облици на правен плурализам се воочени во Отоманската Империја, каде што „луѓето од кварталите“, муслиманите, Евреите и христијаните, а понекогаш и зороастријанците, имале можност да ги администрираат нивните сопствени брачни, сопственички и наследни закони. Станува збор, како што велат многу автори, за вид на функционална автономија која освен што овозможува сепаратни едукативни системи и сепаратни јавно финансирани медиуми, дозволува исто така, сепаратни персонални закони за бракот и за наследството. Па така, честа појава е културните заедници да бараат на нивното традиционално право да му биде доделен статус на “право на земјата” и да бараат нивните членови да бидат обврзани кон традиционалното право на нивната заедница и тоа многу повеќе отколку кон општото право на пошироката држава. Ова може да се изведе преку општ закон за признавање на културно специфичниот начин на воспоставување на определени права, кои се воспоставени различно од страна на општото право. На пример, да им се гарантира авторитетот на религиозните заедници во некои држави правно да ги потврдуваат склучените бракови (како што е случајот во Франција и во Германија, при религиозната церемонија), при што не се создава обврска за дополнителна граѓанска церемонија пред секуларен граѓански орган.²

1 Levy, T. J. “Classifying Cultural Rights” од “Ethnicity and Group Rights”, во NOMOS XXXIX, Yearbook of American Society for Political and Legal Philosophy, уредници: Shapiro Ian (Yale University) и Kymlicka Will (University of Ottawa), New York University Press, New York and London, 1997;

2 Levy, T. J. “Classifying Cultural Rights” од “Ethnicity and Group Rights”, во NOMOS XXXIX, Yearbook of American

Правниот плурализам вообичаено е врзан за признавањето на традиционалното право и за некои земјисни права, за семејното и за кривичното право. Всушност, на едно поопшто ниво, на определен традиционален метод на склучување брак може да биде му се додели легален статус па дури и на самите правила во врска со остварувањето на бракот, на начинот на разводот, на правилата за релациите помеѓу поранешните сопружници, на начинот на кој се дефинира волјата или, пак, за правилата во врска со алокацијата на сопственоста пост мортем;³ на очекувањата во врска со поддршката во случај на сиромаштија, на арбитрирањето во граѓанските спорови или, пак, на пресудите за кривичните дела, кај методите за воспоставување на правото на сопственост и правилата во врска со располагањето со сопственоста, околу ловните и риболовните права, на доказните прописи, како и на самите процедури, итн. Во таа смисла, слично, и Џејмс Крафорд забележал дека доктрината за тоа дека австралиските Абориџини биле повеќе субјект на британското, отколку на племенското право, вклучувала оспорување на земјисните права и непризнавање на традиционалните бракови³. Уште повеќе, на пр. домородните групи во Австралија и во САД барале правно признавање на нивниот казнено-кривичен систем, а тоа би имплицирало дека сторител на кривично дело според општиот закон, не би требало да биде казнет од страна на државата, т.е. на пример племенскиот „официјален казнувач“ не би требало да биде кривично одговорен. Таков е случајот и кога племенското казнување вклучува тепање. Муслиманите во Индија, на пример, се раководат од специфичното исламско „персонално право или закон“ кое вклучува семејно или дел од сопственичко право, додека кривичното право не е религиски диференцирано. Исто така, во некои држави полигамните бракови, кои се во согласност со муслиманските закони, се признаваат и имаат целосен легален статус на брак. Поврзано со ова е и прашањето за интелектуалната сопственост, т.е. некои австралиски Абориџини барале да им се прошири авторското право за да го заштитат фолклорот и уметноста кои според абориџинското обичајно право можат да бидат репродуцирани само и исклучиво од определени членови на групата.⁴

ПРЕДИЗВИЦИ

Аргументите во насока на овозможување да постои правен плурализам најчесто се однесуваат на наводната културна ненеутралност на општиот закон на државата. Имено, се вели дека обврската за покорност е нефер спрема непознатото право или уште полошо, дека членовите на некои групи се принудени да бидат обврзани на одговорност и спрема државното и спрема традиционалното право. Судирот на лојалности спрема два различни правни системи (традиционалното и државното право) во голем дел е на штета на самите индивидуи, бидејќи се подложни на два различни видови на санкции. Во некои ситуации, можни се санкции во облик на остракизам, па дури и во ситуации кога на таквата пракса не и е даден правен статус.

Крафорд, цитирајќи еден извештај на Комисијата за реформирање на

Society for Political and Legal Philosophy, уредници: Shapiro Ian (Yale University) и Kymlicka Will (University of Ottawa), New York University Press, New York and London, 1997;

3 Crawford, J. "Legal Pluralism and Indigenous Peoples of Australia", "The Rights of Subordinated Peoples", уредено од Mendelsohn, O. & Baxi, U., Oxford, Oxford University Press, 1994;

4 Levy, T. J. "Classifying Cultural Rights" од "Ethnicity and Group Rights", во NOMOS XXXIX, Yearbook of American Society for Political and Legal Philosophy, уредници: Shapiro Ian (Yale University) и Kymlicka Will (University of Ottawa), New York University Press, New York and London, 1997;

австралиското право, забележал различни слабости врзани за правниот плурализам. И покрај тоа што тој безусловно ги поддржувал многуте такви барања за права, укажал дека признавањето на обичајното право често подразбира значајни ограничувања за членовите на групата, па и некои како што гарекол “чудни” казнувања и затворања...”⁵. Затоа, повеќето аргументи против правниот плурализам се темелат токму на овие стравови, односно на стравовите околу слободата на индивидуите, што се членови на некоја илиберална група, како и околу нивната немоќ да излезат од групата. Со други зборови, кога традиционалното право има ексклузивна јурисдикција врз членовите на заедниците и доколку постои можност за избор кој правен систем ќе биде практикуван, тогаш се јавуваат различни легитимациски проблеми. Ексклузивната јурисдикција, на пример, во милетскиот систем на Отоманската Империја, значела дека грижите во врска со базичните права на членовите се нагласени, а доколку обичајното право било реакционарно, репресивно, дискриминаторско, тогаш членовите немале можност да го избегнат или да го заобиколат. Во ситуации, пак, кога членовите им е дадена можност да изберат, каков што е случајот со Абориџините или со Индијанците (а се претпоставува дека по прво ќе се определат за племенските отколку за општите кривични санкции) – на овој начин се креира една нееднаквост во третманот. Се разбира, сето ова соодветна легитимација. Како и да е, проблемот е што членот на доминантната група, кој ќе изврши кривично дело, мора да се соочи со системски доминантната правна пресуда, додека членовите на не доминантната група би можеле да донесат една опортунистичка одлука - избирајќи го правниот систем кој се очекува да биде попопустлив.

Постои и една друга компликација, а тоа е дека не може со сигурност да се предвиди дека сите странки во еден спор неопходно ќе го изберат истиот правен систем. Муслиманите на пример, во некои земји, можат да избираат помеѓу муслиманското семејно право и општото семејно право, или, едниот од сопругниците може да бара развод согласно шеријатот, додека другиот, може да бара развод по основ на општото право. Ова ќе создаде дополнителен спор. Што е поформално барањето за правото, толку помала е тежината на грижите што ги носи со себе. Доколку обичајниот брак е признат, но се смета за легално идентичен на цивилниот брак, и доколку сопствениците на изворните поседи имаат исти права кои не се различни од оние бесплатните и покрај нивното различно потекло, тогаш, можноста за движење помеѓу различните системи, поверојатно е дека ќе создаде проблеми. Покрај ваквите ситуации на делумно признавање, можат да се создадат и други потешкотии, кои се од политичка или од теориска природа.⁶

Сепак, постојат примери за тоа дека правниот плурализам е изводлив. Законот за Ачи, во Индонезија, на пример, го прошири исламското право и за религијата. На ачиската провинциска власт и е доделана одговорност да го спроведува и да го имплементира, а сепак, централната власт се уште ја има моќта да ги назначува судиите на исламскиот суд, па така, исламскиот суд е

5 Крафорд, имено, забележал дека постои страв околу морално неприфатливото казнување (удирање/тепање); околу женските права; околу губењето контрола кај Абориџините во врска со правилата и со традициите и поради разорниот и дискриминаторски легален плурализам. За повеќе види кај: Crawford, J. “Legal Pluralism and Indigenous Peoples of Australia”, “The Rights of Subordinated Peoples”, уредено од Mendelsohn, O. & Baxi, U., Oxford, Oxford University Press, 1994;

6 За повеќе види кај: Levy, T. “Classifying Cultural Rights”, NOMOS XXXIX, Yearbook of American Society for Political and Legal Philosophy, уредници: Shapiro Ian (Yale University) и Kymlicka Will (University of Ottawa), New York University Press, New York and London, 1997;

паралелно воспоставен наспроти секуларниот судски систем, но, се аплицира на специфични области на исламското право. Претседателот на овој суд е назначен од Врховниот суд на Индонезија, а другите судии се именуваат од него, на предлог на Врховниот суд.⁷ Во Нигерија, пак, Уставот го отфрла именување и амблемирањето на етничките или на религиските конотации на политичките партии, но, афирмира политичко акомодирање преку усвојување на легален плурализам кој дозволува секоја држава да го институира шеријатскиот казнен законик во однос на персоналното право, а тоа важи само за муслиманите. За да се администрира казнениот законик, кој, сепак, оперира под доминацијата на современото право, на државите кои го сакале тоа, уставно им било дозволено да воспостават исламски судови кои би вклучиле и шеријатски жалбен суд, но кој, сепак, е под супервизија на Федералниот апелационен суд и на Врховниот суд на Нигерија.⁸

Од друга страна, правниот плурализам создава и сериозни проблеми, како што покажува и еден прилично индикативен случај. Имено, судењето на госпоѓата Амина Лавал предизвика големо внимание и надвор од Нигерија, бидејќи според шеријатскиот суд била осудена на смрт во 2002 година поради вонбрачна бременост. Оваа шеријатска пресуда, сепак, била оспорена на второстепен шеријатски суд, бидејќи овој суд, пак, подлежел на контролата од граѓанскиот федерален суд. По овој случај, шеријатскиот казнен систем омекнал, со што легалниот плурализам добил и на важност.⁹ Во една друга форма, слично, Каталонскиот граѓански законик, исто така, вклучува извесен правен плурализам. Тој не е задолжителен за натурализираните шпански граѓани, но се применува врз основа на рамките пропишани преку билатералните институции што постојат помеѓу Каталонија и Шпанија, а се однесуваат на фискалните и судските совети.¹⁰

Според ливајовата типологијата на барањата на културните групи се разликуваат барања за територијална самоуправа и автономија, кои се поврзани со структурите на владеењето и со идентитетот на управувачите. Наспроти нив, пак, постојат и токму барањата за признавање и спроведување (а еден такو тип е токму - правниот плурализам). Вториве барања, впрочем се однесуваат на содржината на правото. Но, содржината на правото во 21 век би требало да е таква што ќе овозможи максимум правда и супстантивната еднаквост за сите, а посебно доколку станува збор за третман на членови од посебни, а маргинализирани културни група. Во тој правец, правниот плурализам треба да се цени низ леките на либерлната правда и основните демократски и универзали начела истовремено овозможувајќи баланс со групноспецифичните културни потреби.

7 За индонезискиот правен плурализам види кај: Bertnard, J. "Indonesia's Quasifederalist Approach: Accommodation amid Strong Integrationist Tendencies", во "Constitutional Design For Divided Societies: Integration or Accommodation?", уредник Choundhry S., Oxford University Press, Oxford, 2008;

8 За повеќе види кај: Ejobowah, B.J. "Integrationist and Accommodations Measures in Nigeria's Constitutional Engineering" во "Constitutional Design For Divided Societies: Integration or Accommodation?", уредник Choundhry S., Oxford University Press, Oxford, 2008;

9 Види кај: Human Rights Watch "Political Shari'a Human Rights and Islamic law in Northern Nigeria", 16.hum.rts.watch.35, 2004. Достапно на <http://www.hrw.org/reports/2004/nigeria0904/nigeria0904.pdf>, и кај: Mustapha Adul Raufu "Ethnicity and the Politics of Democratization in Nigeria" од "Ethnicity and Democracy in Africa" n.257, (фус 13, стр.235, Bruce Berman, Dickson Eyoh & Will Kymlicka) уредувано од Curey James, 2004;

10 Keating, M. "Rival Nationalism in Plurinational State: Spain, Catalonia and Basque Country" о "Constitutional Design for Divided Societies: Integration or Accommodation?", уредник Choundhry, S. Oxford University Press, Oxford, 2008;

Доц. д-р Иванов Александър
 Югозападен университет „Неофит Рилски“, България

COMMERCIAL LIEN ACCORDING TO THE BULGARIAN AND GERMAN LAW

Abstract: The report is dedicated to commercial lien whose regulation in Bulgaria was recovered with the acceptance of part third of the Commercial Act in 1996. Despite the doubtless benefit of this security measured the essays published during the last decade are few. The court practice is also not very profound which would barely be due to its conflict-free application in the commercial turnover. Rather, the reason is the lack of clear image in the entrepreneurs regarding the preconditions and the operation of the commercial lien. The circumstance that source of reception under art. 215 of Commercial Act is § 369 and following of the German Commercial Law (HGB) imposes the use of comparative legal method of research. On the grounds of it made may be conclusions for de lege ferenda proposals, for example the action of the lien because the legislation in Germany is vaster and the court practice is significantly more comprehensive.

Key words: commercial lien; commercial deals; commercial security

The legal framework of commercial lien in Bulgaria was recovered with the adoption of part third of Commercial Act in 1996. Despite the doubtless benefit of this security measured the essays published during the last decade are few ¹. The court practice is also not very profound which would barely be due to its conflict-free application in the commercial turnover. Rather, the reason is the lack of clear image in the entrepreneurs regarding the preconditions and the operation of the commercial lien. The circumstance that source of reception under art. 215 of Commercial Act is § 369 and following of the German Commercial Law (HGB) imposes the use of comparative legal method of research. On the grounds of it made may be conclusions for de lege ferenda proposals, for example the action of the lien because the legislation in Germany is vaster and the court practice is significantly more comprehensive.

1. Preconditions

The trader is entitled to lien for its requested receivable against another trader from deal on movables and securities of the debtor concluded between them, legally obtained by the debtor – art. 315, par. 1, sentence 1 of Commercial Act. The regulations are disposed and the countries may negotiate other contents of the lien. ²

The commercial lien incurs only between traders which are simultaneously creditor and debtor to one another. Despite the regulations of the law it shall be adopted that it is sufficient the parties to have been traders to the moment of incurrance of the lien, i.e. the dropping of the “trader” capacity in one of the parties does not lead to invalidation of the lien.

While in accordance with art. 91 of Contracts and Obligations Act the receivable

¹ Except the quoted essays, to the commercial lien dedicated are two articles by the author: Regarding the preconditions on the commerce lien. Commercial law, issue 2/2005, page 71-88; Regarding the operation of the commercial lien. Market and law, issue 5/2006, page 21-26.

² Markov, M. Obligation law. Auxiliary book. Ninth education, S., 2014, page 119. This is underlined also with regards to the regulations in HGB Brox, Hans Handels- und Wertpapierrecht. 18 bearb. Aufl. Verlag C. H. Beck, 2005, s. 142.

of the creditor and the opposing receivable of the debtor shall be based on one and the same legal relation³, pursuant to art. 315 of Commercial Act such context is not necessary.⁴ The commercial lien is not precondition on the relation between the subject of lien and security through lien.⁵

The receivable of the retaining creditor (retainer) shall result of commercial deal concluded with the debtor against which the lien is director. Therefore, if a third party transfer its receivable against the debtor to the creditor, this receivable is not applied with the commercial lien on an item of the debtor. This restriction is designated to protect the debtor – the artificial creation of commercial lien to be prevented through cession of the unsecured receivable⁶. According to the opinion in Germany a right of lien shall be given also for receivable inherited by the creditor for the creditor inherits the personality of the deceased and the receivable passes without the will of the creditor. This shall also be valid in the case of acquiring commercial enterprise.⁷

According to § 369 I 1 HGB receivables of both parties shall result “from bilateral commercial deals concluded between them” In all cases both receivables shall result of deals that are commercial for the debtor as well as for the creditor.⁸ In the Bulgarian literature set is only the requirement the secured receivable to result from bilateral commercial deal.^{9,10} This understanding would lead to the conclusion that deal where the creditor has received actual power shall not necessarily be commercial for the debtor which might hardly be the purpose of the legislator.

It is not necessary the deal under which the creditor has an actual power over the items to be concluded between him and the owner. It is possible the actual power to be obtained with regards to deal concluded with the debtor under art. 315, par. 2, point 2 of Commercial Act.

According to the rule the commercial lien may be practiced only for chargeable receivables. Exceptions of this requirement are stated in details in art. 315, par. 5 of Commercial Act. The lien may not be practiced by the party which shall be contracting first. Sufficient is the chargeability to have incurred to the moment of practicing the right.

The receivable of the retainer may not be monetary as oppose to the line under art. 91 of Contract and Obligations Act. Paragraph 369 HGB requires monetary receivable or at least such receivable that may be converted into a monetary one – for example receivable for indemnification for damages due to guiltily inability to prestatio.¹¹ Registered valuables as well as documents are not receivables may not be subject to lien.

Prestatio which the traders owe to one another shall not be similar. Otherwise

3 Article 91, par. 1 of Contracts and Obligations Act: Those who have required receivable in relation to retaining, maintain, fixing or improvement of third party's movable is entitled to retain it until satisfied unless is dishonest. Such requirement is placed also by § 273 of German civil regulations (BGB).

4 The same is marked with regards to § 369 HGB – see Brox, Hans op.cit., s. 143.

5 See Judgment 566-2013-I commercial division of Higher Court of Cassation.

6 Brox, Hans op.cit., s. 144.

7 Hans Brox, however, adopts that in those cases lien may incur only if the debtor during the handover of the subject has known about the passing of the receivable – Ibidem.

8 Despite accepted is that sufficient is a receivable for handover of an item which is incurred because demolished is a bilateral commercial deal- Op.cit., s. 143.

9 Gerdzhikov, O. Commercial deals. 4th revised and completed issue, S., page 95. This is also marked in: Kozak, K. Commercial law notebook. Translated by the seventh German issue, S., 1920, page 128

10 Gerdzhikov, O. Commercial deals. 4th revised and completed issue, S., page 95. This is also marked in: Kozak, K. Commercial law notebook. Translated by the seventh German issue, S., 1920, page 128

11 Such is the prevailing opinion – Brox, Hans op.cit., s. 143. This is also maintained here with the operation of the revoked Commercial Act – Dzhidrov, P. Comment on the commercial act. Volume 4. Prototypical issue, S., 194, page 1297

the creditor with chargeable receivable may perform set-off which opposite to the lien has a payment effect to the amount of the smaller receivable.

The registered shares may not be subject of commercial lien for the opportunity the issuer has ensured to contradict to the objections he has against the primary creditor and against further successors, would be illusory. For the claimant, whose receivable was imposed for collection or instead of payment, those objections are unenforceable.¹²

The commercial lien may incur only on legally obtained by the creditor movables or securities of the debtor, i.e. the items should be in actual power of the creditor with the consent of the debtor¹³. The consent shall be present to the moment of receiving of the actual power. The consent may be given explicitly or silently, directly or indirectly. Indirect consent is when the items or securities have been handed over by a statutory proxy of the debtor without the latter to be familiar with it. When the debtor was notified of the handover of the item and does not contradict present is silent consent it to remain in actual power of the creditor.¹⁴ There is no lien under art. 315 of Commercial Act for individual who has established actual power on items through practicing the self-help right. It is sufficient that the creditor is in possession of a valuable when he may dispose with the item. Paragraph 369 I 1 explicitly states the bill of lading, lading registry and warehouse registry.¹⁵

The movables or the security shall be owned by the debtor. Important is the ownership of the debtor to the moment of incurrance and practice of the lien. Exceptionally, the creditor is entitled to lien on own item when he shall transfer it back to the debtor for the item economically belongs to the debtor's property. In art. 315, par. 2 of Commercial Act settled are two hypothesis, analogical to § 369 I 2 HGB. The lien exists also when the ownership of the items has passed over the creditor but he shall transfer it back. Such is the case with sale with reverse purchase negotiation under art. 333 of Commercial Act.¹⁶ It exists also when the ownership of the items was transferred to a third party for the debtor to the creditor but he should have transferred it back to the debtor. The rule quotes mandate relations of indirect representation, for example upon purchase by a commissioner.

The lien is dropped if the debtor has ordered otherwise until the transfer of the item or when the creditor has obliged himself to dispose with it in a certain way. In the first case the debtor handovers the item with certain designation which excludes the lien.¹⁷ The creditor has obliged to deal with the items in a certain way if for example has received them in order to handover them or pledge them to a party defined by the debtor. In the stated hypothesis the lien is kept if the circumstances under art. 15, par. 5 of Commercial Act are familiar by the creditor after handover of items or the securities.

In accordance to art. 315, par. 5 of Commercial Act the lien may be practiced also for un-chargeable receivables if the debtor is in opened insolvency proceeding or if undertaken is unsuccessful forced execution against the debtor.

12 See Ivanov, A. Regarding preconditions ..., page 80

13 See Judgment 66-2013 - I commercial division of Higher Court of Cassation. Sufficient also is indirect possession through third party, unless the debtor is not possessor - Brox, Hans op.cit, s. 144.

14 Dzhidrov, P. quoted essay, page 1300

15 Brox, Hans op.cit, s. 145.

16 Gerdzhikov, O., quoted essay, page 95, Hans Brox gives example with dissolved by the buyer sales contract due to insufficiency of the item - Brox, Hans op.cit, s. 144.

17 Katsarov, K. Systematic course in Bulgarian commercial law. Fourth edition. S., 1990, page 425

2. Action

The commercial lien rises under the effect of law, i.e. without needing the creditor to express a will for it. The commercial law as well as the source of reception HGB does not foresee obligation in burden of the creditor to notify the debtor that uses the lien – the debtor shall be notified at creditor's rejection to handover the withheld items. The incurrence of the commercial lien is not preconditioned on the request of the owner for handover of actual power on the items or the securities. Practicing lien is expressed, first of all, in the rejection of the creditor to handover to the withheld items as this way causes indirect psychic force on the debtor to meet his obligations. This suspensive objection may be practiced even out of court but if it is done in process initiated by claim for handover of items, it will lead to termination of the limitation period for the receivable of the retainer. If the commercial lien is recognized in court it shall rule a judgment for conditional sentence.¹⁸ The creditor may practice his lien with review of using the privilege to satisfy on the cost of the item and without the owner to have required return¹⁹

The lien operates also for third parties as long as they can contradict objections which the creditor has against the claim of the debtor for handover of the item – art. 315, par. 3 of Commercial Act. In the Bulgarian theory there is no unity on the issue of the opposability of commercial lien of private successors of the debtor. The understanding prevails that it is not enforceable to private successors unless they have taken the secured obligation.²⁰ The principles of succession and conscientiousness impose the creditor to be able to contradict his objection to third party if that party has obtained the item after he has claimed to the debtor that practices lien. Furthermore, it cannot be expected by the creditor to research whether the debtor is still an owner. This is why the conscientious credit who is not aware that after the receipt of the actual power on the item the debtor will transfer it to third party, may oppose his objection to this party (§ 372 I HGB).²¹ Necessary is de lege ferenda analogical rule to be established in Commercial Act.

According to article 91, par. 2 of Contracts and Obligations Act when subject of retaining are goods, the creditor may retain such quantity of them as needed to satisfy his receivable. The rule is the civil lien but shall be applied also for the commercial lien for it is an expression of principle for prohibition of misuse of rights.²²

The retaining creditor is entitled to preferential satisfaction from the value of the detained goods or securities.²³ If with regards to the debtor initiated are insolvency proceeding the creditor with lien is satisfied preferentially within the proceeding with second privilege in accordance to art. 722, par. 1, point 2 of Commercial Act. In Germany, in accordance with § 51 3 of Insolvency Act (InsO), in the insolvency proceeding the creditor's debtor with commercial law of withholding given is right of separate satisfaction from the subject of withholding. Analogical rule, de lege ferenda would be

¹⁸ This is the case also according to the German law – if the objection is respected this does not lead to revocation of the claim but only to ruling of simultaneous execution - Brox, Hans op.cit, s. 145. On the contrary, Silyanovski D. For the commercial lien, Judge Journal, issue 4 /1924, page 5.

¹⁹ Dzhidrov, P., quoted essays page 1308, Konov, T., quoted essays, page 118

²⁰ See Kalaydzhiyev, A. Obligation law. General part. Fifth edition, S., 2010, page 285 and Markov, M. quoted essays, page 119

²¹ Brox, Hans op.cit, s. 147.

²² The lien rests on the fairness principle and may not be applied where its application would contradict to its requirements – Dikov, L. Course in Bulgarian civil law. Volume 3, S., 1938, page 168. Vice versa, that the commercial lien is inseparable is maintained by Cholakov, L. Lien. Jurist Association Journal, 1915, page 206 and French jurists quoted by him Cabrye and Glasson.

²³ The retaining creditor uses fourth privilege according to art. 136, par. 1, point 4 of Contracts and Obligations Act.

envisaged in Bulgarian law as well.

The satisfaction of the retainer according to the Bulgarian law is performed by court order ²⁴(F. Rachev) Satisfaction without the court is an exception and may be done only where it is explicitly foreseen by law. As oppose to commercial lien, the statutory pledge (where such satisfaction is foreseen) incurs only in certain cases and in the presence of relation between the subject and the receivable. In accordance with § 371 II 1 HGB the satisfaction is according to the rules of BGB which hare valid for the right. This way the creditor is entitled to a choice whether to sell through public auction or if the subject has stock exchange or market price, to sell without intermediary, or if the item is distrained to sell it through bailiff. For the sale of the item, however, necessary is executive title, unless otherwise negotiated between the parties . ²⁵

As given by law against the will of the debtor security lien may be deviated through presenting due security – argument by art. 91, par. 4 of Contracts and Obligations Act in relation to art. 288 of Commercial Act ²⁶. Granting is not such security for it would deprive the retainer of his special privilege and would place the satisfaction on the dependence of the solvency of the grantor .²⁷

The commercial lien diminishes when executed is the secured obligation as well as when provided is due security by the debtor. The loss of actual power by the creditor in accordance with art. 315, par. 1 of Commercial Act also leads to termination of the lien.

²⁴ On the contrary, F. Rachev in Commercial law. Author Colleague, S., 1999, page 403

²⁵ Brox, Hans op.cit, s. 147.

²⁶ Konov, T. Objection for unexecuted contract and lien. S, 1996, page 136

²⁷ Such as Brox, Hans op.cit, s. 148.

355.45-055.2:005(497.7)

Доц. д-р Тони Петрески, e-mail: tonipetreski68@yahoo.com
 МСУ „Г.Р. Державин“ Свети Николе-Битола, Р. Македонија

доц. д-р Игор Ѓорески, e-mail: gjoreski.igor@yahoo.com
 Министерство за одбрана на Република Македонија

ЗАСТАПЕНОСТА НА ЖЕНИТЕ ВО ДОНЕСУВАЊЕТО НА ОДЛУКИ ВО ОДБРАНАТА

Апстракт: Досегашното ниво на застапеност на жените во раководниот кадар, а со тоа и во одлучувањето не е на задоволително ниво. Поради тоа, во Министерството за одбрана и Армијата на Република Македонија се прават напори да се подобри половата застапеност во раководењето и одлучувањето. Ефикасното и ефективно раководење и управување со системот на одбраната и вооружените сили на Република Македонија бара методолошки заснован процес на донесување на одлуки. „Ништо не е потешко и затоа ништо не е повредно, отколку да се биде способен да се донесе одлука.“ рекол Наполеон.

Клучни зборови: управување, човекови ресурси, одлучување, полова застапеност, одбрана.

WOMEN'S REPRESENTATION IN DEFENCE DECISION MAKING PROCES

Abstract: Current level of women's representation in the defence management staff, as well as in the decision making process in MoD is not satisfactory. Therefore, the Ministry of Defense and the Army of Republic of Macedonia is making efforts to improve gender representation in management and decision-making process. Efficient and effective governance and management system of defense and the ARM requires methodological based decision-making process. "Nothing is more difficult and therefore nothing is more precious than to be able to make a decision" quoted Napoleon.

Key words: Administration, human resources, gender representations, decision making

ВОВЕД

Во периодот 2005-2012 година беше спроведена радикална трансформација на Армијата на Република Македонија (АРМ), врз основа на темелните планови и заклучоци од Стратегискиот одбранбен преглед од 2004 година. Во 2006 година, обврската за служење на воен рок се замени со доброволно служење на воениот рок, со што Армијата постигна целосна професионализација со помал број на воен персонал и структура, но со значајно поголеми интероперативни распоредливи сили за учество во меѓународни операции предводени од НАТО, од ЕУ и од ООН. Ваквата состојба придонесе во Министерството за одбрана и Генералштабот на АРМ да се посвети поголемо внимание врз развојот на политиките за управување со човековите ресурси и другите стратегиски документи поврзани со оваа област, но и да се подобри половата застапеност во структурите на одбраната и Армијата, посебно во раководниот кадар и одлучувањето. Исто така се правеа напори да се

направи поатрактивна воената професија за припадничките од понежниот пол и да се зголеми нивното учество во Армијата. Меѓутоа, желбите беа едно, реалноста сосема нешто друго.

ПОЛИТИКИ НА УПРАВУВАЊЕ СО ЧОВЕКОВИТЕ РЕСУРСИ ВО МИНИСТЕРСТВОТО ЗА ОДБРАНА И АРМИЈАТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Теоретски и декларативно гледано, во Министерството за одбрана се разви релативно добра политичка и правна рамка за управување со човечки ресурси, но практичната имплементација на истите не е на задоволително ниво. За да се развие компонентата за следење на кариерата на вработените во Министерството за одбрана во 2006 година беше формиран Сектор за кадровски менаџмент. Овој сектор во суштина не успеа во потполност да ја изврши својата вистинска функција за која беше формиран. Ваквата состојба, најверојатно беше резултат на малиот временски период во кој функционираше овој сектор, како и на отсуството на политичка волја. Поради тоа со актуелната организациско структурална поставеност на Министерството за одбрана, овој Сектор беше интегриран во новоформираниот Сектор за човекови ресурси. Ваквата тенденција продолжи и во наредните години, иако Стратегијата за управување со човекови ресурси беше изработена и донесена уште во 2006 година.

Стратегијата за управување со човечки ресурси се состои од дваесет политики и седум специфични програми.¹ За жал дел од овие политики и програми сè уште не се донесени, а дел не се целосно имплементирани или не е започната фазата на имплементација. Поради тоа неопходно е во најскоро време да се ажурира оваа Стратегија, да се ажурираат постојните политики и програми и да се донесат сите политики и програми кои недостасуваат, и што е најбитно да се искаже, пред се политичка волја за истите да се имплементираат.

Друг обид којшто е направен за подобрување на ситуацијата во управувањето со човековите ресурси е поврзан за изработката и донесувањето на Стратегијата за привлекување на квалитетен персонал². Во неа се вели дека „политиката за привлекување персонал се базира на принципите на привлекување, селекција на високо мотивиран персонал, еднакви права и рамноправен пристап за сите, еднакви можности за учество во процедурата за прием и избор“. Понатаму се истакнува дека „основна цел на оваа политика е преку примена на современи модели, техники и тестови за привлекување да се добијат повеќе апликанти, да биде спроведена селекција во регуларна процедура и да биде направен избор на најдобрите“.³

Праксата наспроти зацртаното и проектираното малку е поинаква. Имено, со анализа на структурата на персоналот во Министерството за одбрана, од аспект на квалитетот и стручноста, се дојде до резултат дека таа е солидна, но сè уште не е на посакувано ниво. Одредени индиции укажуваа дека во натамошниот период таа се очекува да се влоши. Со цел да се заштити од овој несакан ефект, во МО се подготви Програма за задржување и привлекување на квалитетен и стручен персонал. Целта на оваа Програма е да се задржи квалитетниот и високо едуциран кадар во МО и АРМ и истиот поактивно да се ангажира за извршување на работните задачи во МО и АРМ. Од друга страна за извршување на раководните

¹ Стратегијата за управување со човечки ресурси се:

² Министерство за одбрана, „Стратегија за привлекување на квалитетен персонал“, Скопје, (2007).

³ Ibid.

должности во МО и АРМ потребна е квалитетна едукација и обука на персоналот. Во таа насока поголемиот број на раководни лица (воени и цивилни кои се дел од високото и средно ниво на менаџмент), континуирано се едуцираа и обучуваа во странство. Сите сегашни генерали, како и повеќето полковници и цивилни раководители поминале низ едукативните системи на земјите на НАТО. Тоа од една страна им овозможи на овие раководни кадри поблиску да се запознаат со процедурите, правилата и прописите во раководењето и командувањето, а од друга страна и успешно да го совладаат англискиот јазик.

ЗАСТАПЕНОСТ НА ЖЕНИТЕ ВО РАКОВОДЕЊЕТО И ОДЛУЧУВАЊЕТО ВО МИНИСТЕРСТВОТ ЗА ОДБРАНА И АРМИЈАТА НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Во МО и АРМ се прават напори да се зголеми нивото на застапеност на жените во Армијата. Генерално, политиката за еднакви можности е втемелена врз општо признатите цивилизациски принципи и базичните принципи од Уставот на Република Македонија, каде е утврдено дека „граѓаните на Република Македонија се еднакви во слободите и правата, независно од полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување, имотната и општествената положба“. Оваа политика претставува и основа на Програмата за еднакви можности во МО и АРМ донесена во 2005 година.

Со донесувањето на Резолуцијата 1325 на Советот на безбедност на ООН во 2000 година се пренесени заложбите на меѓународната заедница за зголемување на учеството на жените во креирањето и развивањето на мировната и безбедносна политика. Резолуцијата повикува на целосно и пропорционално вклучување на жените на сите нивоа на донесување на одлуки, во превенција на конфликти, во пост - конфликтните состојби и изградба и одржување на мирот.

Согласно податоците изнесени во Белата книга на одбраната на Република Македонија од 2012 година, „во МО се распоредени 976 лица од кои 197 се воен персонал на Армијата“. Односно моментално МО има околу 779 лица, државни и недржавни службеници. Генерално, застапеноста на жените во МО во рамките на државните службеници е околу 40%, а кај недржавните службеници е околу 20%. Застапеност на жените во раководните структури на МО е помала. Имено на новото на државен секретар нема жена, а од вкупно 13 државни советници само на едно место е поставена жена односно околу 14%. Состојбата со раководител на сектор е е полоша затоа што од вкупно 16 сектори на ниту една позиција не е назначена жена, а на ниво на помошник раководител на сектор (во просек секој сектор има по еден помошник или вкупно 16 позиции) има поставено 7 жени или околу 45%, додека жените најзастапени се на ниво на раководител на одделение со 17 раководни позиции. Оттука може да се заклучи дека влијанието на жените во процесот на донесување на одлуки во МО не е на задоволително ниво, затоа што застапеноста на жените на ниво на раководител на сектор е занемарена, а со тоа тие не се вклучени ни во структурите на одлучување преку Програмската и Управната група во рамките на системот за планирање, програмирање, буџетирање и извршување.

Состојбата со застапеноста на жените во Армијата на Република Македонија е на многу пониско ниво и е прикажана на следната табела.⁴

⁴ „Бела книга на одбраната“, (Министерство за одбрана, Скопје, ArberiaDesignh – Тетово, 2012), 58.

Р.б	КАТЕГО- РИЈА	31.07.2012		Мажн		Жени	
		Број	%	Број	%	Број	%
1	Офицери	991	14	905	91,4	86	8,6
2	Подофицери	1777	25	1579	88,9	198	11,1
3	Професионални Војници	3729	52	3617	97	113	3
4	Цивилни Лица	633	9	414	65,4	225	34,6
ВКУПНО		7130	100	6515	91,4	615	8,6

Полова застапеност во Армијата

Подобрувањето на условите за работа и следењето на трендовите во модерните армии почнува да дава ефекти, што може да се види од сè поголемата заинтересираност на жените за служба во Армијата, чија застапеност моментално е ниска и изнесува 8,6%. Застапеноста на жените во офицерскиот кадар изнесува 8,6%, а на раководните позиции на ниво на НГШ, ЗНГШ, ДГШ, и командните позиции на ниво на Команда, на ниво на бригада и пониско на ниво баталјон нема поставено ниту една жена. Односно може да се заклучи дека највисокиот чин кој го има добиено некоја жена е на ниво на полковник. Од ова може да се констатира дека жените не се застапени во одлучувањето во ГШ на АРМ и во командувањето со единиците на стратегиско и оперативно ниво.

На Конкурсот за Воената академија „Генерал Михаило Апостолски“ во 2012 година, од пријавените, 25,15% се жени, додека вкупниот процент на застапеност на жените во Воената академија изнесува 25%. Треба да се напомене и дека 25% од слушателите - кадети во Центарот за обука на пилоти припаѓаат на женскиот пол. Дополнително, во јуни оваа година, при пријавувањето за доброволно служење воен рок, 4,06% од пријавените беа жени, додека процентот на примени кандидати - жени изнесува 5,30%.⁵

Оттука, во визијата за развој на одбраната даден во Белата книга на одбраната тежиште е ставено на привлекување на квалитетен персонал и задржување на најквалитетниот кадар во МО и АРМ и на развивање на Програма за професионален развој на лидери/менаџери. Со тоа се очекува да се надмине ваквата состојба со застапеноста на жените во одлучувањето во МО и АРМ.

Во тој контекст, Министерството за одбрана имајќи ја предвид важноста на меѓународните обврски за родова еднаквост особено Резолуцијата 1325 на Советот за безбедност на Обединетите Нации која се однесува на жените, мирот и безбедноста, како и Конвенцијата за отстранување на сите форми на дискриминација на жените, заедно со 3 земји од Западен Балкан (Црна

⁵ Програма за еднакви можности на мажите и жените, <http://www.morm.gov.mk/content/?CA8B2F28CF-0374CEC6C372A9772DBB034F066062>

Гора, Србија и Босна и Херцеговина) стана дел од проектот на SEESAC/UNDP - "Зајакнување на регионалната соработка за половата интеграција во реформите на безбедносниот сектор". Соработката на регионално ниво ќе се однесува на подготовка на заеднички решенија на заедничките предизвици во регионот, односно препознавајќи ја потребата од застапеност на правична родова перспектива во реформите на безбедносниот сектор со цел да се гарантира дека најдобро ќе одговара на потребите на општеството.

Министерството за одбрана на Република Македонија во насока на развој на еднаквите родови можности, како и во улога на носител на Стратешката област „Жени, мир и безбедност“ во Националниот план за акција за родовата рамноправност, прави решителни напори и презема сеопфатни активности за вклучување на родовата перспектива во одбранбената политика.

За таа цел, во рамките на Министерството беше конституиран Комитетот за родова перспектива и родова рамноправност чија задача е координација на планираните активности, мониторинг и евалуација на процесот на имплементација на донесените програми, како и креирање иницијативи за донесување на нови документи од областа.⁶

Значењето за развој на оваа област во системите за одбрана и безбедност беше потенцирано и од министерот за одбрана, Фатмир Бесими, кој посочи дека „рамноправноста како една од придобивките на современото претставува гарант за искористување на целокупните потенцијали на сите индивидуи, недискриминирани по ниту една основа. Денес да се носи униформа, да се командува или да се биде во врвот на хиерархијата не е привилегија само на мажите“.

Република Македонија еднаквите можности на жените и мажите ги регулира со Уставот како највисок конститутивен акт, но и со инкорпорирање на родовиот концепт во законската регулатива (Законот за еднакви можности, Законот за спречување на сите форми на дискриминација) како и со Стратешките документи за имплементирање на утврдените одредби (Националниот план за акција за родова рамноправност, Стратегија за родова заедница).

Воедно како една од целите на „Програмата за еднакви можности на мажите и на жените во Министерството за одбрана и во Армијата на Република Македонија“ е „Да се обезбеди континуиран развој во реализацијата на правото на еднаквост и создавањето на еднаквите можности“⁷, при што конкретно дефинирани задачи на краток и на среден рок се едногодишните акциски планови во кои ќе се утврдат приоритетите, начинот на нивно спроведување и предвидениот буџет, очекуваните резултати, како и квалитативно - квантитативните индикатори за постигнатиот успех.

ЗАКЛУЧОК

Најголем предизвик со кој се очекува да се соочи МО и АРМ во иднина ќе биде привлекувањето и задржувањето на квалитетен персонал. „Затоа е неопходно во кус временски период да се унапреди системот за управување со персоналот во МО и во АРМ, кој ќе овозможува ефикасно управување со кариерата на воениот и на цивилниот персонал, како и соодветно пополнување на АРМ.“⁸ Со цел оваа определба во Стратегијата за одбрана да доживее конкретна реализација,

⁶ Ibid

⁷ Ibid

⁸ Стратегија за одбрана на Република Македонија, 15.

потребна е практична имплементација на веќе постоечките стратегиските документи од областа на управувањето со човековите ресурси (Стратегијата за управување со човекови ресурси, Стратегијата за привлекување на квалитетен персонал, Програма за задржување и привлекување на квалитетен и стручен персонал) и донесување на нови за оние области каде што нема такви документи.

Исто така, потребно е да се вложат напори кон подобрување на половата застапеност во раководењето и во одлучувањето во Министерството за одбрана и АРМ, а тоа подразбира поставување на жени на раководни позиции на ниво на раководител на сектор. Раководството во Министерството за одбрана и ГШ на АРМ треба да има поголема доверба во лицата од понежниот пол и истите да ги вклучи директно во процесите на одлучување. Додека во АРМ потребно е да им се даде поголема доверба на лицата од понежниот пол во командувањето со единиците, не само на тактичко ниво туку и на оперативно ниво.

ЛИТЕРАТУРА

1. „Програма за соодветна и правична етничка застапеност“, Министерство за одбрана, 2012.
2. Програма за еднакви можности на мажите и жените, <http://www.morm.gov.mk/content/?CA8B2F28CF0374CEC6C372A9772DBB034F066062>
3. „Стратегијата за управување со човековите ресурси“, Министерство за одбрана, (2004).
4. „Стратегија за привлекување квалитетен персонал“, Министерство за одбрана, 2007.
5. „Стратегија за одбрана на Република Македонија“, („Сл. весник на РМ“, бр30/10).

323.22/.28(497):327(100-69)-22.58

Д-р Митревска Јагода

МСУ „Г.Р. Державин“ Свети Николе-Битола, Р. Македонија

ПОЛИТИЧКИТЕ КРИЗИ НА БАЛКАНОТ И СФЕРИТЕ НА ВЛИЈАНИЕ ОД ГЕОПОЛИТИКАТА НА ЕУ,САД, РУСИЈА (АНАЛИТИЧКИ ОСВРТ)

Апстракт: Сферите на влијание од геополитиката на Балканот се актуелната дебата и политички кризи кои се повеќе се продлабочуваат од идеолошки и меѓуетнички карактер со што може да доведе нови конфликти. Деновиве на 25.03.2017 год. се навршуваа 60 год. од потпишување на Римскиот договор кој е потпишан од 27 земји членки, донесена е Римска декларација со која се разгледани проблемите со кој се соочува ЕУ: порастот на евроскептицизмот кој го шират националистичките партии, зголемување на солидарноста, „Брегзит“, економската и мигрантската криза, политичките кризи на Западен Балкан. За геополитиката на Балканот е исто така важно како ќе се движи политиката на актуелната администрација на САД – Доналд Трамп, надворешната политика на Руската Федерација која се повеќе пројавува економско-политички интерес за земјите од экс-југословенските држави. Регионалната криза зависи и од функционалноста на ЕУ за решавање на статусот на балканските земји. Останува будно да ја следиме геостратегијата и геополитиката за зачувување на сегашните граници на земјите од Балканот. Во 2018 год се навршуваат сто години од Версајскиот мировен договор со кој може да биде на повидок нова карта на Европа.

Клучни зборови: Геополитика, Балкан, ЕУ, САД, Русија, политички, регионални кризи, политички договор.

POLITICAL CRISIS IN THE BALKANS AND THE SPHERES OF GEOPOLITICAL INFLUENCE FROM EU, USA AND RUSSIA (ANALYTICAL OVERVIEW)

Abstract: The spheres of the geopolitical influence at the Balkan and its political crisis are current debate, they are deepening the ideological and ethnic character which can produce new conflicts. On 25.03.2017 marks 60 years from the Roman agreement, which is signed from 27 countries and adopted the Roman declaration which address the facing problems of EU: the rise of euroscepticism spread from nationalist parties, increasing solidarity, "Brexit", economic and migrant crisis, political crisis of West Balkans. Political movements of the new administration of USA- Donald Trump is also important for the geopolitics at the Balkans, and Russian Federation also sees its economic and political interest for ex-Yugoslav countries. Regional crisis also depends from the functionality of EU for solving the status of the Balkan countries. It remains closely to observe the geostrategy and geopolitics for saving the current borders of the Balkan countries. In 2019 year marks a century from the Treaty of Versailles which can announce a new map of Europe.

Key words: Geopolitics, Balkan, EU, USA, Russia, political, regional crisis, political agreement

Историјата е сведоштво за минатото која не подучува за иднината, врз база на фактите често пати се повторува .

Балканскиот регион низ историското минато преставувал “јаболко на раздорот” во креирањето на влијанието на политиката на големите империјалистички интереси на државите. Во периодот на 19 век и почетокот на 20 век на Балканскиот полуостров се случуваа воени дејствија од Отоманската империја, во периодот од (1912-1918год.) Првата Балканска, Втората балканска војна и Првата светска војна кои завршуваа со политички договори меѓу победниците на овие простори со што беше постигнат Лондонскиот мировен договор (18 Април 1913 год), Букурешкиот мировен договор (30 Јули 1913 год.), Версајскиот мировен договор (28 Јуни 1919год.). При крајот на 19 векна Балканот се создадени три нови држави Грција, Бугарија, Србија. Во тој период се прекројуваа границите на Балканот помеѓу нациите во кој Македонија беше поделена со “Букурешкиот мировен договор” помеѓу Бугарија, Грција и дел во Албанија. На 1 Декември 1918год. е формирано кралството на балканските држави Срби, Хрвати и Словенци. Балканот природно е стара цивилизација на континентот Европа кој и во периодот на антиката и средниот век доживувал демографски поделби политички влијанија на победниците историски промени помеѓу етникумите на старата цивилизација. Во периодот на Втората светска војна (1939-1945год.) со крајот на таа војна победниците СССР, САД, Велика Британија го постигнуваат договорот во Јалта (Февруари 1945год.) за поделба на Европа на Исток со СССР и Запад со САД. Или процесот на поделба на повоена Европа на два блока во која Балканските држави т.о. Словенците, Хрватите, Србите, Босанците, Македонците, Црно Горците и останатите помали етнички заедници меѓу кои и албанското малцинство се во една федеративна држава СФРЈ, земја која опстојуваше цели педесет години во заедништво со различни култури со една цел “братство единство” земја која опстојуваше помеѓу два блока Исток-Запад повоена Европа т.о. Западот кој функционира како семејство на суверени држави земји кои се разликуваа од Истокот.

Со падот на “Берлинскиот ѕид” во 1989-1990год. односно крајот на студената војна помеѓу големите светски сили СССР-САД доаѓа до нова свера на влијание на политиката, процесот на демократизација на Источна Европа и ширење на границите на политиката на ЕУ кон некогашните земји од комунизмот при што се зголемува влијанието на геополитиката на Северноатланскиот пакт и ЕУ се до границите на Руската федерација. Од овај аспект ми дава до едно аналитичко размислување за поделеноста на светот, ако заврши студената војна тогаш логично е да се реструктурира и Северноатланскиот пакт ?

Распадот на Источниот блок доведе и до распад на југословенската држава при тоа што мирниот дотогашен Балкан повторно се најде во војна и со крајот на тие војни произлегоа два најразлични меѓународни договори, Дејтонскиот за (Босна и Херцеговина) и (Охридскиот рамковен договор 2001год) за Македонија. Од овие договори добивме лошо функционални држави земји кои долго чекаат за влез во ЕУ. Бадинтеровата комисија во 1991год. после прегледот на уставите на југословенските републики кои конкурираа за независност одлучи да Македонија и Словенија се единствени држави кои ги исполнуваат условите. Македонија и натака се соочува со проблеми и долг пат на одење кон ЕУ после донесената Лисабонска декларација (Јануари 1992год.) Европската заедница и даде ултиматум на Македонија да го промени своето име.

БАЛКАНСКИТЕ ЗЕМЈИ ВО НОВИ ПОЛИТИЧКИ КРИЗИ.

Додека ЕУ и НАТО се грижеа до каде после Украина ќе стигне следниот предизвик до силната економско- политички јака Русија, гледаа во погрешна насока на најнепосредната опасност на Балтикот, наместо на Југоистокот на Балканот. По војните во бивша Југославија во 90-тите години на минатиот век, два главни фактори помагаа за стабилизирање на Западен Балкан, петте поранешни држави од Југославија сеуште не се земји членки на ЕУ вклучувајќи ја и Албанија. Надежта за приклучување кон ЕУ ги поттикнуваше демократските процеси и реформи како надеж дека земјите во заедништво на европското семејство ќе ги зацврсти конечно помирувањето на народите на Балканот. Економската светска криза од 2008 год, кризата за долговите во еврозоната бегалската криза од Блискиот Исток, "Брегзит" и растечкиот популистички национализам проширувањето на ЕУ е замрено. "Украинската обоена револуција", "Турската пролет" Сириската војна и тероризмот го влошија и политичкиот поредок на светот помеѓу ЕУ, НАТО, САД - кон Русија. Балканските земји се исто така дел од геополитичките сфери на влијание на големите сили. Република Македонија и Србија се единствените земји кои не се согласија со ЕУ за воведување економски санкции кон Русија а исто така го потпишаа договорот за гасификација т.о. минувањето на руски гас по рутата наречена "Турски тек". Ваквата економско-старешка соработка предизвика незадоволство на ЕУ кон Србија и Македонија кои не ја спроведуваат европската политика, според мојата анализа стравот на ЕУ и партнерскиот однос со САД, од руското влијание на Балканот. Ваквата меѓународна политика се чувствува во балканските земји на крива политичка состојба од дестабилизирачки фактор поттикнување на национализам и романтизам за формирање на големи држави на Балканот, како што во последно време актуелна е идејата од албанските политичари "Голема Албанија" како идеја од минатиот век што доведува до меѓуетнички конфликти, тероризам поттикнат од религиозни побуди. Политичките кризи на Балканот стануваат се поинтензивни. Во Босна и Херцеговина која со години е разделена помеѓу две федерални единици хрватско-бошњачки дел на Федерација и Република Српска чиј претседател Милорад Додик се залага за референдум за независност отцепување од БИХ и соединување кон Република Србија. Милорад Додик се залага за продлабочена соработка со Русија при што наиде на критика од европската бирократија, состојбата во БИХ е политички напната. Состојбата исто така е влошена помеѓу односите на Србија и Косово. Косовскиот парламент усвои резолуција во која безусловна барање за ослободување на бившиот косовски премиер и командат на ОВК, кој е обвинет за злосторство врз српското население на Косово. Нивниот ултиматум е прекин на дијалогот со Београд се до ослободувањето на Рамуш Харадинај. Покрај тоа спорови настана со конкретизирање на косовската најава за формирање на војска исто така и трансформација на Безбедносните сили. На ваквите барања се спротистави Србија и премиерот Вучиќ со што кажува дека формирањето војска е кршење на Резолуцијата на СБ од ООН 1224. Ваквата политичка криза меѓу двата етникуми на Косово може да доведе до нов конфликт. Состојбата во Црна Гора не е ништо подобра во однос со останатите земји од регионот. Идеолошката поделеност на политиките партии десниот и левиот блок имаат различни ставови по односот на влез во НАТО. Немирите кои се случуваа на денот на парламентарните избори на 15 октомври 2016 год., од терористички напади кои беа наменети како напад врз

владиини функционери доведе до меѓусебни обвинувања помеѓу Западот и Русија и нивните влијанија. Влезот на Црна Гора во НАТО треба да се случи во мај 2017 год, како 29 членка, меѓутоа тенки се изгледите за влез на другите балкански земји. Состојбата во Албанија се повеќе се влошува и работата на владата е парализирана од февруари 2017 од опозицијата која бара предвремени избори со што опозицијата обвинува за кршење на човековите права, корупција, недостаток во слободата на говорене и медиумите, немање права на ромската заедница. Политичката криза во Македонија долго трае од 24 декември 2014 год, па се до денес 2017 год, и станува се произвесен нејзиниот крај и покрај последните предвремени избори кои се одржаа 11 декември 2016 год, кои произлегоја од „Пржинскиот договор“, воден од бирократијата на Брисел (ЕУ) политичкиот консензус на политичките партии, не вроди со плод за деблокада на институциите. Уличната демократија од народот е се погласна низ градовите во Македонија кои се револтитани од таканаречената “Тиранска платформа” која е донесена од албанските политички партии и премиерот на Албанија Еди Рама на 7.01 2017 год. во која се застапени зголемени барања т.о излегување надвор од Рамковниот договор (2001) односно двојазичност на целата територија на албанскиот како втор официјален јазик, менување на химна, грб, редефиниција на Уставот на Р. Македонија. Ваквите барања на албанските партии доведоа а до голема поделеност помеѓу двете најголеми македонски партии СДСМ - ВМРО-ДПМНЕ, кои имаат различито гледиште по однос на државотворноста на Р.Македонија. Станува се поголема политичка поделеност во општеството помеѓу граѓаните кои се залагаат за зачувување на Унитарна Р.Македонија и граѓани кои гледаат воздржаност во однос на барањата на албанците. Ваквата поделеност е секојдневно се радикализира, тенка е нишката за предизвикување на граѓански конфликт и меѓуетнички судир. Најтешката Уставна криза ја доживува Македонија од 1990 па се до денес со мешање на внатрешните работи на Р.Македонија од страна на соседна земја. Улогата на високите преставници од ЕУ како првиот дипломат Федерика Могерини која го посети регионот на 1.03 2017 год. И посетата на еврокомесарот Јоханес Хан на Македонија на 21.03 2017 год, јавно не ја осудија таквата платформата која е наметната во државата. Ова можам да го констатирам како двоен стандард на ЕУ кон одредени земји на Балканот. Десната конзервативна партија ВМРО-ДПМНЕ повикува на неприфаќање на таа албанска платформа, додека левата опција СДСМ во потполност ја прифаќа. Изјавите на одредени албански политичари Зијадин Села со радикален говор за непостоење на македонската нација говори за терминот “славомакедонци” дополнително го зголемува револтот на македонското население. Дали на повидок е трет “Пржински договор” или нови парламентарни избори? Мојата анализа се состои во три елементи: Уставна криза во која Претседателот Иванов не ја прифаќа платформата како услов за формирање на влада од СДСМ и албанските партии, со што смета дека е загрозувана унитарноста на државата. Второ голема политичка разлика меѓу македонските партии во однос на државноста, промена на името Македонија од страна на албанските партии. Македонија помеѓу Истокот и Западот помеѓу парадоксите на ЕУ и Брисел. Се почести се предупредувањата на руското министерство за надворешни работи Сергеј Лавров кој на 23.03 2017 год (www.blic.rs) ги предупредува западните земји на опасност на заострување на ситуацијата во Македонија. Длабокиот јазол за влез во ЕУ на Балканските земји кој е највен како долг период до 2025 од фактот што Европа е соочена со внатрешни

проблеми со најава за излез од ЕУ на Велика Британија “Брегзит” мигранската криза од Блискиот Исток, земјите од Вишеградската група (Унгарија, Чешка, Словачка, Полска) кои се почесто алармираат незадоволство од неолибералната политика и излез од ЕУ. Се почести и на повидок се национални десни европски партии кој се незадоволни од функционирањето на ЕУ, како што е Марин Ле Пен лидер на партијата “Национален фронт” кандидат за претседател на Франција со тезата “Европската унија е неуспешен експеримент затоа таа треба да заврши” (www.kurir.rs.22.01.2017). Границите на политиката на Меганиво т.е. меѓународните односи во светите на влијание на светските сили САД и Русија зависи од нивниот интерес на билатералните односи на новата администрација на републиканецот Доналд Трамп и администацијата на Путин кој најавуваат продлабочени взаемни добри односи во поглед на политиката во светот, можеме да се надеваме на нови вредности на идентитетот на националните држави, стабилност на светот во борба против тероризмот, борба против корумпираните институции на светскиот поредок кои прават политички потрес на нестабилност во светот.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА:

1. “Могерини на Западен Балкан, регионот кој не напредува кон ЕУ” -<http://www.dw.com> (01.03.2017)
2. “LAVROV O BALKANU” Kriza u Makedoniji je VEŠTAČKA, Crna Gora popustila pred UCENAMA” - <http://www.blic.rs> (23.03.2017)
3. “Македонија – опстанак или нестанак” - <http://www.politika.rs> (10.03.2017)

347.736/.739(497.7)

Асс. м-р Елена Златева, e-mail: elena.zlateva@msu.edu.mk
 МСУ „Г.Р. Державин“ Свети Николе-Битола, Р. Македонија

Проф. д-р.Димитар Гелев, e-mail: gelev2000@yahoo.com
 Правен факултет „Јустинијан Први“, УКИМ - Скопје, Р. Македонија

УЛОГАТА,ЗНАЧЕЊЕТО И ПРАВНИТЕ ПОСЛЕДИЦИ НА СТЕЧАЈНАТА ПОСТАПКА ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Апстракт: Целта на овој труд е да се согледа што претставува стечајната постапка во Република Македонија.Стечајот претставува процес преку кој се намируваат доверителите од имотот на должниците и во пракса е доста битен за едно општество бидејќи идејата е да им се помогне на неликвидните трговски друштва кои работат со загуба.На крајот на трудот ги разгледуваме последици кои настануваат по отворањето на стечајот како коректив на штетното економско однесување на трговските друштва.

Клучни зборови: стечај, стечајна постапка, доверител, должник, неликвидност

ROLE, IMPORTANCE AND LEGAL CONSEQUENCES OF BANKRUPTCY PROCEDURE IN REPUBLIC OF MACEDONIA

Abstract: The purpose of this paper is to see the bankruptcy procedure in the Republic of Macedonia. The bankruptcy is a process through which the creditors are being settled of the assets of debtors and in practice is very important for a society because the idea is to help the insolvency companies who are working with lost. At the end of the paper we consider the consequences arising after the opening of bankruptcy as a corrective to the harmful economic behavior of the companies.

Keywords: bankruptcy, bankruptcy procedure, creditor, debtor, insolvency

ВОВЕД

Кога се говори за поимот стечај се мисли на правно детерминиран процес преку кој се намируваат доверителите од имотот на должниците, односно стечајот е еден од начините за престанок на едно правно лице како најстрога мерка, поради фактот што своите доспеани парични обврски спрема доверителите, работниците или државата, тоа правно лице не успеало да ги плати.

Кога доверителите не можат да се намират потполно и одвоено од имотот на должникот односно стечајната постапка се спроведува исклучиво доколку се исполнети условите за нејзино спроведување. Како синоним на зборот стечај се применува зборот „смрт“ на трговските друштва поради фактот што стечајната постапка се спроведува кога трговското друштво престанува да постои.

Во пракса стечајот е доста битен за едно општество, поради тоа што идејата за стечајот е да им помогне на неликвидните трговски друштва кои работат неуспешно односно со загуба, да престанат со својот деловен потфат, па така стечајот треба да овозможи елиминација на сите правни субјекти кои доживеале неуспех во стопанството, и да овозможи алокација на имотот на тие правни

субјекти.

Стечајната постапка има за цел колективно намирување на доверителите на стечајниот должник со впарничување на должниковиот имот и распределба на остварените средства на доверителите или преку продолжување на деловниот потфат со план за реорганизација. Колективното намирување на доверителите преставува рамноправно намирување на истите што значи дека ни еден доверител не може да биде фаворизиран пред другите што се од ист исплатен ред.

УСЛОВИ ЗА ПОВЕДУВАЊЕ НА СТЕЧАЈНА ПОСТАПКА

Стечајната постапка може да се отвори доколку се исполнети условите кои се предвидени во Законот. Основен услов за да се отвори постапка за стечај односно да се започне постапка за реорганизација е должникот да биде неспособен за плаќање.

Во членот 5 во Законот за стечај е наведено дека "ќе се смета дека должникот е неспособен за плаќање ако во период од 45 дена од која било негова сметка, кај кој било носител на платниот промет, не е исплатен износот што требало да биде исплатен врз основа на важечките основи за плаќање."¹

Законот за стечај на Република Македонија од 2006 година во поглед на условите за поведување на стечајна постапка, како основен услов за поведување на стечајна постапка ја предвидува неликвидноста. Неликвидноста односно неспособноста за плаќање на должникот преставува неможност да се плати односно тоа е состојба кога должникот не е способен да изврши намирување на своите пристигнати парични обврски. Се смета дека должникот е неликвиден доколку кумулативно бидат исполнети два услови и тоа: доколку должникот не исплатил некое побарување кое се наоѓа на негова сметка по кој било важечки основ за плаќање и исто така другиот услов кој треба да биде исполнет заедно со првиот е неплаќањето на важечкиот основ до денот на поднесувањето на предлогот да поминал одреден врменски период од 45 дена.

Неликвидноста како услов за поведување на стечајна постапка претставува општа, основна и редовна причина. "Општа причина е бидејќи, истата, се однесува на сите видови стечајни должници и на сите видови стечајни постапки на неликвидност. Основна е бидејќи на неа се заснова новото стечајно право и редовна е дека стечајната постапка без исклучок, се спроведува како последица на оваа причина".²

ПОСЛЕДИЦИ ОД ОТВАРАЊЕ НА СТЕЧАЈНАТА ПОСТАПКА

Правните последици од отварањето на стечајната постапка започнуваат да дејствуваат веднаш кога на огласната табла на судот е истакнат огласот дека е отворена стечајна постапка, тие правни последици можат да бидат различни и тоа:³

1. Правото на должникот да управува и да располага со имотот што влегува во стечајната маса преминува на стечајниот управник
2. Доверителите не можат во извршна постапка да ги намируваат своите побарувања
3. Престанок на договорите за работа меѓу должникот и неговите работници под услови утврдени со закон, раскинување на менаџерските

¹ Член 5, став 2 од Закон за стечај, "Службен весник на РМ", бр. 34/2006, 126/2006, 84/2006

² Милан Недков и Тито Беличанец, Право на друштва, книга втора, Скопје, 2008 година, стр. 429

³ А.Николовски, С.Плавшиќ, Трговско право, Скопје, 2005, Стр.162

- договори
4. Се формира стечајна маса во која влегува целиот имот на должникот
 5. Гасне сметката на должникот и овластувањата на лицата, а стечајниот управник отвора нова сметка
 6. Во фирмата или името на должникот се додава ознака „во стечај“.

Решението се објавува на оглас за отворената стечајна постака и се истакнува на огласната табла на судот. Тоа значи дека наредниот ден по објавувањето на огласната табла, настапуваат законски правните последици⁴

Последиците се однесуваат и влијаат врз доверителите, должникот, вработените и другите субјекти кои учествуваат или се инволвирани во стечајната постапка.

Во однос на доверителите, најпрво престанува да тече камата на необезбедените побарувања, а камата ќе тече само доколку така е договорено. Потоа престанува да тече плаќањето на обврските спрема доверителите.

Со отворањето на стечајната постапка, доверителите своите побарувања ќе можат да ги пријават до стечајниот управник, и истите ќе им бидат исплаќани рамноправно со останатите доверители.

Престануваат различните односно обезбедувачките права што доверителите ги стекнале во последните три месеци пред поднесување на предлогот за отворање на стечајната постапка.

За време на постапката должникот има простор да им исплати штета на доверителите кои ги оштетил доколку го намалил имотот пред или по отворањето на стечајната постапка, доколку таква штета побараат самите доверители. Доверителите меѓутоа не го губат стекнатото право на пребивање при отворање на стечајната постапка, односно ако доверителот има пристигнато побарување, а должникот исто има побарување од доверителот, правото на пребивање односно компензација останува да важи.

Доверителите со поднесување на тужба стекнуваат и право на побивање на правните дејствија на стечајниот должник. Во ситуација каде е отворена стечајна постапка, тие своите права како доверители можат да ги остваруваат единствено во судската стечајна постапка и никако надвор од неа.

Заштитата која ја уживаат доверителите е уредена во Законот за стечај, во одредби од Законот за трговски друштва и Законот за облигациони односи.

Правните последици од отворањето на стечајната постапка исто така се одразуваат и кај должникот. Како прва последица е тоа што кај него се запираат сите присилни извршувања врз жиро сметките и врз имотот на должникот. Престануваат овластувањата на органите на управување, а правото за располагање на имотот се пренесува на стечајниот управник. Покрај ова престануваат и овластувањата на потписниците на сметките.

Во однос на имотот на должникот, на денот на отворање на стечајната постапка на истиот како што е затекнат се врши попис од страна на стечајниот управник и не смее без одлука на органите на стечајната постапка да биде отуѓен

Должникот е обврзан истиот имот да не го оптоварува или отуѓува, како и да не смее да прима било какви поштенски пратки, односно истите да му бидат доставувани на стечајниот управник.⁵

Во однос на вработените со денот на отворањето на стечајната постапка на сите им престануваат договорите за вработување односно им се прекинува

⁴ Закон за стечај, Службен весник на Р.Македонија бр.34/2006

⁵ Закон за Стечај Службен весник на Р.Македонија бр.34/2006

работниот однос по сила на Закон, со тоа што истите повеќе не примаат плата ниту пак други права кои им следувале од работниот однос. Тие добиваат статус на работници кои заради стечај останале без работа и имаат права пред Агенцијата за вработување на Р.Македонија. Доколку на вработените не им се исплатени последните 3 плати и придонеси од плата во период пред отворањето на стечајната постапка, тогаш тие претставуваат обврски од повисоко ниво во стечајната постапка и се исплаќаат пред останатите обврски.

Правните последици се однесуваат и на другите субјекти кои се дел од стечајната постапка. Остануваат во сила и договорите за закуп во ситуација кога должникот е закуподавец од причина што тие носат приходи кои се важни за стечајната маса. Кога должникот е закупец, стечаниот управник може и му е дозволено да го откаже договорот.

Од денот на отворањето на стечајната постапка престануваат сите полномошна кои се издадени од должникот, и за сите понатамошни дејствија околу застапување на имот и интереси на правното лице-должник, стечајниот управник има овластувања да издаде ново писмено овластување - полномошно.

ЗАКЛУЧОК

Во трудот, беа разгледани условите за поведување на стечајна постапка преку стечајната легислатива во Република Македонија, како и кои се последиците од поведената стечајна постапка во однос на субјектите во постапката.

Според претходно наведеното, стечајот односно стечајната постапка се дефинира како збир на правила со кои се регулираат правните односи помеѓу доверителите и должниците, како и на доверителите меѓу себе, правилата за присилно и рамномерно намирување на доверителите од имотот на должникот кој останал по одреден основ неспособен да плаќање и извршување на своите пристигнати обврски. Оштетената страна односно доверителот, во таков случај има можност да ги штити и остварува своите права во определена законска процедура со иницијални акти и да покрене постапка за стечај.

Во однос на водењето на стечајната постапка, како услов кој е содржан во одредбите на нашиот закон за стечај, е предвидена неликвидноста. Состојбата на неликвидност претставува состојба во која должникот не може да ги исполнува своите обврски, па од овој аспект во Република Македонија трговско друштво може да отиде во стечај само доколку е неликвидно.

Според истражувањата кои се појавуваат низ медиумите може да се каже дека Македонија во споредба со другите држави влегува во рангот на земјите кои имаат најдолга и најскапа процедура за стечај, па согласно тоа нашата земја е рангирана на последно место во регионот.

Вака целосно согледано, стечајот во денешни услови преставува коректив на неодговорното и економско штетно однесување односно, инструмент за заштита и зачувување на финансиската дисциплина и сигурност на пазарот.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Закон за стечај, "Службен весник на РМ", бр. 34/2006, 126/2006, 84/2006.
2. Милан Недков и Тито Беличанец, Право на друштва, книга втора, Скопје, 2008 година
3. Александар Николовски и Снежана Плавшиќ, Трговско право, Скопје, 2005

Д-р Доцент Јорданка Галева
 МСУ „Г.Р. Державин“ Свети Николе-Битола, Р. Македонија
 e-mail: dance.galeva@gmail.com

ГЕОПОЛИТИЧКИОТ АСПЕКТ НА ТЕРИТОРИЈАЛНАТА МЕСТОПОЛОЖБА НА МАКЕДОНИЈА

Резиме: Тргувајќи од основните геополитички аспекти, територијата, односно местоположбата на државите, игра една од најзначајните улоги во изборот на политиката. Во овој труд е направена краток осврт и анализа на територијалната местоположба на Македонија и нејзиното значење во политиките на големите сили, опфаќајќи го ослободителниот период на балканските простори, од отоманската доминација до денес.

Клучни зборови: геополитика, територијална местоположба, Македонија, Балкан

THE GEOPOLITICAL ASPECT OF TERRITORIAL LOCATION OF MACEDONIA

Abstract: This paper provides brief, but detailed description of geopolitical aspect of territorial location of Macedonia. The analysis includes the period between 19th century until today.

Key words: geopolitics, territorial location, Macedonia, Balkans

1. СИТЕ ИМИЊА НА МАКЕДОНИЈА

Република Македонија е држава која се наоѓа во Југоисточниот дел на Европа, во срцето на Балканскиот Полуостров како дел од географскиот регион Македонија. Во текот на историјата нејзината територија или делови од територијата, добиваат различни административни имиња, во зависност под чија власт се. Истражувањето за потеклото на името Македонија бил предмет на многу историски анализи. Австралискиот професор Џон Шеј, во својата книга за македонците и грците објаснува дека територијата, наречена Македон, постои уште од 7 век пред нашата ера и се протирала на исток од езерото Касторија и на северо-исток од реката Халиакмон.¹ Според Г.Р. Елис името потекнува уште од времето на античките македонци кои во 808 година пред нашата ера пристигнале на територијата која се протега на подножјето на планината Титарион и на северните завршетоци на планината Олимп. Според него, тие го дале името Македон на оваа територија, со што се воспоставува дека потеклото на македонското име има етничко, а не географско значење.² За време на римската империја формирана е провинција Македонија, чии граници се менуваат во рамките на Византиското владеење, кога територијата е поделена на три теми: Епир (денешна Албанија), Македонија Салутарис (денешна Македонија) и темата Македонија (Егејскиот дел од Македонија).³ Со отоманските освојување на овие простори, територијата е поделена на три административни провинции, односно скопски, битолски и

1 Џон Шеј, Македонија и Грција: Битката за дефинирање на нова балканска нација, Макавеј, Скопје, 2002, стр. 29

2 Г.Р.Елис, Македонски Империјализам, Мисла, Скопје, 1988, стр.44

3 Џон Шеј, Оп.Цит., стр. 60

солунски вилаети, а во текот на 19-тиот век, кога првите балкански држави се здобиваат со својата автономност и независност, се актуелизира и терминот Македонија, со цел ослободување и поделба на последната територија која е под отоманска власт. После балканските војни и потпишувањето на Букурешкиот договор од 1913 година, регионот Македонија е поделен на Егејска Македонија, Пиринска Македонија и Вардарска (денешна) Македонија. Вардарскиот дел на Македонија кој со букурешката поделба и се доделува на Србија, и кој опстојува и во рамките на кралството на Србите, Хрватите и Словенците, од страна на самите срби најчесто е именуван како Јужна Србија. Овој дел од Македонија конечно во рамките на југословенската федерација, станува автономна единица и најпрвин (во 1944 година) се конституира како Демократска Федеративна Македонија (ДФМ), па Народна Република Македонија (НРМ), а од 1963 година како Социјалистичка Република Македонија (СРМ). Во 1991 година, врз основа на добиените резултати од референдумот за независност од југословенската федерација, конечно се прогласува за независна Република Македонија. Денес на меѓународно ниво Република Македонија е призната со своето уставно име од страна на 133 држави, додека во меѓународните организации сеуште се именува со референцата Поранешна Југословенска Република Македонија.

2. ВО КОЈ ПОЛИТИЧКИ РЕГИОН ПРИПАЌА МАКЕДОНИЈА?

Географски гледано, територијата на Република Македонија се наоѓа во југоисточниот дел на Европа, кој после падот на берлинскиот ѕид и забрзаното привлекување на бившите советски сателити од Источниот дел на Европа кон Европската Унија, добива и политички термин. Првата употреба на терминот Југоисточна Европа како соодветен термин за балканскиот полуостров го воведува географот Ото Маул во 1929 година, и со истиот требало да се означува неутрален, не-политички и не-идеолошки концепт. Меѓутоа заради злоупотребата на овој термин од страна на нацистите, истиот бил непожелен после втората светска војна и иако Европа и САД го користат како овој така и терминот Балкан, но со поголема наклонетост кон вториот⁴. По распаѓањето на Југославија и советскиот блок балканскиот полуостров повторно добива политичко значење меѓутоа по принципите кои ЕУ ги воведува за интеграција на нови членки, еден дел од Балканот добива нова политичка етикета: Западен Балкан, кој се однесува на бившите југословенски држави, минус Словенија, плус Албанија. Што ги соединува овие земји за да одат во пакет? Хрватска, Босна и Херцеговина и Србија беа дел од конфликтот кој се водеше при распаѓањето на Југославија во периодот од 1992 до 1995 година. Србија во 1999 година го изгуби Косово, Македонија во 2001 година беше зафатена од меѓуетничка криза која прерасна во конфликт, Црна Гора е единствената која не доживеа директен конфликт и во 2006 година ја прогласи својата независност. Албанија која нема никакво заедничко минато со овие држави беше ставена во истиот пакет, или заради процесот на демократизација кој требаше да го помине или пак заради албанското население кое живее во соседните држави. Како и да е, иако уште на самиот почеток Македонија е, меѓу првите кои добива „зелено светло“, од Бадинтеровата комисија во однос на независноста од Југославија, прогласена е за оаза на мирот и е првата која го потпишува Договорот за Стабилизација и Асоцијација, сепак како географски

4 Марија Тодорова, Замислувајќи го Балканот, Магор, Скопје, 2001, стр.39-41

дел од Балканот, со кој се поврзува негативната конотација Балканизација ⁵, (која често се употребува како синоним за враќање кон племенското, назадното, примитивното, варварското) станува и дел од епитетот на регион кој асоцира на буре полно со барут кое штотуку не експлодирало.

За да се направи анализа на актуелната ситуација на Република Македонија потребно е да се воочат кои се идните цели, а доколку во актуелната ситуација се детектира постоење на проблем, потребно е коренот на тој проблем, преку анализа, да се бара во минатото. Македонија актуелно се соочува со повеќе проблеми поврзани со нејзината историја, име, јазик, црква. Територијата на денешната Република Македонија како еден од основните белези на државата сеуште опстојува, но не се смета за целосно стабилно подрачје. Имено актуелните спротивставувања што Македонија ги има со своите соседи се следните: за името на државата, кое Грција не и го признава, држејќи се за ставот дека историскиот термин Македонија и припаѓа на грчката историја; потоа за македонскиот јазик кој бугарите не го признаваат, со претензии дека истиот е бугарски дијалект; и за Македонската православна црква која не е признаена од страна на Српската Православна Црква. Целта на овој труд, не е да изнајде решенија за овие проблеми, туку да види дали ваквата судбина на Македонија е поврзана со нејзината територија и нејзино геополитичко значење.

3. ПОЛИТИЧКИТЕ ИНТЕРЕСИ НА ГОЛЕМИТЕ СИЛИ ВО РЕГИОНОТ МАКЕДОНИЈА

Тргнувајќи од историјата на создавањето на македонската држава би требало да се вратиме во периодот на создавање на националните држави на Балканот, кој отпочна во 19-тиот век и беше подржан од страна на големите сили, со цел дезинтеграција на отоманската империја и освојување на атрактивни геополитички локации во овој дел на светот. Во своите ослободителни бунтови против отоманската империја, Грција беше помогната од британската флота со придружување на француската, со кои заедно извојуваат победа над отоманците. Иако на почетокот Британија, за да го спречи ширењето на Австро-Унгарија и Русија кон Средоземното море, била против распад на империјата, подоцна ја менува својата политика и ја помага Грција во своето ослободување, со цел да ја спречи еднострана руска интервенција, а воедно и да придобие сојузник во југоисточниот дел од Европа. ⁶ После бунтовите во Босна кои избувнаа на средината на 70-тите години од 19-тиот век, на Конференцијата во Константинопол беа дадени различни предлози за територијални решенија, кои јасно зборуваа за поделба на сфери на влијанија во целиот регион кој сеуште беше под отомански доминиум. Ваквата поделба водена тргнувајќи од сопствените интереси, е воочлива и од рускиот обид за зголемување на сопственото влијание на Балканот, преку предлогот од Сан-стефанскиот мир ⁷ за креирање на голема бугарска држава, на чии одредби се спротивставуваат Австрија, која е против креирање на една голема словенска држава и Велика Британија која сака да го спречи словенското приближување кон егејскиот брег. Имено освен за да се спречи руското влијание кое има добри predispozicii за збратимување на словенските и христијанските

⁵ Балканизација е изведен од зборот Балкан и најчесто се употребува за одбележување на процесот на национална фрагментација на поранешните географски и политички единици во нови.

Марија Тодорова, Оп.Цит., стр.46

⁶ Pasquale Villani, L'età contemporanea XIX XX secolo, Mulino, Bologna, 1993, p.80
⁷ L.S. Stavrianos, The Balkans since 1453, London, C.Hurst&Co, 2000, p.408

народи, целите на големите сили била да си обезбедат слободен прооден пат кон Средниот Исток и остварување на економски цели. Руската Империја од друга страна доминантна на огромен простор на северот, желна е да продри на југот до топлите води, преку Босфорот и Дарданелите. Имено најатрактивниот дел од геополитички и геостратешки апсепт во тој период во овој дел на Европа, е токму Босфорот на водената површина и срцето на Балканот, односно Македонија, како крстосницата, на копнената површина. Меѓутоа, противникот на големите сили е Отоманската Империја, а не Македонија. Целта е преку завземање на овој регион, целосно да се отстранат отоманите од европскиот дел и да се создадат сфери на влијанија или отстранување на пречки кои ќе овозможат олеснителни околности на патот кон остварување на поголеми и подалечни територии. Имено преку овој регион поминуваат главни комуникациски патишта од северна кон јужна Европа и од западот кон истокот, правејќи од него крстопат на кој се среќавале различни народи и се воделе различни битки.

4. МАКЕДОНИЈА „КУЌА НА ПАТОТ“

Српскиот академик Цвијиќ кога зборува за Балканот, во својата студија Балканскиот полуостров и јужнословенските земји вели дека тоа е куќа изградена на патот ⁸. Ако тргнеме од оваа констатација можеме да си дадеме неколку одговори кои би биле битни за геополитичката анализа на Македонија. Кога некој ни стои на патот или ќе го поздравиме, или доколу е небитен може и да го заобиколиме, но ако ни го попречува патот и претставува пречка, закана или опасност, може и да го отстраниме, за да продолжиме таму каде што сме тргнале. Доколку „куќата“, не е атрактивна не ја ни забележуваме, доколку е во градба и ни го попречува патот, ќе побрзаме или да учествуваме во градбата за да си го олесниме приодот од другата страна на патот или едноставно, ако сме посилен ќе ја отстраниме. Прашањето е: на чив пат стои Македонија низ историјата?

Доколку тргнеме од основите на политичката географија како наука, се констатира дека постои меѓузависност на географскиот простор и политичкиот простор, односно дека политичките феномени се анализираат во просторниот контекст. Геополитиката пак, која потекнува од политичката географија, го проучува влијанието кое географските фактори го имаат врз надворешната политика на државите. Или во слободна интерпретација, може да биде објаснето на следниот начин: која би била мојата корист од одредено место, регион или држава, во смисла колку е атрактивна истата за моите интереси и дали е полесно да ми стане сојузник или противник за да ги реализирам сопствените интереси.

Како што беше веќе напоменато, во отоманскиот период Македонија како дел од балканскиот регион е куќа, која е во градба, на патот на големите сили, кон Југоистокот. Таа сама по себе не претставува пречка, меѓутоа откако отоманците ќе се протераат од европскиот континент, би можело да стане. Како што е познато од историјата, ослободена е од своите соседи со учество и на сопственото население и со поддршка на скриената рака на големите сили, за да по ослободувањето биде поделена од истите, на територијални региони и сфери на влијанија. Имено, недефинирани граници и поделено етничко население е најлесниот начин кој би предизвикал проблем и дополнително мешање во политиките на послабите. Ваквата стратегија би можело да се каже дека е онаа скриената на големите сили

⁸ Ljubisa R. Mitrovic, Balkan, granica i most megju narodima, Zavod za udzbenika i nastavna sredstva, Beograd, 2000, str.59

кои избрале начин да се присутни во одредени зони на светот.

Два дела од регионот Македонија, источниот и јужниот до ден денес се дел од други држави, додека централниот, односно Вардарскиот дел од 1944 до 1991 година ќе биде дел од југословенската федерација, како автономна единка. Во постконфликтниот период и за време на студената војна, Југославија е единствен пример на држава со авторитарен режим кој не потпаѓа под руско влијание, соосновач е на движењето на неврзаните, а доволно мудра за да биде привлечна за Европската Унија и САД. Имено, во ерата на студената војна, нејзината атрактивност и моќ произлегуваат само од географската местоположба која лежи непосредно на бината каде е оптегната „железната завеса“. Меѓутоа не е центар на збиднувањата и тоа токму заради нејзината неутралност и стабилност. Со падот на „железната завеса“, и победата на американската идеологија, руско-американското идеолошко ривалство завршува, а со тоа и опаѓа интересот за Европа. Европската Унија ја превзема улогата на САД во регрутирање кон Западот преку евроинтегративниот процес, Русија се залага да ги задржи поранешните советски членки преку економски сојузи и федерации, додека САД е заинтересирана за освојување на симпатиите на новите големи сили од азискиот континент. Меѓутоа, иако после студената војна се влегува во еден таканаречен европски геополитички вакуум, конфликтите кои се случија на Балканските простори во периодот помеѓу 1991-2001 година, повторно го свртеа светското внимание и придонесоа до обелоденување на интересите на другите за регионот и нивната волја и моќ за решавање на истите. Европа преокупирана за нејзиното проширување, и без заедничка безбедносна политика падна на „босанскиот“, испит, препуштајќи ги САД да го завземат приматот во овој европски регион. Иако Балканот имаше минимално или скоро и да немаше значење во американската политика во тој период, сепак Америка за да не дозволи крах на штотуку добиената идеолошка битка со воспоставување на униполаризмот и да не ја покаже слабоста на Западот и НАТО (САД и Европска Унија), ја усвои политиката позната како хуманитарен воен интервенционизам кој се заснова на повеќе причини, меѓу кои и загрозување на безбедноста на САД. Иако конфликтите во Босна и Херцеговина, Косово и Македонија директно не влијааа врз безбедноста на САД, треба да се земе во предвид основата на американскиот интервенционизам како докторина, а тоа е дека: САД мораат да имаат водечка улога во светот за да бидат безбедни дома. Конфликтот во Косово беше потврда на новата улога на НАТО во Европа и инструмент за зацврстување на кредибилитетот на САД, додека во однос на конфликтот во Македонија се одеше на картата на преговори и брза интервенција на медијаторство, односно олеснување во преговорите од страна на американски и европски олеснувачи. Во продолжение следеше продолжување на имплементирање на Договорот за Стабилизација и Асоциација, чија главна цел е преку основни економски и демократски критериуми државата да се доведе до стабилизација, процес кој постепено прераснува во асоцијација, како прв чекор кон интеграција во ЕУ. Поен повеќе за симпатиите кон САД, беше добиен кога американскиот претседател Џорџ Буш (помладиот) ја призна Македонија под уставно име и си обезбеди сојузник во Македонија. Од геополитичка гледна точка кој би бил интересот на САД од Македонија во новата ера на светски поредок?

5. МАКЕДОНИЈА ПОМЕЃУ ЗАПАДОТ И ИСТОКОТ

Иако студената војна е завршена, сепак ривалството помеѓу САД и Русија останува и тоа во однос на нови геополитички теми. Тие теми се наметнати од секојдневната потреба за енергетски ресурси, кои Русија ги поседува во изобилство и со кои ја напојува Европа и Западот. За да го зголеми влијанието во оваа сфера САД посегна по контрола над транзитните рути од истокот кон западот, земајќи ја Украина и нејзината територија, низ која поминува цевоводна мрежа, како инструмент за остварување на својата цел. Од оваа приказна Македонија и Балканот добиваат на значање како прва алтернатива на руската политика за енергетски продор во Европа. Имено, местоположбата на територијата на Македонија повторно се случува да се најде во центарот на комуникациските патишта, кои овој пат водат од Истокот кон Западот.

Имено, последните примери со проектите за гасоводите „Јужен тек„ и „Турски тек „⁹ кои беа испланирани за заокружување на цевоводите кои поминуваат низ Украина, јасно зборуваат за тоа колку местоположбата на државите имаат клучна улога во геополитиката. Јужниот тек кој беше отпочнат во 2012 година, требаше да поминува преку Црното Море, Бугарија, Србија, Унгарија, Словенија и Италија и да транспортира 63 милијарди метри кубни гас наменет за западните земји. Македонија преку договори со Москва успеа да се договори за нејзино вклучување на текот преку крак, меѓутоа проектот беше блокиран од страна на ЕУ заради непочитување на конкурентните правила од Третиот енергетски пакет. Заради ваквата состојба Русија го анулираше прокетот и излезе од истиот за да во 2014 година се нафати на нов проект познат како „Турски тек„ кој тргнува од Русија и би поминувал преку Турција, Грција, Македонија, Србија, се до Унгарија, односно Централна Европа. Не-ставањето на санкции од страна на Македонија во однос на Русија, за време на украинската криза ја покажа јасната волја на Македонија да учествува во овој прокет, што воедно би значело постепено зголемување на руското влијание на овој дел од Балканот кој сеуште е заглавен во бавниот процес на евроатлантска интеграција. Како алтернатива на „уцена„ од страна на САД може да се искористи прокетот за нафтоводот АМБО, кој веќе повеќе од 12 години никако да отпочне. Нафтоводот АМБО (Албанско Македонско Бугарска корпорација) би требало да тргнува од Бургас во Црното Море, и преку Бугарија, Македонија и Албанија да завршува во Валона, односно јадранскиот брег во Албанија. Планирано е нафтоводот да биде со должина од 895 километри и да пренесува 30-40 милиони тони со сурова нафта од каспискиот регион до Европа и САД.¹⁰ Втора алтернатива за спречување на руските интереси е дестабилизација во регионот која би го одложила или откажала спроведувањето на проектот „Турски тек„ проектот. Имено Македонија во последните две години е во постојана криза и без оформена влада веќе 4 месеци од последните избори. Од ова се заклучува дека местоположбата на регионот уште еднаш игра главна улога во одредување на политиките. Да се напомене исто така дека Македонија е дел и од таканаречниот прокет „Патот на свилата„ со кој Кина постепено влегува во овој дел на светската сцена. Кинеските проекти предвидуваат изградба на модерна железница од Грција преку Македонија, Србија до Унгарија и пловност на Вардар преку кои проекти би се подобрила транзитната рута на стоки. Низ нејзината територија поминуваат и коридорите 8 и 10 (кои освен изградба на

9 Oil&gas journal, <http://www.ogj.com/oil-transportation/pipelines.html>

10 <http://www.balkananalysis.com/blog/2004/12/29/ambo-trans-balkan-pipeline-agreement-finally-signed/>

патишта предвидува и изградба на модерна железничка пруга). Коридорот 8 иако почнува од бугарскиот брег на Црното море, предвиден е да го поврзе каспискиот регион со Европа, поминувајќи преку територијата на Бугарија, Македонија и Албанија, се до албанскиот јадрански брег и оттука преку морскиот коридор до италијанскиот брег. Автопатот Е-75 во Македонија пак е дел од Коридорот 10 кој ја поврзува Австрија со Грција и е дел од проектот за негово комплетирање. Овие два коридори секако дека имаат голема стратегиска и економска важност не само за Македонија туку за целиот регион.

ЗАКЛУЧОК

Од гореизнесеното може да се заклучи дека географската положба како географски фактор е еден од најбитните елементи на геополитиката. Во примерот со Македонија јасно се гледа дека земјите, кои имаат добростратешка местоположба се секогаш во центарот на политичката сцена. Македонија, како само па себе, така и во балкански пакет, има стратешко место низ вековите. Она што се менува низ историјата, се крајните цели на големите сили, додека она што не се менува е остварување на истите по пократкиот и полесен пат. Местоположбата на Македонија уште од нејзиното ослободување од отоманската империја влегува во сферите на влијанија на големите сили. Денес во ерата кога меѓународната политика се води од апсект на енергетската геополитика, Македонија повторно се наоѓа на патот меѓу Западот и Истокот. Иако главен фактор во ваквата политика се самите ресурси, не помалку важни се и геополитичките точки, односно рути низ кои истата се транспортира. Важноста на транзитната рута потекнува од должината, географската местоположба и од одредени географски точки како на пример канали, протоци кои се неизбежни. Актуелната геополитичка атрактивност на Македонија во енергетската сфера потекнува токму од нејзината местоположба на патот на енергетските рути од Истокот кон Западот.

Проф. д-р.Трајко Витанов
МСУ „Г.Р.Державин“ Свети Николе-Битола, Р. Македонија

МАТЕРИЈАЛНИТЕ ДОКАЗНИ СРЕДСТВА ВО ДОКАЖУВАЊЕТО НА КАЗНЕНАТА ПОСТАПКА

Апстракт: Во новиот Закон за кривична постапка не се користи терминот истражни дејствија, како до сега на вообичаен начин како што се употребуваше во кривичната постапка, но наместо овој термин се употребува изразот дејствие на докажување, што претставува определена казненопроцесна активност.

Доказните средства во казнената постапка служат за пресоздавање на докази или на други доказни средства. Поимот на доказни средства треба да се разликува од другите слични поими. Во правната теорија доказните средства се дефинираат како извори на податоци кои придонесуваат за утврдување на правно релевантните факти врз чија основа судот го формира своето уверение за вистинитоста на предметот на докажувањето. Но, не значи дека и секој извор на податоци може да биде доказно средство, бидејќи тоа би било усвојување на максимата дека целта го оправдува изворот на податокот кој во кривичната постапка би претставувал потенцијална опасност за арбитрерноста на докажувањето.

Проблемот на материјалните докази е сврзан со процесуалната организација во однос на материјалните доказни средства, и тоа не само поради тоа што и двете доказни средства се искористуваат во процесот на докажувањето. Врската меѓу нив е органска. Но, изготвувањето и искористувањето на материјалните доказни средства претставува фактички и логично продолжение на работата со материјалните докази.

Клучни зборови: Докажување, доказни средства, материјални доказни средства, материјални докази, судиско уверение.

Материјалните доказни средства се материјалните предмети на природата и предмети кои ги направил човекот според утврден законски ред преку кои се репродуцираат важни факти и околности, како и решенија на кривичниот предмет. Овие доказни средства во казненото право се познати под поимот исправа како физички предмет, и се истакнува дека тие претставуваат предмети кои се подобни или определени за да служат како доказ на факти кои се од вредност за правниот однос.

Во нешто потесна смисла на зборот, исправата би била само предмет или писмена која е изработена од човекот. Материјалните доказни средства претставуваат сами за себе или носат на себе траги од кривично дело и од сторителот. Тие се многубројни и разновидни. Факт е дека исправата може да послужи како доказно средство, но не и доказ како физички предмет, туку како писмена белешка, скица, цртеж на физичкиот предмет, фотографска снимка и аудиовизуелни снимки на физички предмети, кои содржат факти кои се утврдуваат во казнената постапка. Што значи, предметите на материјалната природа и предметите изработени од човекот можат да бидат материјални доказни средства, како извори на докази, со тоа што е различен процесниот начин на добивање на овие докази. Наиме, органот на казнената постапка создава

за фактите од писмената исправа со едноставен увид во истата, т.е. со читање на содржината на истата, додека сознавањето на фактите од предметите е многу сложена работа за што се бара и други процесни форми за нивното сознавање, бидејќи самиот предмет по себе не е материјален доказ, туку материјални докази се фактите, содржани во и на предметите. Затоа, за да се дојде до репродукција на фактите е потребно да се спроведе процесно постапување според методите, формите и начините предвидени во Законот за казнената постапка. Во таа смисла, материјалните доказни средства се изготвуваат во сите случаи кога трагите од местото на кривичниот настан не може да се одвојат (фотографски снимки и сл.).

Имајќи го предвид напред изнесеното, сметаме дека не може да бидат доказни средства : признавањето и порекнувањето на обвинетиот, доколку не се покрепени со други доказни средства, туку само претставуваат казнено-процесни дејствија во казнената постапка. Имено, доказни средства може да се сметаат: увидот, исказот на вештакот, исказот на сведокот, исказот на обвинетиот и материјалните предмети на природата и предметите кои ги направил човекот според установениот законски ред што законодавецот ги дефинирал како исправа, кои се определени од страна на законодавецот во некои одредби на Законот за казнената постапка, што значи не се таксативно наброени доказните средства во Законот за казнената постапка, меѓутоа од содржината на некои одредби на тој закон може да се заклучи дека горенаведените доказни средства се дефинирани, а со што и се регулира нивната употреба.

Системот на доказните средства, како и методот на докажувањето, трпат разни влијанија од напредокот на науката која им става на располагање на органите на кривичната постапка некои нови методи во однос на употребата на постојните доказни средства.

Доказите, а тоа се однесува на сите видови на докази, меѓу кои и , материјалните докази, треба да се разликуваат од доказните средства, што се однесува и на материјалните доказни средства. Доказите се факти на објективната стварност, а доказните средства се начините и методите , предвидени во ЗКП за нивно пресоздавање, усно, писмено или врз основа на материјален пат.

Воведувањето на доказите во казниот процес станува само преку доказните средства, кои не можат да бидат произволни, но само такви кои се собрани и изготвени според редот и правилата, предвидено во ЗКП. Затоа, воопшто кажано, информацијата собрана во време на претходна проверка не може да се искористи директно како директна информација во казнената постапка. Но, нема пречка таквата информација да биде легализирана, т.е. одново собрана и проверена преку методите за тоа предвидени во ЗКП.

Доказите треба да се разликуваат и од фактите, констатациите или од фактичките состојби, прифатени за установени од државните органи, кои се однесуваат на дел од околноста на поставениот акт. Имено, фактичките констатации посвојатасуштина не се факти на објективната стварност. Тие не претставуваат доказни средства, зошто преку фактичките констатации државниот орган не репродуцира, односно не пресоздава факти на објективната реалност. Со други зборови, фактичките констатации се логични изводи, односно заклучоци на државните органи за суштествувањето или не суштествувањето на едни или други конкретни факти од објективната реалност, сврзани со времето, местото, начинот, според којшто е извршено дејанието, причинетите штети, нивната врска со дејанието, сторителот и неговите лични квалитети и сл. Овие фактички изводи

не претставуваат репродукција, но се базираат на анализа на собран и проверен од делото доказен материјал, оценет поодделно и, во неговата севкупност тоа се практично фактичките заклучоци, тврдењето на државните органи за фактите кои произлегуваат од делото. При допуштена логична грешка во процесот при анализа на доказниот материјал за така установени фактички состојби, секогаш ќе се сметаат за несигурни, односно не аргументирани во суштествувањето. Во таков случај може да се направи резиме што следува, дека доколку изводите на државните органи за фактите по делото не соодветствуваат на собраниот и проверен материјал, поставениот акт е неаргументиран. Затоа следува и заклучокот дека доколку не постои такво соодветствување и поврзаност во тој однос на фактите со објективната реалност, кои се биле предмет на докажување, тогаш тоа означува, дека не е утврдена објективната вистина. Кога фактичките констатации на државните органи се неправилно установени, практично тоа означува, дека е допуштена грешка на органот кој ја води казнената постапка. Во тој однос, ако правилно установените фактички состојби не се правилно субсумирани според соодветната норма на казниот законик, тоа во тој случај означува дека е допуштена грешка во органот кој ја води казнената постапка.

За материјалните доказни средства во процесната теорија постојат повеќе становишта во врска со начелните правила којшто ја илустрираат нивната општа карактеристика. При пресоздавањето, односно при репродукцијата на фактите од објективната реалност се остварува во процес по материјален пат. Затоа во тој процес материјалните доказни средства можат да се издвојат во две групи. Во првата група спаѓаат материјалните докази кои се изготвени без искористување на специјални разнувателни средства (фотоснимки, диапозитив, кинозаписи, видеозаписи, звукозаписи, записи врз носител на компјутерски информациски податоци, планови, шеми, ливење или отпечатоци) кои се изготвуваат кога материјалните докази не можат да се одделат од местото, каде се најдени, како и во други случаи. Материјалните доказни средства се изготвуваат по можност од лицата кои извршуваат дејствија во предистражната, истражната и судската постапка, тоа во случаи кога се неопходни специјални знаења. Изготвувањето на некои материјални доказни средства претставува сложен процес, како што е случајот со изготвувањето на звукозаписот и видеозаписот при распит, увид, истражен експеримент, препознавање и сл. Без секако сомнение, материјалните доказни средства се разликуваат од материјалните докази. Имено, материјалните доказни средства според својата природа се предмети, приложени со делото, точно како што се и предмети приложени со делото материјални докази, но наспроти тоа разликата меѓу нив е содржајна. Така, предметите кои претставуваат материјални докази, се дел од самото собитие на казнено дејание и затоа тие се докажуваат на начин, според кој се докажуваат сите други факти од објективната дејствителност, предмет на докажувањето на конкретното казнено дело. Додека, предметите кои се материјални доказни средства не претставуваат дел од собитите на казнено дело, туку претставуваат акт на процесот, односно тие се изготвуваат од соодветните компетентни органи според правилата на казнената процесна постапка. Така, во тој случај, предвидените правила и ред во казнената процесна постапка нивното изготвување е гаранција за нивната автентичност и се сведува на минимум можни манипулации. Затоа компетентните органи имаат обврска априори и секогаш да можат да назначуваат експертиза за докажување на автентичноста на записот и недостатоците на манипулациите

извршени врз него, за разлика од записите, кои се изготвени случајно, вон казнениот процес и се приложени како материјални докази.

Проблемот, дали можат да се искористат за казненоправен настан фотоснимките и звукозаписите, видео записите, кинозаписите, којшто репродуцираат информации за околностите, вклучени во предметот на докажувањето, доколку се направени случајно, надвор од образованиот процес, како и не според правилата според Законот за казнената постапка.

Одговорот на оваа прашање е содржан во одредбите на член 25, член 26 и член 27 од Уставот на Република Македонија. Така член 25 и член 26 ст.1 го гарантираат правото на заштита на приватноста, што подразбира дека секое неовластено навлегување во приватноста на човекот ќе значи повреда на неговата лична автономија, емоционалните чувства и интимната приватна сфера. Во тој однос, Европската конвенција за човекови права приватноста на човекот ја третира и пошироко, опфаќајќи го не само приватниот и семејниот живот, туку и домот и кореспонденцијата: "Секој човек има право на почитување на неговиот приватен и семеен живот, на домот и преписката". Правата на неповредивоста на домот значи забрана на противправно влегување во туѓ стан и во други простории и нивно претресување. Според член 26 ст.2 оваа право може да биде ограничено само со судска одлука, ако е во прашање откривање и спречување на казниво дело, и ако тоа го бара заштитата на здравјето на другите луѓе. Европската конвенција за човекови права на оваа право му дава ист третман, како и на правото на почитување на приватниот и семејниот живот. Додека одредбите од член 27 од Уставот на Р. Македонија ја гарантираат слободата на движење и настанување на граѓаните на целата територија на Р. Македонија. Оваа слобода може да биде ограничена само ако тоа го бара заштитата на безбедноста на земјата, потоа ако е тоа во интерес на водењето на казнената постапка и ако тоа го бара заштитата на здравјето на луѓето. Со Прокорот број 4 кон Европската конвенција се регулира слободата на движењето и настанувањето на случен начин, како и со Уставот на РМ: "Секое лице кое законски се наоѓа на територијата на една држава има право слободно да се движи во неа и да избере своето место на престојување. Секое лице е слободно да ја напушти секоја земја, вклучувајќи ја и својата".

Во конкретниот случај иако непосредно не е определено во некоја одредба од Уставот на РМ, сепак според толкувањето на одредбите од членовите 25, 26 и 27 од Уставот на РМ со примена - *per argumentum a contrarium*, слеува заклучокот дека кога е во прашање примената на начелото за основните слободи и права на човекот и граѓанинот, – "никој не може да биде следен, фотографиран, филмиран, запишуван или подложен на други подобни дејствија без негово знаење или наспроти изрично несогласување освен во предвидените со закон случаи, као што тоа непосредно е определено во чл.32 ст.2 од Уставот на Р. Бугарија."

Затоа, секако видео запишување што е направено на камера и други запишувани конструкции, но со знаење на лицето, можат да се искористат како материјални докази. Како што е видно, не се работи за согласност, туку за знаење. Оваа знаење се презумира, а тоа значи на местото на поставена табла на укажување, поставена на видно место, која содржи предупредување дека објектот е "под наблудување." Тка да, во тој случај, лицето кое влегува во таков објект, или во неговиот надворешен простор, молчаливо се согласува да биде снимано – запишано, и тој запис може да се искористи, вклучително и спрема него. Но, ваквите записи, бидејќи не се направени според редот и правилата

на казнената постапка, можат да се искористат спрема каниви дела , не како материјални доказни средства, но како материјални докази. Затоа е константна судската практика и во тој однос е правилна и законосообразна , дека снимките од видеокамерите кои го одразуваат извршеното дејание, треба да се третираат како материјални докази, а не како материјални доказни средства.

Меѓутоа, кога фогорафирањето, филмирањето и запишувањето се направени без знаење , односно тајно, од лицето, тогаш во тој случај снимката и записите не можат да се искористат за казнени дела, зашто се изготвени при повреда на уставните правила.

Во таа смисла , како што рековме погоре, со примената на принципот - *per argumentum a contrario* можат да се искористат како материјални докази сите записи и фотоснимки, кои се направени со изрична согласност на дотичното лице. При недостаток на ваква согласност, направените снимки и записи можат да се искористат како материјални докази, но само, ако тоа е предвидено со закон.

Одделно е прашањето - дали овие записи и сите други технички снимки, кои се направени со знаење или со согласност на лицето, со оглед што претставуваат материјални докази, а не материјални доказни средства, треба задолжително да се проверува нивната автентичност и недостатокот на едни или други манипулации при нивното изготвување.

ЗАКЛУЧОК

Нашиот закон за кривична постапка во Глава XVIII, доказни средства ги набројува дека се тоа: исказот на обвинетиот, сведокот, увид и реконструкција, вештачење, снимка и електронски доказ. Но, неможе да се прифати дека таксативно се наброени доказните средства, ниту може да се забрани употребата на некои кои не се наброени. Меѓутоа, во член 399 ст.1 се определува генерална одредба дека “ судот ја заснива пресудаата само врз фактите и доказите што се изнесени на главната расправа”. ЗКП содржи и други одредби за начинот на постапувањето со некои од доказните средства, но сепак треба да се констатира дека изворите на податоците, односно доказните средства се ограничени.

Познатиот стар процесуалист Др, Огорелица доказното средство го дефинира како средство со кое се постигнува вистинитоста на доказниот основ, а подобноста да го увери судијата во вистинитоста на извесен факт ја нарекува доказна сила.¹

¹ Огорелица д-р Никола, Казнено процесуално право, Загреб, 1899, стр. 326

911.3:32(4)

Anis H. Bajrectarevic
 Chairperson and professor in International law and global political studies,
 University Vienna, Austria
 e-mail: anis@corpsdiplomatie.cd

NEO-RELIGIONISM OF THE POST IDEOLOGICAL RUSSIA (REFEUDALISATION OF EUROPE – I PART)

ABSTRACT

Some 20 years ago the genocide of worst kind was taking place just one hour flight from Brussels. Today, two decades later, Atlantic Europe is a political powerhouse (with two of three European nuclear powers, and two of five permanent members of the UN Security Council, P-5), Central Europe is an economic powerhouse, Russophone Europe is an energy powerhouse, Scandinavian Europe is a bit of all that, and Eastern Europe is none of it. No wonder that as soon as serious external or inner security challenges emerge, the compounding parts of the true, historic Europe are resurfacing again. Formerly in Iraq (with the exception of France) and now with Libya, Sudan, Mali, Syria and Ukraine; Central Europe is hesitant to act, Atlantic Europe is eager, Scandinavian Europe is absent, Eastern Europe is bandwagoning, and Russophone Europe is opposing. Did Europe change (after its own 11/9), or it only became more itself?

Key words: Europe; unification; alternative society, geopolitics, secularism, neo-religionism

The lonely superpower (US) vs. the bear of the permafrost (Russia), with the world's last cosmopolite (EU) in between. Is the ongoing calamity at the eastern flank of the EU a conflict, recalibration, imperialism in hurry, exaggerated anti-Russian xenophobia or last gasp of confrontational nostalgia?

Just 20 years ago, the distance between Moscow and NATO troops stationed in Central Europe (e.g., Berlin) was more than 1.600 km. Today, it is only 120 km from St. Petersburg. Is this a time to sleep or to worry? 'Russia no longer represents anything that appeals to anyone other than ethnic Russians, and as a result, the geopolitical troubles it can cause will remain on Europe's periphery, without touching the continent's core' – was the line of argumentation recently used by Richard N. Haass, President of the US Council of Foreign Relations. Is it really so?

Is there any intellectually appealing call originating from Russia? Russia is a legal, not an ideological, successor of the late Soviet Union. Many in Greece, Latin America and elsewhere in the world mingled the two. Does it still today represent a lonely champion of antifascism and (pan-)Slavism?

Is the Slavism, identity, secularism and antifascism, while abandoned in Eastern Europe, confused perhaps by the mixed signals from the austerity-tired Atlantic Europe and über-performing Central Europe?

For the EU, Ukraine is (though important) an item of the Neighborhood Policy and for the US it is a geopolitical pivot. However, for Russia, it is all this plus emotional attachment. Without Ukraine, to what extent is Russia Christian and European?

Is the EU a subject or a hostage (like Ukraine) of the mega-geopolitical drama whose main and final stage is in the Asia-Pacific theater? What is the objective here – the ultimate score (territorial gain) or an altered style of the game (new emotional

charge of confrontation added to the international relations)? What is a road map, an exit, a future perspective – relaxation or escalation? Hegemony, hegemony, or a global (post-dollar) honeymoon?

NEW RELIGIONISM: POWERFUL SELF-IMPOSED DETERRENT

Without a socio-political cohesion via integralism, it is rather impossible to reverse the socio-economic decomposition of Russophone and Eastern Europe. Unity for cohesion does not mean a (rigid communist) unanimity. But, Europe's East is still mixing the two. Consequently, all three cohesive forces of Eastern Europe have disappeared: (i) atheistic elites (irrespectively from their ethnic, religious, social and linguistic background); (ii) antifascism; and (iii) Slavism. How to reinvigorate overall societal passions and drives for the enhancement of nation without unifying ideological narrative?

While the secularism of Atlantists increases the intellectual appeal of their indigenous ideology – that of neoliberalism, transcontinentally; the newly discovered neo-clericalism of Eastern and Russophone Europe plays, not an emancipating, but a powerful self-restraining role. At home, it only polarizes, fragments and undermines vital social consensus, and for abroad it serves as a powerful self-deterrent.

Simply, beyond its narrow ethnic frames or national borders such neo-religionism motivates none to nothing. In the 21st century, dominated by the socially mobilized, secularized and knowledge-based nations across the world, religionism of East (static and rigid like its retrograde MENA sibling) only further alienates, isolates and marginalizes that region. It easily ends up in ethno-chauvinistic overtones that are not only isolating its proprietor, but also antagonizing or radically mobilizing its neighbors.

Globally, it means that while East remains entrenched in its 'newly discovered' religionism, only one ideology remains unchallenged and uncontested – that of Atlantist neoliberalism.

Logically, East neither controls its own narrative nor (interpretation of) history: Due to a massive penetration of Central Europe, East grossly relativized, trivialized and silenced its own past and present anti-fascism. Additionally, this region does not effectively control its media space. Media there (of too-often dubious orientation and unspecified ownership) is distracting vital public debates: discouraging, disorienting and silencing any sense of national pride, influence over destiny direction and to it related calls for self-(re) assessment.

Today, Eastern Europe is not even sure, if its anti-fascism should be a question of choice or a matter of pure survival. Its mental de-territorialisation is corrosive and deep.

PAUPERISED MASSES – EMPOWERED LUMPEN PROLETARIAT

In a combination with above, the speed and dimensions of criminal redistribution of national wealth and cruel pauperisation of masses (euphemistically called 'western style privatisation' of 1990s) deeply transformed the East, turning many into a re-feudalized society. By the end of Yeltsin dizzy rule, even the biggest critics of the Soviet era were horrified by the post-Soviet destruction of Eastern Europe.

In 2000, much quoted Alexander Solzhenitsyn screamed out loudly: "Will we continue looting and destroying Russia until nothing is left? ... God forbid these 'reforms' should continue." For that, he was of course, silenced and marginalized, and never quoted.

Indeed, as elsewhere in Eastern Europe, the severity, frequency and tempo of

that social re-engineering via criminal redistribution of national wealth had no parallel historic example. Seems as if the region was left to choose between genocide (ex-YU) and its evil twin – social apartheid (elsewhere in the East)? Where were the famous dissidents from East? Why didn't the academia of Eastern Europe debate about it?

While famous East intelligentsia remains mute, answers are streaming from the dominant narrative, that of West. Moreover, describing who these new elites of the East are, western authors are breaking another Eastern taboo – quoting Karl Marx.

Number of quotation of Karl Marx in e.g. the New York Times, FAM, Economist, Wall Street Journal or other western neoliberal opinion-makers per annum is higher than all cumulative quotations of Karl Marx in Eastern Europe for the past two decades.

Thinkers of the East expelled Marx and Engels to (intellectual) Gulag indefinitely.

Hence, discussing the new emerging class on both sides of Atlantic, Daniel Henninger does not hesitate to consider them a retrograde force of 'lumpen proletariat', outcasts turned professional dissidents, a fake class of 'social scam'.

Writing in the WSJ (Trumpen Proletariat, July 06 2016), to support his argument, he states: "Karl Marx, in a particularly dyspeptic moment, offered this description of what he dismissed as the lumpen proletariat: 'Alongside decayed roués with dubious means of subsistence and of dubious origin, alongside ruined and adventurous offshoots of the bourgeoisie, were vagabonds, discharged soldiers, discharged jailbirds, escaped galley slaves, swindlers, mountebanks, lazzaroni, pickpockets, tricksters, gamblers, pimps, brothel keepers, porters, literati, organ grinders, ragpickers, knife grinders, tinkers, beggars—in short, the whole indefinite, disintegrated mass, thrown hither and thither, which the French call la bohème.'"

New elites of neo-feudalism?!European dream refeudalised ...

REFERENCES

1. Bajrektarević, A. (2015), Future of Europe (Of Lisbon and Generational Interval), EU Journal Europe's World, Brussels.
2. Ferguson, N. (2005), Colossus – The Rise and Fall of the American Empire, Penguin Books (page 255).
3. Eco, U. (2001), Eternal Fascism: 14 way of looking at a Blackshirt, Five Moral Pieces – Essays (orig. Cinque Scritti Morali, 1997), Essay first published in the NY Review of Books, 22 VI 1995 (pp.12-15).
4. Stiglitz, J.E. (2012), The Price of Inequality, Penguin Economics
5. Ignatieff, M. (2003), Empire lite: Nation-Building in Bosnia, Kosovo and Afghanistan, Vintage (page 70).
6. World Bank (2016), World Development Report 2016: Risk and Opportunity – Managing Risk for Development, WB Publications.
7. Ikenberry, G.J. (2014), The Illusion of Geopolitics, Foreign Affairs Magazine 93(3) 2014.
8. Kagan, R. (2004), Of Paradise and Power, Vintage Books (page 85).

author is chairperson and professor in international law and global political studies, Vienna, Austria. He authored three books: FB – Geopolitics of Technology (published by the New York's Addleton Academic Publishers); Geopolitics –Europe 100 years later (DB, Europe), and the just released Geopolitics – Energy – Technology by the German publisher LAP. No Asian century is his forthcoming book, scheduled for later this year.

323.1:304-027.511

Slobodan Tomikj

Analyst and political editor and author of political tribina "Voice of the people"

Editor in National Radio Radio „Free Macedonia“ - Skopje, Republic of Macedonia

RETURN TO THE CONCEPT AND PRACTICE OF NATIONAL SOVEREIGNTY FOR AN INTERNATIONAL ALLIANCE OF SOVEREIGN, PROSPEROUS, PEACEFUL NATIONS

Abstract: While we are meeting here in this industrious, graceful, serene, town of Sveti Nikola, almost surrounded by an aura of spirituality and peace, the world around us seems to be spinning out of control.

We are apparently moving toward a real war. Possibly even a nuclear war. The US presidential elections that originally promised a more realistic and rational administration -- free from the unending wars & looting of the neo-liberals of Clinton & Obama and the neo-conservatives of the Bush clan - seem, instead, to be marching towards a military confrontation with Russia... and towards more colonial adventures in Syria, Afghanistan... Far from being over, the threat of terrorism seems to be escalating with the encouragement and support of the so-called International Community. All-powerful supranational forces seem able to impose their ferocious will on big and small countries, while the financial gods of the Wall Street Olympus are burning with unbridled speculations the real economy -- the fruit of the labor of millions or better billions of human beings. A global and globalist criminal syndicate officially run by George Soros is seemingly able to destabilize any country, party, or organization that resists.

Keywords: War, National Sovereignty, Peaceful Nations, Independence.

INTRODUCTION

While we are meeting here in this industrious, graceful, serene, town of Sveti Nikola, almost surrounded by an aura of spirituality and peace, the world around us seems to be spinning out of control.

We are apparently moving toward a real war. Possibly even a nuclear war. The US presidential elections that originally promised a more realistic and rational administration -- free from the unending wars & looting of the neo-liberals of Clinton & Obama and the neo-conservatives of the Bush clan - seem, instead, to be marching towards a military confrontation with Russia... and towards more colonial adventures in Syria, Afghanistan... Far from being over, the threat of terrorism seems to be escalating with the encouragement and support of the so-called International Community. All-powerful supranational forces seem able to impose their ferocious will on big and small countries, while the financial gods of the Wall Street Olympus are burning with unbridled speculations the real economy -- the fruit of the labor of millions or better billions of human beings. A global and globalist criminal syndicate officially run by George Soros is seemingly able to destabilize any country, party, or organization that resists. And I could continue for hours enumerating this list of horrors...

But, is this actually the reality we are living in? Are these the actual trends, the actual unstoppable processes that will decide our lives, our future?

My answer is: No! This is not our future! This is not the real, deep current moving the world. What is, instead, re-emerging with a vengeance is the determination of the

peoples of the world to return to the concept and the practice of National Sovereignty. After having experienced the joy of globalization, the excitement of the End of History, and the pleasures of unending wars and financial looting, the world wants to go back to a human society. We saw this, *mutatis mutandis*, both in Russia and in the United States. I have no intention of comparing these two very different countries, but when Donald Trump, in his inaugural speech, states:

We will seek friendship and goodwill with the nations of the world – but we do so with the understanding that it is the right of all nations to put their own interests first. We do not seek to impose our way of life on anyone...

He is recognizing, *de facto* and *ob torto collo*, that Vladimir Putin had been right all along and that the time of supra-national empires is over. And the slogan "America First" that terrorized so many liberals and so many bankers is nothing other than the principle of National Sovereignty adapted to the average American's imagery. In this conception, the US is not anymore the docile giant used by the Wall Street clique to dominate the world, but a real independent country dedicated to the welfare of its population.

PUTIN, TRUMP – WAR OR PEACE

The greatness of Putin's conception was in his understanding of the natural law that guides a human society, and understanding that the sacred duty of an elected president is to re-establish this conception in the real world. No matter, how strong an empire is or seems to be, if it just follows a policy of internal and external financial looting and allows the cannibalization of its own real economy and its own citizens, then, that empire will rot from within. In a famous speech in Munich on Feb 11, 2007, Putin restated this concept, challenging openly not the US as a nation, but its Neo-conservative dominated leadership. Actually Putin was warning the US not to destroy itself.

However, what is a unipolar world? ... It is world in which there is one master, one sovereign. And at the end of the day this is pernicious not only for all those within this system, but also for the sovereign itself because it destroys itself from within.

I maintain that the flashy, strange entrance of Trump on the US political stage is the result of the process Putin had been hammering on for so long. Of course, the US has been progressively "destroying itself from within," devoured by this financial globalist cancer. The eight years of President Obama were just a continuation of the same line followed by the Bush and the Clinton. Contrary to superficial opinions, this Bush-Clinton era has been an era of accelerated decadence for the real power of the US nation, exactly as Vladimir Putin had warned. At a certain point even a consistent part of the US elite was forced to recognize that the undermining of the real economy, of the infrastructures; the impoverishment and indebtedness of a large percentage of the population represented too big a risk.

When both the US and the Russian Presidents insist that they are not the presidents of some worldwide philanthropic entity but, first and foremost, the leaders responsible for the security and welfare of their own people, they are expressing exactly this basic principle of a world composed of sovereign and independent nations. And in fact, this "concert of nations" is the best way, or even the only way to build a world peace based on a reciprocally beneficial relation.

Trump: "My job is not to represent the world. My job is to represent the United States of America."

Putin: "I am not your friend, I am the President of Russia"

In this vigorous re-emerging of the idea of National Sovereignty there is both a subjective and an objective element. Though the degradation of what is normally called the West is an objective consequence of the deviation from the basic principles discussed above, the remedy is not an automatic action/reaction. Rather, the remedy must come from a subjective, voluntaristic attitude.

The man of virtue bases his actions on a deep understanding of human nature and of the principles guiding a healthy society. He is able to appeal and motivate his own people, but he is also able to appeal to the populations officially dominated by the enemy because he is acting on the basis of universal principles common to the whole of humanity. Despite the use of avalanches of slanders (the information warfare), the arrogant oligarch, no matter how "objectively" strong, will lose when facing a man of virtue. The latter will always attract the population under the brute oligarch because he understands the real needs of that population.

President Putin is a classic contemporary example of this.

HOW MACEDONIA STOPPED SOROS

Let me give another striking example. When I said that I did not believe that the world would spin out of control, I said it first of all because, as a Macedonian I have still in my ears the words spoken by President Gerogij Ivanov when all the emissaries of the self-styled International Community ganged up on him with colonialist arrogance demanding the mandate to form a government for their local corrupt puppet, Zoran Zaev. They were sure the President of small Macedonia would give up. But Ivanov said no!

"Neither the Constitution nor my conscience allow me to give a mandate to anyone eroding the sovereignty and independence of the Republic of Macedonia... With this platform, the sovereignty, and the independence of the country are endangered, putting it into a submissive position towards another country... they hold an auction with the country... The foundations of the Macedonian country have been brought into question."

With him the people of Macedonia said no. The streets of our country were inundated by our citizens, as they have been for the last years, any time they tried to push us back to the wall. Our democratically elected Prime Minister Nikola Gruevski, and President Ivanov refused to betray our people. All the men of the "International Community," all the paid agents of George Soros, all the manipulated and brainwashed young people (that we must save) couldn't break this resistance.

BACK TO SOVEREIGNTY: WHAT STRATEGY, WHAT TACTIC

Sovereignty, independence, refusal of a submissive position... In these words spoken by President Ivanov in the face of the puppets and the puppeteers that assaulted my country, I believe, lay the secrets to a victory of a united front of the free countries against the forces of globalization, wars and misery.

As you have noticed, these words have almost disappeared from the academic, diplomatic, and political discourse in a large part of the world. In their place other words have been hammered into our head: Globalization, Humanitarian Intervention, Responsibility to Protect, No Borders, Open Society, Cultural destruction of the youth, Annihilation of cultural identity...

But the tide is turning. I do not pretend to fully discuss this issue, and here I have the honor to be surrounded by greater minds, however let me highlight what I think are the basic contours of the political and ideal fight that awaits us.

The big war now is not in Syria, it's not in Korea. It's inside the United States. The old regime, let's call it the Bush-Clinton establishment, the establishment of the unending wars & unending financial looting does not intend to give up. They do not intend to let the new Administration try a policy of "peace and jobs" that is, in fact, the only policy that can possibly save the US. But they don't have anything rational to propose, just their ferocious determination to maintain their privileges and their corruption.

The last wunderwaffen in their Twilight of Gods is George Soros. The various marches, demonstrations, street violence that we see daily in the US; the sickening partisan lies we see on the main TV channels or in the main newspapers starting with the New York Times and the Washington Post – they can all be traced back to the money and the octopus-like organizations of George Soros. The Democratic Party, though many there detest Hillary Clinton, and even the old Obama group is being blackmailed with the fear of a "rebellion of the rank and file" against the democratic members of Congress. So, Soros and his instigators have still a strong blackmailing power, a Damos' sword, over the head of a large number of Democratic congressmen. Soros' money controls the mob.

This, combined with the known pusillanimity of large part of the congressmen, creates a situation in which Trump is being forced to do the opposite of what he promised the people who elected him. He promised an end to the "unending wars," he promised an understanding, collaboration with Russia, he promised to jump start again the real economy and is apparently forced to do the opposite. Of course the issue that is a sine qua non for the neo-conservatives and the neo-liberals is the targeting of Vladimir Putin: Never must Trump and Putin arrive to a rational relation that is beneficial for both countries.

This war is evident inside the 17 (yes 17!) intelligence agencies of the United States. Here the entrenched fifth column placed in position of leadership by the Bush/Clinton regime refused to give up and are frantically pushing the line of "Trump, the agent of Putin" in symbiosis with the most powerful media. Thus preventing the most rational step for the US; i.e. to put an end to the global confrontation and to the danger of a real war.

A WORLDWIDE ALLIANCE FOR THE POST-SOROS ERA

There are indications that the old establishment is slowly losing ground. Again, the key in this confrontation seems to be the old Soros. A weakening of the bloody network that has basically taken over the foreign policy and the intelligence activities of the US would make the difference.

In this sense an offensive against the Soros tentacles by government and mass movements in the Balkans and what was once Eastern Europe would greatly help the defeat of the octopus in the US. We saw already how useful were the measures taken by the Russian government, the courageous battle by the Viktor Orban in Hungary, the healthy reaction in Serbia, the great offensive launched by my country. Many other countries are watching us. Any sacrifice we do in this war for independence, any battle we win helps create a broader movement.

I would propose we work together so that this growing movement for Sovereignty, Peace and Prosperity receive the greatest possible support. Though we are still in the middle of the fog of war, I believe that things now could change very rapidly; we could have non-linear development. I just interviewed for my program, The Voice of the People, the senior investigator for the US organization Judicial Watch, Dr. William

F. Marshall. This conservative organization, who had done most of the research on the many dirty secrets of the old regime, namely the Clinton and Soros machine, has now presented a criminal complaint to a court in Washington, DC against the State Department and the US Agency for International Development who had financed the campaign of Soros against the Macedonian elected government. It is very indicative that Dr. Marshall greatly and publicly appreciated this resistance of Macedonia. The perspective of a worldwide front against the lords of globalization can become a reality.

I would propose to take concrete steps to favor the organized activities of this United Front for Sovereignty, Peace and Prosperity.

I hope also we could take concrete steps in creating a coordination among the countries of the Balkans. The insanity of the dying old regime is separating our countries, playing in ethnic, religious, and other differences. They hope to create more Balkan wars, they hope to balkanize us more and more until we become armless anarchists and irrelevant. As we say no to destabilization and globalization, we have to say no also to the new Balkanization. We have strong common interests. The Balkans from Turkey to Austria could become a river of development. We know which gigantic infrastructural projects have been stopped repeatedly by Soros and his instigators; we know why inter-balkan wars are continuously triggered. We have the capability and the courage to say no to this manipulation. I propose we discuss the creation of a coordination for the common development of the South East region. The instruments to start up economic cooperation among these countries must be set up by the leaders and the peoples of these countries. We do not need any fake International Community. We must take back our destiny into our own hands. We shall be able to leave to future generations free, sovereign, prosperous, nations and societies where our children and grandchildren can thrive and develop peacefully. And the word Soros will be relegated to fairytales to be narrated to children as a far memory of an era forever gone.

